

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Tilstandsrapport

Høyere utdanning 2015

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Tilstandsrapport

Høyere utdanning 2015

Bedre kvalitet i forskning og høyere utdanning

Norge står midt oppe i en omstillingsprosess. Vi kan ikke lenger regne med at oljevirkksomheten vil være motoren i den økonomiske veksten. Vi er avhengige av at universitets- og høyskolesektoren mobiliserer og bidrar til fremveksten av ny kunnskap og nye løsninger som gjør at vi kan opprettholde verdiskapingen, også i fremtiden.

Derfor presenterte regjeringen for halvannet år siden syv punkter for å heve kvaliteten på høyere utdanning og forskning. I Tilstandsrapporten går vi gjennom status for alle punktene og kan konstatere at vi er kommet godt i gang: I løpet av det siste året har vi blant annet lagt frem en strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU, for å få mer igjen for de ressursene vi bruker på å delta i Europa. Vi har lagt frem den første langtidsplanen for forskning og høyere utdanning, hvor vi staker ut en ambisiøs kurs for de neste ti årene. Og vi har kommet med en stortingsmelding om den fremtidige strukturen i universitets- og høyskolesektoren, der vi tar de første skrittene mot en sektor med færre og sterkere institusjoner.

Tilstandsrapporten inneholder data som er relevante for alle de syv punktene. Den viser mange positive utviklingstrekk: For eksempel publiserer norske forskere mer enn før. De orienterer seg mer ut over landgrensene og etablerer samarbeid med forskere i stadig flere land. Norge er et attraktivt studieland og tiltrekker seg stadig flere utenlandske studenter.

Samtidig viser rapporten at vi har et stykke å gå på mange områder: For mange studenter på alle nivåer bruker for lang tid på å gjennomføre studiene. Vi har for mange små og fragmenterte fagmiljøer. Våre fremste miljøer hevder seg ikke godt nok internasjonalt.

Tilstandsrapporten inneholder mange tall. Den gir oss en rekke indikasjoner om hvordan det står til med norsk høyere utdanning, forskning og innovasjon. Samtidig må vi erkjenne at kvalitet er en uholdbar størrelse; den kan ikke reduseres til tall og statistikk. Derfor vil vi våren 2017 legge frem en egen stortingsmelding hvor vi utforsker kvalitetsbegrepet nærmere. Det vil kreve et videre perspektiv enn det vi finner i Tilstandsrapporten.

Torbjørn Røe Isaksen

Torbjørn Røe Isaksen

Forord

Kunnskapsdepartementet lanserer med dette Tilstandsrapporten for universiteter og høyskoler 2015. Rapporten belyser utviklingen i utdanning, doktorgradsutdanning, forskning, internasjonalisering, universitetsmuseer, samspillet med omverden, kompetanse og menneskelige ressurser og økonomi. Siste kapittel er en gjennomgang av status for regjeringens sju satsinger for høyere utdanning og forskning: gjennomgang av finansieringssystemet for universiteter og høyskoler, stortingsmelding om struktur i universitets- og høyskolesektoren, langtidsplanen for forskning og høyere utdanning, verdensledende fagmiljøer, strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU, videreutvikling av politikken for rekruttering, stillingsstruktur og karriere, samt lærerløftet.

Tilstandsrapporten utgjør et viktig grunnlag for etatsstyringen av den statlige UH-sektoren og for dialogen med de private lærestedene. Den brukes også som grunnlag for politikkutvikling og i departementets budsjettarbeid. Vi håper universiteter, høyskoler og andre aktører med interesse for UH-sektoren finner rapporten nyttig.

Datagrunnlaget er i hovedsak fra Database for statistikk om høgre utdanning (DBH) ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD). NSD har gjort et stort og viktig arbeid med å tilrettelegge data, tabeller og figurer til rapporten. Vi supplerer også med data fra andre kilder. Disse kildene er oppgitt der de er brukt. Rapporten bygger i hovedsak på data fra 2014.

Rapporten er tilrettelagt som oppslagsverk. De enkelte kapitlene er inndelt i temaer, med ulike spørsmål, og data som belyser spørsmålene.

Tilstandsrapporten utarbeides av analyseteamet i Universitets- og høyskoleavdelingen, i samarbeid med Avdeling for analyse, internasjonalt arbeid og kompetansepolitikk (AIK) og Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU). Følgende har deltatt i arbeidet: Hild Marte Bjørnsen, Arne Haugen, Tove Lyngra, Arne Moi, Ashut Taher, Zheng Ørvim Yuan, Erik Øverland, Steinar Johannessen og Ingvild Marheim Larsen. Steinar Johannessen har vært prosjektleder og Ingvild Marheim Larsen har kvalitetssikret arbeidet. Også andre i departementet har gitt innspill til rapporten.

Innhold

1	Sammendrag	17
2	Utdanning	29
2.1	Hovedfunn	30
2.2	Hvordan er utviklingen i studietilbudet på ulike nivåer?	32
2.3	Hvordan utvikler studietilbudet seg i de ulike fagområdene?	33
2.4	Hvordan utvikler det fleksible studietilbudet seg?	34
2.5	Hvor mange søker høyere utdanning?	36
2.6	Hvor mange søkere er det per studieplass?	37
2.7	Hva er karaktersnittet for studentene som er tatt opp?	39
2.8	Hvordan er utviklingen i antall studenter og studiepoeng?	40
2.9	Hvordan er aldersfordelingen blant studentene?	41
2.10	Hvordan fordeler studentene seg på fagområdene?	42
2.11	Hvordan fordeler studentene seg på utdanningsnivåene?	43
2.12	Hvordan er kjønnsfordelingen blant studentene?	44
2.13	Hvor stor andel av studentene er innvandrere?	45
2.14	Hvilke fag studerer innvandrere i Norge?	46
2.15	Hvor mange studenter er det i fleksible utdanninger?	47
2.16	Hvor mange studenter er registrert i fleksible utdanninger på de ulike institusjonene?	48
2.17	Hvor mange studiepoeng avlegger hver student?	50
2.18	Hvordan gjennomfører bachelorgradsstudentene?	51
2.19	Hvordan gjennomfører mastergradsstudentene?	52
2.20	Hvordan gjennomfører studentene ved de femårige mastergradsutdanningene?	54
2.21	Hvordan er gjennomføringen i bachelorgradsutdanningene?	55
2.22	Hvordan er gjennomføringen blant studentene i ulike mastergradsstudier?	56
2.23	Gjennomfører studentene i forhold til sin utdanningsplan?	57
2.24	Hvor mange av kandidatene har fullført på normert tid?	58
2.25	Hvor mange studenter bytter studiested?	59
2.26	I hvilken grad bytter studentene mellom fagfelt?	60
2.27	Hvordan er karakterfordelingen blant studentene?	61
2.28	Hvor mange studenter stryker?	63
2.29	Hvordan er utviklingen i antall kandidater?	65
2.30	Hvordan er utviklingen i kandidattallet på ulike fagområder?	66
3	Doktorgradsutdanning	69
3.1	Hovedfunn	70
3.2	Hvor mange doktorgrader avlegges i Norge?	71
3.3	Ved hvilke institusjoner avlegges doktorgradene?	72
3.4	Hvor mange doktorgrader avlegges per faglige stilling?	74
3.5	Hvor mange doktorgrader avlegges i de nordiske landene?	75
3.6	På hvilke fagområder avlegges doktorgradene?	76
3.7	Hvordan fordeler doktorgrader seg på fagområde i de nordiske landene?	77
3.8	Hvor mange doktorgrader avlegges av kvinner?	78
3.9	Hvordan er kjønnsfordelingen blant nye doktorander i de nordiske landene?	79
3.10	Hvor mange doktorgradsstudenter er det i Norge?	80
3.11	Hvem finansierer doktorgradene?	81
3.12	Hvor mange rekrutteringsstillinger finansierer institusjonene over grunnbevilgningen?	82
3.13	Hvor stor andel fullfører doktorgradsutdanningen?	83
3.14	Hvor mange stipendiater er tilknyttet det kunstneriske stipendprogrammet?	85
3.15	Hvor mange kandidater har fullført kunstnerisk stipendprogram?	86
3.16	Hvor mange stipendiater er tilknyttet nærings-ph.d.-ordningen?	87
3.17	Hvor mange stipendiater har offentlig sektor-ph.d.?	89
4	Forskning	91
4.1	Hovedfunn	92
4.2	Hvor mye publiserer universiteter og høyskoler?	93

4.3	Hvor mye publiserer hver faglig ansatt?	94
4.4	Hvor stor andel publiseres av kvinner?	95
4.5	Hvor publiserer forskerne?	96
4.6	Hvor stor andel av artiklene er åpent tilgjengelige?	97
4.7	Hva med kvaliteten på den vitenskapelige publiseringen?	98
4.8	Hvor mye mottar UH-sektoren fra EUs forskningsprogrammer?	100
4.9	Hvor mye mottar hvert lærested fra EUs forskningsprogrammer?	101
4.10	Hvor stor er EU-tildelingen per faglige stilling?	102
4.11	Hvor mange ERC-stipend har de norske universitetene mottatt?	103
4.12	Hvordan lykkes norske universiteter og høyskoler i konkurransen om midler fra EUs forskningsprogrammer?	104
4.13	I hvilke deler av EUs forskningsprogrammer deltar norske universiteter?	106
4.14	I hvilke deler av EUs forskningsprogrammer deltar norske høyskoler?	108
4.15	Hvor stor andel av Norges forskningsråds tildelinger går til UH-sektoren?	110
4.16	Hvor mye midler mottar UH-sektoren fra Norges forskningsråd?	111
4.17	Hvor mye mottar hvert lærested fra Norges forskningsråd?	112
4.18	Hvor stor er tildelingen fra Norges forskningsråd per faglige stilling?	113
4.19	Fra hvilke virkemidler i Norges forskningsråd mottar universiteter og høyskoler midler?	114
4.20	Hvilke programmer i Norges forskningsråd er viktigst for statlige høyskoler?	115
4.21	Hvilke institusjoner har fått tildelinger fra kunstnerisk prosjektprogram?	117
4.22	Hvor mye brukes på FoU i Norge?	118
4.23	Hvor mye bruker universiteter og høyskoler på FoU?	119
4.24	Hvem finansierer FoU i UH-sektoren?	121
4.25	Hvem finansierer FoU ved den enkelte institusjon?	122
4.26	På hvilke fagområder fordeler FoU-utgiftene seg?	123
5	Internasjonalisering	125
5.1	Hovedfunn	126
5.2	Hvor stor andel av doktorandene er utlendinger?	127
5.3	Hvilke fagområder har flest doktorander med utenlandsk statsborgerskap?	129
5.4	Hvor kommer de utenlandske doktorandene fra?	131
5.5	I hvilken grad er norske forskere internasjonalt orientert?	132
5.6	Hvilke land samarbeider norske forskere mest med?	133
5.7	I hvilken grad tilbys internasjonale fellesgrader?	135
5.8	Hvor stort er det fremmedspråklige undervisningstilbudet ved norske institusjoner?	136
5.9	Hvordan er Norges deltakelse i Erasmus+?	138
5.10	Hvilke institusjoner deltok i samarbeidsprogram med prioriterte land utenfor Europa?	139
5.11	Oppfylles Bologna-målet for mobilitet?	141
5.12	Hvilke institusjoner har størst studentutveksling?	143
5.13	Har vi en balansert studentmobilitet?	145
5.14	Hvor reiser norske utvekslingsstudenter?	147
5.15	Hvor reiser norske studenter som tar en hel grad i utlandet?	148
5.16	Hva studerer norske studenter i utlandet?	149
5.17	Hvor mange utenlandske statsborgere studerer i Norge, og hvor kommer de fra?	150
5.18	Hva studerer utenlandske studenter i Norge?	152
6	Universitetsmuseene	155
6.1	Hovedfunn	156
6.2	Hvilket samfunnsoppdrag har universitetsmuseene?	157
6.3	Hvordan styres universitetsmuseene?	158
6.4	Hvilke personalressurser har universitetsmuseene?	159
6.5	Hvordan har sikring, bevaring og digitalisering utviklet seg?	160
6.6	Hvordan har formidlingen ved universitetsmuseene utviklet seg?	161
6.7	Hvordan har forskningen ved universitetsmuseene utviklet seg?	162
6.8	Hvilke arealer disponerer universitetsmuseene?	163
7	Samspill mellom universiteter og høyskoler og samfunnet	165

7.1	Hovedfunn	166
7.2	I hvilken grad er det samsvar mellom etterspørsel og tilbud av høyere utdanning i framtiden?167	
7.3	Hvordan er forholdet mellom antall kandidater med lavere grad og arbeidsmarkedets etterspørsel i dag og i framtiden?	168
7.4	Hvordan er forholdet mellom antallet kandidater med høyere grad og arbeidsmarkedets etterspørsel i dag og i framtiden?	169
7.5	Lykkes nyutdannede kandidater på arbeidsmarkedet?	170
7.6	Hva er omfanget av formidlingsaktiviteten i UH-sektoren?.....	172
7.7	Omsettes forskningsresultater til kommersiell virksomhet?	173
7.8	Hvor mye mottar kommersialiseringsaktører fra FORNY?	176
7.9	Hvordan er universitets- og høyskolesektorens deltakelse i SkatteFUNN?	178
7.10	Hvor store er tildelingene til VRI-prosjekter fordelt på ulike sektorer?	179
7.11	Hvor mye mottar universiteter og høyskoler fra regionale forskningsfond?	181
7.12	Hvor stort er omfanget av bistillinger i UH-sektoren?	182
7.13	Hvor mye midler henter institusjonene fra eksterne aktører?	184
7.14	Hvilke eksterne aktører finansierer bidrags- og oppdragsaktiviteter i statlige UH-sektor?.....	185
7.15	Hvilke eksterne aktører finansierer bidrags- og oppdragsaktiviteter per institusjonskategori?186	
8	Kompetanse og menneskelige ressurser	189
8.1	Hovedfunn	190
8.2	Hvor mange jobber i UH-sektoren?.....	191
8.3	Hvordan er utviklingen i forholdstallet mellom faglig og administrativt personale?.....	192
8.4	Hvor stor andel av de faglig ansatte har førstestillingskompetanse?.....	193
8.5	Blir det flere kvinner i faglige toppstillinger?	194
8.6	Hvordan er aldersfordelingen blant faglig ansatte?	196
8.7	Hvor stor andel av personalet er midlertidig ansatt i UH-sektoren?.....	197
8.8	Hvor mye av midlertidigheten kan forklares med ekstern finansiering?.....	199
8.9	Hvordan fordeler de midlertidig ansatte seg på kjønn?.....	200
8.10	Hva slags ledelsesmodell har universiteter og høyskoler?	201
8.11	Hva slags organisasjonsform har private høyskoler?.....	202
9	Økonomi	205
9.1	Hovedfunn	206
9.2	Hvor mye investeres i høyere utdanning og forskning?	207
9.3	Hvor store finansielle ressurser disponerer universiteter og høyskoler?.....	210
9.4	Hva er kildene til private institusjoners inntekter?.....	212
9.5	Hvor stor andel av ressursene går til lønn?.....	215
9.6	Hvor stor andel av ressursene går til investeringer og drift?	216
9.7	Hvor stor andel av ressursene avsettes til senere budsjettår?	217
9.8	Hva skal avsetningene benyttes til?	218
9.9	Hvordan er den økonomiske situasjonen ved de private høyskolene?.....	220
9.10	Hvordan fungerer økonomiforvaltningen ved institusjonene?	224
9.11	Hvordan fungerer administrativt samarbeid mellom institusjonene?	225
9.12	Hvor store arealer disponerer institusjonene?	226
9.13	Hvor stort er arealet per student ved?	227
10	Regjeringens sju satsinger for økt kvalitet i høyere utdanning og forskning	229
10.1	Finansiering av universiteter og høyskoler.....	230
10.2	Stortingsmelding om strukturen i universitets- og høyskolesektoren	232
10.3	Langtidsplan for forskning og høyere utdanning	234
10.4	Flere verdensledende fagmiljøer	236
10.5	Strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeid med EU	237
10.6	Bedre politikk for rekruttering, stillingsstruktur og karriere	238
10.7	Lærerløftet – på lag for kunnskapsskolen	239

Figurer

Figur 2.1 Utviklingen i det totale studietilbudet på ulike nivåer 2005-14. Antall	32
Figur 2.2 Utviklingen i det totale studietilbudet innenfor ulike fagfelt 2005-14. Antall	33
Figur 2.3 Utvikling i fleksible studietilbud 2006-14. Antall	34
Figur 2.4 Utviklingen i søkertallene til høyere utdanning 2008-14. Antall	36
Figur 2.5 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass fordelt på fagområder 2014. Antall ..	38
Figur 2.6 Utviklingen i antall studenter og studiepoeng 2005-14	40
Figur 2.7 Aldersfordeling blant studentene i 2005, 2010 og 2014. Antall	41
Figur 2.8 Utviklingen i antall studenter per fagområde 2005-14	42
Figur 2.9 Registrerte studenter på årskurs, bachelor- og mastergrad i 2014 etter institusjonskategori. Prosent	43
Figur 2.10 Kjønnsfordelingen i utvalgte utdanninger 2014. Prosent	44
Figur 2.11 Innvandrere i høyere utdanning 2005-13. Prosent	45
Figur 2.12 Utviklingen studenter på fleksible studietilbud 2006-14. Antall	47
Figur 2.13 Studenter på fleksible tilbud som andel av totaltallet av studenter per institusjon høst 2014. Egenfinansierte og eksternt finansierte	48
Figur 2.14 Gjennomføring på normert tid og frafall for treårige bachelorgradsutdanninger på opptakskull høsten 2009. Prosent	51
Figur 2.15 Gjennomføring på normert tid og frafall for toårige mastergradsutdanninger på opptakskull høsten 2010	52
Figur 2.16 Karakterfordeling A-F etter institusjonstype 2014. Prosent	61
Figur 2.17 Strykprosent fordelt på institusjonskategori 2005-14. Prosent	63
Figur 2.18 Utviklingen i kandidater på ulike nivå 2005-14. Antall	65
Figur 2.19 Kandidater fordelt på studium 2005-14 (egenfinansiert). Antall	66
Figur 3.1 Avlagte doktorgrader per år 1995. Antall	71
Figur 3.2 Avlagte doktorgrader per institusjon 2005, 2008, 2013 og 2014. Antall	72
Figur 3.3 Avlagte doktorgrader per faglige stilling 2005-14. Antall	74
Figur 3.4 Doktorgrader per million innbyggere i nordiske land 2004-13. Antall	75
Figur 3.5 Avlagte doktorgrader per fagområde i Norge 2005-14. Antall	76
Figur 3.6 Doktorander fordelt på fagområder i de nordiske landene 2013. Antall	77
Figur 3.7 Kvinner blant doktorandene etter fagområde og totalt 2005-14. Prosent	78
Figur 3.8 Kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2004-13. Prosent	79
Figur 3.9 Doktorgradsavtaler per finansieringskilde 2005-14. Antall	80
Figur 3.10 Avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2005-14. Prosent	81
Figur 3.11 Tildelte rekrutteringsstillinger og årsverk i rekrutteringsstillinger 2009-14. Antall ..	82
Figur 3.12 Oversikt over stipendiater per institusjon, totalt og aktive per 31.12.2014. Antall ..	85
Figur 3.13 Nærings-ph.d.-stipendiater fordelt etter gradsgivende institusjon. Antall	87
Figur 3.14 Stipendiater i og søknader til offentlig sektor-ph.d. fordelt på sektor. Antall	89
Figur 4.1 Publiseringspoeng per institusjonskategori 2005-14. Antall	93
Figur 4.2 Publiseringspoeng per faglige stilling 2005-14. Antall	94
Figur 4.3 Andel publiseringspoeng av kvinner 2009-14. Prosent	95
Figur 4.4 Fordeling på publikasjonsform 2005-14. Prosent	96
Figur 4.5 Åpent tilgjengelige artikler fra universiteter og høyskoler 2005-14. Antall	97
Figur 4.6 Publikasjoner på nivå 2 per institusjonskategori 2005-14. Prosent	98
Figur 4.7 Midler fra EUs forskningsprogrammer 2006-14. 1000 kroner	100
Figur 4.8 Midler fra EUs forskningsprogrammer per lærested 2014. 1000 kroner	101
Figur 4.9 EU-tildeling per faglige stilling 2006-14. 1000 kr	102
Figur 4.10 ERC-stipend fordelt på nordiske universiteter. Antall	103
Figur 4.11 Forskningsrådets totale tildelinger fordelt på sektor 2010-14. Prosent	110
Figur 4.12 Midler fra Forskningsrådet 2005-14. 1000 kroner	111
Figur 4.13 Midler fra Norges forskningsråd per lærested 2014. 1000 kroner	112
Figur 4.14 Norges forskningsråds tildeling per faglige stilling 2005-14. 1000 kroner	113
Figur 4.15 Norges forskningsråds tildeling til UH-sektoren per hovedvirkemiddel 2014.	114
Figur 4.16 Norges forskningsråds tildelinger i 2014 til statlige høyskoler innenfor VRI3, PRAKSISVEL, SHP og FINNUT	115
Figur 4.17 FoU-utgifter i de tre forskningsutførende sektorene 2003-13. Mill. kr	118
Figur 4.18 FoU-utgifter per institusjon i 2013. Millioner kroner	119
Figur 4.19 FoU-utgifter per institusjon i UH-sektoren 2003-13. Løpende priser, mill. kr	120
Figur 4.20 FoU-utgifter i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2003-13. Prosent	121

Figur 4.21 FoU-utgifter per institusjon i 2013 fordelt på finansieringskilde. Prosent.....	122
Figur 4.22 FoU-utgifter per fagområde i UH-sektoren 2003-13. Prosent.....	123
Figur 5.1 Utenlandske statsborgere blant norske doktorander 1995-2014. Prosent	127
Figur 5.2 Utenlandske doktorander fordelt på institusjon 2014. Prosent.	128
Figur 5.3 Utenlandske doktorander fordelt på fagområde 2005-14. Antall	129
Figur 5.4 Utenlandske doktorander fordelt på opprinnelsesregion 2005-14. Antall	131
Figur 5.5 Artikler med internasjonalt samforfatterskap 2014. Prosent	132
Figur 5.6 Norske studenter med studie- eller praksisopphold i utlandet 2003/2004 – 2013/2014. Prosent	141
Figur 5.7 Norske studenter i utlandet 2003/2004 – 2013/2014. Antall.....	142
Figur 5.8 Utvekslingsstudenter til og fra Norge 2005-14. Antall.....	145
Figur 5.9 Forhold mellom inn- og utreisende utvekslingsstudenter ved norske institusjoner 2014, og antall inn- og utreisende studenter. Institusjoner med mer enn 100 utvekslingsstudenter totalt 2014. Antall og prosent.....	146
Figur 5.10 Mest populære land for norske utvekslingsstudenter 2005-14. Antall.....	147
Figur 5.11 Mest populære land for norske gradsstudenter 2004-05, 2013-14. Antall	148
Figur 5.12 Mest populære fag for gradsstudenter i utlandet. Antall	149
Figur 5.13 Utenlandske studenter i Norge 2005-14. Antall	150
Figur 5.14 Utenlandske studenter i Norge 2005-14 fordelt på land. Antall	150
Figur 5.15 Innreisende utvekslingsstudenter 2005-14 fordelt på land. Antall	151
Figur 5.16 Utenlandske statsborgere fordelt på fagfelt 2005-14. Antall.....	152
Figur 6.1 Faglige årsverk ved universitetsmuseene 2008-2014. Antall	159
Figur 6.2 Samlet publikumsbesøk ved universitetsmuseene 2011-14. Antall.....	161
Figur 7.1 Tilbud og etterspørsel etter utdanningsnivå fram mot 2030. 1 000 personer	167
Figur 7.2 Netto tilbudsoverskudd av personer med høyere utdanning, lavere grad per 1 000 personer	168
Figur 7.3 Netto tilbudsoverskudd av personer med høyere utdanning, høyere grad per 1 000 personer	169
Figur 7.4 Omfanget av professor II-stillinger i UH-sektoren. Antall	182
Figur 7.5 Totale driftsinntekter, statstilskudd forskningsmidler fra EU, NFR og RFF, og andre BOA-inntekter. Samlet for UH-sektoren. 2008-14 (i 1000 kroner)	184
Figur 7.6 Kilder for andre BOA-inntekter 2005-2014. Statlige institusjoner. Prosent.....	185
Figur 7.7 Kilder for andre BOA-inntekter per institusjonskategori. Statlige institusjoner 2014. Prosent.....	186
Figur 8.1 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2005-14. Antall	191
Figur 8.2 Forholdstall mellom årsverk i faglige og i administrative stillinger ved statlige UH-institusjoner 2005-14	192
Figur 8.3 Faglig personale fordelt på stillinger 2005-14. Prosent.....	193
Figur 8.4 Andel kvinner i ulike faglige stillinger 2005-14. Prosent	194
Figur 8.5 Aldersfordeling i utvalgte faglige stillinger 2011 og 2014. Antall.....	196
Figur 8.6 Midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2005-14. Pst.	197
Figur 8.7 Andel midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2011 og 2014. Prosent	199
Figur 8.8 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2011 og 2014. Prosent	200
Figur 8.9 Statlige institusjoner med valgt og ansatt rektor 2014. Antall	201
Figur 8.10 Private institusjoner – totalt antall organisert som aksjeselskap, stiftelse, samvirkeforetak og annen juridisk person 2014.....	202
Figur 9.1 Finansielle ressurser 2005-14. 1000 kroner. Statlige institusjoner	210
Figur 9.2 Driftsinntekter per institusjon fordelt på kilde 2014. Prosent	212
Figur 9.3 Lønnskostnader av totale driftsinntekter 2007-14. Prosent	215
Figur 9.4 Samlede investeringer, husleie og andre driftskostnader av totale driftsinntekter 2012-14, statlige institusjoner. Prosent	216
Figur 9.5 Samlede avsetninger av bevilgning KD 2009-14. Statlige institusjoner. Prosent ...	217
Figur 9.6 Avsetninger spesifisert etter formål 2009-13, Statlige institusjoner. I 1000 kroner.	218
Figur 9.7 Resultatgrad og egenkapital 2014. Private institusjoner. Prosent	220
Figur 9.8 Universiteter og høyskoler med vesentlige merknader de fem siste årene. Antall	224
Figur 9.9 Areal fordelt på selvforvaltende (ikke husleie), arealer leid av Statsbygg og arealer leid av andre, statlige institusjoner 2005-14. Antall m ²	226
Figur 9.10 Areal per student ved statlige universiteter og høyskoler 2005-14. Antall m ²	227

Tabeller

Tabell 2.1 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass. Antall	37
Tabell 2.2 Poengsnitt for studentene etter institusjonskategori og fagfelt 2014. Antall	39
Tabell 2.3 Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fordelt på fagområde 2014. Antall og prosent.....	46
Tabell 2.4 Nye studiepoeng per registrerte student, heltidsekvivalenter (egenfinansiert) 2005-14. Antall	50
Tabell 2.5 Gjennomføring på normert tid og frafall på femårig integrert mastergrads-utdanning organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2009. Prosent	54
Tabell 2.6 Gjennomføring på normert tid og frafall på treårige bachelorgradsutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2009. Prosent	55
Tabell 2.7 Gjennomføring på normert tid og frafall på toårige mastergradsutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2010. Prosent	56
Tabell 2.8 Gjennomføring i forhold til avtalt utdanningsplan. Prosent.....	57
Tabell 2.9 Kandidater som fullfører på normert tid 2013-14 (egenfinansiert). Prosent.....	58
Tabell 2.10 Geografisk studentflyt, høsten 2012 til høsten 2014, brutto- og nettotall.....	59
Tabell 2.11 Studentflyt mellom fagfelt, høsten 2012 til høsten 2014, bruttotall. Antall	60
Tabell 2.12 Karakterfordeling etter fagområde 2014 (egenfinansiert). Prosent	61
Tabell 2.13 Stryk fordelt på institusjonskategori 2013-14. Prosent.....	63
Tabell 3.1 Andel disputerte av personer opptatt på doktorgradsprogram seks år tidligere 2011-14. Prosent	83
Tabell 3.2 Fullførte kandidater på kunstnerisk stipendiatprogram 2007-14. Antall.....	86
Tabell 4.1 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på institusjonstyper. 7. rammeprogram. Antall og suksessrate i prosent.....	104
Tabell 4.2 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på institusjonstyper. Horisont 2020. Antall og suksessrate i prosent.....	105
Tabell 4.3 Fordeling av deltakelser og koordinatorene på programmer, hele FP7. Universitetene. Antall og suksessrate i prosent	106
Tabell 4.4 Fordeling av deltakelser og koordinatorene på programmer, hele FP7. Høgskolene. Antall og suksessrate i prosent	108
Tabell 4.5 Søknader og tilsagn om tildeling fra kunst. prosjektprogram 2011-15. Antall.....	117
Tabell 5.1 Internasjonalt samforfatterskap med Norge i perioden 1994–2013.	133
Tabell 5.2 Internasjonale fellesgrader 2010-14. Antall.....	135
Tabell 5.3 Fremmedspråklige utdanningstilbud 2007–14. Antall og prosent endring.	136
Tabell 5.4 Norsk deltakelse i Erasmus+ Key Action 2, Strategiske partnerskap, høyere utdanning. 2014. Antall	138
Tabell 5.5 Institusjonenes deltakelse i samarbeidsprogrammer hos SIU. Antall prosjekter og samarbeidsland	139
Tabell 5.6 Utvekslingsstudenter av totalt registrerte studenter 2005-14. Prosent	143
Tabell 6.1 Publiseringspoeng per museum 2007-14. Antall.....	162
Tabell 6.2 Publiseringspoeng ved universitetsmuseene av den totale publiseringen ved universitetene 2007-2014. Prosent	162
Tabell 6.3 Museumsarealer 2014, brutto m ²	163
Tabell 6.4 Magasinareal, netto m ²	163
Tabell 7.1 Hovedaktivitet for mastergradskandidater november 2013, seks måneder etter eksamen. Prosent ¹	170
Tabell 7.2 Formidlingsbidrag i UH-sektoren 2014, fordelt på hovedkategori. Antall	172
Tabell 7.3 Registrerte patenter, patentsøknader og inngåtte lisenseringskontrakter 2007-14. Antall	173
Tabell 7.4 Forretningsideer og nye foretak i perioden 2007-14. Antall	173
Tabell 7.5 Tildeling til kommersialiseringsaktører (inkl. TTOer) gjennom FORNY i 2012-14 (i 1000 kroner)	176
Tabell 7.6 SkatteFUNN – prosjekter i samarbeid med universiteter og høyskoler 2011-14. Antall prosjekter og budsjetterte innkjøp av FoU tjenester.	178
Tabell 7.7 VRI-tildeling per sektor, 2008-13 (i 1000 kroner)	179
Tabell 7.8 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom regionale forskningsfond 2010-14 (i 1000 kroner).....	181
Tabell 9.1 Offentlig forvaltnings utgifter til utdanning i prosent av BNP. 2004-13.....	207
Tabell 9.2 Utdanningsutgifter på tertiærnivå 2011	208
Tabell 9.3 Den økonomiske situasjonen basert på fire økonomiske indikatorer.....	221

Bokser

<i>Boks 2.1 Kvalitativ styringsparameter: Fleksibel utdanning</i>	35
<i>Boks 2.2 eCampus årsrapport</i>	47
<i>Boks 2.3 U-Multirank</i>	53
<i>Boks 2.4 Kvalitativ styringsparameter: Studentene skal lykkes med å oppnå læringsutbytte som er definert for studieprogrammene</i>	64
<i>Boks 2.5 Kvalitativ styringsparameter: Samspill mellom forskning og utdanning</i>	67
<i>Boks 4.1 Kvalitativ styringsparameter:</i> <i>Resultatoppgnåelse på forskning ut fra institusjonens egenart</i>	99
<i>Boks 4.2 Horisont 2020 – oppbygging og budsjett</i>	109
<i>Boks 4.3 Sverige vil fagfellelevere all universitets- høyskoleforskning</i>	116
<i>Boks 4.4 Kvalitativ styringsparameter: Forskningsinnsats i MNT-fag og profesjonsfag</i>	124
<i>Boks 5.1 Norske universiteter og internasjonale universitetsrangeringer</i>	130
<i>Boks 5.2 På vei mot integrasjon?</i>	134
<i>Boks 5.3 Hvor stort er omfanget av engelskspråklige utdanningstilbud i ikke-engelskspråklige land i Europa?</i>	137
<i>Boks 5.4 Utenlandske studenter syn på Norge</i>	153
<i>Boks 7.1 Systemet for kunnskapsoverføring</i>	174
<i>Boks 7.2 Hvilke former for kunnskapsoverføring finnes?</i>	175
<i>Boks 7.3 Den tyske EXIST-ordningen</i>	177
<i>Boks 7.4 Høyskolenes regionale rolle</i>	180
<i>Boks 7.5 Noder i kunnskapsnettverket</i>	183
<i>Boks 7.6 Kvalitativ styringsparameter: Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv</i>	187
<i>Boks 8.1 Kvalitativ styringsparameter: Robuste fagmiljøer</i>	203
<i>Boks 9.1 Hva koster en student?</i>	209
<i>Boks 9.2 Private høyskoler og fagskoler i samfunnets tjeneste - Bedre regulering og tilsyn med at tilskudd og egenbetaling kommer studentene til gode</i>	214
<i>Boks 9.3 Kvalitativ styringsparameter: Langsiktig økonomisk planlegging</i>	219
<i>Boks 9.4 Produktivitetsanalyse av Frischsenteret</i>	223

Forkortelser

Statlige høyskoler (SH)

HiB	Høgskolen i Bergen
HBV	Høgskolen i Buskerud og Vestfold
HiG	Høgskolen i Gjøvik
HiH	Høgskolen i Harstad
HiHe	Høgskolen i Hedmark
HiL	Høgskolen i Lillehammer
HiN	Høgskolen i Narvik
HiNe	Høgskolen i Nesna
HiNT	Høgskolen i Nord-Trøndelag
HiOA	Høgskolen i Oslo og Akershus
HiSF	Høgskolen i Sogn og Fjordane
HiST	Høgskolen i Sør-Trøndelag
HiT	Høgskolen i Telemark
HiVo	Høgskolen i Volda
HiØ	Høgskolen i Østfold
HiÅ	Høgskolen i Ålesund
HSH	Høgskolen Stord/Haugesund
SH	Samisk høyskole

Universiteter (U)

NMBU	Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
NTNU	Norges teknisk- naturvitenskapelige universitet
UiA	Universitetet i Agder
UiB	Universitetet i Bergen
UiN	Universitetet i Nordland
UiO	Universitetet i Oslo
UiS	Universitetet i Stavanger
UiT	Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet

Statlige vitenskapelige høyskoler (SVH)

AHO	Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo
HiM	Høgskolen i Molde, vitenskapelig høyskole i logistikk
NHH	Norges handelshøyskole
NIH	Norges idrettshøgskole
NMH	Norges musikkhøgskole

Kunsthøyskoler (KH)

KHiB	Kunst- og designhøgskolen i Bergen
KHiO	Kunsthøgskolen i Oslo

Private vitenskapelige høyskoler (PVH)

MF	Det teologiske menighetsfakultet
BI	Handelshøyskolen BI
MHS	Misjonshøgskolen

Private høyskoler (PH) - institusjonsakkrediterte

ATH	Ansgar Teologiske Høyskole
BDM	Barratt Due Musikk institutt
BA	Bergen Arkitektshøgskole
CK	Campus Kristiania – Markedshøyskolen
EH	Den norske Eurytmihøyskole
DH	Diakonhjemmet høyskole
DMMH	Dronning Mauds Minne Høyskole
FIH	Fjellhaug internasjonale Høyskole
HDH	Haraldsplass diakonale høyskole
HB	Høgskolen Betanien
HLB	Høgskolen for landbruk og bygdeutvikling
HD	Høyskolen Diakonova
HLT	Høyskolen for Ledelse og Teologi
LDH	Lovisenberg diakonale høyskole
NLA	NLA Høyskolen
NDH	Norges Danskehøyskole
RS	Rudolf Steinerhøyskolen,
W-ACT	Westerdals Oslo School of Arts, Communication and Technology

Sektorbildet i tall 2014

SEKTORBILDET I TALL 2014

Antall høyere utdanningsinstitusjoner

Antall med bevilgning fra KD

Statlige institusjoner **33**, herav

Statlige høyskoler **18**

Universiteter **8**

Vitenskapelige høyskoler **5**

Kunsthøyskoler **2**

Private høyere utdanningsinstitusjoner **21**, herav

Private vitenskapelige høyskoler **3**

Private høyskoler **18**

Antall studietilbud

Netto økning i antall studietilbud siste år, **24**

Søkning til høyere utdanning

Antall førstevalgssøkere **115 902**

Antall kvalifiserte førstevalgssøkere **93 634**

Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass **1,8**

Antall studenter

Antall egenfinansierte studenter (eksl. Phd) **236 839**

Phd studenter **9 326**

Masterstudenter/høyere nivå **40 477**

Bachelorstudenter **126 091**

Studenter på årskurs **26 414**

Studenter på korte programmer **27 120**

Studenter på annet **30 459**

Innvandrere i høyere utdanning **29 961 (2013)**

Andel studenter på fleksible utdanningstilbud **6,5 %**

Gjennomstrømming

Nye studiepoeng per heltidsstudent **45,5**

Gjennomstrømming iht utdanningsplan **85 %**

Masterstudenter gj.ført på normert tid, inst. **37,4 %**

Bachelorstudenter gj.ført på normert tid, inst. **41,4 %**

Master, gj.ført normert tid + 1 år (inst.) **60,1 %**

Bachelor, gj.ført normert tid + 1 år (inst.) **56,9 %**

Uteksaminerte kandidater

Antall uteksaminerte kandidater **38 899**

Sykepleierutdanning **3 630**

Allmennlærerutdanning og grunnskolelærerutdanning (1-7 og 5-10) **1 648**

Ingeniørutdanning **2 294**

Karakterer

A og B **40 %**

Stryk **9 %**

Doktorgrader

Antall avlagte doktorgrader **1448**

Andel kvinnelige doktorander **50 %**

Avlagte doktorgrad per faglig stilling **0,10**

Påbegynte nærings-phd **44**

Stipendiater i kunstnerisk stipendprogram

Antall KD-finansierte stipend **23**

Stipendiater totalt **53**

Fullførte kandidater 2007-14 **41**

Vitenskapelig publisering

Antall publiseringspoeng **15 283**

Publiseringspoeng per faglige stilling **0,80**

Andelen publikasjoner på nivå 2 **19,9 %**

Antall tidsskriftartikler **14 559**

Antall bokkapitler **3 792**

Antall bøker **259**

Finansiering av forskning

Tildeling fra EUs rammeprogram **314 mill.kr**

EU-tildeling per faglige stilling **17 100 kr**

Tildeling fra Norges forskningsråd **2,422 mrd.kr**

NFR-tildeling per faglig stilling **125 100 kr**

Bidrag- og oppdrag utenom forskningsfinansiering fra EU, NFR og RFF **2,954 mrd kr**

Bidrag- og oppdrag utenom forskningsfinansiering fra EU, NFR og RFF per faglige stilling **152 600 kr**

Kommersialisering av forskning

Mottatte forretningsideer **576**

Inngåtte lisensieringskontrakter **62**

Nye foretak etablert **42**

Antall patentsøknader **191**

Internasjonalisering

Fremmedspråklige studietilbud **4 841**

Internasjonale fellesgrader **42**

Norske gradsstudenter i utlandet **16 910**

Utreisende utvekslingsstudenter **5 758**

Innreisende utvekslingsstudenter **6 935**

Studenter med utenlandske statsborgerskap **23 066**

Utenlandske statsborgere blant nye doktorander **35 %**

Antall ansatte (årsverk)

Totalt antall ansatte **33 937** (95 % i statlig sektor)

Faglig ansatte eks. rekr.stillinger **14 112**

Rekrutteringsstillinger **5 742**

Administrativt ansatte **9 104**

Øvrige stillingsgrupper **4 979**

Midlertidig personale (statlig sektor) **16,0 %**

Likestilling

Kvinner av totalt antall studenter **60 %**

Kvinner av totalt antall ansatte **53 %**

Kvinner av faglig pers. (ekskl. rekr.stillinger) **47 %**

Kvinner av professorer **26 %**

Kvinner av stipendiatstillinger **52 %**

Kvinner av administrative stillinger **69 %**

Stillingsstruktur blant faglig personale

Professorer **18 %**

Førstestillinger (inkl professorer) **54 %**

Stipendiater **22 %**

Styre- og ledelsesmodell

Statlige institusjoner med valgt rektor: **22**

Statlige institusjoner med tilsatt rektor: **11**

Ekstern styreleder ved alle private institusjoner

Budsjettstørrelse

Statlige institusjoner:

Statstilskudd **29,3 mrd kr**

Sum driftsinntekter **36,9 mrd kr**

Private institusjoner:

Statstilskudd **1,15 mrd kr**

Sum driftsinntekter **2,75 mrd kr**

1 Sammendrag

Sektormål 1

Høy kvalitet i utdanning og forskning

Evalueringer viser at utdanning og forskning i Norge er god, men at vi har flere svake og fragmenterte utdannings- og forskningsmiljøer og at vi har få fremragende miljøer. Regjeringen vil at alle utdannings- og forskningsmiljøer hevder seg internasjonalt. Dette inkluderer også faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid.

Overordnet vurdering og sektorutfordringer

Det er flere positive utviklingstrekk i forskning og høyere utdanning i Norge. Publiseringsindikatoren i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler har bidratt til å heve kvaliteten i bredden av forskningen. Langt flere faglig ansatte enn tidligere publiserer, og hver forsker publiserer mer. Gapet i produktivitet mellom Norge og våre naboland er nær tettet igjen på ti år.

Norge er et attraktivt land for utenlandske studenter. Det fremmedspråklige studietilbudet ved norske universiteter og høyskoler er stadig økende. Det har gjort det enklere for studenter fra andre land å studere i Norge, noe som viser seg i at tallet på utenlandske studenter øker. Norske forskere er også mer internasjonalt orienterte. Internasjonalt forskningssamarbeid har vokst betydelig, ikke minst med nye og sterkt ekspanderende forskningsnasjoner som Kina og Sør-Afrika.

Det er store variasjoner i resultatene mellom institusjonene på områdene beskrevet over, men sektoren som helhet går framover.

Det er likevel noen områder hvor det er betydelig rom for forbedring:

- For få studenter gjennomfører på normert tid. I internasjonal sammenheng kommer norske institusjoner dårlig ut på denne indikatoren, særlig på mastergradsnivå.
- Det er potensial for høyere forskningskvalitet. Forskningen ved de norske universitetene får ikke like stort gjennomslag og er ikke like synlig som forskningen ved de beste svenske og danske universitetene. Det samme gjelder for norske universiteters gjennomslag i European Research Council (ERC).
- UH-sektorens deltakelse i EUs nye rammeprogram for forskning, Horisont 2020, er foreløpig på omtrent samme nivå som i det 7. rammeprogrammet. Regjeringen har ambisjoner om å øke norsk deltakelse i H2020 sammenlignet med 7. rammeprogram. Deler av det europeiske utdanningssamarbeidet gjennom Erasmus+ er dårlig utnyttet av norske institusjoner. Her har universiteter og høyskoler potensial for å øke deltakelsen.
- Antallet norske studenter på utvekslingsopphold er stagnerende og andelen fallende. Flere studenter bør ha et utenlandsopphold i løpet av studiene.

Bare to av fem fullfører studiene på normert tid

Rundt 40 prosent av studentene gjennomfører bachelorutdanningen på normert tid. Dette gjelder bachelorkullene tatt opp i 2009, 2010 og 2011. Etter fem år har nesten 70 prosent av 2009-kullet fullført utdanningen. I 2009-kullet skiller det 56 prosentpoeng mellom den statlige høyskolen med størst andel fullført på normert tid (Høgskolen i Lillehammer med 62 prosent) og den høyskolen med minst andel fullført på normert tid (Høgskolen i Nesna med seks prosent). For mastergradsutdanningene er andelen som gjennomfører på normert tid, mellom 36 prosent og 38 prosent for de tre kullene 2010, 2011 og 2012. Drøye 65 prosent av 2010-kullet har fullført masterutdanningen etter fire år. I internasjonale sammenligninger skårer norske institusjoner gjennomgående dårlig på gjennomføring på normert tid, særlig på mastergrad.

Nasjonale mål for gjennomstrømming i doktorgradsutdanningen er ikke nådd

Av kandidater tatt opp på doktorgradsprogram i 2008, hadde 65 prosent disputert innen seks år. Tallet har variert mellom 63 prosent og 66 prosent de siste fire årene. Dette er lavere enn nasjonale mål for andel fullførte etter seks år i doktorgradsutdanningen, som varierer fra 75 prosent til 85 prosent avhengig av fagområde. Universitetet i Bergen er nærmest de nasjonale målene i 2014, med en fullføringsgrad på 73 prosent innen seks år.

Svak vekst i den vitenskapelige publiseringen i 2014

Antallet publiseringspoeng i universitets- og høyskolesektoren økte med 2,2 prosent i 2014, etter en svak nedgang foregående år. Veksten kom i hovedsak ved statlige høyskoler og private vitenskapelige høyskoler. I absolutte tall økte publiseringen mest ved Høgskolen i Oslo og Akershus. De store universitetene fikk enten nullvekst eller fall i publiseringen i 2014. Sett i et tiårsperspektiv har publiseringen økt kraftig. Veksten er på 72 prosent siden 2005. Noe av veksten i publisering kan tilskrives at antall faglig ansatte i UH-sektoren har økt, men også målt i antall publiseringspoeng per faglige stilling har veksten vært stor siden 2005 (41 prosent). Kvinner står for om lag 34 prosent av publiseringspoengene, mens deres andel av de faglige stillingene er 46,6 prosent. Det kan blant annet forklares med at kvinner er underrepresentert i professorstillinger, som er de som tradisjonelt publiserer mest. Forskningen fra norske universiteter siteres gjennomgående mindre enn forskningen fra de beste svenske og danske universitetene.

Uendret returandel i Horisont 2020

Norsk UH-sektors andel av utlyste midler (returandelen) hittil i Horisont 2020 ligger på omtrent samme nivå som i 7. rammeprogram sett under ett. UH-sektoren har foreløpig deltatt i 526 søknader om midler fra Horisont 2020. 12 prosent av søknadene har resultert i midler. Det er en lavere tilslagsprosent enn i 7. rammeprogram. Forskningsinntektene fra EU falt med ti prosent i 2014 fra året før. Inntektene vil kunne variere mye fra år til år grunnet svingninger i de årlige utbetalingene fra EU. De tre største universitetene NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo hentet ut 84 prosent av UH-sektorens forskningstildeling fra EU i 2014. De norske universitetene mottar færre stipend fra ERC enn de fremste universitetene i Danmark, Finland og Sverige. Skal Norge nå målet om økt deltakelse i H2020, må universiteter og høyskoler øke returen både fra ERC og de tematiske programmene.

Mindre midler fra Forskningsrådet per forsker

Universiteter og høyskoler mottok samlet i overkant av 2,4 milliarder kroner fra Forskningsrådet i 2014. Det er en oppgang på ca. fem prosent fra foregående år. Per faglige stilling er tildelingen fra Forskningsrådet i dag nesten 30 000 kroner mindre enn i 2005 når det er tatt hensyn til prisstigning. NMBU mottok mest midler fra Forskningsrådet per faglige stilling i 2014, med 267 000 kroner. Nesten halvparten av universitetenes søknader til Forskningsrådet i 2014 gikk til FriPro. Dette virkemidlet hadde en innvilgelsesprosent på 17, mot 27 prosent for alle søknadene fra universitetene. De statlige høyskolene søkte om nesten 250 prosjekter fra Forskningsrådet i 2014. 24 prosent av søknadene ble innvilget.

35 millioner kroner til prosjekter innenfor kunstnerisk utviklingsarbeid

Kunstnerisk prosjektprogram har tildelt 35 millioner kroner til i alt 22 prosjekter fordelt på ni UH-institusjoner i perioden 2011-15. 40 prosent av søknadene har fått tilslag. Norges musikkhøgskole har fått størst gjennomslag i prosjektprogrammet med en samlet tildeling på ca. 9 millioner kroner.

Lite forskningsmidler fra private kilder

Det ble utført FoU for 50,8 milliarder kroner i Norge i 2013, hvorav 16 milliarder kroner i UH-sektoren, tilsvarende en andel på 31,5 prosent. Universitetet i Oslo er den største FoU-aktøren blant universitetene og høyskolene med totale FoU-utgifter på nesten 3,4 milliarder kroner i 2013. 68 prosent av FoU-utgiftene i UH-sektoren ble finansiert over grunnbudsjettet, mens Forskningsrådet sto for 15 prosent. Kun sju prosent stammet fra private kilder.

Færre utenlandske doktorander i 2014

Andelen utenlandske statsborgere blant uteksaminerte doktorgradskandidater gikk ned fra 36 prosent i 2013 til 35 prosent i 2014, etter et tiår med vekst. Det er høyest andel utenlandske doktorander innenfor teknologiske fag. På dette fagområdet har om lag to av tre kandidater utenlandsk statsborgerskap. 48 prosent av de utenlandske doktorandene i 2014 kom fra Europa. Tallet på kandidater fra Asia har steget mye de siste årene, men gikk noe tilbake i 2014.

Sterkt økende forskningssamarbeid med Australia, Kina og Sør-Afrika

USA er fortsatt det viktigste samarbeidslandet for norske forskere når det gjelder internasjonalt samforfatterskap av forskningsartikler. Samarbeidet med Australia, Kina og Sør-Afrika har vokst mye på få år. Andelen internasjonalt samforfattede artikler varierer mye mellom norske universiteter og høyskoler. Blant de som hadde 100 eller flere artikler i 2014, varierte andelen internasjonalt samforfattede artikler fra 22 prosent ved Høgskolen i Telemark til 59 prosent ved Norges idrettshøgskole.

17 prosent av det totale studietilbudet er fremmedspråklig

Norge har et omfattende studietilbud på fremmedspråk, hovedsakelig engelsk. I løpet av de åtte årene det finnes data for, er det fremmedspråklige studietilbudet mer enn doblet. I alt 17 prosent av det totale studietilbudet var fremmedspråklig i 2014, tilsvarende over 4 800 emner. I 2014 tilbød norske institusjoner i alt 42 internasjonale fellesgrader. Tallene over fellesgrader er stabile og lave ved de institusjonene som har hatt et slikt tilbud over noe tid.

Variierende interesse for å delta i Erasmus+

Blant norske institusjoner var det i 2014 stor interesse for å delta i tiltaket strategiske partnerskap i Erasmus+, og det kom langt flere søknader enn det var økonomi til å støtte. Norske institusjoner har vist langt mindre interesse for å delta i andre deler av Erasmus+, som kunnskapsallianser, sektorallianser, idrettssamarbeidsprosjekter eller fellesgrader. Her er det utfordringer med å styrke norsk deltakelse.

Et økende antall norske studenter tar hele graden utenlands

Norge har relativt mange studenter som tar en hel grad i utlandet (gradsstudenter) sammenlignet med andre land. Veksten i antall gradsstudenter de siste årene fortsatte i 2014. Det året var det i underkant av 17 000 norske gradsstudenter i utlandet. Andelen studenter som har et studieopphold utenlands som ledd i den norske utdanningen (utvekslingsstudenter), har flatet ut og gått noe tilbake siden 2011. Trenden fortsatte i 2014. Den høye gradsmobiliteten gjør at Norge likevel plasserer seg rundt Bologna-målet om at minimum 20 prosent av studentene skal ha hatt et utenlandsopphold i løpet av studiene.

Stadig flere utlendinger kommer til Norge for å studere

Tilstrømmingen av utenlandske studenter til Norge fortsetter å vokse, det gjelder både utvekslings- og gradsstudenter. For ti år siden var strømmen av utvekslingsstudenter ut og inn av Norge tilnærmet like store. I 2014 kom det langt flere til Norge enn det reiste ut. Veksten blant utenlandske studenter er sterkest fra land i Europa. Økningen i antall studenter fra Sverige fortsetter, men også antallet studenter fra Danmark vokser betydelig.

Økt forskningsaktivitet ved universitetsmuseene

FoU-satsningen for universitetsmuseene i perioden 2009-14 har bidratt til økt samarbeid mellom museene og har skapt økt forskningsaktivitet. Det er små forskjeller i antall publiseringspoeng per vitenskapelige årsverk mellom universitetsmuseene og universitetene sett under ett.

Sektormål 2***Forskning og utdanning for velferd, verdiskaping og omstilling***

Fundamentet for vår framtidige verdiskaping og velferd ligger i å realisere kunnskaps-samfunnet. Regjeringen har som ambisjon at Norge skal være et av de mest innovative landene i Europa. For å få til dette trenger vi forskning, faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid, kunnskapsdeling og kandidater som bidrar til nødvendig omstilling, innovasjon og verdiskaping i offentlig og privat sektor.

Overordnet vurdering og sektorutfordringer

Kandidatene er universiteter og høyskolars viktigste bidrag til verdiskaping, innovasjon og omstilling både i privat og offentlig sektor. Antallet nye kandidater viser en betydelig vekst, særlig etter 2010 og særlig på høyere nivå. Omfanget av doktorgradsutdanningen har vokst betydelig på ti år. Norge har nå en doktorgradsproduksjon på linje med øvrige nordiske land,

som alle er blant de høyeste i verden relativt til folketallet. Det er på overordnet nivå god kjønnsbalanse blant doktorandene. Gjennom ordningene for nærings- og offentlig sektor ph.d. er det utviklet doktorgradstilbud tett på arbeidslivets behov for slik kompetanse. Formidling og kunnskapsoverføring foregår i stort omfang, gjennom mange ulike kanaler, og aktivitetene involverer så å si alle faglig ansatte.

På noen områder kan UH-sektoren bli bedre:

- Andelen doktorander i teknologiske fag er lav i Norge, bare halvparten av hva den er i Danmark og Finland. Gitt teknologifagenes særlige betydning for å etablere og utvikle nytt kunnskapsintensivt næringsliv, bør det bli flere teknologer i Norge med utdanning på doktorgradsnivå.
- Resultatene av kommersialiseringsaktiviteten ved universiteter og høyskoler er foreløpig beskjedne, og aktivitetene involverer en liten andel av de faglig ansatte.
- Omfanget av det inntektsgenererende samarbeidet med omverdenen er synkende, både relativt og absolutt. Universiteter og høyskoler bør ha potensial for å øke bidrags- og oppdragsinntektene utenom forskningsfinansieringen fra Forskningsrådet og EU.

Sterk vekst i antall kandidater på høyere nivå

Siden 2005 har det vært nær 38 prosent vekst i kandidattallet. På lavere nivå har kandidattallet steget med 32 prosent, på høyere nivå 60 prosent og på integrert mastergrad/profesjon 25 prosent. Fagområdene med flest kandidater totalt i 2014 er økonomisk- administrative fag (6 597), samfunnsvitenskap (4 728) og sykepleie (3 630). Blant doktorgradskandidatene har det vært en vekst på 69 prosent i tiårsperioden, selv om antallet har gått litt ned det siste året. I 2014 var Høgskolen i Oslo og Akershus den statlige utdanningsinstitusjonen som utdannet flest bachelorgradskandidater med 2 980, deretter fulgte Universitetet i Oslo med 1 666 kandidater, etterfulgt av Høgskolen i Sør-Trøndelag med 1 602 kandidater. På mastergradsnivå uteksaminerte NTNU flest kandidater i 2014 (2 708). Deretter fulgte Universitetet i Oslo med 2 489 mastergradskandidater og Universitetet i Bergen med 1 140. Blant de statlige høyskolene er det høyskolene i Oslo og Akershus, Buskerud og Vestfold og Sør-Trøndelag som uteksaminerte flest mastergradskandidater i 2014, med henholdsvis 371, 295 og 183 kandidater hver.

Antall avlagte doktorgrader faller

Antallet avlagte doktorgrader gikk ned fra 1 524 i 2013 til 1 448 i 2014, tilsvarende en reduksjon på fem prosent. Størst var nedgangen ved universitetene i Bergen og Tromsø. Nedgangen i sektoren henger blant annet sammen med at Forskningsrådet finansierer færre doktorgrader enn tidligere. I alt 22 universiteter og høyskoler tildelte doktorgrader i 2014. Disputasene er i all hovedsak konsentrert om de fire universitetene NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT – Norges arktiske universitet, samt NMBU, som sto for 90 prosent av gradene. Veksten i avlagte doktorgrader har i gjennomsnitt vært 69 prosent for alle fagområder siden 2005. Veksten har vært sterkest i medisin, etterfulgt av samfunnsvitenskap, med henholdsvis 102 prosent og 98 prosent.

Lav andel doktorgrader i teknologiske fag

Til tross for satsing på matematisk-naturvitenskapelige (MN) og teknologiske fag i ti år har antallet doktorgrader i disse fagområdene vokst mindre enn gjennomsnittet, henholdsvis 55 prosent i MN-fag og 28 prosent i teknologiske fag. Norge skiller seg ut fra de andre nordiske landene med en lav andel doktorgrader i teknologi. I Norge utgjorde teknologidoktorgradene 13 prosent av alle doktorgrader i 2013, mens resten av Norden ligger mellom 20 prosent og 24 prosent.

Kvinneflertall blant doktorandene for første gang

Kvinneandelen blant dem som disputerte passerte for første gang 50 prosent i 2014. Det er naturlig da det har vært kvinneflertall blant stipendiaterne siden 2008. Det er store variasjoner mellom fagområdene, fra 27 prosent kvinneandel i teknologiske fag til 60 prosent kvinner i medisin og samfunnsvitenskapelige fag.

Kunstnerisk stipendprogram omfattet 53 stipendiater i 2014

Ved utgangen av 2014 var det 53 stipendiater i stipendiatprogrammet for kunstnerisk utviklingsarbeid. Siden 2003 har programmet omfattet 101 stipendiater. 13 stipendiater fullførte stipendiatprogrammet i 2014. I alt har 41 kandidater fullført programmet siden de første ble ferdige i 2007. Flest har fullført ved Norges musikkhøgskole (11).

54 nærings-ph.d.-stipendiater har fullført så langt

Nærings-ph.d.-ordningen omfattet i 2014 174 aktive prosjekter, og i alt 54 stipendiater har så langt fullført en nærings-ph.d. Offentlig ph.d. startet opp i 2014 med 24 stipendiatprosjekter, hvorav 14 i staten, ni i kommuner og én i en ideell organisasjon. NTNU har både flest nærings-ph.d.-stipendiater og flest offentlig sektor-ph.d.-stipendiater oppmeldt på doktorgradsprogram.

1,6 millioner besøkende ved universitetsmuseene

Universitetsmuseene er en viktig formidlingsarena. Museene hadde i 2014 om lag 1,6 millioner besøkende, en økning på fire prosent fra 2013. Faglig ansatte i UH-sektoren formidler resultatene av forskningen sin i stort omfang og gjennom et bredt spekter av kanaler. Det er registrert 20 400 ulike formidlingsbidrag i 2014. Den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten er mediebidrag, etterfulgt av tidsskriftspublikasjoner.

Antall patentsøknader og lisensieringskontrakter stiger

Norsk UH-sektor har også de siste årene arbeidet målrettet med kommersialisering av forskning. Aktiviteten er størst ved universitetene. Antall patentsøknader har gått betydelig opp fra 2013, og tall på inngåtte lisensieringskontrakter viser en økning fra 54 i 2013 til 62 i 2014. Antall forretningsideer har gått betydelig ned fra 2013 til 2014. Dette skyldes imidlertid overrapportering foregående år. UH-sektoren bidrar til kunnskapsoverføring, innovasjon og verdiskaping i samfunnet bl.a. gjennom forskning av høy kvalitet og gjennom tverrfaglig samarbeid. Sektoren uteksaminerer kandidater som er innovative og rustet til å møte endringer og søke nye løsninger i arbeidslivet. Samarbeidet med omverdenen er omfattende, med mange grenseflater mellom akademiske miljøer og nærings- og samfunnsliv. Norge karakteriseres ifølge EUs Innovation Scoreboard som en moderat innovatør, og det er derfor viktig å stimulere til innovasjon.

Bidrags- og oppdragsinntekter vokser mindre enn statstilskuddet

Universiteter og høyskoler hentet i 2014 om lag 7,5 prosent av de totale driftsinntektene fra annen bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet, dvs. utenom forskningsfinansiering fra Forskningsrådet og EU. Det tilsvarer ca. 3 milliarder kroner. Over tid har imidlertid andre BOA-inntekter vokst mindre enn den direkte statlige bevilgningen og de totale driftsinntektene. Bruken av bistillinger har vist en svakt positiv utvikling de senere årene.

Sektormål 3***God tilgang til utdanning***

Regjeringen vil at alle skal ha tilgang til og muligheter for å ta høyere utdanning, uansett kjønn, etnisitet, sosial og økonomisk bakgrunn og bosted. Utdanningstilbudet skal også legge til rette for at det er tilgang til nødvendig arbeidskraft og kompetanse i alle deler av landet. Livslang læring er viktig for å legge til rette for nødvendig omstilling og fornying for den enkelte og for samfunns- og arbeidsliv.

Overordnet vurdering og utfordringer i sektoren

Norge har en godt utbygd universitets- og høyskolesektor. Det samlede studietilbudet i sektoren har økt jevnt det siste tiåret. Tilgangen forbedres ved at et stadig økende antall studietilbud tilbys som nettbaserte studier, og det er god deltakelse i ulike aldersgrupper. Studenter med innvandrerbakgrunn utgjør en økende del av studentmassen. De teknologiske mulighetene gir grunn til å anta at nettbaserte utdanningstilbud vil øke i årene framover og at tilgjengeligheten til høyere utdanning slik sett vil bli enda bedre. Det ser ut til at søkere til høyere utdanning tar inn over seg arbeidsmarkedets behov ved at det er et godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel i høyere utdanning og lav arbeidsledighet blant kandidater med høyere utdanning.

Av utfordringer i sektoren på dette området kan det påpekes at

- Noen institusjoner har studieprogrammer med lav søkning, få studenter og et lavt antall uteksaminerte kandidater. Det gir grunnlag for å vurdere studietilbudet.
- Menns deltakelse i høyere utdanning er lavere enn kvinners. På alle nivåer i høyere utdanninger er kvinnelige studenter i flertall. Også blant ansatte i sektoren er kvinner i flertall, men ikke blant faglig ansatte. Kvinneandelen synker jo høyere opp i stillingshierarkiet vi kommer. Likestilling kan ikke skilles fra kvalitet i høyere utdanning og forskning. Det er viktig å utnytte talentene fullt ut, uavhengig av kjønn, både blant studenter og blant ansatte. Bedre kjønnsbalanse i høyere utdanning og forskning er derfor en utfordring framover.
- Norske studenters utdanningsvalg er i stor grad kjønnsdelt. Mindre kjønnsbestemte utdanningsvalg er en utfordring.
- Selv om antallet nettbaserte utdanningstilbud øker, kan mer målrettet bruk av digitale verktøy bidra til økt kvalitet i utdanningen og bedre ulike gruppers tilgang til høyere utdanning.

Stadig flere studieprogrammer å velge blant

Utviklingen har vist en stadig økning i antall studieprogrammer tilbudt av universiteter og høyskoler. Det siste tiåret har antall studietilbud på master- og bachelorgradsnivå økt med henholdsvis ni og 19 prosent. Ser vi på siste års utvikling har antall tilbud på bachelorgradsnivå, årskurs og korte programmer vært stabilt, mens antallet tilbud på mastergradsnivå har steget med tre prosent. Langt flere institusjoner enn tidligere tilbyr utdanninger på mastergradsnivå. Tilsvarende utvikling har det vært på doktorgradsnivå. I alt 22 universiteter og høyskoler tildelte doktorgrader i 2014, og 28 universiteter og høyskoler tilbyr doktorgrads-utdanning.

Økende tilbud av nettbasert utdanning

Siden 2006 har antallet utdanningsprogrammer innenfor fleksibel utdanning økt med 28 prosent. Fleksibel utdanning omfatter både desentralisert utdanning og nettbasert undervisning. Det siste året har nettbaserte tilbud økt og er for første gang flere enn

desentraliserte tilbud, som har en nedgang fra året før. Det innebærer at det totale antallet fleksible studietilbud er noe lavere i 2014 enn i 2013.

Søkertallene til høyere utdanning fortsetter å stige

Siden 2008 har antall førstevalgssøkere økt med 24 prosent, dvs. individuelle søkere talt etter høyest prioriterte søknad. Det gjenspeiler en jevn og klar vekst i antall søkere til høyere utdanning. I 2014 var det i gjennomsnitt 1,8 kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass. Fire institusjoner hadde en økning på mer enn 2 000 kvalifiserte søkere fra 2008 til 2014: Høgskolen i Oslo og Akershus, Universitetet i Oslo, Universitetet i Agder og NTNU. Søkningen varierer sterkt mellom fagområder.

Flest studenter på universitetene, men betydelig studentvekst på enkelte statlige høyskoler

I 2014 var det ca. 237 000 studenter ved norske universiteter og høyskoler. Det er en økning på 21 prosent siden 2005. De statlige høyskolene har økende studenttall og har 22 000 flere studenter i 2014 enn i 2005. Universitetene har samlet en økning på cirka 8 000 studenter i tiårsperioden. Bortsett fra universitetene i Oslo og Bergen, som har tatt opp noe færre studenter de siste årene, har alle universitetene økt studenttallet. Det er stor variasjon i utviklingen i studenttallene ved høyskolene, selv om de øker samlet sett. Høyskoler med størst økning i antall studenter er Høgskolen i Oslo og Akershus (+3 895), Høgskolen i Buskerud og Vestfold (+2 688) og Høgskolen i Hedmark (+2 131).

Økning i studenttallet på alle nivåene

Siden 2005 har antall mastergradsstudenter økt med 48 prosent og antall bachelorgradsstudenter med 22 prosent. I 2014 utgjør bachelorgradsstudentene omkring 50 prosent av studentene og mastergradsstudentene 16 prosent. De resterende studentene befinner seg på årskurs, korte programmer og annet. Også antallet doktorgradsstudenter har vokst sterkt; en økning på 76 prosent i perioden 2005-14, men veksten har stagnert og flatet helt ut de siste årene. Det var i vårsemesteret 2014 drøye 9 300 doktorgradsstudenter i Norge. Tallet omfatter alle som er opptatt på doktorgradsprogram, uavhengig av om de er stipendiater ansatt ved universiteter og høyskoler eller om de ansatt andre steder (institutt/helseforetak). I 2014 var det om lag 4 400 stipendiater ansatt i universitets- og høyskolesektoren, mot 3 400 stipendiater i 2005.

Menn i mindretall blant studentene på alle nivåer, men i flertall blant professorene

Menn utgjør i 2014 ca. 40 prosent av alle studentene opp til og med mastergradsnivå. Også blant stipendiatene er menn i mindretall. Totaltallene skjuler imidlertid store forskjeller i kjønnsfordelingen mellom ulike fagområder. Også blant alle ansattegrupper under ett er det noe overvekt av kvinner i universitets- og høyskolesektoren (52,5 prosent). Blant fagpersonalet er derimot kvinner i mindretall (46,6 prosent). Kvinneandelen synker med stigende stillingsnivå, og blant professorene er kvinneandelen 26 prosent. Andelen kvinner på professornivå har i gjennomsnitt økt med ca. ett prosentpoeng per år siden 2005. Blant universitetene har UiT – Norges arktiske universitet den høyeste andelen kvinnelige professorer med 31 prosent.

Studenters utdanningsvalg er sterkt kjønnsbestemte

Mens det er relativt få menn i helse- og sosialfagutdanninger (21 prosent av studentene) og i lærerutdanninger og pedagogikk (26 prosent), har matematiske, naturvitenskapelige og teknologiske fag en overvekt av menn (68 prosent). Det har ikke vært nevneverdige endringer i kjønnsbalansen i de ulike fagfeltene de siste årene. Tilsvarende mønster finnes i doktorgradsutdanningene.

Innvandrerens deltakelse i høyere utdanning

Studenter med innvandrerbakgrunn utgjør tolv prosent av studentene i 2014. Mens vestlige innvandrere utgjør 3,2 prosent av studentene, har snaut ni prosent av studentene ikke-vestlig bakgrunn. I 2005 utgjorde disse to gruppene henholdsvis 2,5 og 5,7 prosent av den samlede studentmassen. Misjonshøgskolen og Høgskolen i Buskerud hadde begge en innvandrerandel på mer enn 20 prosent av studentene. Universitetet for miljø og biovitenskap og Universitetet i Oslo fulgte tett bak med henholdsvis 19,5 prosent og 19,4 prosent innvandrerstudenter. Universitetet i Oslo er også den institusjonen med det høyeste antallet innvandrerstudenter i 2013 med 5 258 studenter.

God aldersspredning blant studentene, og større aldersfordeling blant professorene

Nær halvparten av studentene er i aldersgruppen 20-24 år, mens 27 prosent av studentene er 30 år eller eldre. Siste års økning i studenttallet har kommet i alle aldersgrupper, men relativt sett har de yngste aldersgruppene styrket sin posisjon. Antallet professorer i aldersgruppa 40-49 vokser raskere enn professorer over 60 år.

Rimelig god balanse mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft

Sammenlignet med andre europeiske land har Norge relativt godt samsvar mellom etterspørsel og tilbud av arbeidskraft, og ledigheten blant personer med høyere utdanning er lav. Framskrivninger fram til 2030 peker i retning av økt etterspørsel etter lærere og kandidater med helsefag. For økonomi og administrasjon, juss, samfunnsfag og humanistiske og estetiske fag kan det bli utdannet flere enn forventet etterspørsel, uten at misforholdet antas å bli veldig stort. Også for ingeniører med bachelorgrad kan antallet kandidater blir noe høyere enn behovet framover. Framskrivninger har imidlertid alltid begrensninger.

Sektormål 4***Effektiv, mangfoldig og solid høyere utdanningssektor og forskningssystem***

En effektiv, mangfoldig og solid høyere utdanningssektor og forskningssystem skal bidra til best mulig måloppnåelse på de første målene. Universiteter og høyskoler forvalter en betydelig andel av fellesskapets midler. Ressursene skal benyttes effektivt og til beste for samfunnet. Institusjonene skal utvikle profiler i tråd med styrke og egenart, som bidrar til en differensiert sektor med høy kvalitet, som møter samfunnets behov på ulike områder, og som bidrar til at vi kan hevde oss internasjonalt. Institusjoner som har grunnlag for det, forventes å dyrke frem utdannings- og forskningsmiljøer som kan hevde seg helt i verdenstoppen.

Overordnet vurdering og utfordringer i sektoren

De siste ti årene har universitets- og høyskolesektoren gjennomgått en vekst både når det gjelder menneskelige, økonomiske og fysiske ressurser. Antallet studenter og ansatte har økt. Det har også de økonomiske ressursene gjort. Tilsvarende har det vært en økning i det samlede bygningsarealet i sektoren, men relativt sett har økningen i antall studenter og ansatte vært større enn bygningsarealene. Alle stillingsgruppene i sektoren øker, flest nye stillinger finner vi blant faglig ansatte, mens administrative stillinger øker mest prosentvis. Blant fagpersonalet er det stadig et økende formelt kompetansenivå. Lønnsutgiftene er den største økonomiske kostnaden i sektoren. Avsetningene i sektoren har vært relativt stabile de siste par årene.

Av utfordringer kan nevnes:

- Det er viktig at ressursene kanaliseres til kjerneoppgavene.
- Nedgangen i midlertidigheten har stoppet opp og vurderes fortsatt som for høy.
- Det er fortsatt utfordringer med sikring og bevaring ved universitetsmuseene.

De menneskelige ressursene vokser

Det siste tiåret har årsverk i universitets- og høyskolesektoren vokst med nær 22 prosent, det innbærer drøyt 6 000 flere årsverk i 2014 enn i 2005. Prosentvis har veksten vært størst ved Høgskolen i Gjøvik med 55 prosent. Størstedelen av stillingsveksten i sektoren har skjedd i kategorien faglige stillinger, men administrative stillinger har hatt en høyere prosentvis vekst. Konsekvensen av dette er endret forholdstall mellom faglig og administrativt ansatte fra 2,49 i 2005 til 2,25 i 2014. I 2014 utgjør faglige stillinger nesten 60 prosent av årsverkene i universitets- og høyskolesektoren, mens årsverk i administrative stillinger og andre støttestillinger utgjør henholdsvis 27 og 15 prosent.

Stadig høyere kompetansenivå blant fagpersonalet

Økende kompetansenivå blant fagpersonalet er en langvarig tendens i universitets- og høyskolesektoren. I 2014 hadde 69 prosent av personalet førstestillingskompetanse, dvs. doktorgrad eller tilsvarende, mot 58 prosent ti år tidligere. Økningen i kompetansenivået har i særlig grad foregått ved høyskolene og universitetene i Agder, Nordland og Stavanger.

Nedgangen i midlertidigheten har stoppet opp

Mens det var en nedgang i midlertidigheten i universitets- og høyskolesektoren fram til og med 2013, var den i 2014 uendret fra året før. Blant universitetene har Universitetet i Oslo høyest midlertidighet med 20 prosent, mens Universitetet i Agder har lavest med ni prosent. Midlertidigheten er høyere blant faglige ansatte enn blant andre stillingskategorier. Ved universitetene er midlertidigheten høyest blant dem med eksternt finansierte forskerstillinger, mens den ved høyskolene er høyest for lærer- og lektorstillinger. Kvinner har høyere midlertidighet enn menn (fem prosentpoeng høyere).

Økte økonomiske ressurser i sektoren

Samlet hadde universitets- og høyskolesektoren (statlig og private institusjoner) driftsinntekter på 39,6 milliarder kroner i 2014. De statlige institusjonene hadde en realvekst i driftsinntektene på ca. 36 prosent den siste tiårsperioden og ca. fire prosent siste år.

Lønnsutgifter den største kostnaden

Lønnsutgiftene har økt med 6,5 prosent siste år og er den største kostnaden for institusjonene med 25,1 milliarder kroner samlet. Etter lønnskostnader er andre driftskostnader og husleie de store kostnadene til institusjonene.

Statstilskudd den viktigste inntekten for flertallet av de private institusjonene

For 16 av de 21 private institusjonene utgjorde statstilskuddet mer enn 60 prosent av driftsinntektene i 2014, og totalt mottok de i alt 1,15 milliarder kroner i statstilskudd. Studieavgifter og andre driftsinntekter er de to andre primære inntektskildene til private høyskoler. Studieavgiftenes andel av inntektene varierer mye fra institusjon til institusjon; fra fire prosent ved Dronning Mauds Minne Høgskole og Det teologiske menighetsfakultetet til 76 prosent ved Handelshøyskolen BI.

Varierende økonomisk situasjon blant de private institusjonene

Et flertall av de private institusjonene (18 av 21) har en egenkapitalandel på omtrent 20 prosent eller mer. Enkelte institusjoner har rundt null eller negativ driftsmargin og egenkapitalandel. Basert på fire indikatorer (driftsmargin, egenkapital, likviditet og finansierungsgrad 1) er de private institusjonene delt inn i fire grupper, der økonomien vurderes som god for seks av institusjonene, middels for ni, svak for fire, mens to anses som risikoutsatt.

Avsetningene relativt stabile

Universiteter og høyskoler har samlet satt av om lag 19 prosent av bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet til avsetninger. Det er relativt likt omfang som forrige år, men variasjonene mellom institusjonene er store. Muligheten til å overføre deler av bevilgningen fra et år til et annet gir institusjonene handlingsrom til å planlegge flerårige strategiske tiltak og investeringer. Ca. halvparten av institusjonene rapporterer at de har en langsiktig budsjettplan.

Ulike finansieringskilder for doktorgradsstipendiatene

I 2014 ble 38 prosent av de avlagte doktorgradene finansiert av institusjonenes grunnbudsjett, 20 prosent av Forskningsrådet og 42 prosent av andre finansieringskilder, som helseforetak, forskningsinstitutter og næringsliv.

Institusjoner med tilsatt rektor og eksternt oppnevnt styreleder blir flere

Av 33 statlige universiteter og høyskoler har 22 valgt rektor. De resterende elleve har rektor tilsatt av styret og eksternt styreleder oppnevnt av Kunnskapsdepartementet. I 2014 vedtok tre høyskoler å bytte fra valgt til tilsatt rektor.

Sektor i vekst, også i areal

I 2014 disponerte universitets- og høyskolesektoren drøyt 3,4 millioner m², omtrent det samme som året før. I et tiårsperspektiv har det vært en økning i areal på 10,1 prosent. I samme periode har studenttallet økt med 20,7 prosent, mens antall ansatte har økt med 21,6 prosent. Gjennomsnittlig arealbruk per student og ansatt i den statlige universitets- og høyskolesektoren er noe synkende, men relativt konstant.

Sikring, bevaring og digitalisering ved universitetsmuseene

Sikring og bevaring av den kultur- og naturhistoriske arven er den viktigste forvaltningsoppgaven til universitetsmuseene. Universitetsmuseene har om lag 18,6 millioner objekter i samlingene. Selv om det er gjort mye for å forbedre forholdene, er det variasjoner i sikrings- og bevaringsforholdene mellom de ulike museene. Det er fortsatt risiko knyttet til sikring og bevaring av samlingene. Andelen av samlingene som er digitalisert og på Web, er økende, selv om det fremdeles er et stort etterslep, og i tillegg kommer nye objekter stadig til.

2 Utdanning

I dette kapitlet tar vi for oss følgende tema:

- Studietilbudet
- Søkere
- Studenter
- Gjennomføring og frafall
- Studentflyt
- Studentenes resultater
- Kandidater

2.1 Hovedfunn

Utviklingen i studietilbud

- De siste ti årene har antall studietilbud på master- og bachelorgradsnivå økt med henholdsvis ni og 19 prosent. Veksten i antall studenter på disse nivåene er på henholdsvis 48 prosent og 22 prosent.
- Det siste året har antall studietilbud på bachelorgradsnivå ligget stabilt, mens tilbud på mastergradsnivå har steget med tre prosent.
- Antall studietilbud innenfor lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk økte med tolv prosent i den siste tiårsperioden.
- Antall studietilbud innenfor naturvitenskapelige fag og tekniske fag går tilbake med omkring ti prosent de siste ti årene.
- Antall fleksible studietilbud har økt med 28 prosent fra 2006 til 2014.

Søkning til høyere utdanning

- Det har vært en klar vekst i antall søkere til høyere utdanning de siste årene. Siden 2008 har antall førstevalgssøkere økt med 24 prosent. Antall kvalifiserte førstevalgssøkere har økt med 41 prosent.
- Det siste året har antallet førstevalgssøkere steget med 1,7 prosent. Antall kvalifiserte førstevalgssøkere har steget med 1,5 prosent.

Studentene

- I 2014 var det registrert omlag 237 000 studenter i høyere utdanning. Antallet har økt med 21 prosent siden 2005. Studiepoengsproduksjonen har økt med 20 prosent i samme periode.
- Det siste året har antall studenter økt med nærmere to prosent og studiepoengsproduksjonen med 2,7 prosent.
- 46 prosent av studentene er i aldersgruppen 20-24 år. 27 prosent av studentene er 30 år eller eldre.
- 60 prosent av studentene er kvinner.
- 12 prosent av studentene har innvandrerbakgrunn.
- Bachelorgradsstudentene utgjør omkring 50 prosent av studentene, mastergradsstudenter 16 prosent. De resterende studentene befinner seg på årskurs, korte programmer og annet.
- Helse-, sosial- og idrettsfag er fagområdet med flest studenter, med omkring 20 prosent av studentene. Denne studentgruppen har vokst med 18 prosent de siste ti årene.

- Studenter på naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag utgjør den nest største gruppen med rundt 19 prosent. Denne studentgruppen har vokst med 45 prosent de siste ti årene.
- Antallet studenter på humanistiske og estetiske fag har minket med ni prosent siden 2005.
- Fra 2006 til 2014 har antallet fleksible studenter økt med 36 prosent.

Gjennomføring, frafall og bytte av studium

- For bachelorgradsutdanningene er andelen som gjennomfører på normert tid, rundt 40 prosent for 2009-, 2010- og 2011-kullene. Frafallet er på 17 prosent til 24 prosent.
- For mastergradsutdanningene er andelen som gjennomfører på normert tid, 36-38 prosent for de tre kullene 2010, 2011 og 2012. Frafallet varierer mellom 18 prosent og 22 prosent.
- Omkring 14 850 studenter byttet studiested og flyttet til en annen region i perioden 2012-14. Oslo og Akershus og Trøndelag trekker til seg flere studenter enn de avgir. Andre regioner avgir flere studenter enn de trekker til seg.
- Rundt 22 000 studenter skiftet fagfelt i perioden 2012-14. Humanistiske og estetiske fag, samfunnsfag og juridiske fag avgir flest studenter.

Studentenes resultater

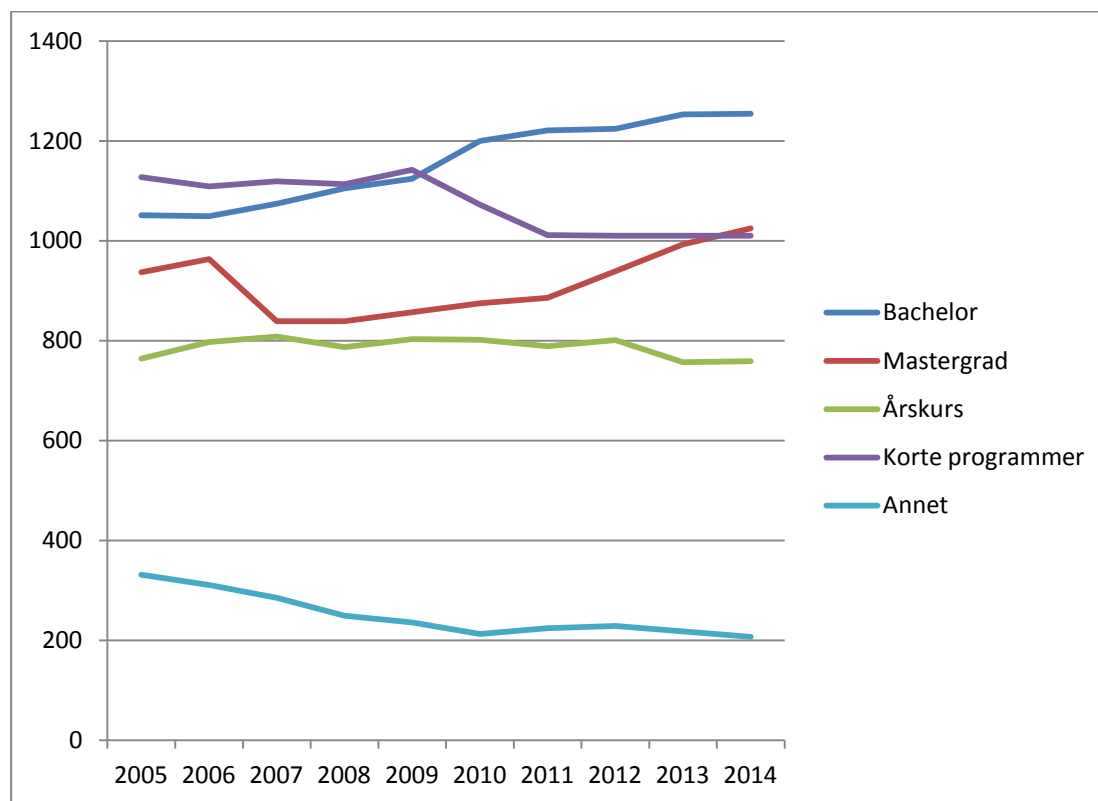
- I 2014 fikk 13 prosent av studentene karakteren A, 27 prosent B, 28 prosent C, 15 prosent D og åtte prosent fikk E. Flere statlige vitenskapelige høyskoler skiller seg ut med høy andel A- og B-karakterer.
- Gjennomsnittlig strykprosent var i 2014 ni prosent.

Kandidater

- Siden 2005 har det vært nær 38 prosent vekst i kandidattallet. På lavere nivå har kandidattallet steget med 32 prosent, på høyere nivå 60 prosent og på integrert mastergrad/profesjon 25 prosent.
- Fagområdene med flest kandidater totalt i 2014 er økonomisk- administrative fag (6 597), samfunnsvitenskap (4 728) og sykepleie (3 630).

2.2 Hvordan er utviklingen i studietilbudet på ulike nivåer?

Figur 2.1 Utviklingen i det totale studietilbudet på ulike nivåer 2005-14. Antall

Kilde: NSD

De siste ti årene har antall studietilbud på master- og bachelorgradsnivå økt med henholdsvis ni og 19 prosent. Studietilbud på årskurs, kortere programmer og i annet-kategorien har gått tilbake med henholdsvis 0,5 prosent, 11 prosent og 37 prosent.¹ Antallet tilbud på bachelorgradsnivå, årskurs og korte programmer har ligget stabilt det siste året, mens antallet tilbud på mastergradsnivå har steget med tre prosent. Tilbud innenfor kategorien "annet" har gått ned fem prosent det siste året.

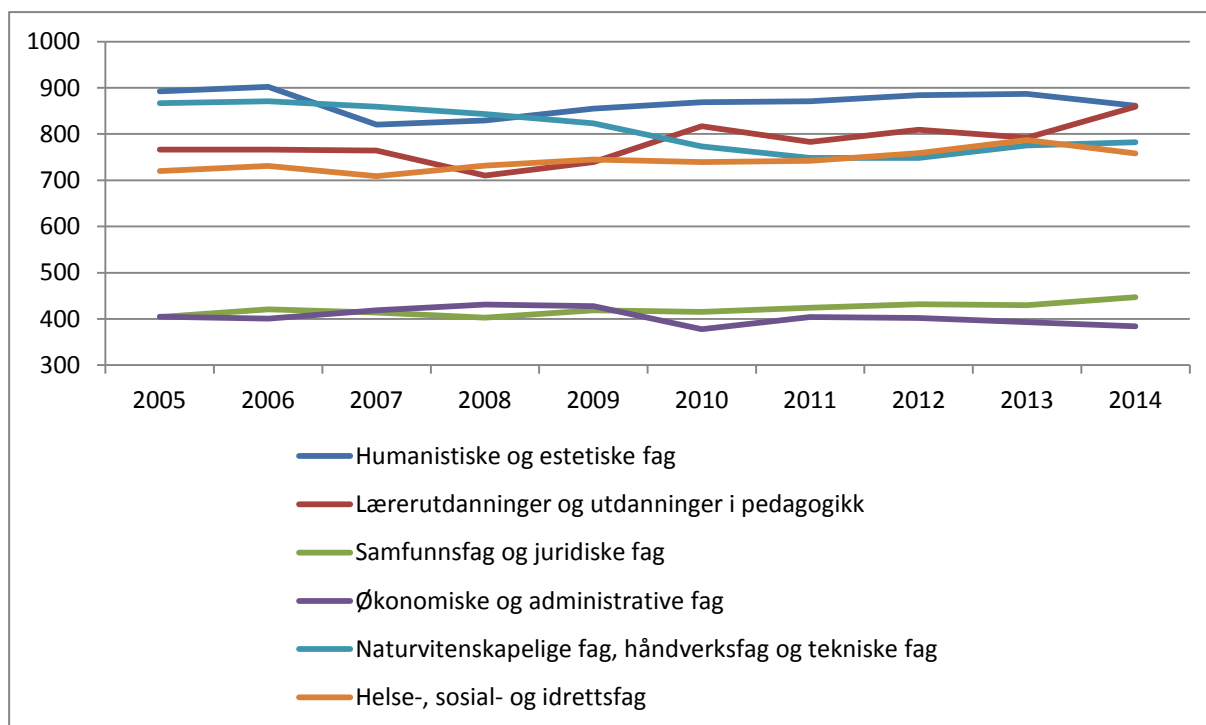
Tabell V2.1 viser utviklingen i antall studietilbud ved de statlige institusjonene de siste ti årene. Universitetene har like mange tilbud på bachelorgradsnivå i 2014 som de hadde i 2005, mens høyskolene har økt antall tilbud på dette nivået med rundt 23 prosent i samme periode.

Universitetene har over dobbelt så mange tilbud på mastergradsnivå som høyskolene, men det er de statlige høyskolene som har stått for veksten på mastergradsnivå det siste tiåret. Isolert sett har høyskolene mer enn doblet tilbudet på dette nivået den siste tiårsperioden, samtidig med at universitetene har redusert tilbudet av utdanningsprogrammer på mastergradsnivå med over ti prosent.

¹ Årskurs omfatter ulike studietilbud som for eksempel bedriftsøkonomi og friluftsliv, mens de korte programmene blant annet inkluderer videreutdanninger i alt fra rus, psykiatri og språk til bedriftsinterne kurs i ledelse. Kategorien "annet" er heterogen og inkluderer det som ikke inngår i de andre kategoriene og inkluderer blant annet integrerte mastergrads- og profesjonsprogrammer og også en del videreutdanninger på 90 studiepoeng.

2.3 Hvordan utvikler studietilbudet seg i de ulike fagområdene?

Figur 2.2 Utviklingen i det totale studietilbudet innenfor ulike fagfelt 2005-14.
Antall

Kilde: NSD

I 2014 er det flest studietilbud innenfor fagområdene humanistiske og estetiske fag og lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk. Antall tilbud innenfor lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk økte med åtte prosent fra 2013 til 2014. I den siste tiårsperioden har tilbud innenfor denne faggruppen økt med tolv prosent. En forklaring på denne utviklingen er at det har skjedd en omlegging fra en felles allmennlærerutdanning til to programmer for grunnskolelærerutdanning, og flere institusjoner har lyst ut flere tilbud med ulik faglig fordypning innenfor hvert av de to programmene.

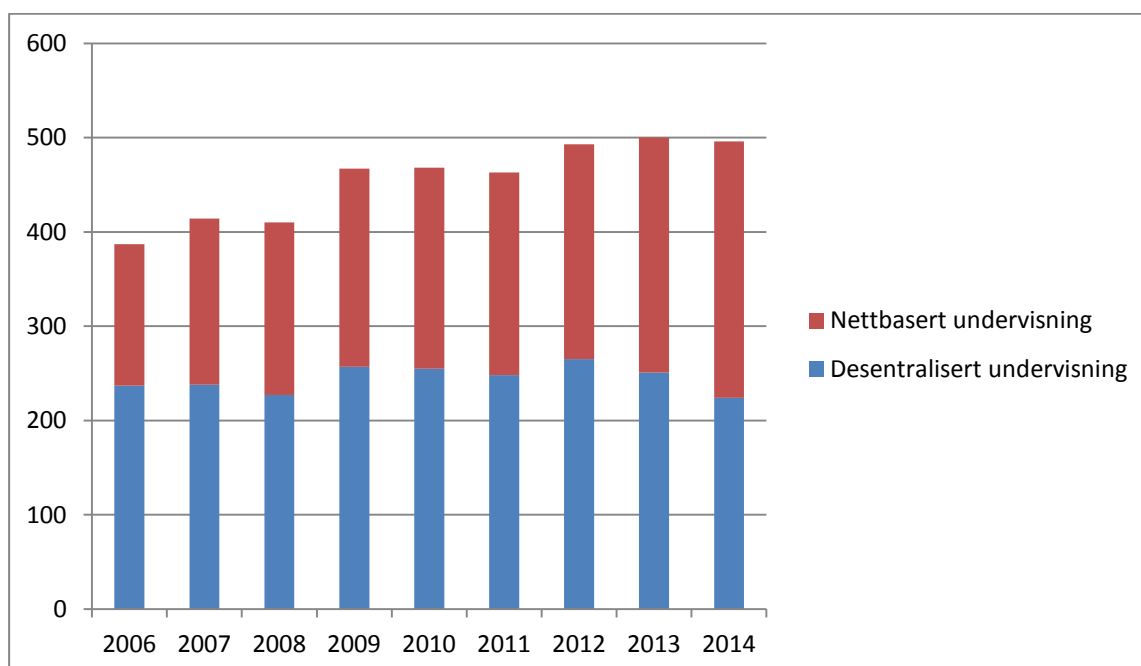
Tilbudet innenfor naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag er den tredje største i 2014. I perioden 2005-14 har det vært en reduksjon på omkring ti prosent i antall studietilbud innenfor denne gruppen.

Studietilbudet innenfor helse-, sosial- og idrettsfag er omkring fem prosent høyere i 2014 enn det var i 2005.

Tilbudene innenfor samfunnsfag og juridiske fag har økt med ti prosent den siste tiårsperioden, mens økonomiske og administrative fagtilbud har gått ned med omkring fem prosent i den samme perioden.

2.4 Hvordan utvikler det fleksible studietilbudet seg?

Figur 2.3 Utvikling i fleksible studietilbud 2006-14. Antall

Kilde: NSD

I perioden 2006-14 har antall fleksible studietilbud steget med 28 prosent.² Mellom 2013 og 2014 går antall tilbud litt tilbake, dette skyldes en nedgang i antall desentraliserte tilbud. Antall nettbaserte tilbud har steget det siste året (med hele ni prosent), og for første gang er det flere nettbaserte tilbud enn desentraliserte tilbud. Mens nettbaserte tilbud i 2006 utgjorde 39 prosent av det fleksible studietilbudet, utgjør denne undervisningsformen i 2014 55 prosent.

Den samme utviklingen finner vi når det gjelder antall studenter på de fleksible studietilbudene, jf. figur 2.12.

² Fleksibel utdanning omfatter både desentralisert utdanning og nettbasert undervisning. Desentralisert utdanning defineres stort sett som undervisning gitt i klasser på et fysisk sted utenfor institusjonens permanente studiesteder/campus. Ved nettbasert undervisning er studentene fysisk adskilt fra hverandre, fra lærer og fra campus. Med den teknologiske utviklingen kan det være vanskelig å skille de to undervisningsformene. Det er gjerne elementer av nettstøtte og fysiske samlinger på begge formene.

Boks 2.1 Kvalitativ styringsparameter: Fleksibel utdanning

Kunnskapsdepartementet har fastsatt fleksibel utdanning som nasjonal styringsparameter under sektormål 3: Universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til internasjonal, nasjonal og regional utvikling, formidling, innovasjon og verdiskaping. Nesten samtlige institusjoner rapporterer utfyllende på dette under eget punkt, men det er stor variasjon i rapporteringen både når det gjelder presisjons- og ambisjonsnivå og om aktiviteten knyttes til institusjonens overordnede strategi, nasjonale tiltak og internasjonalt utvikling.

Halvparten av lærestedene melder at de tar i bruk eller har ambisjoner om å bruke digitale læremidler/IKT for utdanning. Like mange institusjoner satser på etter- og videreutdanning gjennom fleksible løsninger, for eksempel deltidsprogresjon på bachelorgrad og erfaringsbaserte mastergrader. Mange viser til etter- og videreutdanning som et strategisk tiltak for samarbeid med arbeids- og næringslivet. En tredel melder om desentralisert undervisning for sine studenter. En tredel av institusjonene viser til eCampus og tilhørende IT-infrastruktur som støtter opp om både undervisning, forskning og formidling.

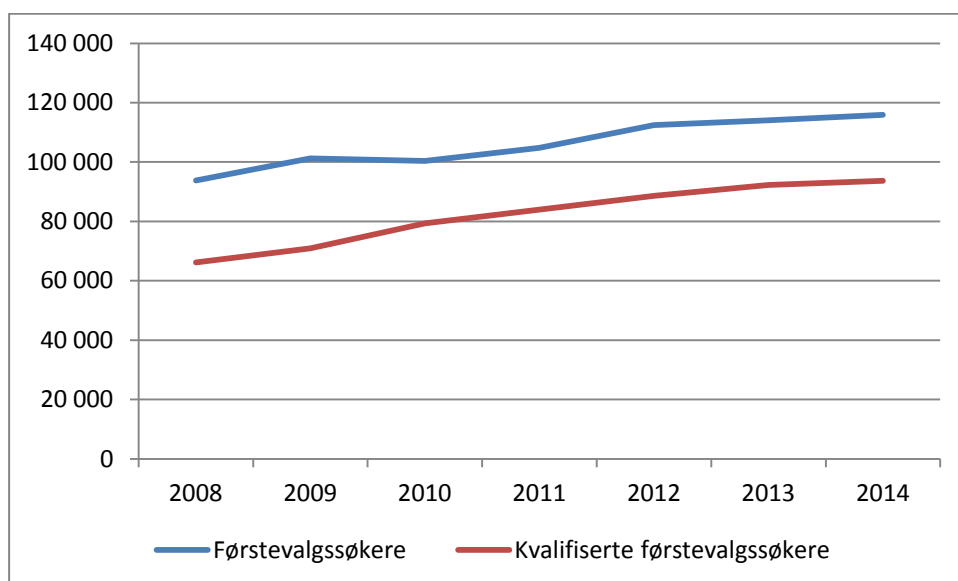
Det er en klar tendens til at institusjonene vektlegger fleksibel utdanning i større grad enn tidligere. Det er stor interesse for innovative undervisningsmetoder fra et stort flertall av institusjonene. Institusjonene rapporterer om gode erfaringer med fleksible løsninger for undervisning. Flere læresteder viser til en økende satsing på å muliggjøre at studier og jobb kan kombineres.

Mens kun to institusjoner pekte på bruk av MOOC (Massive open online courses) i fjor, er tallet mer enn firedoblet i år. Flere har innført eller planlegger å tilby enkelte fag/kurs gjennom MOOC. En annen positiv trend er at flere institusjoner også satser på digitale læremidler for sine ansatte.

Generelt er ambisjonsnivået høyt for fleksibel utdanning blant de fleste institusjonene. Dette blir uttrykt i handlingsplaner og ambisjoner for framtiden. Til tross for dette, er det kun fire institusjoner som knytter sine aktiviteter til eller peker på internasjonale trender innenfor fleksibel utdanning.

2.5 Hvor mange søker høyere utdanning?

Figur 2.4 Utviklingen i søkertallene til høyere utdanning 2008-14. Antall

Kilde: NSD

Søkertallene til høyere utdanning fortsetter å stige i 2014. Siden 2008 har antall førstevalgssøkere økt med 24 prosent,³ mens antall kvalifiserte førstevalgssøkere har økt med hele 41 prosent. Den tilsynelatende kraftige veksten i kvalifiserte førstevalgssøkere skyldes innføring av Nasjonal vitnemålsdatabase.⁴ Det siste året har antall kvalifiserte førstevalgssøkere steget med 1,5 prosent.

Siden 2008 har det vært vekst i søkertallene til alle institusjonskategoriene. Den sterkeste veksten finner vi i søkertallene til statlige høyskoler, og da spesielt til Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Narvik og Høgskulen i Sogn og Fjordane. De tre høyskolene har hatt mer enn en fordobling av antall kvalifiserte søkere, dog fra et beskjedent nivå i 2008. Blant universitetene er det de nye universitetene i Nordland og Agder, samt UiT - Norges arktiske universitet, som har hatt den sterkeste relative veksten i søkertallene. I alt fire institusjoner hadde mer enn 2 000 flere kvalifiserte søkere i 2014 enn i 2008: Høgskolen i Oslo og Akershus, Universitetet i Oslo, Universitetet i Agder og NTNU.

Tabell V2.2 viser søkertallene til hver institusjon. Blant universitetene har Tromsø og Agder hatt den mest positive utviklingen med om lag 600 flere søkere, og en vekst i kvalifiserte førstevalgssøkere på henholdsvis 15 prosent og elleve prosent det siste året. Universitetet i Bergen har samtidig hatt en nedgang i søkertallene på åtte prosent og Universitetet i Oslo en nedgang på to prosent. Blant de statlige høyskolene var nedgangen i søkertallene det siste året prosentvis størst for henholdsvis Høgskolen i Harstad og Høgskulen i Sogn og Fjordane, begge med om lag 20 prosent færre kvalifiserte søkere. Norges handelshøyskole fikk samtidig en reduksjon i kvalifiserte søkere på elleve prosent.

³ Hver student kan søke opptak til flere studieprogrammer gjennom Samordna opptak i prioritert rekkefølge. Førstevalgssøker refererer til studentens førstevalg, og er en måte å telle individuelle søkere på, samtidig som den sier noe om attraktiviteten til et gitt studie.

⁴ Søkere fikk dermed enkelt registrert sine kvalifikasjoner i første runde i søknadsprosessen. Tidligere måtte en del ettersende vitnemål, noe som førte til at de kunne bli registrert som ikke-kvalifiserte.

2.6 Hvor mange søkere er det per studieplass?

Tabell 2.1 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass. Antall.

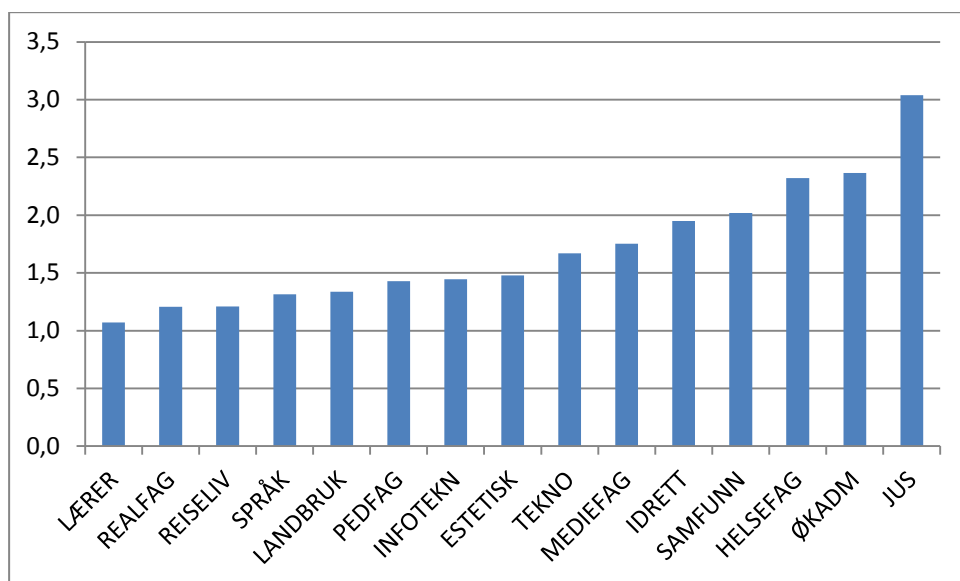
	2011		2012		2013		2014		Endring
	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	Antall	Andel	2013-2014
U	1,9	25,3	1,9	24,7	1,9	23,4	1,9	23	0
SVH	2,7	35,9	2,8	36,1	3,1	37,1	2,9	34,4	-0,2
SH	1,5	19,5	1,5	19,7	1,6	19,5	1,7	19,8	0,1
PVH	0,5	6,1	0,5	6,1	0,6	7	0,7	8,4	0,1
PH	1	13,2	1,1	13,4	1,1	13,1	1,2	14,4	0,1
Gj.snitt	1,7	100	1,7	100	1,8	100	1,8	100	0

Kilde: NSD

Antall søkere per studieplass gir en indikasjon på institusjonens og fagområdets mulighet til å fylle tilbudte studieplasser. I gjennomsnitt er det 1,8 kvalifiserte søkere per studieplass ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge, men tallene varierer mellom institusjonskategorier, institusjoner og fagområder. Av institusjonskategoriene er det de statlige vitenskapelige høyskolene som ligger høyest med 2,9 kvalifiserte søkere per studieplass. Det er imidlertid en nedgang på 0,2 søkere siden 2013.

I 2014 hadde Norges idrettshøgskole og Norges handelshøgskole flest kvalifiserte søkere med henholdsvis 4,3 søkere og fire søkere per studieplass, mens i alt ti institusjoner har én eller færre kvalifiserte søkere per studieplass. Disse er: Høgskolen i Harstad, Høgskolen i Narvik, Høgskolen i Nesna, Samisk høgskole, Menighetsfakultetet, Misjonshøgskolen, Ansgar Teologiske Høgskole, Dronning Mauds Minne Høgskole, NLA Høgskolen og Fjellhaug Internasjonale Høgskole. Fordelingen per institusjon i antall førsteprioritetssøkere per studieplass er oppgitt i tabell V2.3.

Figur 2.5 Kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass fordelt på fagområder 2014. Antall

Kilde: Samordna opptak

Figur 2.5 viser at det også er store forskjeller mellom fagområdene. I tabellen framkommer juss på topp med tre søkere per studieplass. Imidlertid er det enkeltfag og programmer innenfor helsefag og teknologi som har enda flere kvalifiserte førstevalgssøkere per studieplass. Det har det siste året ikke vært noen endring i rekkefølgen blant de sju mest populære fagområdene.

2.7 Hva er karaktersnittet for studentene som er tatt opp?

Tabell 2.2 Poengsnitt for studentene etter institusjonskategori og fagfelt 2014.

Antall

	Human- istiske og estetiske fag.	Lærer- og peda- gogikk- utdanning er	Samfunns- fag og juridiske fag	Økon- og adm.fag.	Natur- vitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	Helse-, sosial- og idrettsfag	Primær- nærings- fag	Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	Totalt
U	41,2	43,1	44,9	40,8	45,2	43,9	40,2	39,6	43,3
SV H	41,4	-	38,4	48,1	44,1	40,9	-	39,5	43,7
SH	39,3	38,9	41,2	40,1	39,4	39,8	39,3	39	39,6
PV H	40,4	40,1	38,9	40,8	-	-	-	-	39,6
PH	41,3	36,2	38,7	36	-	41,5	-	-	39,4
Gj. snitt	40,9	40,7	43,8	41,1	42,8	41,1	39,7	39,2	41,7

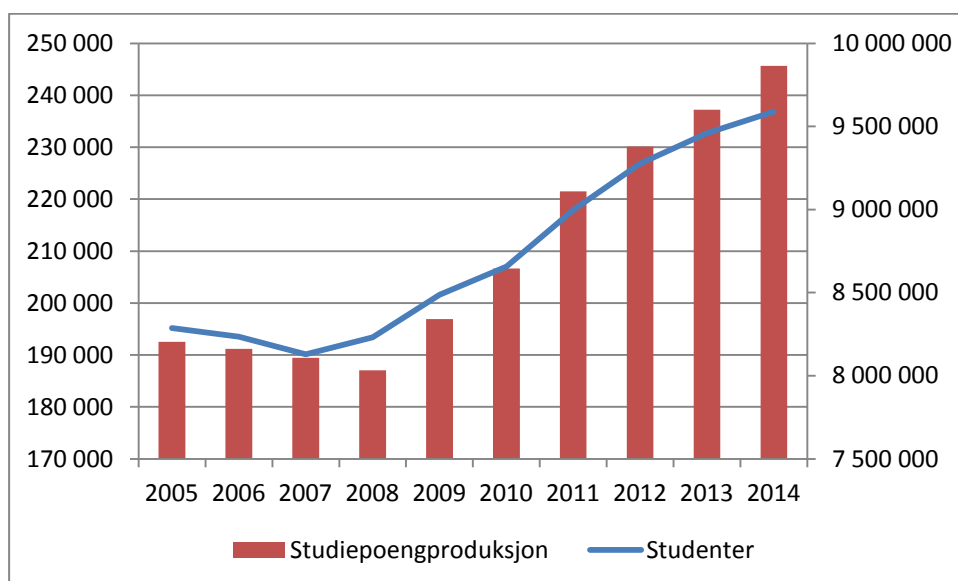
Kilde: NSD

Studentenes poengsnitt fra videregående opplæring viser tydelige forskjeller mellom fagområder og institusjoner, og tallene på aggregert nivå varierer lite fra et år til et annet. Høyest karaktersnitt har studenter opptatt ved universiteter og vitenskapelige høyskoler (tabell 2.2)

Tabell V2.4 viser poengsnitt for studenter som tas opp etter institusjon og fagfelt. Det framgår at studentene ved høyskoler i de største byene har poengsnitt over 40. Fordelt etter fagfelt er det studenter på samfunnsfag og juridiske fag som har høyest karaktersnitt. Ved flere universiteter er det likevel studenter innenfor helse-, sosial- og idrettsfag som har høyest karaktersnitt.

2.8 Hvordan er utviklingen i antall studenter og studiepoeng?

Figur 2.6 Utviklingen i antall studenter og studiepoeng 2005-14

Kilde: NSD

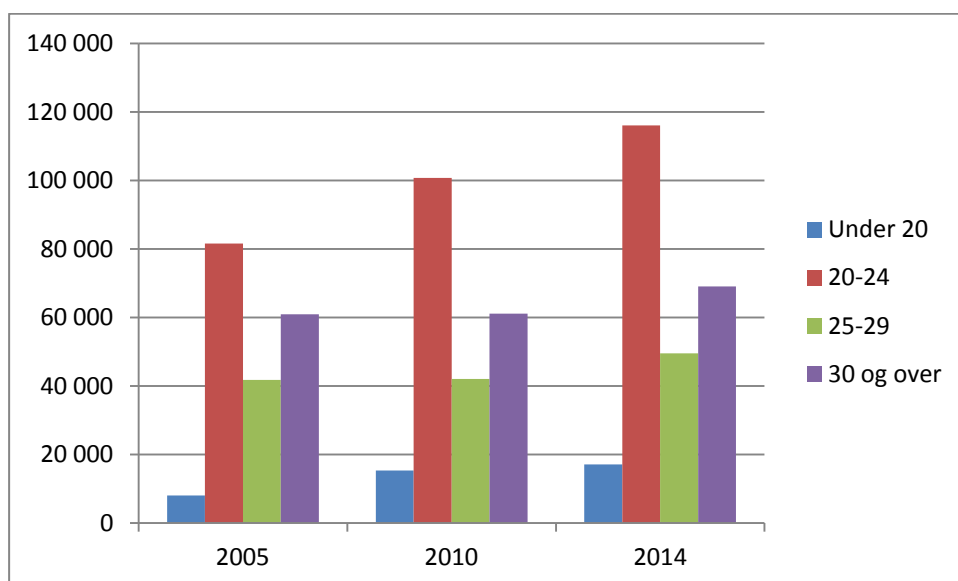
Antall studenter i høyere utdanning har økt med 21 prosent siden 2005 til om lag 237 000 i 2014, og veksten har vært særlig sterk i 2009, 2011 og 2012. Utviklingen i studiepoengproduksjonen viser i hovedsak samme bilde. Et unntak er 2008 der antall produserte studiepoeng reduseres til tross for vekst i antall studenter. Kun i tre år, 2007, 2010 og 2014 har antall produserte studiepoeng vist høyere prosentvis vekst enn utviklingen i studenttallet. I 2014 økte antall studenter med én prosent og antall produserte studiepoeng med to prosent.

I vedleggstabell V2.5 ser vi at veksten i antall studenter har vært markant sterkest ved de statlige høyskolene, som har fått 22 000 flere studenter siden 2005 og 3 200 flere studenter det siste året. De statlige høyskolene tar imot en økende andel av studentene og har 37 prosent av det samlede studenttallet i 2014. Sju av 18 høyskoler hadde mer enn 5 000 studenter i 2014. Høgskolen i Gjøvik har nær fordoblet studenttallet siden 2005, og Høgskolen i Narvik har hatt mer enn 50 prosent vekst i samme periode.

Om lag halvparten av alle studentene var tilknyttet et universitet i 2005. Denne andelen har sunket til 45 prosent i 2014 enn året før. Både Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet hadde færre studenter i 2014. Den sterkeste nedgangen i studenttallet, både absolutt og relativt, har kommet ved Handelshøyskolen BI med 1 500 færre studenter, tilsvarende sju prosent.

2.9 Hvordan er aldersfordelingen blant studentene?

Figur 2.7 Aldersfordeling blant studentene i 2005, 2010 og 2014. Antall

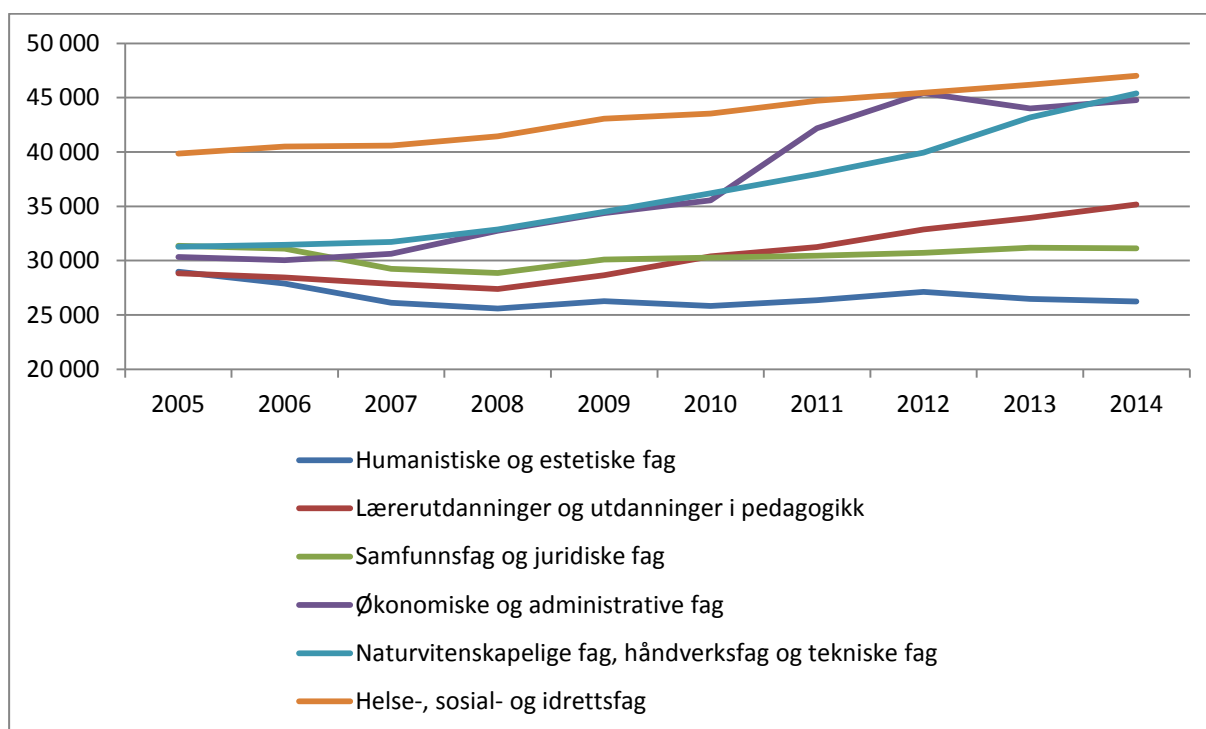
Kilde: NSD

Det har vært en betydelig vekst i antall studenter de siste ti årene, og studenttallet har økt innenfor alle alderskategoriene. Det er flest studenter i aldersgruppen 20-24 år, og antallet har økt med mer enn 40 prosent siden 2005. I alt 46 prosent av studentene faller innenfor denne aldersgruppen i 2014, mot 42 prosent i 2005.

Den sterkeste relative veksten finner vi for de yngste studentene, som går fra å utgjøre fire prosent av alle studenter i 2005 til sju prosent i 2014. Selv om det er få studenter som er yngre enn 20 år, er antallet i denne aldersgruppen mer enn fordoblet i perioden til i alt 17 000 studenter. Det skyldes i noen grad større ungdomskull, men viktigere er det at en høyere andel av alle 19-åringer går direkte over i høyere studier. Samtidig har det blitt relativ færre studenter i gruppen 30 år og eldre. Andelen eldre studenter er redusert ved de fleste institusjonene. Unntakene er NTNU og Norges musikkhøgskole og de private vitenskapelige høyskolene Handelshøyskolen BI, Det teologiske menighetsfakultet og Misjonshøgskolen. Ved flere statlige høyskoler (Harstad, Hedmark, Nesna, Volda, Østfold og Samisk høgskole), i tillegg til Universitetet i Nordland, er mer enn 40 prosent av studentene 30 år og eldre. Den yngste aldersgruppen har vært i sterkest vekst ved de statlige høyskolene, samt ved NMBU. Aldersfordelingen på institusjonsnivå er gjengitt i vedleggstabell V2.6.

2.10 Hvordan fordeler studentene seg på fagområdene?

Figur 2.8 Utviklingen i antall studenter per fagområde 2005-14

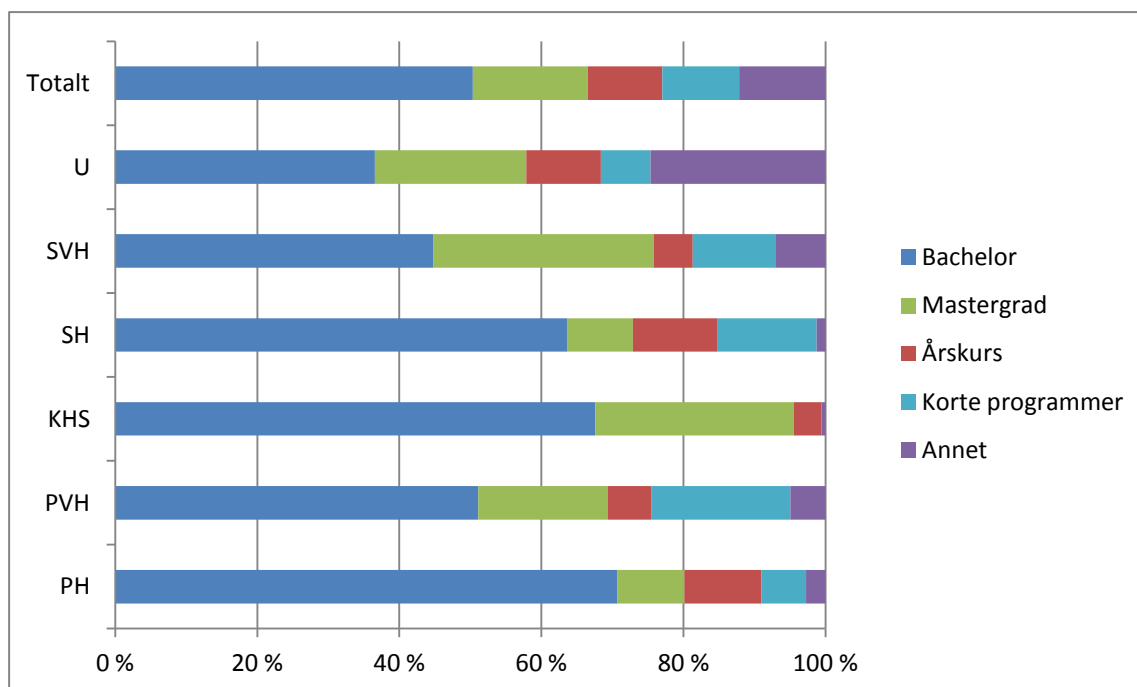

Kilde: NSD

Gjennom hele tiårsperioden har helse-, sosial- og idrettsfag vært de største fagområdene i antall studenter. Antall studenter innenfor disse fagområdene har økt med gjennomsnittlig to prosent hvert år til 47 000 studenter i 2014. Studentveksten innenfor økonomiske og administrative fag, og innenfor naturvitenskapelige og tekniske fag har likevel vært betydelig sterkere. Sistnevnte fagområde har hatt stabil vekst på fem prosent årlig siden 2008. Også lærerutdanningen har hatt høy gjennomsnittlig studentvekst med fire prosent i året siden 2009. Humanistiske og estetiske fag har hatt en nedgang i antall studenter på ni prosent siden 2005. Den samlede studentveksten i tiårsperioden har vært på 21 prosent, fra 195 000 til 237 000 studenter. Antall registrerte studenter per fagfelt er oppgitt i V2.7.

2.11 Hvordan fordeler studentene seg på utdanningsnivåene?

Figur 2.9 Registrerte studenter på årskurs, bachelor- og mastergrad i 2014 etter institusjonskategori. Prosent

Kilde: NSD

Bachelorgradsstudentene utgjør om lag halvparten av alle studenter, mens 16 prosent er tilknyttet mastergradsutdanning. Det er imidlertid betydelige variasjoner mellom institusjonskategoriene. Høyest andel bachelorgradsstudenter finnes ved de private høyskolene og kunsthøyskoler med henholdsvis 70 prosent og 68 prosent. Kunsthøyskolene har dessuten en høy andel studenter tilknyttet mastergradsutdanningen (28 prosent), og følgelig et beskjedent antall studenter tilknyttet årskurs og annet. De statlige vitenskaplige høyskolene har den høyeste andelen mastergradsstudenter (31 prosent).

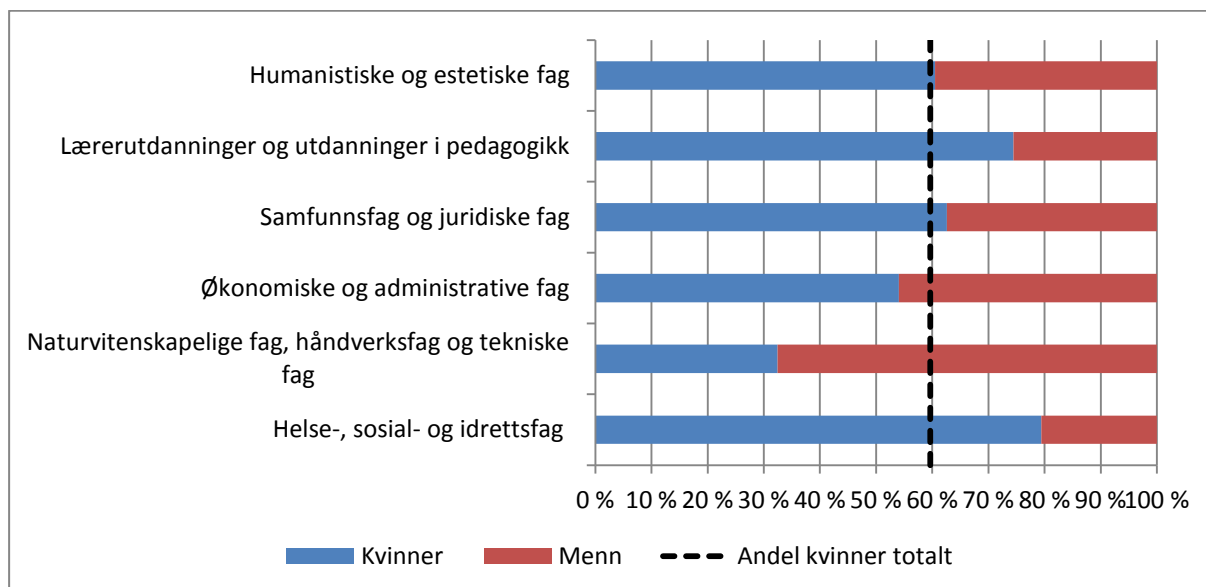
Kategorien ”annet” i figuren inkluderer mange programmer som ikke følger hovedstrukturen i gradssystemet, slik som femårig integrert mastergrad, lange profesjonsutdanninger (medisin, odontologi og psykologi), samt høyskolekandidatprogrammer og andre programmer på lavere nivå. Ved universitetene faller 25 prosent av studentene innenfor denne kategorien. Ved øvrige utdanningsinstitusjoner utgjør ”annet”-kategorien sju prosent eller færre av studentene.

Siden 2005 har antall mastergradsstudenter økt med 48 prosent og antall bachelorgradsstudenter med 22 prosent jf. tabell V2.8. Antall bachelorgradsstudenter har økt særlig sterkt ved statlig vitenskaplige høyskoler og private høyskoler. Antall mastergradsstudenter har økt med hele 145 prosent ved de statlige høyskolene.

Siden 2013 har studentveksten gitt to prosent flere bachelorgradsstudenter og tre prosent flere mastergradsstudenter. De statlige høyskolene og vitenskaplige høyskolene har hatt en studentvekst på ni prosent for mastergradsutdanningen i 2014.

2.12 Hvordan er kjønnsfordelingen blant studentene?

Figur 2.10 Kjønnsfordelingen i utvalgte utdanninger 2014. Prosent

Kilde: NSD

Norske studenters utdanningsvalg er sterkt kjønnsbestemt, og det har ikke vært nevneverdige endringer i kjønnsbalansen fordelt på fagfelt siste år. Kjønnsfordelingen blant studentene viser at det samlet sett er en overvekt av kvinner i høyere utdanning. I alt seks av ti studenter er kvinner i 2014, tilsvarende som i 2013. Det er likevel en svak nedgang i kvinneandelen siden 2012, da den var på 63 prosent.

Andelen menn er spesielt lav i helse- og sosialfagene (21 prosent) og i lærerutdanninger og pedagogikk (26 prosent). Blant helsefagene er andelen menn lavere enn ti prosent for fagområdene dyrepleie, tannpleie og ernæring, men det er barnehage-, førskole- og grunnskolelærerutdanningen for 1.-7. trinn som har lavest andel mannlige studenter innenfor lærerutdanningene. Grunnskolelærerutdanningen for 5.-10. trinn har derimot overvekt av mannlige studenter (64 prosent).

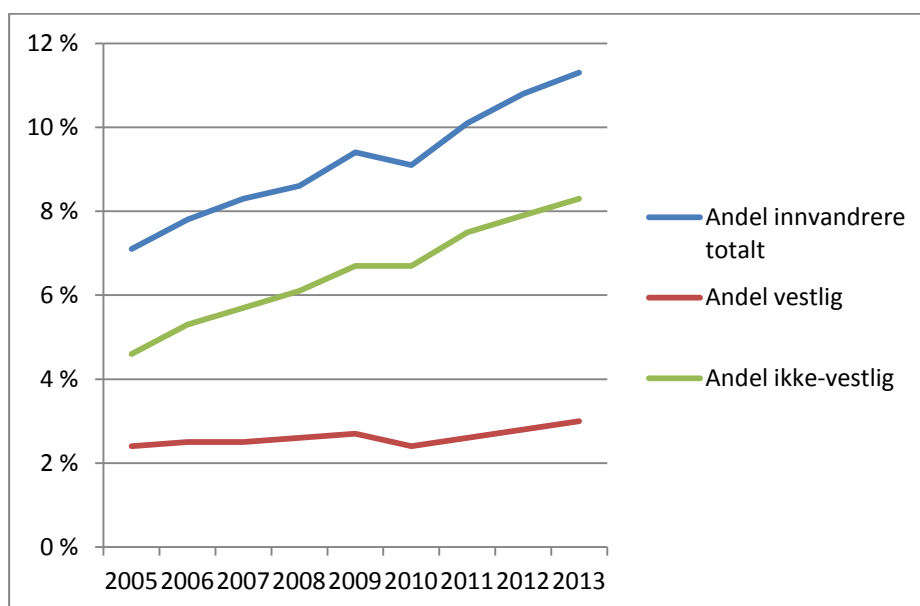
MNT-fagene har samlet en mannsandel på 68 prosent av studentene. Samferdselsfag, sikkerhetsfag og andre servicefag har tilsvarende en mannsandel på 68 prosent, og også primærnæringsfag har en svak overvekt av mannlige studenter med 52 prosent.⁵ Disse fagområdene er imidlertid små og omfatter til sammen færre enn to prosent av totalt antall studenter.

Det er primærnæringsfag som har den jevneste kjønnsbalansen, etterfulgt av økonomiske og administrative fag med 46 prosent menn og 54 prosent kvinner.

⁵ Disse fagområdene er ikke gjengitt i figuren. Se vedleggstabell V2.7 for detaljer.

2.13 Hvor stor andel av studentene er innvandrere?

Figur 2.11 Innvandrere i høyere utdanning 2005-13. Prosent

Kilde: SSB

I 2013 utgjorde innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre i alt tolv prosent av studentene, tilsvarende nesten 30 000 studenter. Total andel innvandrere i høyere utdanning har økt med nesten fire prosentpoeng siden 2005.

Innvandrere med bakgrunn fra EU/EØS-land, Australia, Canada, New Zealand og USA er kategorisert som vestlige, mens innvandrere med bakgrunn fra andre land kategoriseres som ikke-vestlige.

Vestlige innvandrere utgjør 3,2 prosent av studentene ved norske utdanningsinstitusjoner i 2013. I 2005 var andelen 2,5 prosent. Nesten ni prosent av alle studenter ved norske utdanningsinstitusjoner har ikke-vestlig bakgrunn i 2013, og andelen har økt fra 5,7 prosent siden 2005. Denne gruppen utgjør også en økende andel av samlet antall innvandrere.

Tabell V2.9 viser fordelingen av studenter med innvandringsbakgrunn på de ulike utdanningsinstitusjonene i 2013. Misjonshøgskolen og Høgskolen i Buskerud hadde begge en innvandrerandel på mer enn 20 prosent av studentene.⁶ Universitetet for miljø og biovitenskap og Universitetet i Oslo fulgte tett bak med henholdsvis 19,5 prosent og 19,4 prosent innvandrerstudenter. Blant universitetene hadde Universitetet i Nordland færrest innvandrerstudenter med 7,5 prosent. Lavest innvandrerandel hadde Høgskolen i Nesna, Høgskulen i Sogn og Fjordane og Norges idrettshøgskole. Universitetet i Oslo hadde det klart høyeste antallet innvandrerstudenter i 2013 med 1 257 studenter med vestlig bakgrunn og 4 001 studenter med ikke-vestlig bakgrunn. Blant de vestlige innvandrerstudentene er kvinneandelen høy ved nesten samtlige utdanningsinstitusjoner relativt til samlet kvinneandel ved institusjonen. Motsatt gjelder for ikke-vestlige innvandrere. Kun fire institusjoner har bedre kvinnerepresentasjon blant de ikke-vestlige innvandrere enn for studentmassen samlet.

⁶ Høgskolen i Buskerud er siden slått sammen med Høgskolen i Vestfold til Høgskolen i Buskerud og Vestfold.

2.14 Hvilke fag studerer innvandrere i Norge?

Tabell 2.3 Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fordelt på fagområde 2014. Antall og prosent

Fagfelt	Alle studenter i Norge	Innvandrere ¹ og norskfødte med innvandrerforeldre			
		Innvandrere ¹ og norskfødte med innvandrerforeldre totalt	EU/EØS-land, USA, Canada, Australia og New Zealand. Gruppe 1.	Asia inkl. Tyrkia, Afrika, Amerika unntatt USA og Canada, Oseania unntatt Australia og New Zealand, og Europa unntatt EU/EØS. Gruppe 2.	Andel ²
Allmenne fag ³	1965	246	46	200	12,5
Humanistiske . og estetiske. fag	26401	3708	1406	2302	14,0
Lærerutd. og pedagogikk	36302	2683	918	1765	7,4
Sam. fag og jur. fag	32616	3880	966	2914	11,9
Øk. og adm. fag	48748	6178	1542	4636	12,7
Naturvit. og tekn. fag	43701	6593	1505	5088	15,1
Helse-, sos.- og idr.fag	51581	5917	1496	4421	11,5
Prim.nær.fag	1256	148	48	100	11,8
Samf-, sikkerhetsfag og andre servicefag	5706	412	110	302	7,2
Uoppgitt fagfelt	1509	196	56	140	13,0
Total	249 785⁷	29 961	8 093	21 868	12,0

¹ Dette er utenlandsfødte med to utenlandsfødte foreldre.

² Innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre totalt som prosentandel av alle studenter.

³ Inkluderer forkurs til utdanning ved universiteter og høyskoler.

Kilde: SSB

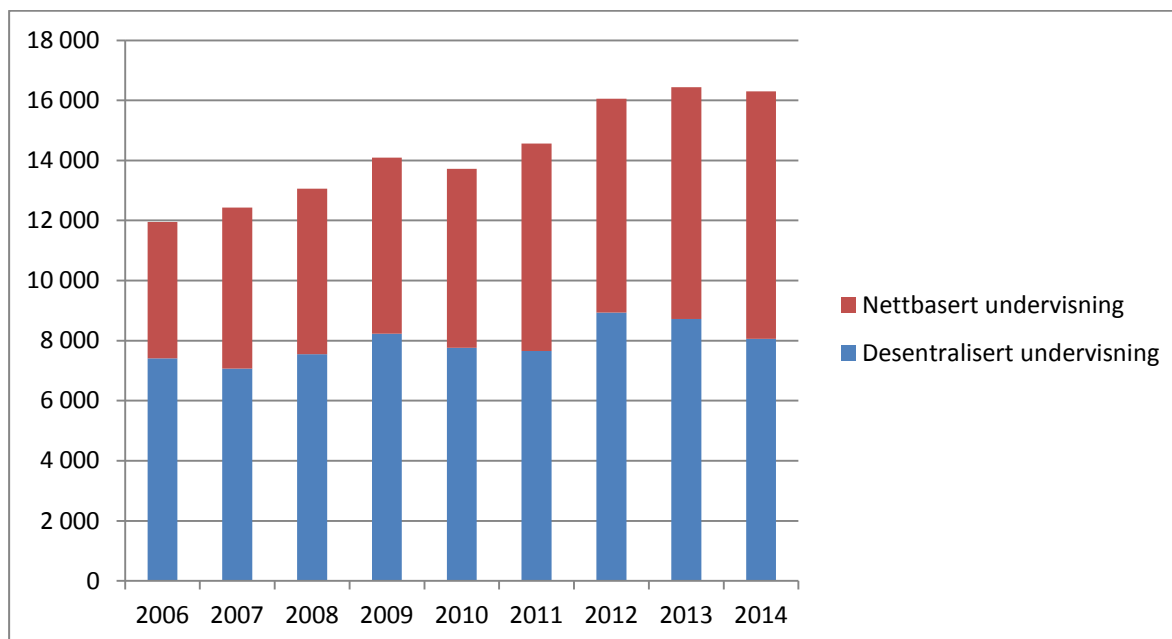
Naturvitenskapelige og teknologiske fag er det mest populære fagområdet for studenter med innvandrerbakgrunn. Nesten 6 600 av 43 700 studenter, tilsvarende 15 prosent av studentene ved dette fagområdet har innvandrerbakgrunn, og de aller fleste har ikke-vestlig bakgrunn. Nesten en fjerdedel av alle ikke-vestlig innvandrere studerer naturvitenskapelige og teknologiske fag. Det er også mange studenter med innvandrerbakgrunn som studerer økonomiske og administrative fag, og helse- og sosialfag. Blant de ikke-vestlige innvandrerne er 65 prosent av studentene tilknyttet naturvitenskapelige fag, økonomisk-administrative fag eller helse- og sosialfag.

Humanistiske og estetiske fag har den nest høyeste innvandrerandelen. Humanistiske fag har elleve prosent av den samlede studentmassen, men hele 17 prosent av studentene med vestlig innvandrerbakgrunn er tilknyttet fagfeltet. Studenter med innvandrerbakgrunn er underrepresentert i lærerutdanningene, og blant innvandrerstudentene dominerer studenter med vestlig innvandrerbakgrunn.

⁷ SSB opererer med noe høyere totalt studentantall enn det NSD gjør. Dette er fordi SSB inkluderer institusjoner som ligger under andre departementer (Politihøgskolen og militære høyskoler) i tillegg til norske studenter i utlandet.

2.15 Hvor mange studenter er det i fleksible utdanninger?

Figur 2.12 Utviklingen studenter på fleksible studietilbud 2006-14. Antall

Kilde: NSD

I 2014 var det en marginal nedgang i antall studenter tilknyttet fleksible tilbud fra 16 440 til om lag 16 300. Det er desentralisert undervisning som har nedgang i 2014, mens nettbasert undervisning har økt med 525 studenter. Om lag sju prosent av studentmassen er i fleksible utdanninger, og denne andelen har vært stabil de siste sju årene.

Tallene indikerer en utvikling der nettbasert undervisning vinner terreng på bekostning av desentralisert undervisning. Andelen studenter tilknyttet nettbasert undervisning utgjorde 38 prosent av de fleksible studentene i 2006. I 2014 er andelen steget til 51 prosent, og for første gang er det flere studenter i nettbasert undervisning enn i desentralisert undervisning.

Boks 2.2 eCampus årsrapport

eCampus-programmet går i perioden 2012-16 og er et nasjonalt program som vil bygge infrastruktur med felles overordnet arkitektur som tilrettelegger for flere ulike organisasjonsformer, læringsformer og samarbeidsløsninger i norsk UH-sektor.

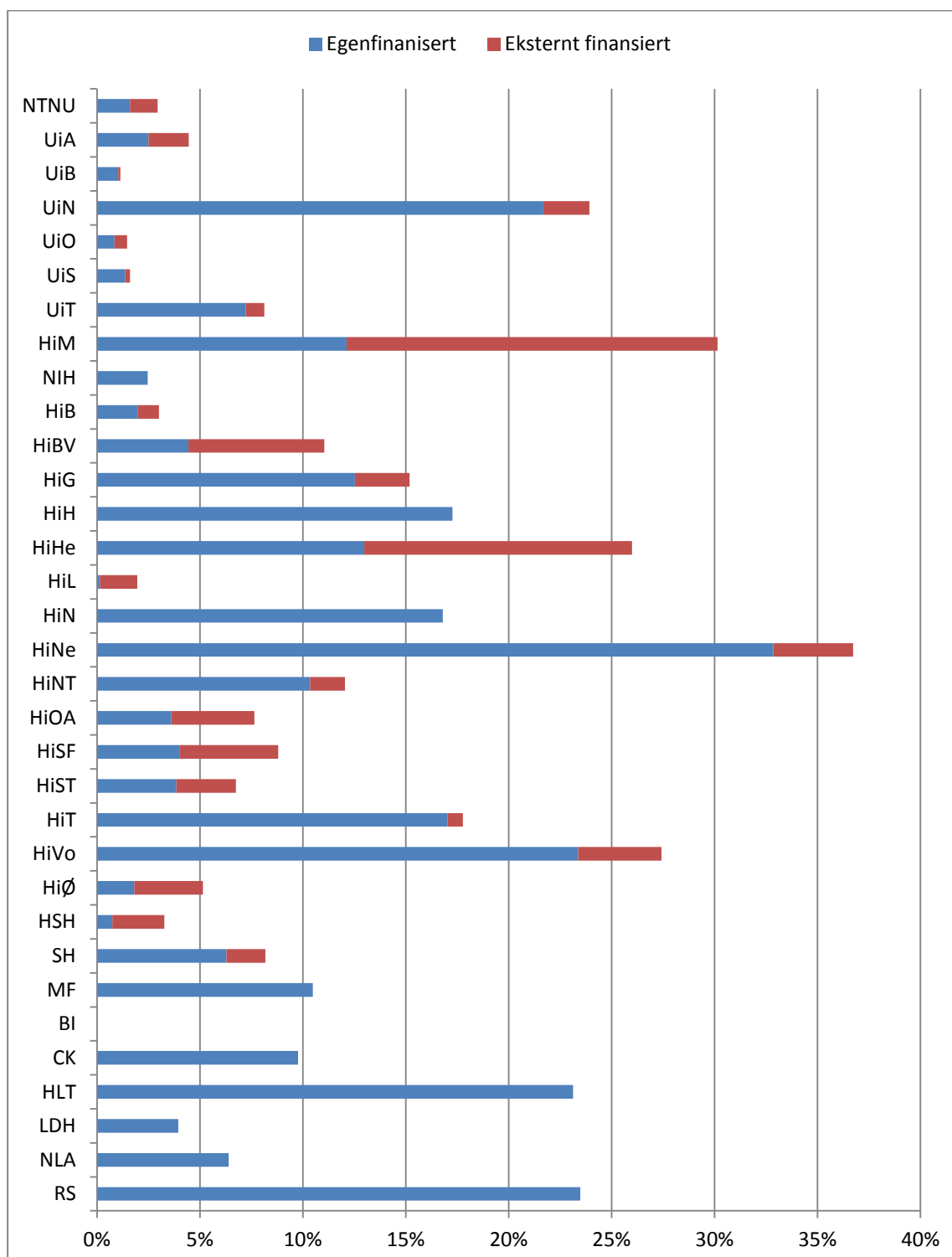
I 2014 er nasjonale tjenester, slik som videoinfrastruktur, skytjenester og samhandlingsverktøy levert. Arbeidet med digital eksamen er høyt prioritert og har krevd store ressurser i 2014. Åtte universiteter, 13 statlige høyskoler, en privat høyskole og en statlig vitenskapelig høyskole deltar i prosjektet "digital eksamen".

Les hele rapporten:

<https://www.ecampus.no/wp-uploads/2015/03/notat-årsmelding-ecampus-2014.pdf>

2.16 Hvor mange studenter er registrert i fleksible utdanninger på de ulike institusjonene?

Figur 2.13 Studenter på fleksible tilbud som andel av totaltallet av studenter per institusjon høst 2014. Egenfinansierte og eksternt finansierte.

Kilde: NSD

Det er stor variasjon i omfanget av institusjonenes tilbud for fleksible utdanninger. De største utdanningsinstitusjonene har generelt en svært beskjeden andel av studentene i fleksible utdanninger. Handelshøyskolen BI, Universitetet i Oslo og NTNU har alle færre enn tre prosent av studentene på slike tilbud. Høgskolen i Oslo og Akershus har nær åtte prosent av studentmassen på fleksible tilbud.

Vi ser av figuren at noen institusjoner utmerker seg med spesielt høy aktivitet. Fire statlige høyskoler hadde mer enn en fjerdedel av studentene i fleksible utdanninger i 2014. Av disse hadde Høgskolen i Nesna både høyest andel (37 prosent) og størst vekst i tilbudet siden 2013. En god del av dette er knyttet til desentraliserte tilbud lagt i utlandet som høyskolen nå er pålagt å avvikle.

Høgskolen i Molde hadde moderat vekst i tilbudet til 30 prosent av studentene på fleksible ordninger i 2014. Høgskolene i Hedmark og i Volda reduserte begge sitt aktivitetsnivå det siste året.

Ved de fleste institusjoner er majoriteten av de fleksible studentene egenfinansiert, men noen institusjoner har en betydelig andel eksternfinansierte studenter på fleksible tilbud. Ved ti av institusjonene i figuren er samtlige fleksible studenter egenfinansiert. Høgskolen i Lillehammer, som har et svært beskjedent fleksibelt tilbud, egenfinansierer kun åtte prosent av studentene. De øvrige studentene er eksternfinansiert. Ved Høgskolen Stord/Haugesund er 77 prosent av de fleksible studentene eksternfinansiert, og for ytterligere seks høyskoler har mer enn halvparten av studentene ekstern finansiering.

Tilbudene ved de enkelte institusjonene varierer mye. Mens svært mange av de fleksible studentene ved Høgskolen i Nesna er i utlandet, har Høgskolen i Hedmark sine studenter lokalisert ved andre studiesteder og sentre innenlands.

2.17 Hvor mange studiepoeng avlegger hver student?

Tabell 2.4 Nye studiepoeng per registrerte student, heltidsekvivalenter (egenfinansiert) 2005-14. Antall

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring 2013-2014
U	41,7	41,8	43,3	42,0	41,9	42,0	43,7	43,3	42,9	43,2	0,2
SVH	47,7	46,8	48,7	46,9	47,5	46,1	47,5	48,0	49,6	47,9	- 1,7
SH	50,0	50,4	49,6	48,8	47,4	48,2	48,4	48,7	48,2	48,7	0,5
KHS	56,9	55,5	58,4	57,5	56,0	56,8	55,6	55,2	59,9	59,1	- 0,7
PVH	38,4	37,7	36,4	36,2	38,3	40,6	42,0	39,6	39,6	40,5	0,8
PH	51,4	51,2	52,0	51,5	50,0	52,1	52,4	51,8	51,4	50,4	- 1,0
Sum	44,8	44,8	45,4	44,4	44,1	44,7	45,8	45,5	45,2	45,5	0,3

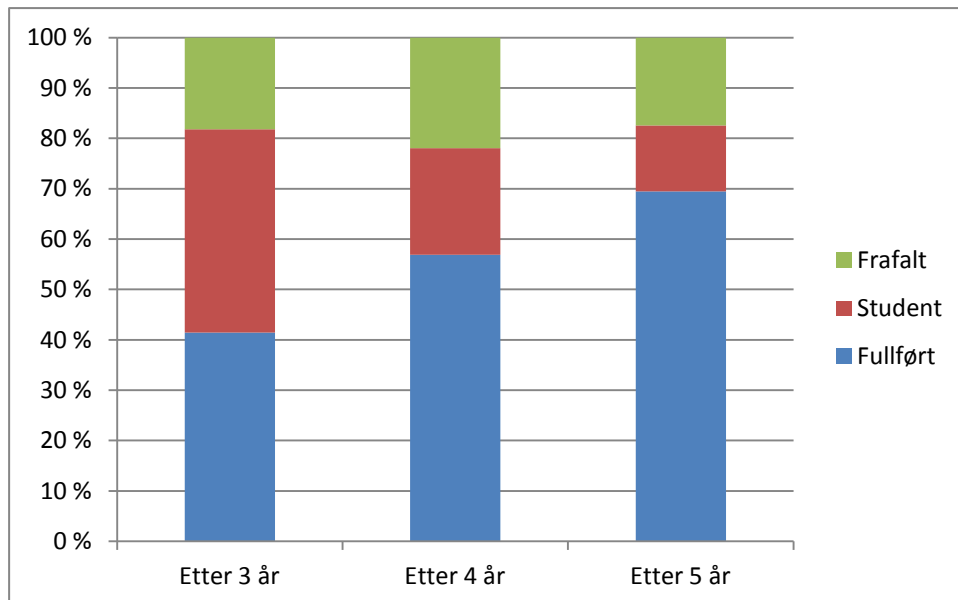
Kilde: NSD

Det er lite endringer de siste årene når det gjelder gjennomsnittlig avlagte studiepoeng per student. Studentene ved kunsthøgskolene avlegger i gjennomsnitt flest studiepoeng i året, mens studentene ved de private vitenskapelige høyskolene avlegger færrest.

Vedleggstabell V2.10 har utfyllende data per institusjon. Blant de statlige høyskolene ligger høyskolene i Nord-Trøndelag, Harstad og Sogn og Fjordane høyt med henholdsvis 53,8, 52,1 og 51 avlagte studiepoeng per student i 2014. Blant de statlige vitenskapelige høyskolene ligger Norges musikkhøgskole og Norges idrettshøgskole på topp med henholdsvis 51,6 og 51,1 avlagte studiepoeng. Blant de statlige institusjonene har Høgskolen i Narvik lavest antall nye studiepoeng per student (39,6) i 2014.

2.18 Hvordan gjennomfører bachelorgradsstudentene?

Figur 2.14 Gjennomføring på normert tid og frafall for treårige bachelorgradsutdanninger på opptakskull høsten 2009. Prosent

Kilde: NSD

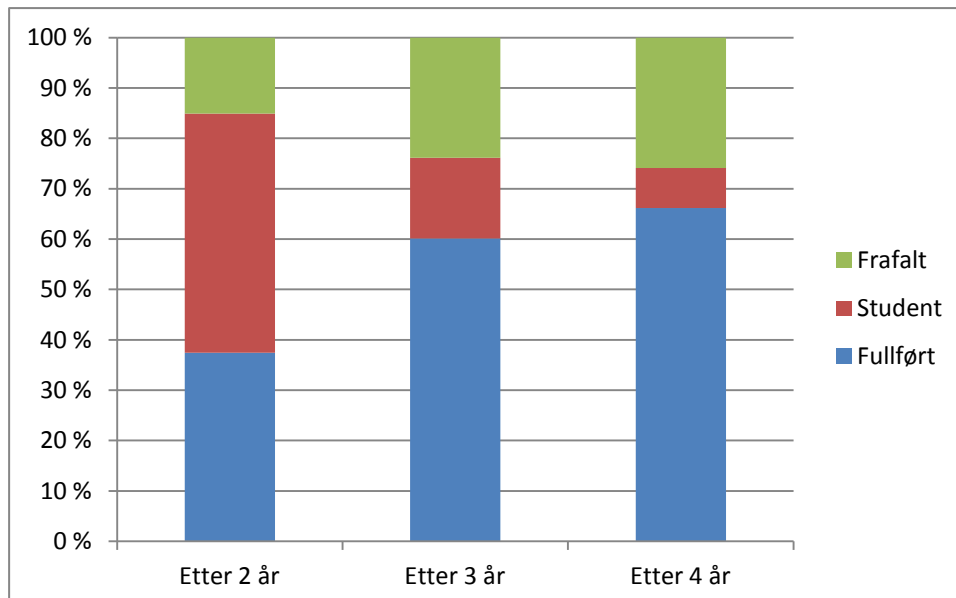
Litt over 40 prosent av bachelorgradsstudentene som begynte på et fulltidsstudium høsten 2009, hadde fullført på normert tid etter tre år. Etter fem år hadde nær 70 prosent fullført graden. På dette tidspunktet var 13 prosent fremdeles studenter, mens 17 prosent av studentene hadde sluttet på studiet. Vedleggstabellene V2.11–12 viser resultatene for opptakskullene 2010 og 2011. Gjennomføring på normert tid ligger rundt 40 prosent for disse kullene også.

V2.13-15 viser resultater per institusjon.⁸ Tabellen viser stor variasjon i gjennomføringen på ulike institusjoner. Som gruppe har kunsthøgskolene den høyeste gjennomføringen på normert tid, 73 prosent, mens de private vitenskapelige høyskolene ligger lavest med 21 prosent. Det er også en god del variasjon innenfor de enkelte kategoriene. I 2009-kullet skiller det 56 prosentpoeng mellom den statlige høyskolen med størst andel fullført på normert tid (Høgskolen i Lillehammer med 62 prosent) og den høyskolen der den minste andelen gjør det (Høgskolen i Nesna med seks prosent).

⁸ Aggregerte tall på institusjonsnivå vil vise et høyere frafall enn det vi finner på sektornivå. Det er fordi en student som flytter fra en institusjon til en annen, regnes som frafalt sett fra institusjonens side.

2.19 Hvordan gjennomfører mastergradsstudentene?

Figur 2.15 Gjennomføring på normert tid og frafall for toårige mastergradsutdanninger på opptakskull høsten 2010

Kilde: NSD

Rundt 37 prosent av mastergradsstudentene som begynte på et fulltidsstudium høsten 2010, hadde fullført på normert tid etter to år. Etter fire år hadde 66 prosent fullført graden. På dette tidspunktet var åtte prosent fremdeles studenter, mens 26 prosent av studentene hadde sluttet på studiet. Vedleggstabellene V2.16-17 viser resultatene for opptakskullene 2011 og 2012. Gjennomføring på normert tid ligger omtrent på samme nivå som for 2010-kullet.

Vedleggstabellene V2.18 – V2.20 viser resultatene på institusjonsnivå. Det er store variasjoner mellom institusjonskategorier og institusjoner i gjennomføring og frafall. Mastergradsstudentene ved kunsthøgskolene er de som i størst grad gjennomfører på normert tid, mens gjennomføringen er lavest ved de private institusjonene. Ved universitetene fullfører 40 prosent av studentene mastergraden på normert tid, mens bare 25 prosent av studentene ved de statlige høyskolene gjør det.

Det er store variasjoner på institusjonsnivå i andelen mastergradsstudenter som gjennomfører på normert tid. Ved tre høyskoler var det ingen studenter fra 2010-kullet som fullførte på normert tid. Små studentkull ved noen høyskoler kan gi store årlige fluktuasjoner i gjennomføringen.

Norske institusjoner skårer gjennomgående dårlig på gjennomføring på normert tid i internasjonale sammenligninger slik som OECDs Education at a Glance. I U-Multirank-rangeringen, jf. boks 2.3. skårer sju av ti institusjoner med data på dette under gjennomsnittet på denne indikatoren på masternivå.

Boks 2.3 U-Multirank

U-Multirank er et multidimensjonalt nettbasert rangeringsverktøy for høyere utdanningsinstitusjoner, som ble lansert i 2014. Den inneholder data om over 800 universitets- og høyskoleinstitusjoner i 74 land. Dataene stammer både fra institusjonenes selvrappotering, bruk av internasjonale databaser (bibliometri, patenter) og undersøkelser blant studenter. U-Multirank er under oppbygging og dekker derfor bare deler av universitets- og høyskolesektorens i europeiske land. Deltakelse er basert på frivillighet fra institusjonenes side.

Verktøyet dekker følgende fem dimensjoner: utdanning, forskning, kunnskapsoverføring, internasjonal orientering og regionalt engasjement. I motsetning til de tradisjonelle universitetsrangeringene munner ikke U-Multirank ut i én tabell med institusjonene rangert i fallende rekkefølge. U-Multirank dekker et stort mangfold av høyere utdanningsinstitusjoner, alt fra store, internasjonale forskningsuniversiteter til små, regionalt orienterte høyskoler, og institusjoner med høyst ulike fagprofiler, fra teknologi til kunst. I tillegg dekker rangeringen enkelte studier.

Norske institusjoner i U-Multirank

13 norske universiteter og høyskoler deltar i 2015-utgaven av U-Multirank: Universitetene i Agder, Bergen, Nordland, Oslo, Stavanger og Tromsø, NTNU, Kunsthøgskolen i Oslo, Det teologiske menighetsfakultetet, Norges handelshøyskole, Norges idrettshøgskole og høyskolene i Oslo og Akershus og Telemark.

Selv om U-Multirank distanserer seg fra de tradisjonelle universitetsrangeringene er bildet som framkommer når vi sammenligner norske institusjoner med institusjoner i land det er naturlig å sammenligne seg med slett ikke ulikt bildet fra denne typen rangeringer. Nederlandske universiteter gjør det svært bra. De fremste danske og svenske universitetene ser også ut til å gjøre det bedre enn de norske. De finske universitetene, kanskje med unntak av Universitetet i Helsinki, er mer på linje med de norske.

De norske UH-institusjonene gjør det relativt dårligst på indikatorer for utdanning og kunnskapsoverføring, mens de skårer relativt best på internasjonal orientering. Resultatene på forskning og regionalt engasjement plasserer seg mellom resultatene på de tre andre dimensjonene.

Blant institusjonene med data på 14 eller flere av et utvalg på 16 indikatorer innenfor de fem dimensjonene nevnt over, kommer Norges idrettshøgskole best ut, fulgt av Universitetet i Oslo. Norges idrettshøgskole får toppskår på sju av 14 indikatorer. Dårligst ut kommer Høgskolen i Telemark, med bare én toppskår (på inntekter fra regionale kilder). Nest dårligst an ligger Høgskolen i Oslo og Akershus.

Årets utgave av rangeringen finnes på nettadressen <http://www.u-multirank.eu>. Her ligger også 2014-resultatene og mer fylldig informasjon om U-Multirank.

2.20 Hvordan gjennomfører studentene ved de femårige mastergradsutdanningene?

Tabell 2.5 Gjennomføring på normert tid og frafall på femårig integrert mastergradsutdanning organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2009. Prosent

Studium	Høst 2009	Vår 2014					
	Opptakskull	Fullført grad	% fullført grad	Fortsatt student	% fortsatt student	Frafall	% frafall
Farmasi	134	67	50	29	21,6	38	28,4
Arkitektur	151	51	33,8	55	36,4	45	29,8
Odontologi	138	75	54,3	29	21,0	34	24,6
Psykologi	108	81	75	23	21,3	4	3,7
Fiskerifag	6	1	16,7	2	33,3	3	50
Industridesign	25	8	32	11	44	6	24
Integrerte 4. og 5-årige masterprogram i lærerutdanning	572	141	24,7	176	30,8	255	44,6
Juridiske fag	751	230	30,6	356	47,4	165	22,0
Matematisk-naturvitenskapelige fag	219	58	26,5	52	23,7	109	49,8
Samfunnsvitenskap	129	46	35,7	28	21,7	55	42,6
Teknologi	1 757	498	28,3	926	52,7	333	19,0
Teologi	7	4	57,1	0	0	3	42,9
Økonomisk-administrativ utdanning	368	102	27,7	138	37,5	128	34,8
Sum	4 365	1 362	31,2	1 825	41,8	1 178	27,0

Kilde: NSD

Det er stort sprik i gjennomføringen på normert tid mellom de femårige integrerte mastergradsprogrammene. I 2009-kullet gjennomfører hele 75 prosent av psykologistudentene på normert tid, mens bare 24,7 prosent av studentene på femårig integrert lærerutdanning gjør det. Under fire prosent av psykologstudentene faller fra, mens rundt halvparten av studentene på matematisk-naturvitenskapelige fag slutter.

Den største gruppen studenter på femårige integrerte mastergradsutdanninger er innenfor teknologi. Her gjennomfører omkring 28 prosent av studentene på normert tid, mens 19 prosent av studentene faller fra studiene. Etter teknologi har juridiske fag flest studenter på integrerte mastergradsutdanninger. Her er gjennomføringen på normert tid 30,6 prosent og frafallet 22 prosent.

2.21 Hvordan er gjennomføringen i bachelorgradsutdanninger?

Tabell 2.6 Gjennomføring på normert tid og frafall på treårige bachelorgradsutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2009. Prosent

Studium	Høst 2009	Vår 2012			Vår 2013			Vår 2014		
	Opptakskull	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall
Sykepleierutdanning	3 939	57,5	22,5	20,1	70,8	7,6	21,6	75,0	3,3	21,8
Ingeniørutdanning	3 120	49,3	26,2	24,5	59,1	12,9	28,0	62,8	6,9	30,3
Førskolelærerutdanning	2 042	52,9	22,7	24,4	67,6	5,4	26,9	69,9	2,1	28,1
Historisk-filosofiske fag	4 202	22,5	30,0	47,5	33,7	14,2	52,1	42,1	8,1	49,8
Matematisk-naturvitenskapelige fag	2 830	25,6	36,0	38,4	38,0	19,1	43,0	54,4	9,8	35,8
Samfunnsvitenskap	6 215	30,2	25,3	44,5	40,6	11,4	48,0	49,6	5,2	45,2
Økonomisk-administrativ utdanning	1 999	35,4	38,3	26,4	54,8	14,1	31,1	73,0	6,8	20,2
Sum	24 347	37,5	27,9	34,6	49,8	12,1	38,1	58,3	6,0	35,7

Kilde: NSD

Gjennomføringen varierer mye fra utdanning til utdanning. Godt over halvparten av studentene på sykepleie- og førskolelærerutdanning gjennomfører på normert tid for alle tre opptakskullene 2009, 2010 og 2011. V2.21-22 viser tall for opptakskullene 2010 og 2011.

Studenter på historisk-filosofiske fag er de som i minst grad fullfører på normert tid. Det har imidlertid vært en positiv utvikling fra opptakskullet 2009 til 2011-kullet. Mens 22,5 prosent av 2009-kullet på historisk-filosofiske fag fullførte på normert tid, har andelen steget til 26 prosent for 2011-kullet. Den samme positive tendensen finnes for studenter på matematisk-naturvitenskapelige fag. Mens 25,6 prosent av studentene på 2009-kullet gjennomførte på normert tid, har andelen steget til 30 prosent for 2011-kullet.

2.22 Hvordan er gjennomføringen blant studentene i ulike mastergradsstudier?

Tabell 2.7 Gjennomføring på normert tid og frafall på toårige mastergradsutdanninger organisert som fulltidsstudium, per studium. Opptakskull 2010. Prosent

Studium	Høst 2010	Vår 2012			Vår 2013			Vår 2014		
	Opptakskull	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall	% fullført grad	% fortsatt student	% frafall
Historisk-filosofiske fag	1 128	33,5	52,2	14,3	59,7	20,3	20,0	66,7	9,6	23,8
Matematisk-naturvitenskapelige fag	1 025	44,2	38,0	17,9	66,2	11,1	22,6	70,4	4,5	25,1
Samfunnsvitenskap	1 506	37,1	43,8	19,2	57,4	16,9	25,7	63,5	7,0	29,4
Økonomisk-administrativ utdanning	1 027	52,1	32,5	15,4	75,1	7,1	17,8	80,7	2,0	17,2
Sum	4 686	41,1	42,1	16,9	63,8	14,3	21,9	69,6	6,0	24,4

Kilde: NSD

Av de toårige mastergradsutdanningene er det studentene på økonomisk-administrative fag som i størst grad gjennomfører på normert tid. Handelshøyskolen BI ikke inkludert.⁹ Tabeller over 2011- og 2012-kullene finnes i vedlegget, V2.23-24. Gjennomføring på normert tid blir også bedre kull for kull. Mens litt over halvparten av studentene på dette fagområdet gjennomfører på normert tid i 2010-kullet, er andelen steget til 60 prosent i 2012-kullet.

Av mastergradsstudentene på matematisk-naturvitenskapelige fag gjennomfører 44,2 prosent av 2010-kullet på normert tid. Andelen har steget til 45,2 prosent for 2012-kullet.

Innenfor samfunnsvitenskap gjennomfører 37,1 prosent av studentene av 2010-kullet på normert tid. Andelen har steget til 38,5 prosent for 2012 kullet

33,5 prosent av studentene som begynte på en mastergrad i historisk – filosofiske fag høsten 2010, fullførte på normert tid. Andelen har minket til 31,9 prosent for 2012-kullet.

⁹ Gjennomføringstabellene for mastergradsutdanninger per studium inkluderer ikke studenter fra Handelshøyskolen BI. Ved denne institusjonen tas svært mange studenter opp på mastergradsprogram der de tar enkeltmoduler uten å fullføre en mastergrad. Dette gir programmet en svært lav gjennomføring på normert tid. Siden BI har svært mange studenter, påvirker BI-tallene totaltallene på økonomisk-administrative fag slik at vi ikke får et riktig bilde av gjennomføringen i resten av sektoren.

2.23 Gjennomfører studentene i forhold til sin utdanningsplan?

Tabell 2.8 Gjennomføring i forhold til avtalt utdanningsplan. Prosent

	2013	2014
Universiteter	83,0	81,9
Statlige vitenskapelige høyskoler	84,2	84,8
Statlige høyskoler	88,7	87,7
Kunsthøyskoler	98,4	97,6
Private vitenskapelige høyskoler	80,8	79,6
Private høyskoler	88,8	90,7
Gjennomsnitt	85,8	85,0

Kilde: NSD

Sett under ett gjennomfører studentene 85 prosent av studiopoengene de har planlagt. Studenter på kunsthøyskolene er de som har høyest gjennomføring i forhold til planen, mens studentene på de private vitenskapelige høyskolene har lavest gjennomføring i forhold til planen.

Vedleggstabell V2.25 gir utfyllende informasjon per institusjon, og her ser vi at det er ulik gjennomføringsgrad innenfor de fleste institusjonskategoriene. Noe av ulikhetene kan skyldes ulik registreringspraksis på ulike institusjoner.

2.24 Hvor mange av kandidatene har fullført på normert tid?

Tabell 2.9 Kandidater som fullfører på normert tid 2013-14 (egenfinansiert).
Prosent

	2013		2014	
	Kandidater	% fullført på normert tid	Kandidater	% fullført på normert tid
Universiteter	15 339	52,1	19 401	52,4
Statlige vitenskapelige høyskoler	1 930	59,6	1 998	60,2
Statlige høyskoler	15 116	69,2	15 512	71,6
Kunsthøyskoler	264	61,4	272	82,0
Private vitenskapelige høyskoler	3 082	43,6	3 226	47,0
Private høyskoler	1 893	64,6	2 287	63,1
Sum	37 623	59,4	42 697	60,1

Kilde: NSD

Mens de tidligere tabellene over gjennomføring tar utgangspunkt i alle de som påbegynner studiet et gitt år, viser denne tabellen hvor stor andel av de som har avlagt en grad et gitt år, som har gjort det på normert studietid. Tabell 2.24 viser at omkring 60 prosent av de som avla graden i 2013 og 2014, fullførte studiene på normert tid. Det er kandidatene ved kunsthøyskolene i størst grad blir ferdige på normert tid.

Andelen kandidater som gjennomfører på normert tid, er naturlig nok høyere enn andelen av *opptakskullet* for bachelor- og mastergrad som gjennomfører på normert tid (jf. gjennomføring figur 2.14-15) fordi frafall ikke påvirker disse tallene.

2.25 Hvor mange studenter bytter studiested?

Tabell 2.10 Geografisk studentflyt, høsten 2012 til høsten 2014, brutto- og nettotall

	Til Oslo og Akershus	Til Hedmark og Oppland	Til Sør- Østlandet	Til Agder og Rogaland	Til Vestlandet	Til Trøndelag	Til Nord- Norge	Brutto fra	Netto fra	Flytfaktor fra
Fra Oslo og Akershus		416	645	464	1036	773	331	3628	-976	4,4
Fra Hedmark og Oppland	645		165	108	320	220	94	1520	415	10,1
Fra Sør- Østlandet	798	165		186	279	243	101	1751	282	8,6
Fra Agder og Rogaland	588	81	176		480	208	100	1615	216	8,2
Fra Vestlandet	1284	192	249	415		598	221	2929	96	6,8
Fra Trøndelag	872	149	139	141	473		241	1989	-426	5,7
Fra Nord- Norge	449	116	112	97	279	387		1421	350	6,6
Brutto til	4604	1105	1469	1399	2833	2415	1071			
Netto til	976	-415	-282	-216	-96	426	-350			
Flytfaktor til	5,5	7	6,6	6,5	6,2	6,5	4,8			

Kilde: NSD

I perioden 2012-14 flyttet i underkant av 15 000 studenter fra en region til en annen. Det er Oslo og Akershus og Trøndelag som har positiv netto tilstrømming av studenter utenfra. De øvrige landsdelene avgir flere studenter enn de tiltrekker seg. Resultatet samsvarer med registrerte studentflytstrømmer for tidligere årsganger.

Vedleggstabell V2.26 viser detaljer i studentenes bytte av institusjon. I alt 25 institusjoner mottar flere studenter enn de avgir, mens 27 institusjoner avgir flere enn de mottar. Blant universitetene er det Universitetet i Bergen som har størst netto avgang med 256 studenter, etterfulgt av Universitetet i Agder og UiT - Norges arktiske universitet. I den andre enden av skalaen finner vi NTNU, Norges handelshøyskole og Universitetet i Oslo som alle mottar mer enn 500 flere studenter enn de avgir.

Geografisk studentflyt er vanligvis størst mellom institusjoner i samme eller nærliggende region. Eksempelvis mottar NTNU flere studenter fra Høgskolen i Sør-Trøndelag enn fra noen annen enkeltinstitusjon. Tilsvarende mottar Norges handelshøyskole flest studenter fra Universitetet i Bergen og Høgskolen i Bergen, og Universitetet i Oslo fra Høgskolen i Oslo og Akershus. Samtidig foregår det betydelig studentflyt mellom de største universitetene.

2.26 I hvilken grad bytter studentene mellom fagfelt?

Tabell 2.11 Studentflyt mellom fagfelt, høsten 2012 til høsten 2014, bruttotall.
Antall

	Til ALM fag	Til HUM og EST fag	Til lærer-utd. og utd. i ped. LU/PED	Til samfunns- og juridiske fag	Til øk. og adm. fag	Til naturvitenskap. fag, håndverksfag og tekniske fag	Til helse-, sosial- og idrettsfag	Til primærnæringsfag	Til samferdsels- og sikkerhetsfag og andre service-fag	Til Uopp-gitt fagfelt	Totalt	Netto studentflyt
Fra ALM fag		14	9	23	24	10	13				91	-20
Fra HUM og EST fag	23		1424	1366	541	643	690	14	16	84	4752	-1613
Fra LU/PED	5	1041		447	316	367	673	7	7	80	2906	1248
Fra SAM/JUSS	4	1037	793		965	691	936	28	54	118	4564	-826
Fra øk. adm.	24	348	370	848		934	519	18	106	204	3328	-249
Fra MNT	9	321	575	377	535		475	72	117	180	2625	560
Fra helse-, sosial- og idrettsfag	6	340	956	562	574	362		17	23	96	2903	493
Fra primærn. fag		9	15	16	19	78	25		2	5	161	-2
Fra samf.- og sikkerhet		12	15	53	67	56	19			19	236	98
Fra uopp-gitt fagfelt		62	48	86	82	93	77	4	12		455	316
Totalt	71	3 139	4 154	3 738	3 079	3 185	3 396	159	334	771	21 751	

Kilde: NSD

Totalt er det nær 22 000 studenter som skifter fagfelt i løpet av perioden 2012-14.

Humanistiske og estetiske fag, samt samfunnsfag og juridiske fag avgir flest studenter til andre fagfelt. De fleste studentene som forlater humanistiske og estetiske fag flytter over til enten lærerutdanninger og pedagogikk eller til samfunnsfag og juridiske fag. Samtidig er det humanistiske og estetiske fag som er mest populært blant studentene som forlater samfunnsfag og juss, selv om økonomiske og administrative fag og helse-, sosial- og idrettsfag også mottar mange studenter fra samfunnsfag og juss.

Lærerutdanninger og pedagogikk er de fagfeltene som netto mottar flest studenter (differanse på 1 248 studenter), men også MNT-fagene og helse-, sosial- og idrettsfag mottar langt flere studenter enn de avgir.

2.27 Hvordan er karakterfordelingen blant studentene?

Figur 2.16 Karakterfordeling A-F etter institusjonstype 2014. Prosent

Kilde: NSD

Tabell 2.12 Karakterfordeling etter fagområde 2014 (egenfinansiert). Prosent

	A	B	C	D	E	F
Helsefag	11	32,1	34,7	14,5	4,4	3,3
Historisk-filosofiske fag	12,3	25,1	30,4	17,2	6,9	8,1
Matematisk-naturvitenskapelige fag	13,1	24,9	28,2	14,9	8,6	10,4
Teknologi	15,2	28,5	27,1	14	7,7	7,5
Pedagogiske fag	12,2	30,7	34,2	15,1	4,1	3,8
Økonomisk-administrativ utdanning	13,3	26,7	27,6	14,7	8,5	9,3
Gjennomsnitt	13,3	26,8	28,4	14,9	7,9	8,6

Kilde: NSD

Figur 2.16 viser hvordan karakterfordelingen varierer mellom institusjonskategorier. Tabell 2.12 viser tilsvarende karakterfordelingen etter fagområder. I 2014 fikk 13 prosent av alle studenter karakteren A, 27 prosent fikk B, 28 prosent C, 15 prosent D og åtte prosent fikk E. Fordelingen samsvarer godt med resultatene fra 2013.

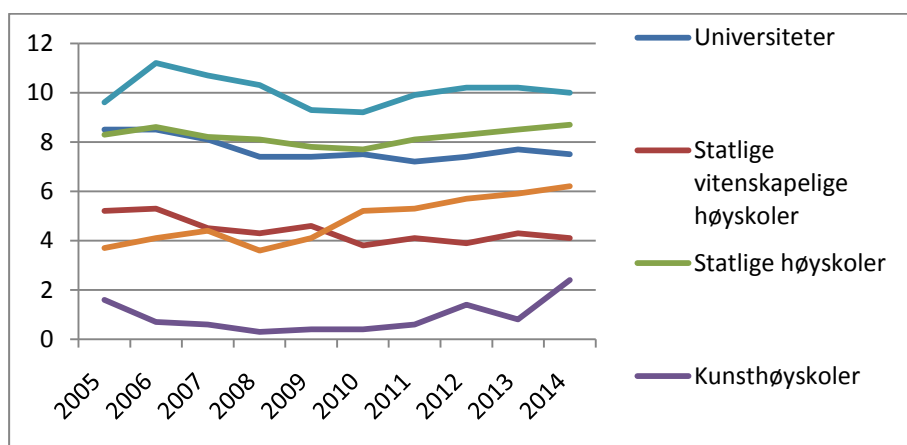
De statlige vitenskapelige høyskolene tildeler en betydelig høyere andel studenter karakteren A og har også en høy andel studenter som oppnår karakteren B. I gjennomsnitt oppnår nær 17 prosent av studentene karakteren A, og det er i første rekke Norges handelshøyskole og Norges musikkhøgskole som trekker opp snittet.

Kunsthøgskolene har relativt få studenter som oppnår karakterene A, D, E og F, mens karakterene B og C benyttes hyppigere enn ved andre institusjoner. Det er imidlertid stor ulikhet i karakterfordelingen mellom Kunst- og designhøgskolen i Bergen og Kunsthøgskolen i Oslo. En fjerdedel av karakterene som tildeles ved Kunsthøgskolen i Bergen er A, mens en av fem studenter tildeles karakteren C. Ved Kunsthøgskolen i Oslo er det relativt få som tildeles karakteren A (ni prosent), mens C tildeles i hele 43 prosent av karaktersettingene. En fullstendig oversikt over karakterfordelingene på institusjonsnivå finnes i vedleggstabellen V2.27.

Tabell 2.12 viser at det også er forskjeller i karakterfordelingen mellom fagområder. Ved teknologifagene oppnår en relativt høy andel av studentene karakterene A og B, mens karakterene B og C dominerer for helsefag og pedagogiske fag. Samtidig anvendes strykkarakteren F sjelden i helsefagutdanninger og i pedagogiske fag. Strykkarakter F, samt laveste ståkarakter E benyttes oftere innenfor matematiske og naturvitenskaplige fag og innenfor økonomisk-administrativ utdanning sammenliknet med øvrige fagområder.

2.28 Hvor mange studenter stryker?

Figur 2.17 Strykprosent fordelt på institusjonskategori 2005-14. Prosent

Tabell 2.13 Stryk fordelt på institusjonskategori 2013-14. Prosent

	2013	2014	Endring 2013-2014
Universiteter	7,8	7,6	-0,2
Statlige vitenskapelige høyskoler	4,1	3,9	-0,1
Statlige høyskoler	8,8	8,9	0,1
Kunsthøyskoler	0,8	2,4	1,5
Private vitenskapelige høyskoler	10,2	10	-0,2
Private høyskoler	5,9	6,2	0,3
Gjennomsnitt	8,1	8,1	0

Kilde NSD

Figur 2.17 viser i lengre tidsperspektiv at strykprosenten har gått ned ved universitetene og de statlige vitenskapelige høyskolene, men at den har økt ved de øvrige institusjonskategoriene. Noe høyere strykprosent ved snaut halvparten av institusjonene, jf. Tabell V2.28, har bidratt til marginalt høyere strykandel ved de statlige høyskolene. De private høyskolene har hatt en mer betydelig vekst i strykprosenten på 2,5 prosentpoeng. De private høyskolene har likevel med 6,2 en lavere strykprosent enn gjennomsnittet.

Andelen studenter som stryker til eksamen, er uendret på 8,1 prosent det siste året. Strykprosenten er marginalt redusert ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene og har økt for de øvrige institusjonene. Ved kunsthøyskolene har strykprosenten økt med 1,5 prosentpoeng, men disse utdanningene har spesielt lav strykandel. Også de statlige vitenskapelige høyskolene har markant lavere strykandel enn gjennomsnittet. De private vitenskapelige høyskolene har derimot spesielt høy strykprosent. Tabell V2.28 viser utviklingen i strykprosent på institusjonsnivå. Her er det i første rekke Handelshøyskolen BI som trekker opp snittet med strykprosent på 10,1.

Karakterforskjeller mellom institusjoner og fagfelt kan ha flere forklaringer slik som ulik kvalitet i undervisningen, eller ulikheter i studentmassen, men kan også skyldes ulik praksis i karaktersettingen.

Boks 2.4 Kvalitativ styringsparameter: Studentene skal lykkes med å oppnå læringsutbytte som er definert for studieprogrammene

Kunnskapsdepartementet har fastsatt at studentene skal lykkes med å oppnå læringsutbyttet som er definert i studieprogrammene som nasjonal styringsparameter under sektormål 1: Universiteter og høyskoler skal gi utdanning av høy internasjonal kvalitet i samsvar med samfunnets behov.

Det forventes at institusjonene gjør en vurdering av hvordan institusjonen arbeider for at studentene skal oppnå det fastsatte læringsutbyttet, herunder hvordan de ulike elementene i studieprogrammene (for eksempel læringsmålene, pensum, arbeidskrav, evalueringsformer, m.v.) bidrar til å sikre at læringsutbyttet nås. Institusjonene rapporterer noe ulikt på dette punktet, men hovedinntrykket er at de fleste har oppmerksomhet på dette feltet.

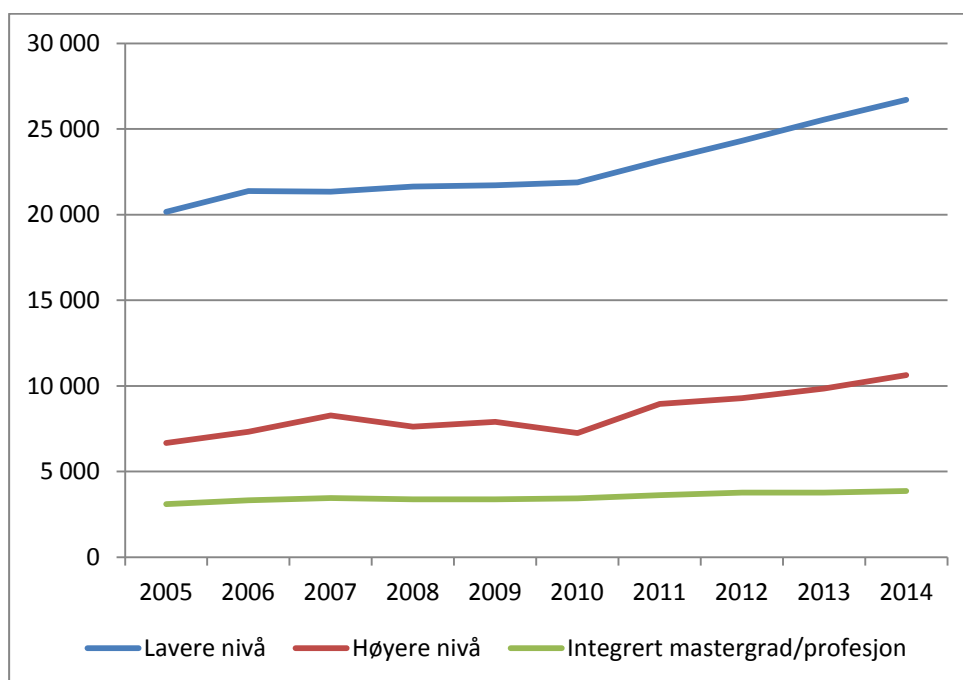
Et stort flertall av institusjonene rapporterer om egne studentundersøkelser, og mange viser til Studiebarometeret.no. Enkelte melder om bruk av FS-data og DBH-data i tillegg. Over halvparten av institusjonene viser til utvikling og forbedring av kvalitetssystemet, der læringsutbyttebeskrivelsen står sentralt. Drøyt halvparten nevner kvalifikasjonsrammeverk, herunder ulike former for gjennomgang av studieprogrammene. Disse institusjonene melder om læringsutbyttebeskrivelser både på kurs- og programnivå, i tråd med det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket og omtaler forventet læringsutbytte for studentene.

Litt i underkant av halvparten av institusjonene viser til studentdata, som omfatter søkertall, gjennomstrømming, frafall, karakterfordeling og strykprosent. I underkant av en tredel har rapportert om kandidatundersøkelser. En høy andel uteksaminert studenter blir ansett som en god indikator på at studentene lykkes med å oppnå læringsutbyttet som er definert i studieprogrammene.

Det at de fleste institusjonene rapporterer om studentundersøkelser tyder på at studentenes tilbakemeldinger på oppnådd læringsutbytte blir vektlagt av institusjonene. For eksempel rapporterer NTNU at emnenes læringsutbyttebeskrivelser er grunnlaget for studentenes tilbakemeldinger i ulike former, slik som spørreundersøkelser. Et annet viktig aspekt som de fleste institusjonene peker på i forbindelse med å oppnå læringsutbytte er satsing på og bruk av digitale løsninger i utdanning. Det tyder på at de fleste institusjonene ikke har på plass permanente IKT-løsninger i utdanning enda, men at dette blir prioritert. Et par av institusjonene har også nevnt at forholdet mellom forskning og utdanning er viktig i forbindelse med å oppnå læringsutbytte.

2.29 Hvordan er utviklingen i antall kandidater?

Figur 2.18 Utviklingen i kandidater på ulike nivå 2005-14. Antall

Kilde: NSD

I den siste tiårsperioden har det totale antallet uteksaminerte kandidater steget med nær 38 prosent. På lavere nivå har stigningen vært på 32 prosent. På høyere nivå og på integrert mastergrad/profesjon har økningen i antall kandidater vært på henholdsvis 60 prosent og 25 prosent. Mens antallet uteksaminerte kandidater på integrert mastergrad/profesjon har ligget stabilt mellom 2013 og 2014, har antallet på høyere nivå og lavere nivå steget med henholdsvis åtte og 4,5 prosent det siste året.

Tabellene V2.30-31 viser antall uteksaminerte bachelor- og mastergradskandidater på universitetene og de statlige høyskolene. De statlige høyskolene utdanner en god del flere bachelorgradskandidater enn universitetene, mens det er universitetene som står for hovedtyngden av mastergradskandidatene.

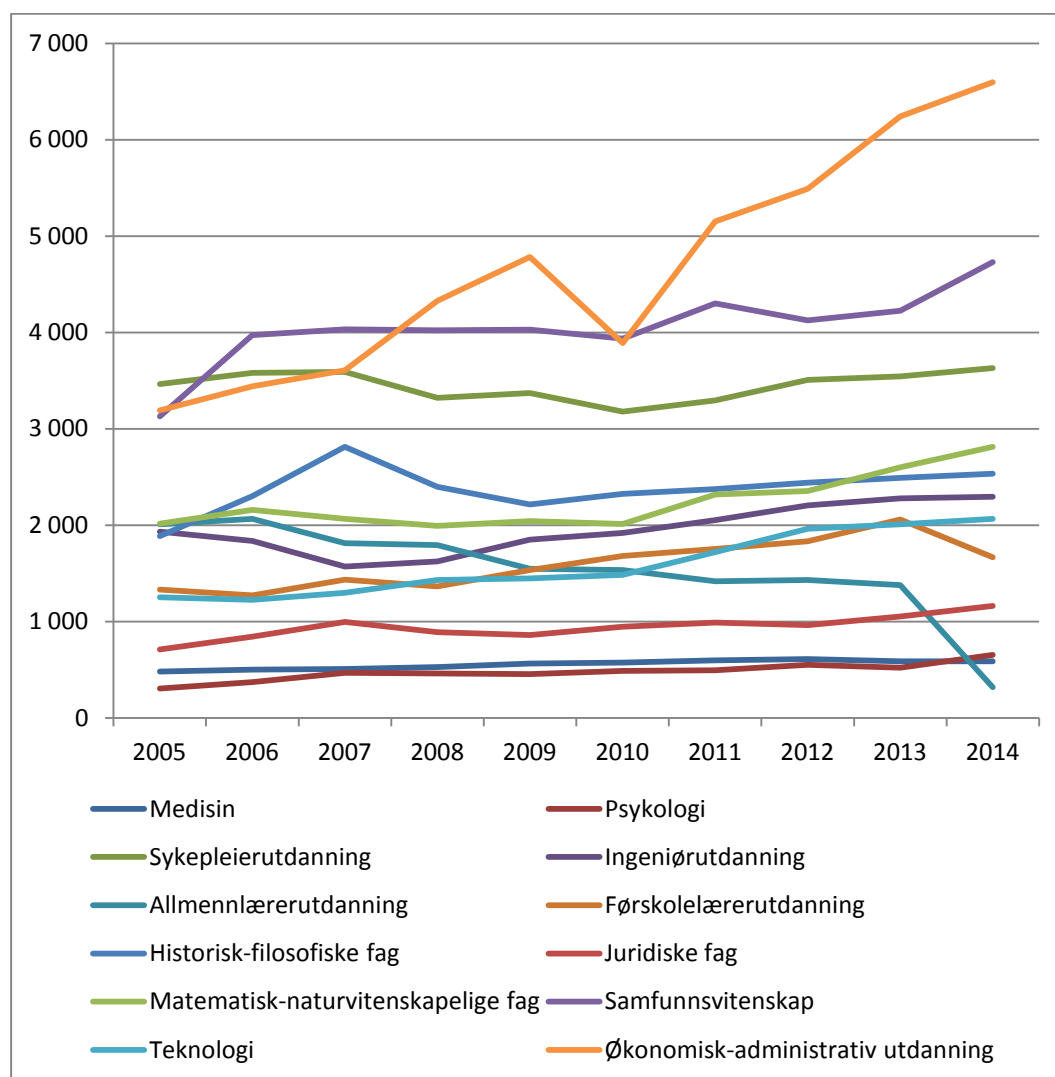
I 2014 var Høgskolen i Oslo og Akershus den statlige utdanningsinstitusjonen som utdannet flest bachelorgradskandidater med 2 980. Universitetet i Oslo kom på andreplass med 1 666 kandidater, etterfulgt av Høgskolen i Sør-Trøndelag med 1 602 kandidater.

I 2014 uteksaminerte NTNU flest mastergradskandidater med 2 708 kandidater. Universitetet i Oslo fulgte deretter med 2 489 mastergradskandidater, så Universitetet i Bergen med 1 140 kandidater på dette nivået.

Blant de statlige høyskolene er det høyskolene i Oslo og Akershus, Buskerud og Vestfold og Sør-Trøndelag som uteksaminerte flest mastergradskandidater i 2014, med henholdsvis 371, 295 og 183 kandidater hver.

2.30 Hvordan er utviklingen i kandidattallet på ulike fagområder?

Figur 2.19 Kandidater fordelt på studium 2005-14 (egenfinansiert). Antall

Kilde: NSD

Figur 2.19 viser utviklingen i kandidattall (på alle nivå) på et utvalg fagområder. For en fullstendig oversikt, se V2.32. Fagområdene med flest kandidater i 2014 er økonomisk-administrativ utdanning, samfunnsvitenskapelig utdanning og sykepleierutdanning. Bruddet i kurven for økonomisk administrativ utdanning i 2010 skyldes antakeligvis mangelfull rapportering fra Handelshøyskolen BI.

I perioden 2005-14 har det vært vekst i kandidater innenfor de fleste fagområdene. Ett unntak er lærerutdanningen. I perioden har det skjedd en omlegging av lærerutdanningen fra allmennlærerutdanning til to løp for grunnskolelærerutdanning. Kun allmennlærerutdanning vises i figur 2.19. Når vi slår sammen kandidater fra allmennlærerutdanning, de to grunnskolelærerutdanningene og kandidater på de integrerte mastergradsprogrammene i lærerutdanning (jf. tabell V2.32), finner vi at antallet kandidater har gått ned med 5,5 prosent mellom 2005 og 2014.

Boks 2.5 Kvalitativ styringsparameter: Samspill mellom forskning og utdanning

Kunnskapsdepartementet har fastsatt samspill mellom forskning og utdanning som nasjonal styringsparameter under sektormål 2: Universiteter og høyskoler skal i tråd med sin egenart utføre forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid av høy internasjonal kvalitet.

Styringsparameteren skal gi indikasjon på hvordan forskning og utdanning gjensidig bidrar til økt kvalitet. Institusjonene er bedt om å rapportere på utfordringer og muligheter på dette ut fra sin egenart. Et mye brukt begrep er forskningsbasert eller FoU-basert utdanning, men det er ingen allment akseptert definisjon på hva som ligger i begrepet (St. Meld. nr. 18 (2012-2013)). Diskusjonen om hva som menes med FoU-basert utdanning, har i hovedsak omfattet bachelornivået, mens doktorgradsutdanningen er en tydelig forskerutdanning. Mastergradsutdanningen er også tydeligere koblet til forskning, selv om koblingen kan være mer indirekte gjennom at det ikke stilles krav til original forskning. Kvalifikasjonsrammeverket stiller også krav om kobling mellom FoU og utdanning på bachelor-nivå, og det ligger også krav i profesjonsutdanningenes rammeplaner.

I 2014 rapporterte 26 av 34 statlige institusjoner på parameteren i eget punkt, en økning på to institusjoner fra 2013. Det er institusjonen som skal vurdere hva som er vesentlig å trekke fram, og i rapporteringen fra institusjonene er det derfor også naturlig med stor variasjon. En del institusjoner legger til grunn at samspillet mellom forskning og utdanning sikres gjennom at undervisningspersonalet også er aktive forskere på sine fagområder, men uten at de har spesifisert hvordan samspillet skjer. Av de 26 som rapporterte på styringsparameteren, har ni av institusjonene lagt en slik fortolkning til grunn. I disse tilfellene er det vanskelig å si noe nærmere om hvordan den enkelte institusjon arbeider systematisk for kvalitetsheving gjennom tettere kobling mellom forskning og utdanning. Den videre omtalen baserer seg derfor på rapportering fra de 17 institusjonene som har gitt en mer utfyllende vurdering av samspillet.

Nesten alle institusjonene rapporterer om hvordan de arbeider for å involvere studentene i forskningsarbeid. Dette skjer som oftest ved at studentene deltar i forskningsprosjekter. Enkelte institusjoner trekker fram at slik deltakelse har ledet fram til publisering sammen med forskere, som ved Høgskulen i Sogn og Fjordane:

”Førebelse tal syner at totalt 11 studentar er med som medforfattarar i til saman seks poenggjevande tidsskriftsartiklar i 2014. Det vert oppmoda til å involvere studentar i forskingsarbeid, både i datainnsamling og skrivning av artiklar.Mange fagmiljø har integrert fou-aktiviteten tett til utdanningane både på emnenivå og oppgåvenivå Det har til dømes blitt publisert resultat frå bachelorarbeid i eit tidsskrift på nivå 2.”

Institusjoner med stort innslag av profesjonsutdanninger er opptatt av å eksponere studentene for praksisnær FoU for å understøtte den framtidige yrkesutøvelsen. Her er et eksempel fra kunstnerisk utviklingsarbeid ved Norges musikkhøgskole:

”Det er derfor en avgjørende forutsetning for en fremtidig musikerkarriere, at studentene på utøvende studieretninger tilegner seg den nødvendige kompetansen for å gjennomføre kunstnerisk utviklingsarbeid. Studentene begynner allerede tidlig i bachelorstudiet å gjennomføre kunstneriske utviklingsprosjekter i liten skala, og det er derfor en sterk tradisjon for at utøvende musikkutdanning er FoU-basert med en tydelig kopling til kunnskapsbasen.”

3 Doktorgradsutdanning

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Avlagte doktorgrader
-
- Doktorgradsstudenter
-
- Finansiering av doktorgrader
-
- Gjennomstrømming
-
- Kunstnerisk stipendprogram
-
- Doktorgrader i samarbeid med arbeidslivet

3.1 Hovedfunn

Avlagte doktorgrader

- Antallet avlagte doktorgrader gikk ned fra 1 524 i 2013 til 1 448 i 2014, tilsvarende en reduksjon på fem prosent. Nedgangen henger blant annet sammen med at Forskningsrådet finansierer færre doktorgrader enn tidligere.
- I alt 22 universiteter og høyskoler tildelte doktorgrader i 2014. Disputasene er i all hovedsak konsentrert om de gamle universitetene NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet, som sto for 84 prosent av gradene.
- Veksten i avlagte doktorgrader har i gjennomsnitt vært 69 prosent for alle fagområder siden 2005. Veksten har vært sterkest i medisin, etterfulgt av samfunnsvitenskap, med henholdsvis 102 prosent og 98 prosent.
- Til tross for satsing på matematisk-naturvitenskapelige (MN) og teknologiske fag i ti år har antallet doktorgrader i disse fagområdene vokst mindre enn gjennomsnittet, henholdsvis 55 prosent i MN-fag og 28 prosent i teknologiske fag.
- Norge skiller seg ut fra de andre nordiske landene med en lav andel doktorgrader i teknologi. I Norge utgjorde teknologidoktorgradene 13 prosent av alle doktorgrader i 2013, mot fra 20 prosent til 24 prosent i resten av Norden.
- Kvinneandelen blant dem som disputerte i 2014 passerte for første gang 50 prosent. Det er naturlig da det har vært kvinneflertall blant stipendiatene siden 2008. Det er store variasjoner mellom fagområdene, fra 27 prosent kvinneandel i teknologiske fag til 60 prosent i medisin og samfunnsvitenskapelige fag.

Doktorgradsstudenter

- Våren 2014 var det over 9 300 doktorgradsstudenter i Norge. Antallet vokste sterkt fram t.o.m. 2010, men har siden flatet ut.

Finansiering av doktorgrader

- 38 prosent av de avlagte doktorgradene i 2014 ble finansiert av institusjonenes grunnbudsjett, 20 prosent av Forskningsrådet og 42 prosent av andre eksterne finansieringskilder, som helseforetak, institutter og næringsliv. I 2005 var Forskningsrådet en større finansieringskilde for doktorgrader enn grunnbudsjettet.

Gjennomstrømming

- Av kandidater tatt opp på doktorgradsprogram i 2008, hadde 65 prosent disputert innen utgangen av 2014. Det har vært en variasjon mellom 63 prosent og 66 prosent de siste fire årene. Dette er lavere enn nasjonale mål for andel fullførte etter seks år i doktorgradsutdanningen, som varierer fra 75 prosent til 85 prosent avhengig av fagområde.

Kunstnerisk stipendprogram

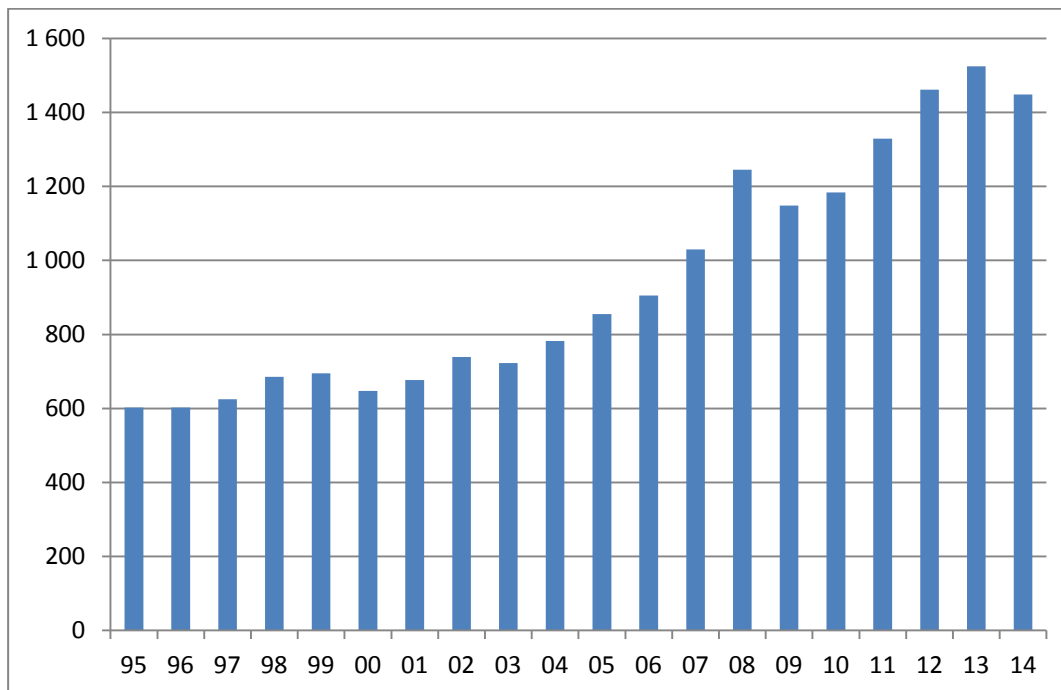
- Ved utgangen av 2014 var det 53 stipendiater i stipendiatprogrammet for kunstnerisk utviklingsarbeid. Siden 2003 har programmet omfattet 101 stipendiater.
- 13 stipendiater fullførte stipendiatprogrammet i 2014. I alt har 41 kandidater fullført programmet siden de første ble ferdige i 2007.

Doktorgrader i samarbeid med arbeidslivet

- Nærings-ph.d.-ordningen omfattet i 2014 174 aktive prosjekter, og i alt 54 stipendiater har så langt fullført en nærings-ph.d.
- Offentlig ph.d. startet opp i 2014 med 24 stipendiatprosjekter, hvorav 14 i staten, ni i kommuner og én i en ideell organisasjon.

3.2 Hvor mange doktorgrader avlegges i Norge?

Figur 3.1 Avlagte doktorgrader per år 1995. Antall

Kilde: NIFU

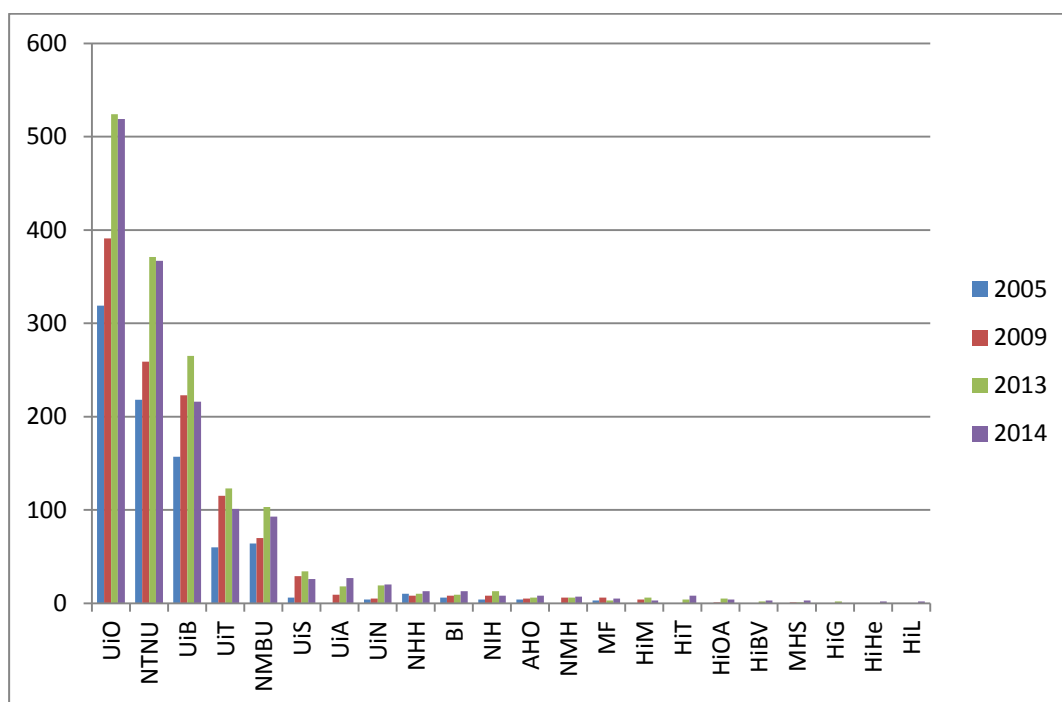
I alt 1 448 personer avla doktorgraden i Norge i 2014. Det innebærer en nedgang på 76 avlagte grader, eller fem prosent, sammenlignet med året før. Antallet avlagte grader var også litt lavere enn i 2012. Nedgangen henger blant annet sammen med at Norges forskningsråd finansierer færre doktorgrader enn tidligere. Antall doktorgrader finansiert av denne kilden har falt med over femti siden 2011. Etter et opphold siden 2009 har Kunnskapsdepartementet f.o.m. budsjettet for 2014 igjen begynt å tildele rekrutteringsstillinger til UH-institusjonene. I Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning ligger det inne en ytterligere opptapping av rekrutteringsstillinger. Det er derfor grunn til å anta at antall avlagte doktorgrader igjen vil stige om noen år. I et lengre tidsperspektiv har det vært en sterk vekst i omfanget av norsk doktorgradsutdanning. Tross en liten nedgang det siste året, ligger antallet avlagte doktorgrader nå på omtrent dobbelt så høyt nivå som tidlig på 2000-tallet, jf. figur 3.1.

Etter at de gamle, fagspesifikke doktorgradene ble utfaset i 2008, er ph.d.-graden så å si enerådende. Det er likevel mulig å disputere for den frie dr.philos-graden, og enkelte benytter denne muligheten. I 2014 var det 20 personer, tilsvarende en andel på 1,4 prosent av doktorandene. Dette er både laveste antall og andel frie dr.philos-grader etter 1980.

Det er et mål å få flere yngre doktorgradskandidater. Gjennomsnittsalderen for de disputerte har ligget omkring 38 år de siste 15 årene. Med unntak av humaniora, hvor gjennomsnittsalderen har sunket med tre år siden 1990-tallet, er endringene i de andre fagområdene beskjedne, ca. ett år eller mindre.

3.3 Ved hvilke institusjoner avlegges doktorgradene?

Figur 3.2 Avlagte doktorgrader per institusjon 2005, 2008, 2013 og 2014. Antall

Kilde: NSD

De avlagte doktorgradene i 2014 fordelte seg på i alt 22 institusjoner (figur 3.2). Siden høyskolene i 1998 fikk rett til å søke om å tildele doktorgrad, har antallet aktører i doktorgradsutdanningen vokst fra ti til langt over 20, til tross for at det har vært flere fusjoner mellom institusjoner som har hatt doktorgradsrett. Det gjelder sammenslåingene mellom høyskolene i Oslo og Akershus, høyskolene i Buskerud og Vestfold og Universitetet for miljø og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole. Flere høyskoler har etablert doktorgradsprogrammer som ennå ikke har resultert i avlagte grader. Hvis disse telles med har i alt 28 institusjoner per 2015 godkjente doktorgradsprogrammer.

Til tross for mange nye aktører, er det de gamle universitetene NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet som stadig dominerer doktorgradsutdanningen. Deres andel av de nye gradene har sunket fra 88 prosent i 2005 til 83 prosent i 2014. Det gjenspeiler at de nye aktørene i doktorgradsutdanningen foreløpig er små. I 2005 sto de daværende høyskolene i Agder, Bodø og Stavanger for 1,2 prosent av avlagte doktorgrader. I 2013 var tilsvarende tall for de tre nye universitetene fem prosent. De nåværende statlige høyskolene hadde ikke avlagte doktorgrader i 2005. Tallet for 2014 var 19, tilsvarende 1,3 prosent av totalen. To nye institusjoner fikk sine første avlagte doktorgrader i 2014, høyskolene i Hedmark og Lillehammer. Etter fusjonen mellom Universitetet for miljø og biovitenskap og Norges veterinærhøgskole har NMBU blitt en betydelig aktør i doktorgradsutdanningen, nesten på nivå med UiT - Norges arktiske universitet i omfanget av avlagte doktorgrader.

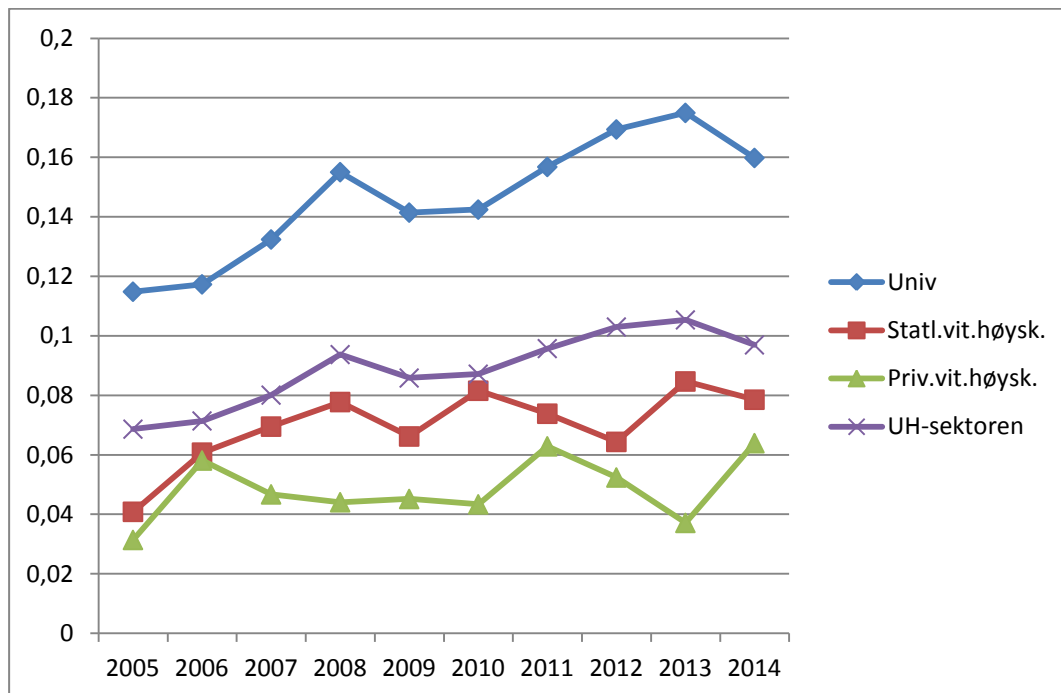
Den største nedgangen i antall doktorgrader fra 2013 til 2014 kom ved universitetene i Bergen og Tromsø. Disse to institusjonene hadde i 2014 til sammen 71 færre disputaser enn året før. Også NMBU og Universitetet i Stavanger hadde en klar nedgang i antall doktorgrader.

Universitetet i Agder økte doktorgradsproduksjonen med 50 prosent fra 2013 til 2014, tilsvarende en oppgang fra 18 til 27 avlagte grader. For de aller minste aktørene i doktorgradsutdanningen kan det være store tilfeldige utslag fra år til år i antallet avlagte doktorgrader. Fordelingen av nye doktorgrader per institusjon framgår av vedleggstabell V3.1.

Mange av kandidatene har under doktorgradsarbeidet vært tilknyttet andre institusjoner enn den de disputerer ved. Det ble derfor innført økonomisk uttelling for samarbeid om doktorgrader innenfor UH-sektoren fra og med rapporteringsåret 2010. Hver samarbeidsgrad utløser en uttelling tilsvarende 20 prosent av uttellingen for en hel doktorgrad, tilsvarende ca. 67 000 kroner i statsbudsjettet for 2015. Hensikten er å premiere institusjoner som bidrar til doktorgradsutdanningen uten å tildele doktorgraden. Statlige og private høyskoler sto for til sammen 80 av 90 samarbeidsgrader i 2014. Antall samarbeidsgrader har variert mellom 82 og 102 per år siden rapporteringen ble innført. Det har dermed ikke vært like stor vekst i antall samarbeidsgrader som i antall avlagte doktorgrader totalt siden 2010, jf. figur 3.1. Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Sør-Trøndelag har rapportert inn flest samarbeidsgrader hele femårsperioden sett under ett, med 50 hver. Deretter følger Høgskolen i Buskerud og Vestfold med 44 samarbeidsgrader. I vedleggstabell V3.2 er antallet samarbeidsgrader per institusjon listet opp for perioden 2010-14.

3.4 Hvor mange doktorgrader avlegges per faglige stilling?

Figur 3.3 Avlagte doktorgrader per faglige stilling 2005-14. Antall

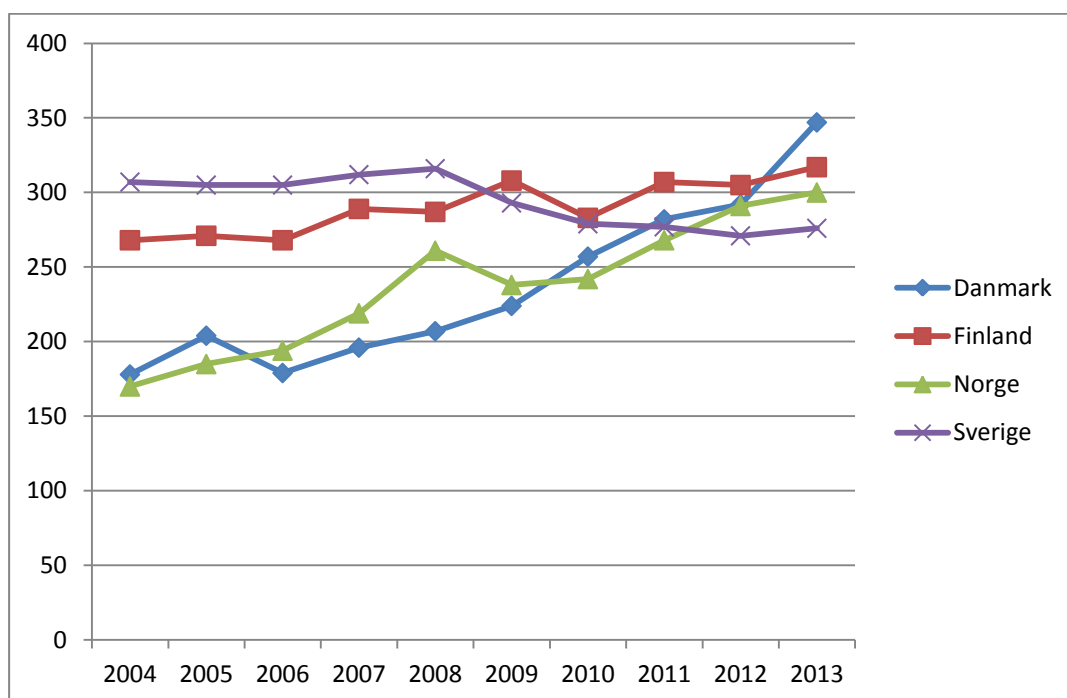
Kilde: NSD

Figur 3.3 viser antall avlagte doktorgrader i forhold til antall faglige stillinger (UFF-stillinger) minus stipendiatstillingene. Det avlegges mer enn dobbelt så mange doktorgrader per faglige stilling ved universitetene sammenlignet med de vitenskapelige høyskolene. Det er store forskjeller innad i og på tvers av institusjonskategoriene. Universitetet i Oslo, Misjonshøgskolen i Stavanger, NTNU og NMBU ligger helt i toppen på denne indikatoren i 2014. Deretter følger Universitetet i Bergen og Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo. Alle disse institusjonene har 0,15 eller flere avlagte doktorgrader per faglig stilling.

UiT - Norges arktiske universitet, Agder, Nordland og Stavanger, samt øvrige vitenskapelige høyskoler utenom Høgskolen i Molde ligger i et mellomstjikt, med fra 0,05 til 0,11 avlagte doktorgrader per faglige stilling i 2014. Høyskolene har det laveste, og knapt målbare, forholdstallet. I motsetning til på universitetene og de vitenskapelige høyskolene dekker ikke doktorgradsutdanningen hele den faglige bredden ved høyskolene. Over tid har antall avlagte doktorgrader per faglige stilling vokst betydelig, men ikke like sterkt som det absolutte tallet på avlagte doktorgrader. Mens antallet avlagte doktorgrader i 2014 lå 69 prosent høyere enn i 2005, var veksten per faglige stilling 41 prosent i samme periode. Forskjellen henger sammen med at antallet fast faglig ansatte også har vokst i denne perioden. Antall avlagte doktorgrader per faglige stilling ved den enkelte institusjon er framstilt i vedleggstabell V3.3.

3.5 Hvor mange doktorgrader avlegges i de nordiske landene?

Figur 3.4 Doktorgrader per million innbyggere i nordiske land 2004-13. Antall

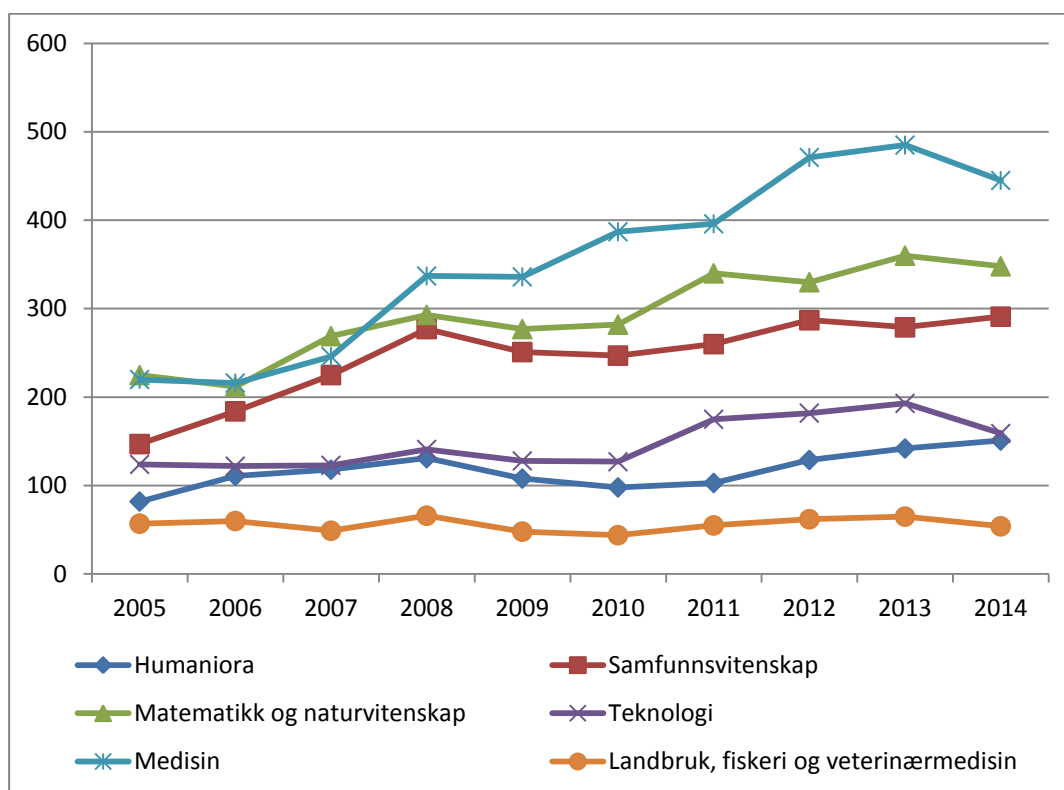
Kilde: NIFU/NORBAL

Antall avlagte doktorgrader per million innbyggere er et mål på det relative omfanget av doktorgradsutdanningen i de fire nordiske landene (figur 3.4). I 2004 lå de fire landene på markert forskjellig nivå. Justert for folketallet var omfanget av doktorgradsutdanningen i Sverige nesten dobbelt så stort som i Norge og Danmark. Finland plasserte seg på et noe lavere nivå enn Sverige. Fram til og med 2012 minsket avstanden gradvis mellom landene. Omfanget av doktorgradsutdanningen i Norge og Danmark økte kraftig etter 2004, mens det i Sverige falt f.o.m. 2008, og det stabiliserte seg på et høyt nivå i Finland. Fra 2012 til 2013 økte antallet avlagte doktorgrader i Danmark med 20 prosent. Det er den største veksten fra ett år til et annet i noen av de fire landene siste ti år, med unntak av Norge fra 2007 til 2008. Danmark inntok dermed en klar førsteplass i Norden på denne indikatoren i 2013 med 347 avlagte doktorgrader per million innbyggere dette året. Det er 31 doktorgrader mer per million innbyggere enn det tidligere nordiske toppnivået i Sverige i 2008.

Det relative omfanget av doktorgradsutdanningen er i internasjonal målestokk høyt i Norden. I 2011 var alle de fire landene blant "ti på topp" i OECD målt etter uteksaminerte doktorander som prosent av hele befolkningen i referansealdersgruppen (OECD STI Scoreboard 2013). I absolutte tall avlegges det flest doktorgrader i Sverige, med 2 650 i 2013. Deretter følger Danmark med om lag 1 950 doktorgrader. I Finland og Norge var tallene henholdsvis drøyt 1 700 og drøyt 1 500 i 2013.

3.6 På hvilke fagområder avlegges doktorgradene?

Figur 3.5 Avlagte doktorgrader per fagområde i Norge 2005-14. Antall

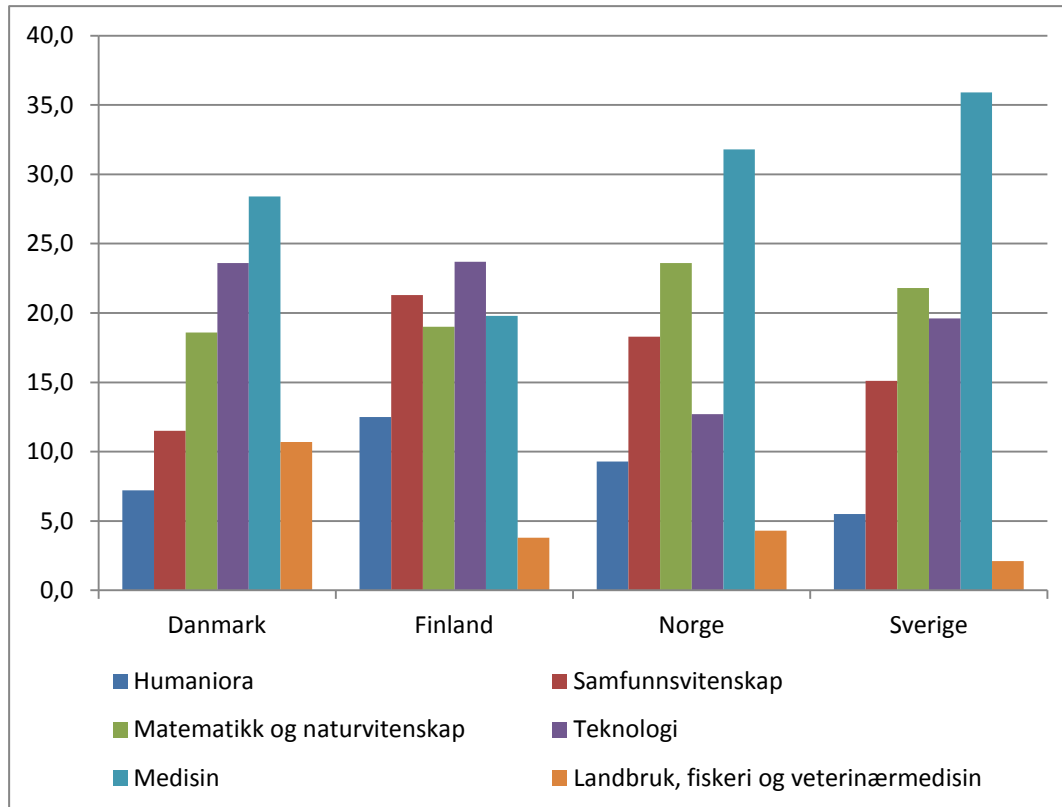
Kilde: NIFU

Antall avlagte doktorgrader har vokst kraftig i Norge det siste tiåret, jf. 3.1. Veksten er ulikt fordelt mellom fagområdene, jf. figur 3.5. Størst har den vært i medisin, som i 2005 lå likt med matematisk-naturvitenskapelige (MN) fag i antall avlagte doktorgrader. Over 30 prosent av nye doktorgrader i Norge avlegges innenfor medisin, og dette fagområdet har siden 2008 vært klart større enn MN-fag. Veksten i avlagte doktorgrader innenfor medisin er 102 prosent siden 2005, mot 69 prosent for alle fagområdene samlet. Innenfor samfunnsvitenskapelige (SV) fag og humaniora har veksten i avlagte doktorgrader vært høyere enn gjennomsnittet for alle områdene i tiårsperioden. Både innenfor teknologi og MN-fag er utviklingen svakere enn gjennomsnittet av alle fagene, til tross for at MNT-fag i hele perioden har vært prioriterte fagområder. En viktig årsak til nedgangen i avlagte doktorgrader i begge disse fagområdene fra 2013 til 2014 er at Forskningsrådet finansierer færre doktorgrader enn tidligere, jf. 3.1. Det slår særlig ut i MNT-fag, da disse fagområdene utgjør en så vidt stor del av Forskningsrådets prosjektportefølje.

Hvis vi sammenligner utviklingen i avlagte doktorgrader per fagområde med tilsvarende utvikling i FoU-utgifter, er bildet stort sett det samme (se 4.26). Medisin har vokst klart mest både innenfor FoU generelt og innenfor doktorgradsutdanning spesielt de siste ti årene. I motsatt ende av statistikken på begge feltene befinner landbruks-, fiskeri- og veterinærfag seg. Samfunnsvitenskap har hatt vekst over gjennomsnittet på begge feltene, mens det er omvendt med MN-fag. Teknologi har vokst over gjennomsnittet innenfor FoU-utgifter og under gjennomsnittet på doktorgrader.

3.7 Hvordan fordeler doktorgrader seg på fagområde i de nordiske landene?

Figur 3.6 Doktorander fordelt på fagområder i de nordiske landene 2013. Antall

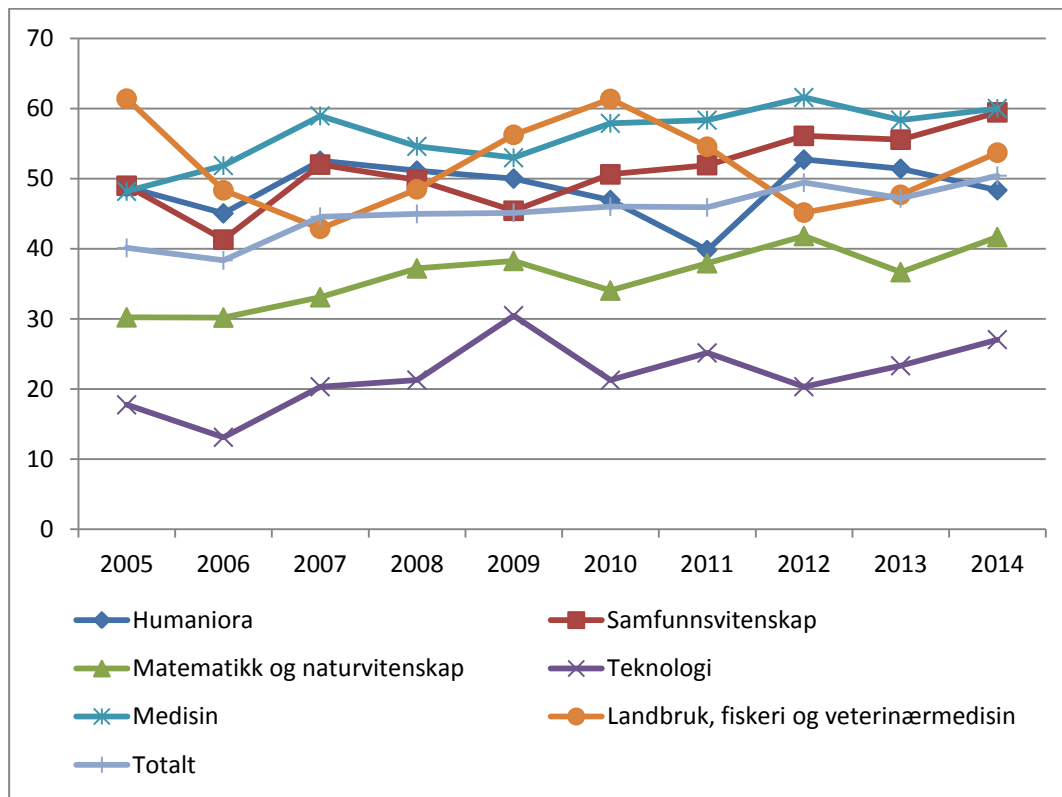

Kilde: NIFU/NORBAL

Figur 3.6 viser den relative fordelingen på fagområder av doktorander i nordiske land i 2013. Norge skiller seg særlig ut fra de øvrige landene ved at teknologiske fag utgjør en langt lavere andel av doktorgradene. De siste ti årene har Norge hatt en ganske avvikende utvikling ved at andelen teknologigrader har falt, mens den i andre land har økt til dels betydelig, særlig i Danmark og Finland. Begge disse landene hadde over 400 avlagte doktorgrader i teknologiske fag i 2013, mens tallet for Norge var under 200. Derimot har Norge den høyeste andelen doktorgrader i matematisk-naturvitenskapelige fag i Norden. Men det kompenserer ikke fullt ut for den lave andelen doktorgrader i teknologiske fag. Norge er derfor jumbo i Norden på doktorgrader i MNT-fag. I de tre andre landene ble 41 prosent til 43 prosent av doktorgradene i 2013 avlagt i MNT-fag, mot 36 prosent i Norge. Norge og Sverige har begge en høy andel medisinske doktorgrader. Ikke bare i nordisk, men også i internasjonal sammenheng er andelen doktorgrader i teknologiske fag lav og andelen i medisin høy i Norge. Med unntak av Finland er andelen doktorgrader i humaniora lav i de nordiske landene sammenlignet med øvrige OECD-land (OECD STI Scoreboard 2013).

3.8 Hvor mange doktorgrader avlegges av kvinner?

Figur 3.7 Kvinner blant doktorandene etter fagområde og totalt 2005-14. Prosent

Kilde: NIFU

2014 er første året Kvinneandelen blant doktorandene bikket 50 prosent (figur 3.7). Blant stipendiatene har det vært kvinneflertall siden 2008. Det er dermed ikke overraskende at kvinneandelen også blant doktorandene nå har passert 50 prosent. Både i medisin og samfunnsvitenskap var andelen kvinnelige doktorander i 2014 om lag 60 prosent.

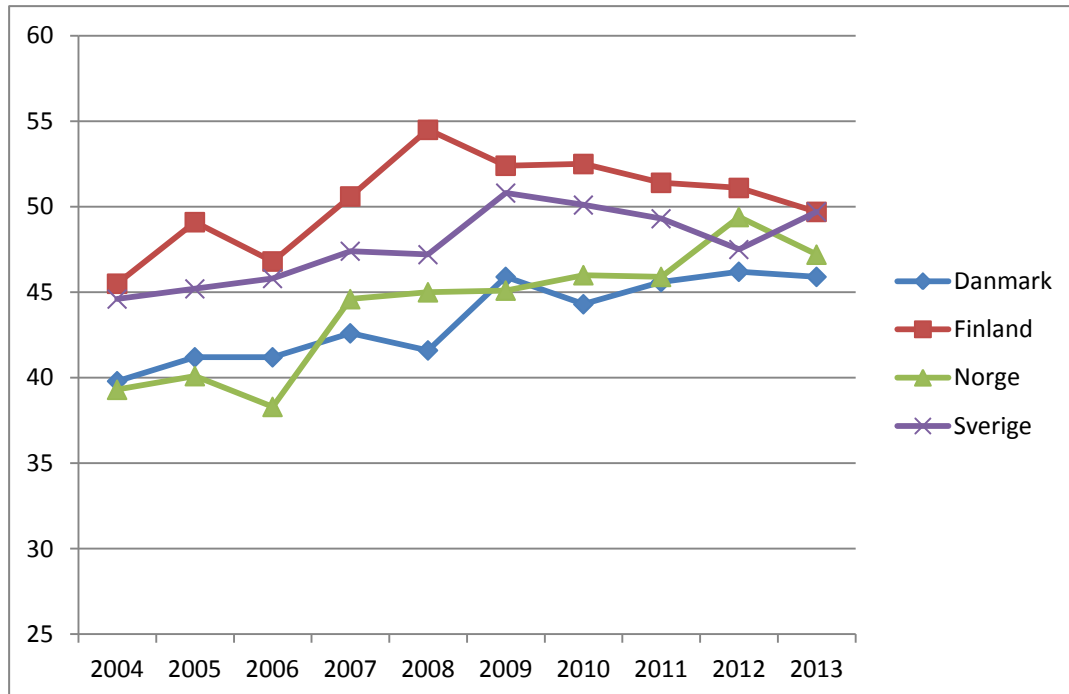
Matematisk-naturvitenskapelige fag og ikke minst teknologiske fag skiller seg ut i den andre enden av skalaen med lave kvinneandeler. Den langsiktige trenden er likevel oppgang i kvinneandelen blant doktorandene på disse fagområdene. Kvinneandelen lå i 2014 ca. ti prosentpoeng høyere enn for ti år siden i begge fagene.

Forskjellene mellom fagområdene i kvinneandel blant doktorandene gjenspeiler kjønnsforskjeller på lavere nivåer i utdanningssystemet. Teknologiske fag, inkludert ingeniørutdanninger de klart minst populære studiene blant jenter, jf. 2.12 om kjønnsforskjeller i valg av utdanning. Andelen kvinnelige doktorander i MNT-fagene ligger imidlertid langt høyere enn andelen kvinner i professorstillinger i de samme fagene. Det innebærer at det på sikt blir større rekrutteringsbase til vitenskapelige stillinger også på disse områdene. Men tilnærmet kjønnsbalanse blant personalet i teknologiske fag er trolig langt fram i tid, så lenge andelen jenter er så vidt lav blant dem som studerer slike fag.

Generelt er kvinneandelen lavere blant utlendingene som tar doktorgrad i Norge enn blant norske doktorander. Doktorgradsstudier i MNT-fag rekrutterer i større grad enn andre fag utenlandske statsborgere. Det bidrar ikke til å jevne ut kjønnsforskjellene blant doktorandene innenfor MNT-fag.

3.9 Hvordan er kjønnsfordelingen blant nye doktorander i de nordiske landene?

Figur 3.8 Kvinner blant nye doktorander i de nordiske landene 2004-13. Prosent

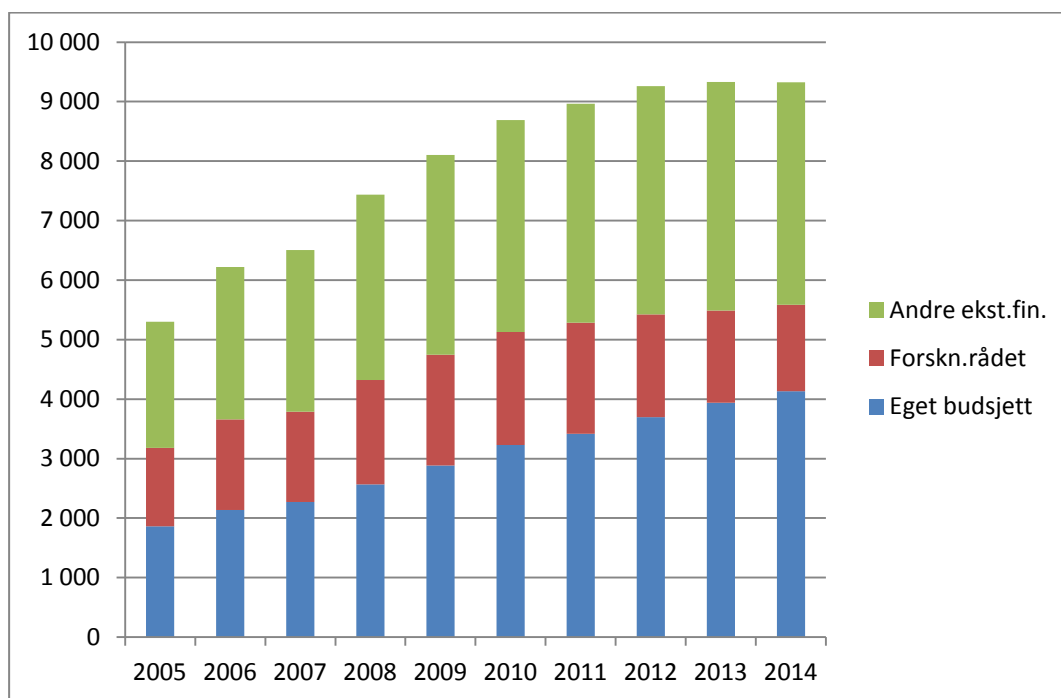
Kilde: NIFU/NORBAL

Finland har i hele perioden 2004-13 hatt den høyeste andelen kvinner blant doktorandene, riktignok likt med Sverige i 2013, på om lag 50 prosent (figur 3.8). Norge lå lavest i Norden de første årene av tiårsperioden. Siden har Danmark stort sett ligget lavest på denne indikatoren. Kvinneandelen blant doktorandene har i begge land likevel vist en oppadgående trend i perioden. De siste årene har utviklingen gått motsatt vei i Finland, som i 2008 hadde en kvinneandel på nesten 55 prosent av doktorandene. Fallet i kvinneandel blant finske doktorander har sammenheng med den sterke veksten i teknologigrader i Finland.

Doktorgrader i teknologi utgjorde 18 prosent av alle doktorgrader i Finland i 2008, mot 24 prosent i 2013. Det er ikke bare i Norge kvinneandelen er lav blant dem som tar doktorgrader i teknologiske fag. Det gjelder også i de tre andre nordiske landene vi sammenligner oss med. Andelen lå riktignok mellom 29 prosent og 30 prosent både i Danmark, Finland og Sverige i 2013, og dermed litt høyere enn i Norge. Kvinneandelen blant doktorander i nordiske land er ikke spesielt høy i internasjonal sammenheng. Mange land har en andel på over 50 prosent, og kun Finland er blant "ti på topp" i OECD på denne indikatoren (OECD STI Scoreboard 2013).

3.10 Hvor mange doktorgradsstudenter er det i Norge?

Figur 3.9 Doktorgradsavtaler per finansieringskilde 2005-14. Antall

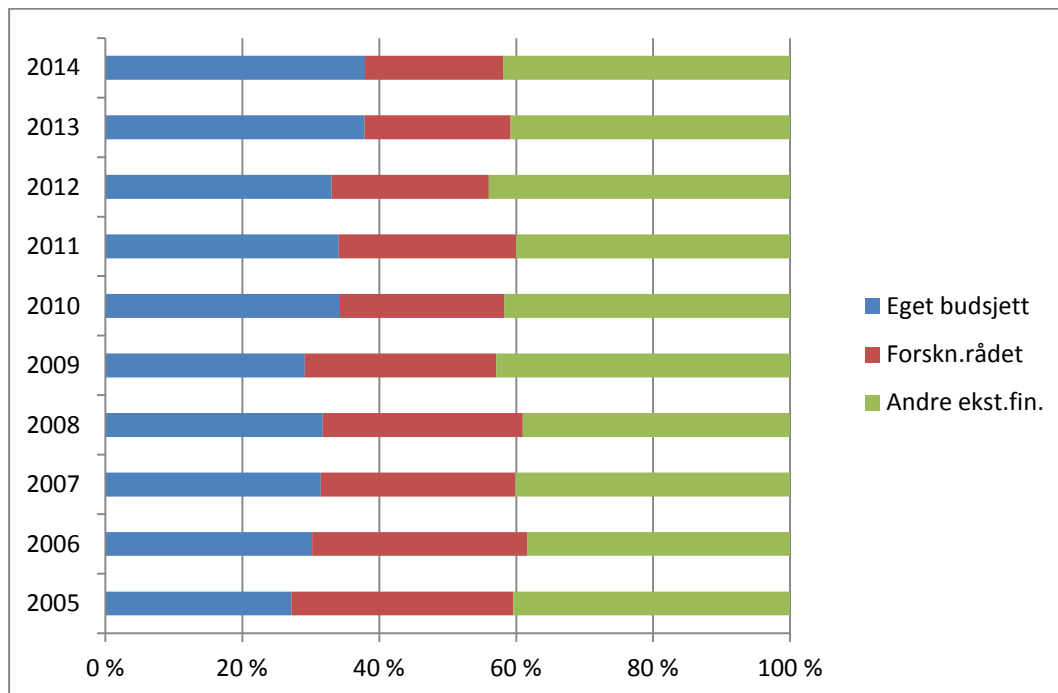
Kilde: NSD

Det var per vårsemesteret 2014 drøye 9 300 doktorgradsstudenter i Norge, jf. figur 3.9. Dette tallet omfatter alle som er opptatt på doktorgradsprogram, uavhengig av om de er stipendiater ansatt ved universiteter og høyskoler. I 2014 var det om lag 4 400 stipendiater ansatt i universitets- og høyskolesektoren. Det betyr at disse utgjorde under halvparten av det totale antallet doktorgradsstudenter. Øvrige doktorgradsstudenter fordeler seg på mange forskjellige grupper: andre ansatte i UH-sektoren som tar doktorgraden mens de er i ordinære stillinger, forskere i instituttsektor og næringsliv (inkl. nærings-ph.d-er), sykehusleger, samt forskere og stipendiater i helseforetakene og tidligere stipendiater som ikke ble ferdige med avhandlingen før finansieringen opphørte. Noen av disse, særlig i den siste kategorien, er ikke nødvendigvis aktive doktorgradsstudenter lenger. Institusjonene har jevnlig ”oppdyddinger” for å avslutte avtaler som ikke vil lede fram til en grad.

Antallet doktorgradsstudenter har vokst med 76 prosent i perioden 2005-14, men veksten har stagnert og flatet helt ut de siste årene. Utviklingstrenden når det gjelder antall doktorgradsstudenter ligger noen år i forkant av tilsvarende utvikling i avlagte doktorgrader. Det kan derfor være grunn til å anta at antallet avlagte doktorgrader vil forbli omtrent på dagens nivå, dvs. rundt 1 500 grader, de neste to-tre årene.

3.11 Hvem finansierer doktorgradene?

Figur 3.10 Avlagte doktorgrader per finansieringskilde 2005-14. Prosent

Kilde: NSD

38 prosent av de 1 448 avlagte doktorgradene i 2014 ble finansiert over institusjonenes eget budsjett, 20 prosent av Forskningsrådet og 42 prosent av andre eksterne finansieringskilder. Gruppen "Andre eksterntfinansierte" omfatter doktorgrader finansiert av næringsliv, ideelle organisasjoner og lignende, og de som tar doktorgraden i egne stillinger ved sykehus og i instituttsektoren. Mange av dem som tilhører denne gruppen tar doktorgraden uten å ha vært ansatt i stipendiatstilling, og uten å ha vært ansatt i UH-sektoren.

Andelen nye doktorgrader finansiert over grunnbudsjettet har økt over tid, mens andelen finansiert av Forskningsrådet har gått ned (figur 3.10). I 2005 var Forskningsrådet en større finansieringskilde for nye doktorgrader enn institusjonenes grunnbudsjett. Forskyvningen mellom Forskningsrådet og grunnbudsjettet som den viktigste finansieringskilden har sammenheng med at antallet stipendiater finansiert direkte over statsbudsjettet har økt kraftig siden årtusenskiftet. Det har vært enighet mellom Kunnskapsdepartementet og Forskningsrådet om at KD skulle ta hovedansvaret for opptrappingen av stipendiatstillinger på 2000-tallet. Antallet stipendiater finansiert av Forskningsrådet har sunket de siste årene, bl.a. som en følge av at hver stilling finansieres bedre enn tidligere.

Vedleggstabell V3.4 gir oversikt over avlagte grader fordelt per finansieringskilde ved statlige og private institusjoner fra 2005 til 2014. Vedleggstabell V3.5 fordeler antall disputerte som UH-institusjonene har hatt arbeidsgiveransvar for, etter institusjon og finansieringskilde. De disputerte er fordelt på institusjon etter arbeidsgiveransvar i utdanningsperioden, og ikke etter hvor de disputerte. Det framgår av tabellen at i alt 957 av de 1 448 doktorandene i 2014 var ansatt i UH-sektoren under arbeidet med doktorgraden, tilsvarende 66 prosent. Det er marginalt lavere enn de tre foregående årene, hvor andelen lå på 68 prosent til 70 prosent.

3.12 Hvor mange rekrutteringsstillinger finansierer institusjonene over grunnbevilgningen?

Figur 3.11 Tildelte rekrutteringsstillinger og årsverk i rekrutteringsstillinger 2009-14. Antall

Kilde: NSD/KD

Universiteter og høyskoler disponerte i 2014 til sammen 3 261 rekrutteringsstillinger med øremerket bevilgning fra Kunnskapsdepartementet. 148 av disse stillingene ble tildelt i statsbudsjettet for 2014. Det var det første året siden 2009 institusjonene ble tildelt nye rekrutteringsstillinger med direkte bevilgning over statsbudsjettet. Tallet over tildelte rekrutteringsstillinger inkluderer både stipendiat- og postdoktorstillinger. Fra og med 2014 kan institusjoner med rett til å tildele doktorgrad fritt omdisponere mellom disse to stillingstypene ut fra egne behov.

Institusjonene prioriterte i perioden 2009-13 i stadig økende grad å finansiere rekrutteringsstillinger av egen budsjetttramme utover de øremerkede stillingene fra Kunnskapsdepartementet (figur 3.11). I 2009 finansierte sektoren to prosent flere årsverk i rekrutteringsstillinger enn øremerket bevilgning fra Kunnskapsdepartementet, tilsvarende 64 årsverk. I 2013 var tallet steget til 18 prosent, tilsvarende 575 årsverk. Antallet årsverk i rekrutteringsstillinger fortsatte å øke også i 2014, men ikke i like stort omfang som antall stillinger sektoren ble tilført. Mens antall øremerkede stillinger økte med 148, steg antallet utførte årsverk med bare 45. Antall finansierte årsverk utover de øremerkede stillingene falt dermed til 472, tilsvarende 14 prosent.

Det er store variasjoner mellom institusjonene når det gjelder utnyttingsgrad for øremerkede rekrutteringsstillinger (tabell V3.6). Enkelte institusjoner finansierer like mange eller flere stillinger selv enn de har øremerket tildeling for. Andre fyller ikke opp stillingene de har fått tildelt. Seks institusjoner fyller færre enn 95 prosent av stillingene de har øremerket bevilgning for. Det gjelder høyskolene i Buskerud og Vestfold, Molde, Narvik, Nesna Høgskolen Stord/Haugesund og Samisk høgskole. Fra 2013 til 2014 har UiT - Norges arktiske universitet gått fra en oppfyltingsgrad på 89 prosent til 104 prosent.

3.13 Hvor stor andel fullfører doktorgradsutdanningen?

Tabell 3.1 Andel disputerte av personer opptatt på doktorgradsprogram seks år tidligere 2011-14. Prosent

	2011	2012	2013	2014
NMBU	64,1	62,4	72,1	60
NTNU	67,1	64,7	68,5	67,2
UiA	55,6	35,3	58,3	62,1
UiB	66,9	72,9	68,1	72,6
UiN	41,7	71,4	58,3	59,1
UiO	67,1	65,2	63,1	65
UiS	64,1	52,4	45,3	56,9
UiT	68,9	68,5	51,8	50,4
Delsum U	66,7	66	64,2	65,2
AHO	-	40	50	53,3
HiM	50	50	40	66,7
NHH	42,9	61,9	27,8	57,9
NIH	69,2	87,5	75	71,4
NMH	0	33,3	40	60
Delsum SVH	51,2	55,4	45,5	59,6
HiOA	50	55,6	36,8	33,3
Delsum SH	50	55,6	36,8	33,3
MF	80	60	50	37,5
BI	-	50	33,3	66,7
MHS	60	25	75	33,3
Delsum PVH	70	47,6	55,6	52,2
Sum	66,3	65,3	63,3	64,7

Kilde: NSD

Tabell 3.1 viser hvor stor andel av et gitt årskull som disputerer innen seks år etter opptaksåret på doktorgradsprogram. Dette er en av Kunnskapsdepartementets kvantitative styringsparametre for sektoren. Tabellen omfatter de institusjonene som hadde opptak på doktorgradsprogram i årene 2005-08. Normert nettotid til doktorgradsutdanningen er fire år, inkludert ett år pliktarbeid. Grunnet utfordringer med å måle nettotid brukt på doktorgradsutdanning har departementet valgt andelen fullførte innen en bruttotid på seks år som styringsparameter. Dette tar bl.a. høyde for lengre opphold i utdanningen som følge av svangerskapspermisjoner og lignende, at mange tar doktorgraden uten å være tilsatt i stipendiatstilling eller fullfører avhandlingen ved siden av annen virksomhet etter at stipendiatperioden er avsluttet.

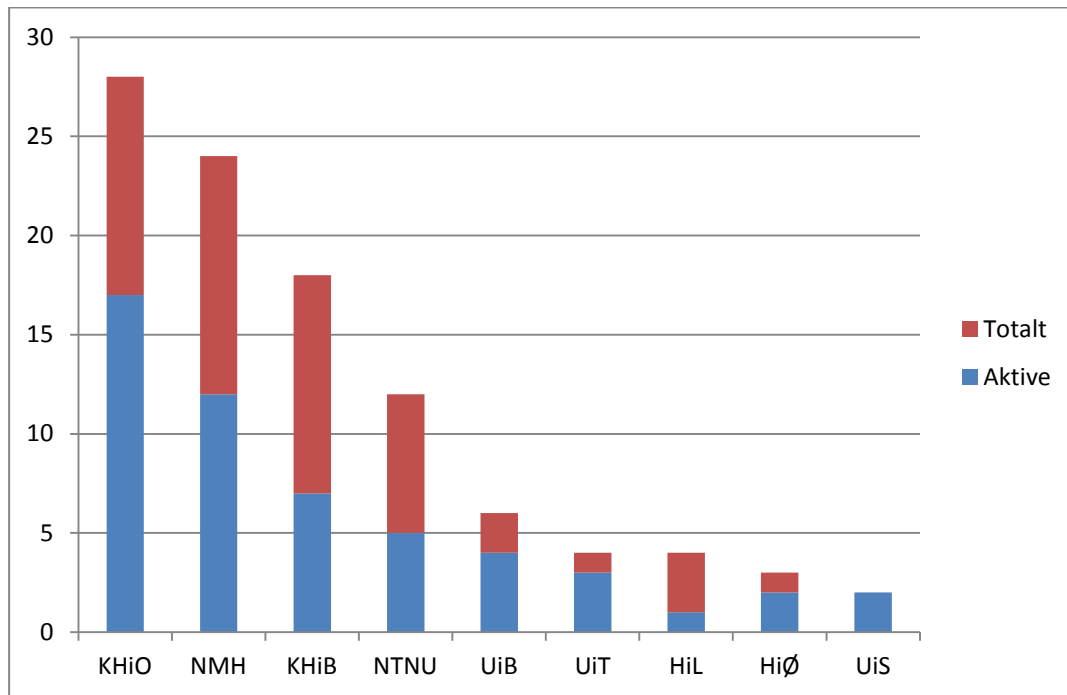
Gjennomstrømmingen i doktorgradsutdanningen har fått mye oppmerksomhet etter at den forrige evalueringen av norsk forskerutdanning i 2002 påviste høyt frafall og lang gjennomføringstid (Norges Forskningsråd 2002). Den siste evalueringen av ph.d.-utdanningen fra 2012 og en analyse utført av NIFU viser at gjennomstrømmingen har blitt markant bedre over tid (Olsen og Kyvik 2012). Mens 64 prosent av stipendiatkullet med oppstart i 1992-93 fullførte innen åtte år, er tilsvarende tall for kullet tatt opp ti år senere 76 prosent.

Det er et politisk mål å få flere raskere gjennom doktorgradsutdanningen. Regjeringen innførte derfor i forbindelse med *Klima for forskning* (Meld. St.30 (2008–2009)) fagspesifikke måltall for fullføringsgrad etter seks år i doktorgradsutdanningen. Måltallene varierer fra 75 prosent i humaniora og samfunnsvitenskap til 85 prosent i matematisk-naturvitenskapelige fag og teknologiske fag. Den observerte gjennomstrømmingen ved de fem største doktorgradsgivende institusjonene er til dels betydelig lavere enn måltallene for fagområder i den forrige forskningsmeldingen. Universitetet i Bergen er nærmest måltallene med om lag 70 prosent fullførte innen seks år hele perioden sett under ett. NMBU, NTNU og Universitetet i Oslo ligger alle rundt 65 prosent, mens UiT - Norges arktiske universitet har svakest gjennomstrømming av de fem store. For alle øvrige institusjoner ligger det et relativt beskjedent antall kandidater bak tallene. Det innebærer at andelen disputerte etter seks år kan svinge kraftig fra år til år. Men også ved UiT - Norges arktiske universitet, som i gjennomsnitt har hatt over 100 disputaser i året de siste årene, er variasjonen stor.

Vedleggstabell V3.7 oppgir antall doktorgradsavtaler eldre enn fem år per institusjon. Det er blant doktorgradsstudentene med gamle avtaler risikoen for frafall er størst. Mange av disse har ikke lenger finansiering og må derfor fullføre doktorgradsarbeidet ved siden av annen virksomhet. En doktorgradsavtale inngås mellom kandidaten og institusjonen som er ansvarlig for doktorgradsprogrammet kandidaten er tatt opp på. Avtalen regulerer partenes ansvar og plikter og opphører når doktorgradsarbeidet er fullført, ev. avbrutt. Antallet gamle avtaler har falt de siste par årene, særlig blant de eksternt finansierte kandidatene, men også over egen budsjettramme. Siden det totale antallet avtaler også har falt i perioden, er likevel andelen avtaler eldre enn fem år bare ubetydelig mindre i 2014 enn i 2012.

3.14 Hvor mange stipendiater er tilknyttet det kunstneriske stipendprogrammet?

Figur 3.12 Oversikt over stipendiater per institusjon, totalt og aktive per 31.12.2014. Antall

Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

Program for kunstnerisk utviklingsarbeid består av to deler: et stipendiatprogram og et prosjektprogram. *Stipendiatprogrammet* er etablert som en parallell til de ordinære doktorgradsprogrammene. Selve kunstutøvelsen skal stå i sentrum for stipendiatenes prosjekter. Programmet gir kandidatene kompetanse på nivå med de organiserte doktorgradsprogrammene. Stipendperioden er tre år.

De første seks kandidatene ble tatt opp i 2003. Totalt har programmet omfattet 101 stipendiater, og ved utgangen av 2014 var 53 av disse aktive i programmet (figur 3.12). 25 av de aktive stipendiatene hadde finansiering fra Kunnskapsdepartementet. Kunsthøgskolen i Oslo har flest aktive stipendiater ved utgangen av 2014 (17) og har hatt flest stipendiater totalt (28). Deretter følger Norges musikkhøgskole, Kunst- og designhøgskolen i Bergen og NTNU. Disse fire institusjonene står for 80 prosent av det totale stipendiatvolumet i programmet. Det er knyttet stipendiater til i alt ni institusjoner. Av de 53 aktive stipendiatene ved utgangen av 2014 var 27 kvinner. Det tilsvarer en kvinneandel på 51 prosent, noe som er om lag samme kvinneandel som blant ordinære doktorgradsstipendiater, en økning fra 40 prosent i 2013. Det skyldes bl.a. at ni av tolv opptatte stipendiater i 2014 er kvinner. Inndelt etter fagområde fordeler stipendiatene seg med 22 på musikk, 16 på visuell kunst, sju på scenekunst, sju på design og én på film. Norges musikkhøgskole har flest av musikkstipendiatene, mens Kunsthøgskolen i Oslo er størst innenfor visuell kunst og scenekunst. Kunst- og designhøgskolen i Bergen har flest av designstipendiatene.

3.15 Hvor mange kandidater har fullført kunstnerisk stipendprogram?

Tabell 3.2 Fullførte kandidater på kunstnerisk stipendiatprogram 2007-14. Antall

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Sum 07-14
NMH	2	1	0	0	0	1	3	4	11
KHiO	0	0	0	3	0	1	0	5	9
KHiB	1	0	0	0	2	0	1	3	7
NTNU	0	1	0	2	1	1	2	0	7
HiL	0	0	1	0	1	0	1	0	3
UiB/Griegakademiet	0	0	0	1	0	0	0	1	2
HiØ	1	0	0	0	0	0	0	0	1
UiT	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Totalt	4	2	2	6	4	3	7	13	41

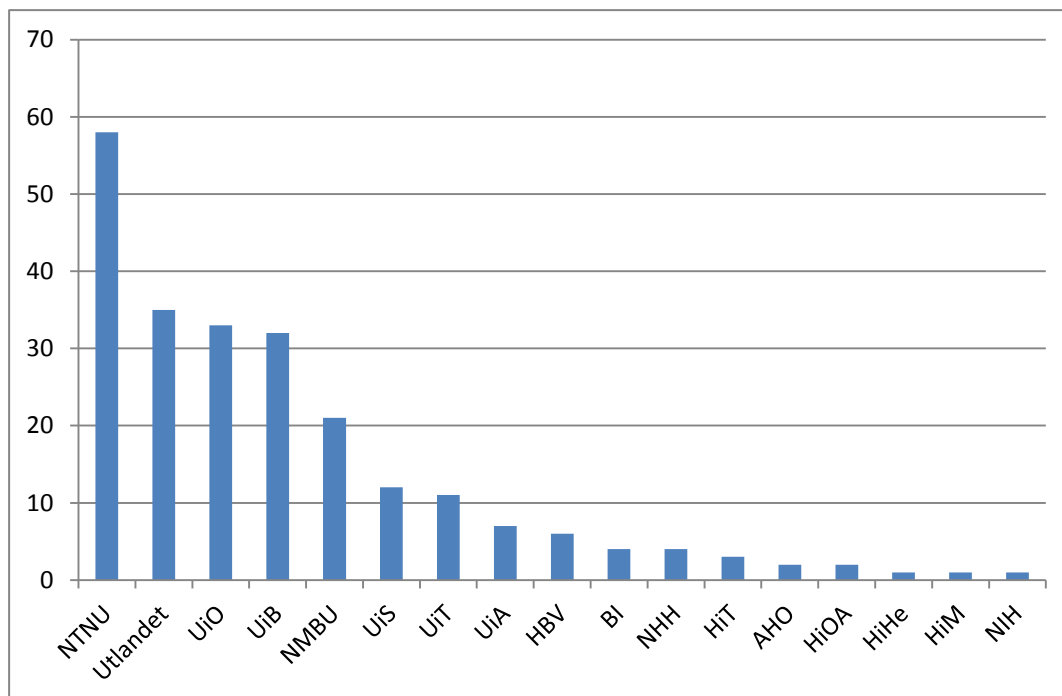
Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

13 stipendiater fullførte det kunstneriske stipendiatprogrammet i 2014. Det er det høyeste antallet kandidater for ett enkelt år, nesten dobbelt så mange som i forrige rekordår 2013. Kandidatene fra stipendiatprogrammet gir uttelling i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler på lik linje med ordinære doktorgradskandidater. Per 31.12.2014 har til sammen 41 stipendiater fordelt på åtte institusjoner fullført programmet (tabell 3.2). De første kandidatene fullførte i 2007. Flest har fullført ved Norges musikkhøgskole med elleve kandidater, deretter følger Kunsthøgskolen i Oslo med ni. Kunsthøgskolen i Oslo hadde fem fullførte kandidater i 2014. Kunst- og designhøgskolen i Bergen og NTNU har totalt sju fullførte hver.

For den ordinære doktorgradsutdanningen benytter Kunnskapsdepartementet antall disputerte av opptatte på program seks år tidligere som styringsparameter for institusjonene. Om denne parameteren anvendes på kunstnerisk stipendiatprogram, gir det en fullføringsrate på 59 prosent. 24 av 41 opptatte stipendiater i årene 2003–08 fullførte innen seks år. Mens den ordinære doktorgradsutdanningen er normert til fire år, er det kunstneriske stipendiatprogrammet normert til tre år. Det taler for å benytte antall fullførte innen fem år som vurderingsgrunnlag for gjennomstrømmingen i dette programmet. Av de 53 som ble tatt opp i årene 2003–09, fullførte 28, eller 53 prosent, innen fem år. Det er riktignok en forbedring fra foregående år, da den akkumulerte fullføringsraten for stipendiater i programmet lå på 49 prosent etter fem år. Uavhengig av om fullføring innen fem eller seks år legges til grunn, er gjennomstrømmingen svakere i stipendiatprogrammet enn i ordinær doktorgradsutdanning. Nærmere 20 av de aktive kandidater står uten finansiering, og åtte av dem begynte på programmet i 2009 eller tidligere. Totalt har sju av 101 opptatte kandidater avbrutt programmet. Tallmaterialet tilsier at det fortsatt er grunn til å følge nøye med på gjennomstrømmingen i stipendiatprogrammet framover.

3.16 Hvor mange stipendiater er tilknyttet nærings-ph.d.-ordningen?

Figur 3.13 Nærings-ph.d.-stipendiater fordelt etter gradsgivende institusjon. Antall

Kilde: Forskningsrådet

Nærings-ph.d. er et tiltak som skal bidra til å øke næringslivets forskningskompetanse, skape arenaer for samspill mellom næringsliv og universiteter og høyskoler, samt stimulere til økt forskningsinvestering i næringslivet. Spesielt viktig er nærings-ph.d.-ordningen for de teknologiske fagene, men ordningen er åpen for alle fagområder. Stipendiaten skal være ansatt i bedriften og arbeide med problemstillinger av strategisk betydning for bedriftens forretningsutvikling. Stipendiatene kan være opptatt på doktorgradsprogram ved norske eller utenlandske institusjoner. Bedriften og stipendiaten skal kunne knytte seg til det faglig mest relevante forskningsmiljøet, uavhengig av geografi.

Kjennskapen til og interessen for nærings-ph.d.-ordningen har tatt seg betydelig opp de siste årene. I 2014 startet 44 nye nærings-ph.d.-prosjekter opp. Totalt 233 ph.d.-prosjekter har mottatt støtte fra ordningen siden den ble etablert i 2008, hvorav 20 er avbrutt. I figur 3.13 er alle stipendiatene i programmet fordelt på gradsgivende institusjon. I alt 35 av de 233 stipendiatene er eller har vært tilknyttet en utenlandsk institusjon. Totalt 16 læresteder over hele landet har tatt opp nærings-ph.d.-stipendiater på sine doktorgradsprogrammer, jf. figur 3.13. Det gjelder både universiteter, vitenskapelige høyskoler og høyskoler. Det viser at ordningen er relevant for et bredt spekter av institusjoner. Aller flest er/har vært tilknyttet NTNU (58). Deretter følger Universitetet i Oslo (33), Universitetet i Bergen (32) og NMBU (21). Det var i alt 174 aktive prosjekter i 2014. Ved utgangen av fjoråret hadde totalt 54 kandidater fått godkjent sluttrapporten fra prosjektet, hvorav 22 i 2014.¹⁰ Flest av disse har

¹⁰ Forskningsrådet avslutter prosjektene ved innlevert avhandling. Da det kan gå flere måneder fra innlevering til disputas, vil tallet på disputerte ved utgangen av 2014 kunne være noe lavere.

vært tilknyttet NTNU, med 14 kandidater. Deretter følger Universitetet i Oslo og utenlandske institusjoner med ni hver.

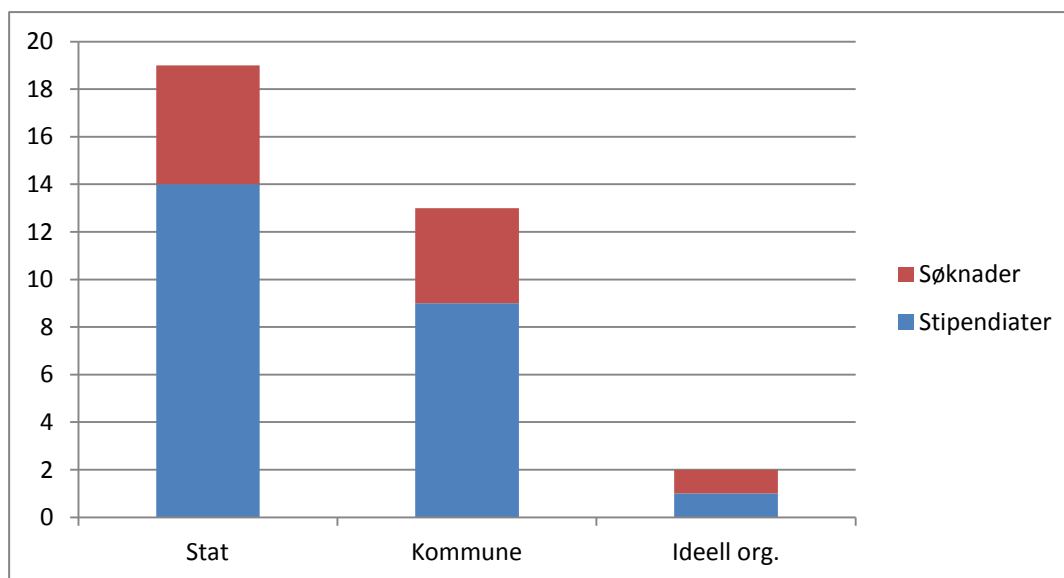
Andelen kvinner blant nærings-ph.d-stipendiatene er 36 prosent for hele programmet sett under ett, mot over 50 prosent blant øvrige stipendiater. Tatt i betraktning at de til dels sterkt mannsdominerte MNT-fagene utgjør 59 prosent av stipendiatprosjektene, er kvinneandelen som forventet. Også samfunnsvitenskap er godt representert blant prosjektene, med en andel på 19 prosent. De resterende prosjektene fordeler seg med tolv prosent på medisin- og helsefag og ti prosent på landbruks- og fiskerifag. Ordningen synes derimot å være mindre relevant for humaniora.

Fordelt etter søkerbedriftens lokalisering er Oslo fylket med flest nærings-ph.d.-prosjekter. I alt 52 av de 233 prosjektene er/har vært tilknyttet en Oslo-bedrift. Også Vestlandet er et kjerneområde for bedrifter med nærings-ph.d.-prosjekter. Til sammen 55 prosjekter er fordelt på bedrifter i Hordaland og Rogaland. Det er kun Finnmark som ved utgangen av 2014 ikke har bedrifter med prosjekter i nærings-ph.d.-ordningen.

Kandidatenes gjennomsnittsalder ved prosjektstart er 31,8 år. Det innebærer at kandidatene ved oppstart er snau to år yngre i gjennomsnitt enn de som i dag disputerer i MNT-fagene. Dette er ikke unaturlig ettersom nærings-ph.d.-ordningen i større grad enn ordinær ph.d.-utdanning henvender seg til personer som allerede har arbeidslivserfaring. Dette innebærer også at nærings-ph.d.-ordningen i større grad enn vanlige stipendiatstillinger rekrutterer norske statsborgere til doktorgradsutdanning. Andelen utenlandske statsborgere i nærings-ph.d.-prosjektene har i perioden 2008-14 ligget på 26 prosent. Blant de som disputerte, var det i gjennomsnitt 31 prosent utenlandske statsborgere disse årene. Den relativt høye andelen norske statsborgere i nærings-ph.d.-ordningen er særlig viktig for teknologiske fag, både fordi teknologi er det dominerende fagområdet i ordningen, og fordi det er så lav andel norske statsborgere i den ordinære doktorgradsutdanningen i teknologiske fag.

3.17 Hvor mange stipendiater har offentlig sektor-ph.d.?

Figur 3.14 Stipendiater i og søknader til offentlig sektor-ph.d. fordelt på sektor. Antall

Kilde: Forskningsrådet

Ordningen for offentlig sektor-ph.d. ble opprettet i 2014 og administreres av Forskningsrådet. Det er en parallell til nærings-ph.d.-ordningen, men rettet mot offentlig sektor. Offentlige virksomheter kan søke støtte for at en ansatt kan gjennomføre en doktorgrad. Doktorgraden skal være relevant for virksomhetens ansvarsområde. Virksomheten må ha planer for egen FoU- og innovasjonsaktivitet og ha et fagmiljø å tilby stipendiaten. Til den første, og hittil eneste, utlysningen mottok Forskningsrådet i alt 34 søknader, hvorav 24 ble tildelt støtte. Det er flere prosjekter i statlig sektor (14) enn i kommunal (9). Én stipendiat er tilknyttet en ideell organisasjon, jf. figur 3.14. Om lag halvparten av prosjektene er relatert til helse- og velferdstjenester, men det er også flere prosjekter innenfor bl.a. kultur og tekniske tjenester. Alle kommunene med offentlig sektor-ph.d. er relativt store bykommuner.

Offentlig sektor- ph.d.-stipendiater må i likhet med nærings-ph.d.-stipendiater være tilknyttet en gradsgivende institusjon. Flest er oppmeldt på doktorgradsprogram ved NTNU, med sju stipendiater. Deretter følger Universitetet i Agder og Universitetet i Oslo med fem stipendiater hver. I alt sju norske institusjoner har tatt opp offentlig sektor- ph.d.-stipendiater på sine doktorgradsprogrammer. Én stipendiat er tilknyttet utenlandsk institusjon. Nesten 60 prosent av stipendiatene er innenfor samfunnsvitenskaplige fag. En fjerdedel har fagområdetilknytning til teknologiske fag. Av de 24 stipendiatene er 15 kvinner og ni menn. Offentlig sektor-ph.d. skiller seg fra nærings-ph.d. både når det gjelder fagprofil og kjønnssammensetning. Slik sett gjenspeiler ordningene typiske forskjeller mellom offentlig og privat sektor.

Alle landsdeler utenom Vestlandet har fått tildelt offentlig sektor-ph.d.-stipendiater, men det kom heller ingen søknader fra denne landsdelen. Flest stipendiater har tilknytning til Østlandet, med ti. Deretter følger Trøndelag med seks, og Sørlandet med fem offentlig sektor-ph.d.-stipendiater.

4 Forskning

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Vitenskapelig publisering
- Deltakelse i EU-prosjekter
- Deltakelse i prosjekter fra Norges Forskningsråd
- Kunstnerisk prosjektprogram
- FoU-utgifter

4.1 Hovedfunn

Vitenskapelig publisering

- Antallet publiseringspoeng i UH-sektoren økte med 2,2 prosent i 2014, etter en svak nedgang foregående år.
- Veksten kom i hovedsak ved statlige høyskoler og private vitenskapelige høyskoler. De andre institusjonstypene fikk enten nullvekst eller fall i publiseringen i 2014.
- Sett i et tiårsperspektiv har publiseringen økt kraftig. Veksten er på 72 prosent siden 2005. Noe av veksten i publisering kan tilskrives at antall faglig ansatte i UH-sektoren har økt, men også målt i antall publiseringspoeng per faglige stilling har veksten vært stor siden 2005 (41 prosent).
- Kvinner står for om lag 34 prosent av publiseringspoengene, mens deres andel av de faglige stillingene er 46,6 prosent. Den lave andelen poeng henger bl.a. sammen med at kvinner er sterkt underrepresentert i toppstillinger.

Deltakelse i EU-prosjekter

- Forskningsinntektene fra EU falt med ti prosent i 2014. Inntektene vil kunne variere mye fra år til år grunnet svingninger i de årlige utbetalingene fra EU.
- De tre største universitetene NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo hentet ut 84 prosent av UH-sektorens forskningstildeling fra EU i 2014.
- De norske universitetene henter inn færre stipend fra European Research Council (ERC) enn de fremste universitetene i Danmark, Finland og Sverige.
- Norsk UH-sektor har foreløpig deltatt på 526 søknader om midler fra Horisont 2020. Tolv prosent av søknadene har resultert i midler. Beregnet som finansiell suksessrate er uttellingen på elleve prosent.
- UH-sektorens andel av utlyste midler (returandelen) hittil i H2020 ligger på omtrent samme nivå som i 7. rammeprogram sett under ett.

Deltakelse i prosjekter fra Forskningsrådet

- UH-sektoren mottok i overkant av 2,4 milliarder kroner fra Forskningsrådet i 2014. Det er en oppgang på ca. fem prosent fra foregående år.
- Per faglige stilling er tildelingen fra Forskningsrådet i dag nesten 30 000 kroner mindre enn i 2005 når det er tatt hensyn til prisstigning.
- Nesten halvparten av universitetenes søknader til Forskningsrådet i 2014 gikk til FriPro. Dette virkemidlet hadde en innvilgelsesprosent 17, mot 27 prosent for alle søknader fra universitetene.
- De statlige høyskolene søkte om nesten 250 prosjekter fra Forskningsrådet i 2014. 24 prosent av søknadene ble innvilget.

Kunstnerisk prosjektprogram

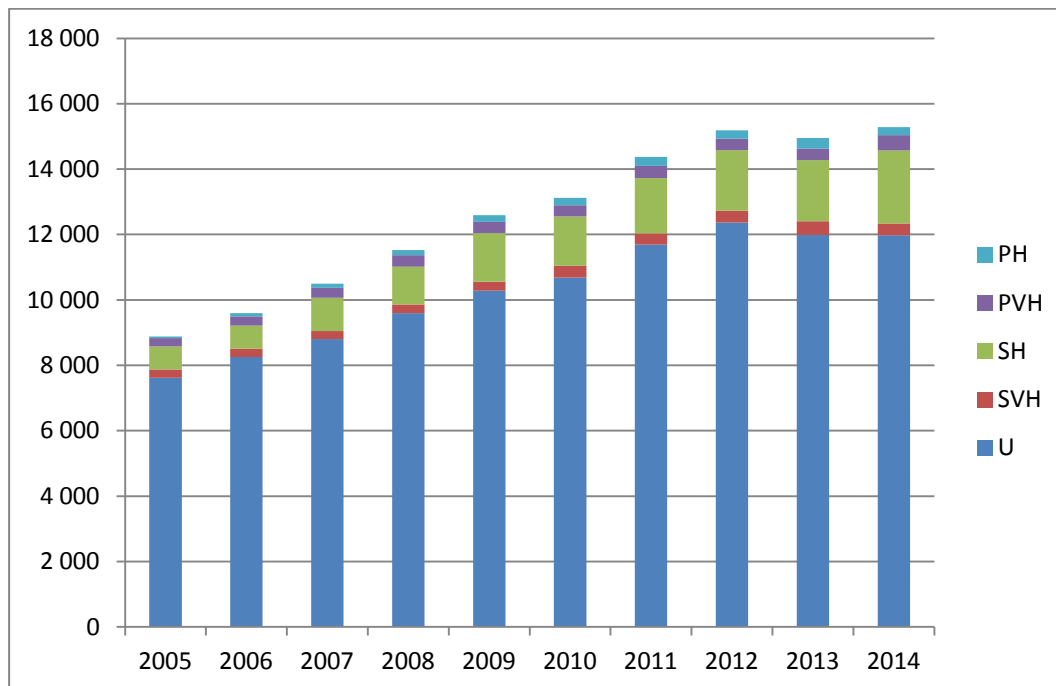
- Kunstnerisk prosjektprogram har tildelt 35 millioner kroner til i alt 22 prosjekter fordelt på ni UH-institusjoner i perioden 2011-15. 40 prosent av søknadene har fått tilslag.

FoU-utgifter

- Det ble utført FoU for 50,8 milliarder kroner i Norge i 2013, hvor av 16 milliarder kroner i UH-sektoren, tilsvarende en andel på 31,5 prosent.
- 68 prosent av FoU-utgiftene i UH-sektoren ble finansiert over grunnbudsjettet, mens Forskningsrådet sto for 15 prosent. Kun sju prosent stammet fra private kilder.

4.2 Hvor mye publiserer universiteter og høyskoler?

Figur 4.1 Publiseringspoeng per institusjonskategori 2005-14. Antall

Kilde: NSD

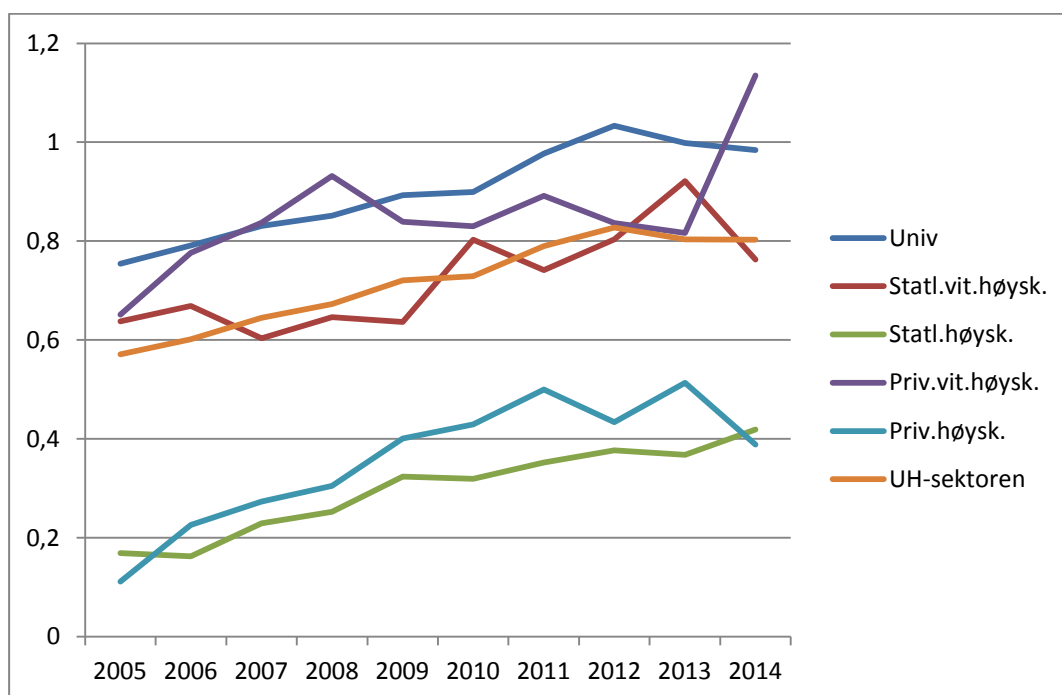
Antall publiseringspoeng i UH-sektoren vokste igjen i 2014 etter å ha falt foregående år, jf. figur 4.1. Forskerne sto bak 15 283 publiseringspoeng i fjor, tilsvarende en oppgang på 338 poeng eller 2,2 prosent vekst fra året før. Oppgangen kom hovedsakelig ved statlige høyskoler og private vitenskapelige høyskoler. De andre institusjonstypene hadde enten nullvekst eller tilbakegang i antall publiseringspoeng fra 2013.

Selv om oppgangen i publiseringen de siste årene har vært svak, har det i et tiårsperspektiv likevel vært en kraftig vekst. Antall publiseringspoeng var i 2014 72 prosent høyere enn i 2005. Veksttakten fram til 2012 lå de aller fleste årene på rundt ti prosent. Det er knyttet økonomiske incentiver til publisering i finansieringssystemet for universiteter og høyskoler. Den observerte utviklingen er i tråd med incentivteori, som sier at økonomiske incentiver virker best de første årene (Hicks 2012). NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo hadde nullvekst eller nedgang i publiseringen i 2014. Publiseringen ved disse institusjonene har vokst klart mindre enn ved nye universiteter og høyskoler i perioden fra indikatoren ble innført i 2004. Det skyldes at de gamle universitetene i utgangspunktet var langt mer forskningstunge og hadde mindre vekstpotensiale enn de andre institusjonstypene. UiT - Norges arktiske universitet skiller seg fra de øvrige gamle universitetene med en vekst i antall publiseringspoeng på 15 prosent i 2014.

Enkelte høyskoler har hatt enda sterkere vekst fra 2013 til 2014. For eksempel økte Høgskolen i Oslo og Akershus publiseringen med 30 prosent, tilsvarende 125 publiseringspoeng. Det var den sterkeste veksten i absolutte tall i UH-sektoren i fjor. Publiseringen gikk mest tilbake ved NTNU og Universitetet i Bergen, med over 90 publiseringspoeng ved begge institusjoner (jf. vedleggstabellene V4.1 og V4.2).

4.3 Hvor mye publiserer hver faglig ansatt?

Figur 4.2 Publiseringspoeng per faglige stilling 2005-14. Antall

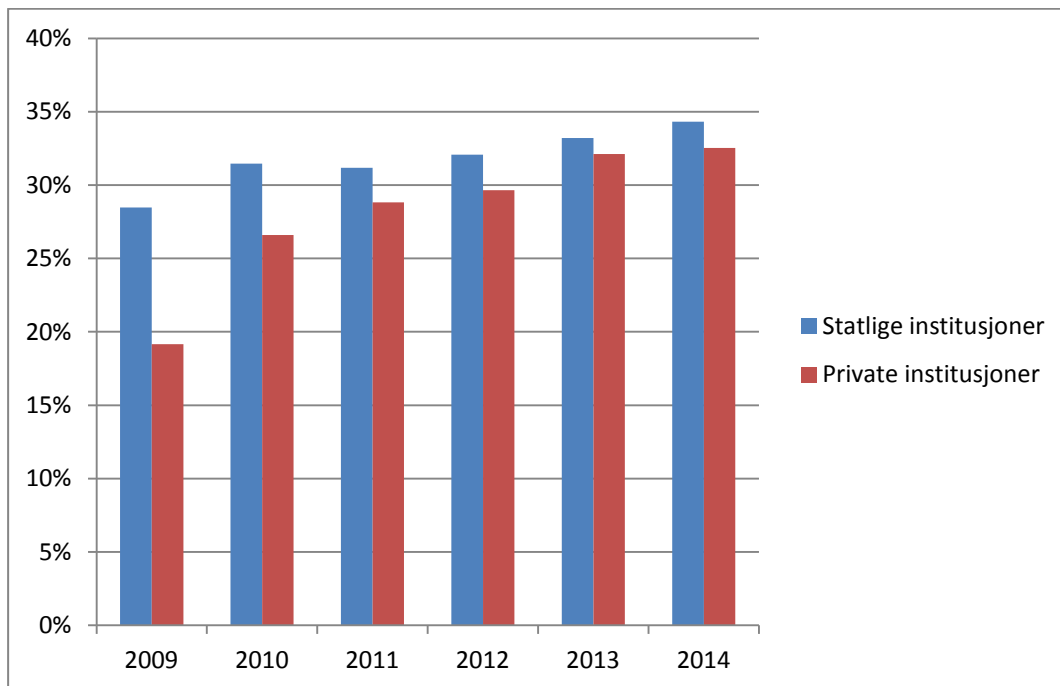
Kilde: NSD

Til tross for vekst i samlet publisering er antall publiseringspoeng per faglige stilling uendret fra 2013 til 2014, jf. figur 4.2. Det innebærer at publiseringen og antall faglige ansatte har vokst like mye. Sett i et lenger tidsperspektiv har publiseringen per faglige stilling økt kraftig. Fra 2005 til 2014 økte antall publiseringspoeng per faglige stilling med 41 prosent. Veksten per stilling kan blant annet forklares med at det faglige personalet har fått høyere kompetanse i denne perioden (jf. kap. 8). Alle de tre private vitenskapelige høyskolene økte publiseringen i 2014, og det var dermed forskere ved institusjoner i denne kategorien som publiserte mest per årsverk i fjor. Aller høyest i UH-sektoren ligger Misjonshøgskolen i Stavanger med 3,43 publiseringspoeng per faglige årsverk.

Flere av universitetene har knapt hatt utvikling på publiseringsindikatoren siden 2009. Det gjelder blant annet universitetene i Bergen, Oslo og Stavanger. Universitetet i Agder har derimot hatt kraftig vekst i publiseringen per faglig ansatt i denne femårsperioden. Som gruppe er det høyskolene, både de statlige og de private, som har hatt best utvikling på denne indikatoren. Det er også disse institusjonstypene som har hatt den største veksten i førstestillingskompetanse de siste ti årene. Det er likevel store forskjeller mellom de enkelte høyskolene både når det gjelder antall publiseringspoeng per faglig ansatt i dag, og utviklingen i publiseringen per ansatt over tid (jf. vedleggstabell V4.3).

4.4 Hvor stor andel publiseres av kvinner?

Figur 4.3 Andel publiseringspoeng av kvinner 2009-14. Prosent

Kilde: NSD

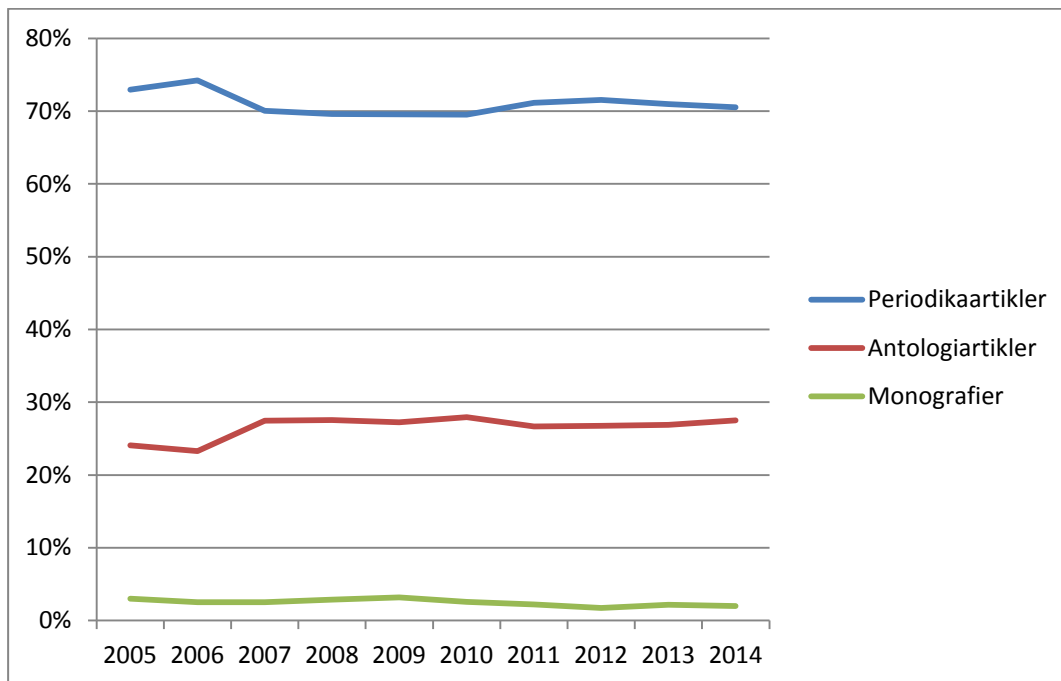
Siden 2009 har institusjonene rapportert andel publiseringspoeng av kvinnelig ansatte (figur 4.3). I 2014 sto kvinner for drøye 34 prosent av publiseringspoengene i UH-sektoren. Andelen har økt fra 28 prosent i 2009. Den har økt mest ved private institusjoner, der kvinner sto for kun 19 prosent av publiseringspoengene i 2009. I 2014 var det nesten ingen forskjell mellom statlige og private institusjoner når det gjelder kvinnes andel av publiseringspoengene.

Kvinnene utgjorde i 2014 46,6 prosent av det faglige personalet i UH-sektoren (undervisnings- og forskerstillinger inkludert professor II, samt rekrutteringsstillinger). Deres andel av publiseringen er dermed mindre enn deres andel av personalet skulle tilsi. Dette henger blant annet sammen med at kvinner er underrepresentert på toppen av stillingshierarkiet. Generelt er det slik at publiseringsvolumet øker med stigende plassering i stillingshierarkiet. Det betyr at etter hvert som kvinneandelen øker på professornivå, kan vi også forvente at kvinnes andel av publiseringen stiger.

Det er stor variasjon mellom institusjonene når det gjelder kvinnes andel av publiseringspoengene (jf. vedleggstabell V4.4). Blant universitetene ligger UiT - Norges arktiske universitet på topp, med en kvinneandel på 40 prosent av poengene, mens NTNU har lavest andel publisering av kvinnelig ansatte. Det henger sammen med universitetets teknologiske profil og relativt lave andel kvinner blant de faglig ansatte. Ved fem statlige høyskoler står kvinner for over 50 prosent av publiseringspoengene. Det gjelder Høgskolen i Hedmark, Høgskolen i Oslo og Akershus, Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen Stord/Haugesund og Samisk høyskole. Med unntak for Høgskolen Stord/Haugesund har disse høyskolene langt høyere andel kvinner enn gjennomsnittet blant professorer og/eller ansatte med førstestillingskompetanse.

4.5 Hvor publiserer forskerne?

Figur 4.4 Fordeling på publikasjonsform 2005-14. Prosent

Kilde: NSD

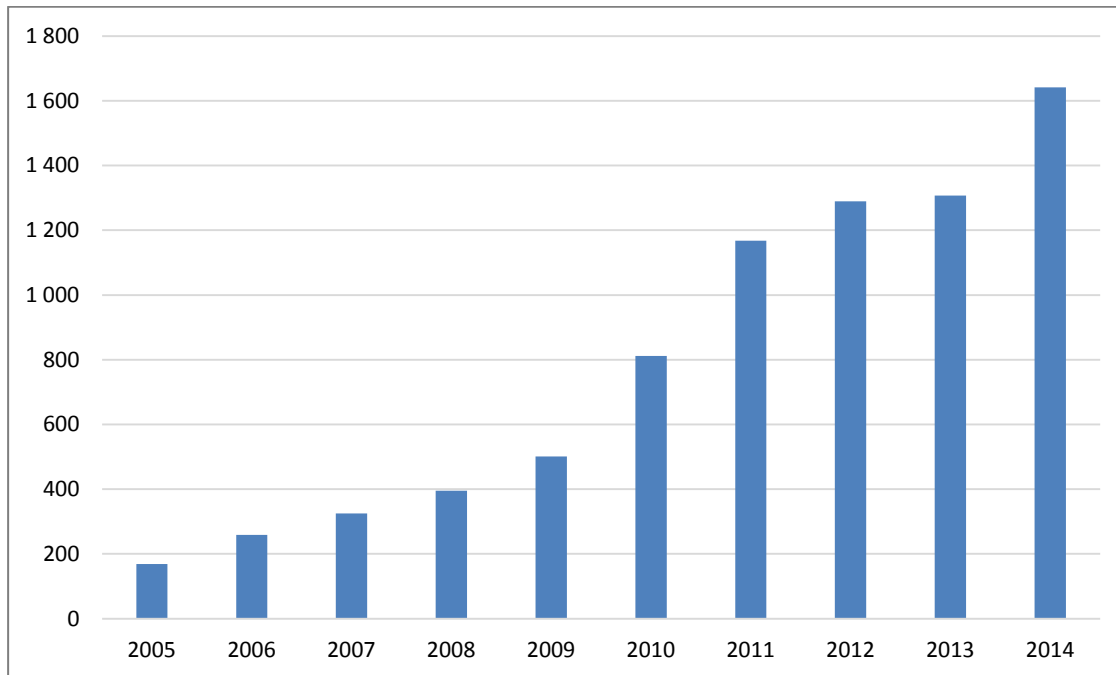
Tre ulike publikasjonsformer ligger til grunn for beregningen av publiseringspoeng: Artikler i tidsskrift (periodikaartikler), artikler i antologier (vitenskapelige artikkelsamlinger), samt monografier (enkelstående vitenskapelige bokverk). På sektornivå har fordelingen av forfatterandeler¹¹ mellom de tre publikasjonsformene ligget svært stabilt over lang tid (figur 4.4). Det har kun vært en liten forskyvning mellom periodikaartikler og antologiartikler tidlig i perioden figuren dekker. Det skyldes trolig at en del utgivere av konferanseserier i særlig teknologiske fag ikke var godkjent som vitenskapelige da publiseringsindikatoren ble innført.

Et annet aspekt ved publiseringsmønsteret er fordelingen av publiseringen på språk. Mange har uttrykt bekymring for norsk som vitenskapsspråk. Andelen norskspråklige publikasjoner er fallende. For eksempel var 55 prosent av publikasjonene i humaniora på norsk i 2005, mot 48 prosent i 2011. Tilsvarende tall for samfunnsvitenskap er 44 prosent og 38 prosent. I andre fagområder har andelen forblitt lave. Til tross for synkende andel norskspråklige publikasjoner, har antallet publikasjoner på norsk økt. Denne utviklingen skyldes den store veksten i publiseringsvolumet (Aagaard m.fl. 2014).

¹¹En forfatterandel er den enkelte forfatters bidrag til publikasjonen som del av hele publikasjonen, tilsvarende $1/x$, der x er totalt antall forfattere.

4.6 Hvor stor andel av artiklene er åpent tilgjengelige?

Figur 4.5 Åpent tilgjengelige artikler fra universiteter og høyskoler 2005-14. Antall

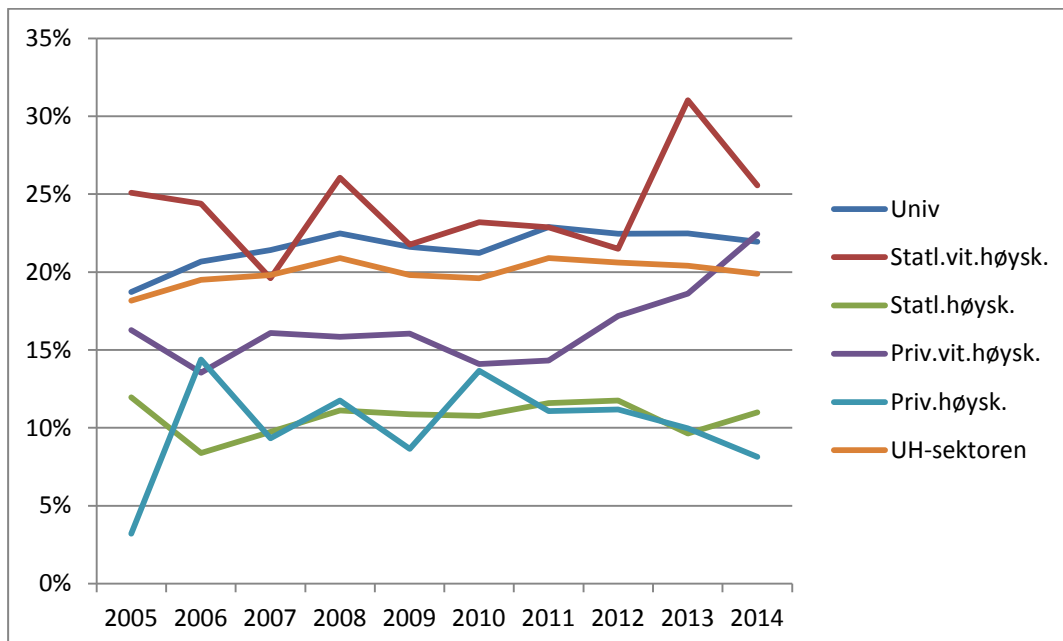
Kilde: Åpne institusjonelle arkiver

Åpen tilgang til vitenskapelige artikler innebærer at leseren får kostnadsfri tilgang til artiklene via internett. Åpen tilgang bidrar til at resultatene av offentlig finansiert forskning formidles til og er tilgjengelige for alle som kan ha nytte av den. I figur 4.5 er utviklingen i antall åpent tilgjengelige artikler ved norske universiteter og høyskoler framstilt. Figuren viser at om lag ti ganger så mange artikler fra 2014 som fra 2005 er tilgjengelige i norske åpne arkiver. Fra hele perioden 2005-14 er det lagret snaue 8 000 artikler fra norske universiteter og høyskoler i de åpne institusjonelle arkivene. Tallene er beheftet med usikkerhet. Det kan for eksempel forekomme dobbelttelling. Artikler som er resultat av samarbeid mellom to eller flere institusjoner, kan være tilgjengeliggjort i flere institusjonelle arkiver. Det kan trekke tallet for høyt opp. Artikler som er publisert i såkalte åpen tilgang-tidsskrifter, dvs. tidsskrifter som lar artiklene være gratis tilgjengelig for leseren fra publiseringstidspunktet, er ikke nødvendigvis å finne i de institusjonelle arkivene. Det trekker i motsatt retning. Antallet åpent tilgjengelige artikler i 2014, ca. 1 600, tilsvarer drøye elleve prosent av totalt antall publiserte artikler i UH-sektoren det året.

Vedleggstabell V4.5 oppgir antall og andel åpent tilgjengelige artikler fra perioden 2005-14 per universitet og høyskole. Blant universitetene utmerker Universitetet i Agder og UiT–Norges arktiske universitet seg med de høyeste andelen egenarkiverte artikler. Også Universitetet i Nordland har en relativt høy andel åpent tilgjengelige artikler fra 2014. Blant vitenskapelige høyskoler har Norges idrettshøgskole og Handelshøyskolen BI høye andeler åpent tilgjengelige artikler. Blant høyskolene med et relativt stort publiseringsvolumet samlet sett, ligger høyskolene i Oslo og Akershus og Hedmark best an.

4.7 Hva med kvaliteten på den vitenskapelige publiseringen?

Figur 4.6 Publikasjoner på nivå 2 per institusjonskategori 2005-14. Prosent

Kilde: NSD

Nivå 2 omfatter de mest prestisjefulle publikasjonskanalene. Publisering i nivå 2-kanaler gir høyere uttelling i finansieringssystemet. Nivåinndelingen er innført for å gi forskningsmiljøene noe å strekke seg etter og for å unngå forflatning av publiseringsmønsteret. Andelen nivå 2-publikasjoner i sektoren lå på 19,9 prosent i 2014. Sektoren er dermed omtrent på det nivået den skal være for nivå 2-publisering, da nivå 2-kanalene per definisjon skal stå for om lag 20 prosent av den samlede publiseringen. Det er klare variasjoner i nivå 2-andel mellom de ulike institusjonstypene (figur 4.6). De gjennom lang tid akademisk tunge og internasjonalt orienterte institusjonene, som de eldste universitetene NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet og de vitenskapelige høyskolene, publiserer i gjennomsnitt langt oftere i nivå 2-kanaler enn høyskolene og de nye universitetene. Sistnevnte institusjoner har ikke like lange forskningstradisjoner som de eldste universitetene (jf. vedleggstabell V4.6).

Gitt definisjonen av nivå 2, er andel nivå 2-publisering likevel ikke egnet som indikator på utviklingen i publiseringskvalitet. Til det formålet fungerer utviklingen i relativ siteringsindeks bedre. Antall siteringer regnes som en indikasjon på forskningens synlighet og gjennomslagskraft i forskersamfunnet. Jo flere siteringer en artikkel har, jo mer interessant og relevant anses forskningen som presenteres å være for andre forskere. Den relative siteringsindeksen viser hvor mye artikler fra de ulike universitetene er sitert sammenlignet med gjennomsnittsartikkelen i verden. En analyse av den relative siteringsindeksen for nordiske universiteter i perioden 2008-11 viser at forskningen ved de største norske universitetene siteres mer enn verdensgjennomsnittet, men mindre enn forskningen fra mange danske og svenske universiteter. Dette hovedbildet er forholdsvis stabilt over tid. Men siteringen av norske artikler samlet har vokst noe mer enn i de andre nordiske landene fra tidlig 2000-tall til den siste treårsperioden (Nordforsk 2014).

Boks 4.1 Kvalitativ styringsparameter: Resultatoppnåelse på forskning ut fra institusjonens egenart

Kunnskapsdepartementet har fastsatt resultatoppnåelse på forskning ut fra institusjonens egenart som nasjonal styringsparameter under sektormål 2: Universiteter og høyskoler skal i tråd med sin egenart utføre forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid av høy internasjonal kvalitet.

Institusjoner med tydelig forskningsprofil antas å heve kvaliteten på forskningen i sektoren som helhet, og på den måten styrke resultatoppnåelsen på sektormålet om forskning av høy internasjonal kvalitet. 24 statlige institusjoner rapporterte på denne parameteren i eget punkt i årsrapporten for 2014, noe som er et høyere antall enn i fjor. Den videre omtalen av rapporteringen avgrenses til disse 24 institusjonene. Det innebærer ikke at de øvrige institusjonene ikke har rapportert resultater og/eller egenart/profil relevant for parameteren. Følgende spørsmål er søkt besvart i analysen:

- Har institusjonen primært rapportert forskningsresultater og ikke aktiviteter eller ambisjoner? Resultater forstås her som publisering, tildeling av ekstern finansiering fra ulike kilder og doktorgrader/doktorgradsprogrammer.
- Har institusjonen i rapporteringen uttrykt forskningsmessig egenart?
- Har institusjonen koblet vurdering av resultatoppnåelse opp mot sin forskningsmessige egenart?

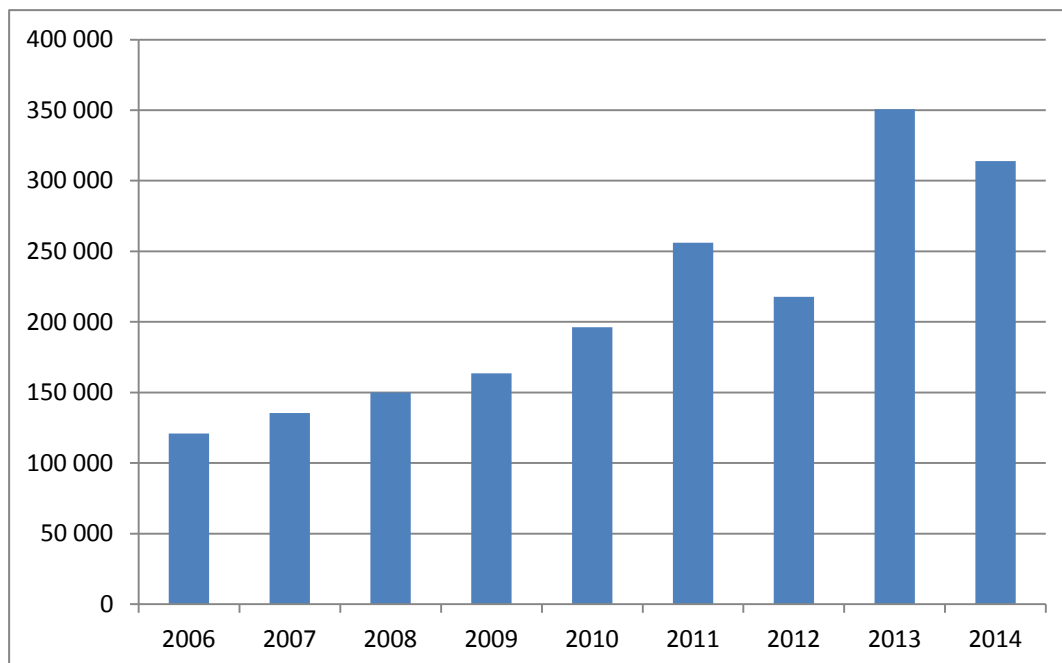
En gjennomgang av rapporteringen viser at 19 av de 24 analyserte institusjonene helt eller delvis har rapportert resultater som definert over. Det er også en oppgang sammenlignet med i fjor. De andre institusjonene rapporterer aktiviteter og/eller ambisjoner. De aller fleste institusjonene definerer en faglig profil/egenart i form av konkrete faglige satsingsområder. Noen institusjoner definerer egenarten også ut fra innretningen på forskningssatsingen, ved hjelp av formuleringer som *"sterk satsing på grunnforskning"* (Universitetet i Bergen) og *"styrket praksisnær FoU-profil"* (Høgskolen i Hedmark).

Om lag femten institusjoner foretar en eller annen form for vurdering av resultatoppnåelse opp mot egenarten, noe som er et høyere antall enn foregående år. Et eksempel er NTNU, som bruker både publiseringsresultater og tildelinger fra Forskningsrådet for å illustrere egenarten:

"NTNUs egenart er definert gjennom vår teknisk-naturvitenskapelige hovedprofil og store faglige bredde.... Resultatene av forskningsvirksomheten i 2014 avspeiler vår egenart. Når det gjelder vitenskapelig publisering i 2013 (2014-tall er ikke klare) står de tre fakultetene for teknologi og naturvitenskap (IME, IVT og IME) for om lag 62 % av NTNUs samlede publikasjonspoeng.... Gjennomslag på Forskningsrådets konkurransearenaer gir en indikasjon på den faglige egenarten. NTNUs resultat ved tildelingen av SFI-er i 2014 er naturligvis en bekreftelse på at vi har sterke teknisk-naturvitenskapelige miljøer med gode relasjoner til industri og næringsliv."

4.8 Hvor mye mottar UH-sektoren fra EUs forskningsprogrammer?

Figur 4.7 Midler fra EUs forskningsprogrammer 2006-14. 1000 kroner

Kilde: NSD

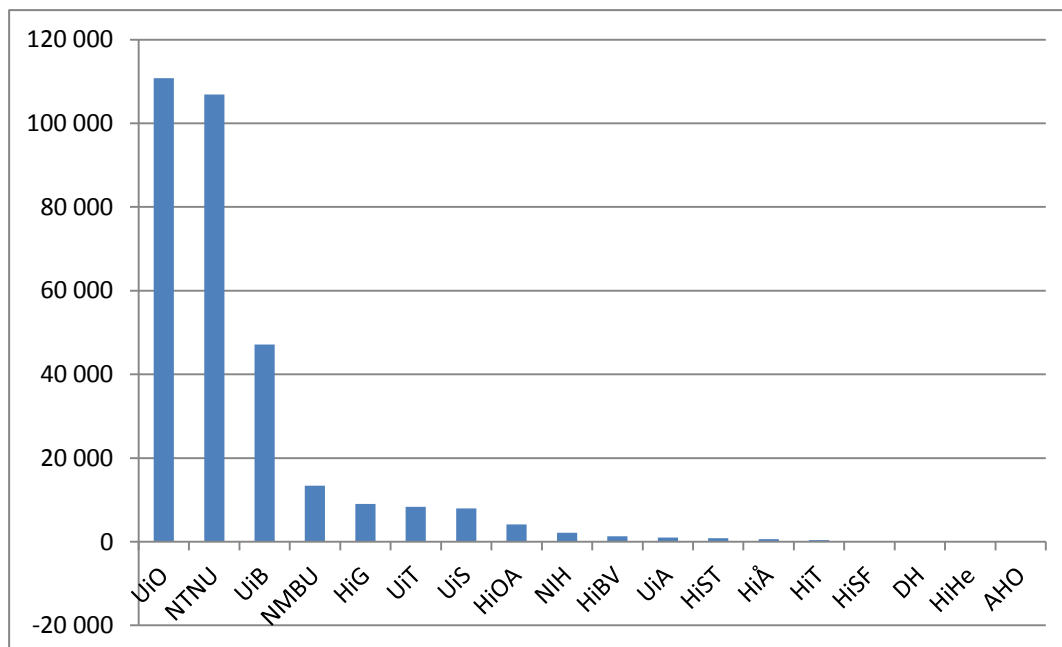
Universiteter og høyskoler mottok i alt 314 millioner kroner fra EUs rammeprogrammer for forskning i 2014 (figur 4.7). Det er en nedgang på 37 millioner kroner fra foregående år, tilsvarende drøye ti prosent. Oversikten i figuren bygger på mottatte inntekter fra EU det enkelte kalenderåret. Inntekter for flerårige prosjekter vil dermed kunne være fordelt over flere år. Figuren viser at det er store svingninger i regnskapsførte inntekter fra år til år, særlig de siste årene. I 2013 nærmet det 7. rammeprogrammet seg slutten, og det kan være grunnen til at det var ekstra store utbetalinger fra EU dette året. EUs database over søknader og prosjekter Ecorda viser at verdien av kontraktene norske UH-institusjoner har inngått, er mye jevnere fordelt på årene fra 2010 og framover.

I mai 2014 lanserte regjeringen en strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU (KD 2014). Regjeringen har fire hovedmål for den norske deltakelsen i Horisont 2020 og ERA:

- Deltakelsen skal bidra til økt kvalitet i norsk forskning og innovasjon og til at norsk forskning og innovasjon hevder seg internasjonalt.
- Deltakelsen skal bidra til økt innovasjonsevne, verdiskaping og bærekraftig økonomisk utvikling.
- Deltakelsen skal bidra til bedre velferd og en mer bærekraftig samfunnsutvikling gjennom forskning og innovasjon som gjør oss i stand til å håndtere store samfunnsutfordringer.
- Deltakelsen skal bidra til å utvikle vår egen forsknings- og innovasjonssektor, både gjennom videreutvikling av politikk og virkemidler og gjennom nye samarbeidsmønstre på tvers av landegrensene, sektorer og fag.

4.9 Hvor mye mottar hvert lærested fra EUs forskningsprogrammer?

Figur 4.8 Midler fra EUs forskningsprogrammer per lærested 2014. 1000 kroner

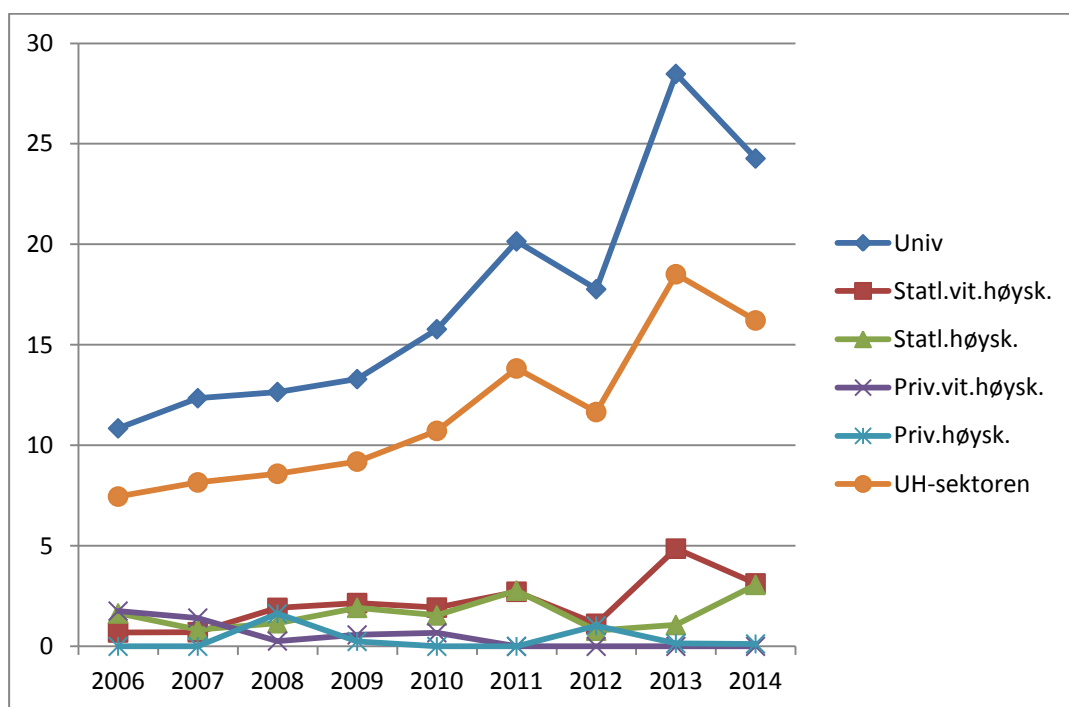
Kilde: NSD

De tre største universitetene NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo hentet inn ca. 84 prosent av UH-sektorens inntekter fra EUs rammeprogram for forskning i 2014, tilsvarende 265 millioner kroner, jf. figur 4.8. Det er nøyaktig samme andel som i 2014. Det var imidlertid klare forskyvninger mellom institusjonene fra 2013 til 2014. NTNU og Universitetet i Bergen hadde omtrent like store EU-inntekter i 2013. Mens NTNU økte sine EU-inntekter med ca. 20 millioner kroner i fjor, falt de med om lag 35 millioner kroner ved Universitetet i Bergen. Selv ved de største institusjonene er det altså store svingninger fra år til år. EU-midlene er i enda større grad enn midlene fra Forskningsrådet konsentrert om de tre største og mest forskningsintensive institusjonene. NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo sto for 71 prosent av midlene fra Forskningsrådet i 2014, jf. 4.17. Av øvrige UH-institusjoner var det bare Norges miljø- og biovitenskapelige universitet som hentet ut over 10 millioner kroner fra EUs forskningsprogrammer i 2014.

Selv om flertallet av høyskolene ikke mottok midler fra EUs rammeprogram for forskning sist år, er det likevel mulig å oppnå gjennomslag for gode forskningsmiljøer ved høyskolene. IKT-miljøet ved Høgskolen i Gjøvik er et eksempel på et spissmiljø fra høyskolene som har fått gjennomslag i rammeprogrammet. I 2014 hentet Høgskolen i Gjøvik ut mer midler enn universitetene i Agder, Stavanger og Tromsø fra EUs forskningsprogrammer. Sektoren består i dag av institusjoner med svært ulike forutsetninger for EU-engasjement. Mens de store universitetene har lang tradisjon for å søke EU, har flere av høyskolene svært begrenset erfaring. Framover må alle vurdere hvordan de kan øke engasjementet med utgangspunkt i styrker og egenart. Hvis UH-sektoren skal bidra til at Norge lykkes med strategien for Horisont 2020, er det nødvendig at flere av de beste miljøene både ved universiteter og høyskoler henter inn midler fra programmet.

4.10 Hvor stor er EU-tildelingen per faglige stilling?

Figur 4.9 EU-tildeling per faglige stilling 2006-14. 1000 kr.

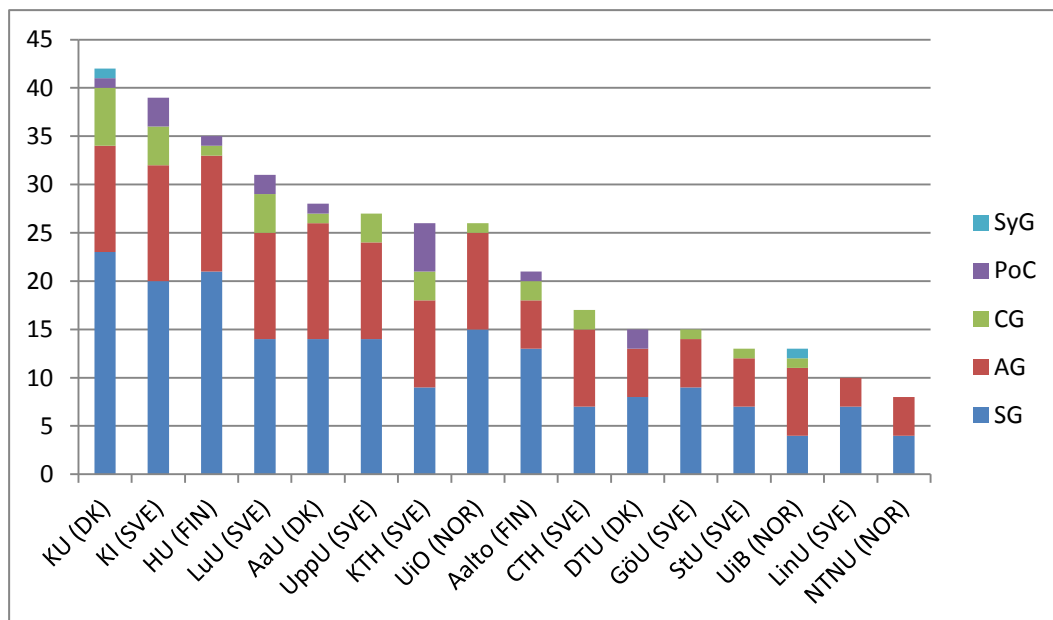
Kilde: NSD

Figur 4.9 viser tildeling fra EUs rammeprogram for forskning i 1000 kroner per faglige stilling ved universiteter og høyskoler etter institusjonskategori. I likhet med regnskapsført kontantstrøm fra rammeprogrammene, går også denne indikatoren ned fra 2013 til 2014. Gjennomsnittlig EU-tildeling per faglige stilling falt fra 18 500 kroner til 16 200 kroner, tilsvarende i overkant av tolv prosent.

Universitetene henter i gjennomsnitt klart mest midler fra EUs rammeprogram per faglige stilling, 24 300 kroner i 2014. Men Høgskolen i Gjøvik hadde i fjor den høyeste EU-tildelingen per faglig stilling i UH-sektoren med 43 300 kroner. Deretter fulgte NTNU med 36 800 kroner, og UiO med 33 600 kroner. Kun sju institusjoner har en EU-tildeling på over 10 000 kroner per faglige stilling. Foruten de tre institusjonene nevnt over, ligger NMBU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Stavanger og Norges idrettshøgskole, best an. Institusjonenes verdier på denne indikatoren varierer til dels betydelig fra år til år. For eksempel lå Høgskolen i Gjøvik best an i sektoren også i 2012, for deretter å falle kraftig på denne indikatoren i 2013 (jf. vedleggstabell V4.7). Også ved de største institusjonene varierer inntektene fra EUs forskningsprogrammer mye fra et år til et annet.

4.11 Hvor mange ERC-stipend har de norske universitetene mottatt?

Figur 4.10 ERC-stipend fordelt på nordiske universiteter. Antall

Kilde: ERC Statistics

Det europeiske forskningsrådet (ERC) har siden 2007 tildelt store stipend til individuelle forskere ut fra rene kvalitetskriterier. Stipendene er av typen "Starting Grants" (SG) for forskere i etableringsfasen fra to til sju år etter doktorgrad, "Advanced Grants" (AG) for veiletablerte forskere, og fra 2013 "Consolidator Grants" (CG) for forskere i mellomfasen fra sju til tolv år etter doktorgrad. Det er stor konkurranse om ERC-stipendene, og uttelling i ERC er et tegn på kvalitet i forskningen. Tildelingsprosenten for utlysningene av Starting Grants og Consolidator Grants er elleve, og for utlysningene av Advanced Grants 14. I tillegg deler ERC ut mindre stipend av typen Proof of Concept (PoC) for å understøtte kommersialisering av forskningsresultater. Proof of Concept er forbeholdt forskere som allerede er mottakere av ERC-stipend. ERC har også én gang tildelt Synergy Grants til store prosjekter som involverer to til fire fremragende forskere.

Figur 4.10 viser de 16 nordiske universitetene med flest ERC-tildelinger fordelt på de ulike typene stipend. De norske universitetenes uttelling ligger bak de fremste universitetene i Danmark, Sverige og Finland. Det gjelder også når antall stipend ses i forhold til universitetenes størrelse i form av antall faglig ansatte. Flest stipend har Københavns universitet hentet hjem, med 42, fulgt av Karolinska instituttet (39) og Universitetet i Helsinki (35). Av de norske kommer Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen ganske likt ut relativt til størrelsen med henholdsvis 26 og 13 stipend. NTNU har mottatt noe færre ERC-stipend relativt til sin størrelse. Universitetet i Bergen er det universitetet i oversikten som har hentet hjem flest Advanced Grants sammenlignet med Starting Grants. Københavns universitet er sammen med Universitetet i Bergen de eneste nordiske universitetene som deltar i et Synergy Grants-prosjekt. Foruten Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen og NTNU har også UiT - Norges arktiske universitet og NMBU mottatt ERC-stipend. UiT - Norges arktiske universitet er det eneste norske universitetet som har fått gjennomslag på en Proof of Concept-søknad.

4.12 Hvordan lykkes norske universiteter og høyskoler i konkurransen om midler fra EUs forskningsprogrammer?

Tabell 4.1 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på institusjonstyper. 7. rammeprogram. Antall og suksessrate i prosent.

	ANT. DELTAK.				i søkte prosj. (mill. euro)	EU-STØTTE			ANDEL KOORD.	
	i søkte prosj.	Over terskel	i innstilte prosj.	Suksess-rate i %		Over terskel	i innstilte prosj. (mill. euro)	Finansiell suksess-rate i %	i søkte prosj.	i innstilte prosj.
Univ.	2 552	1 382	488	19 %	1 589,0	594,5	234,2	15 %	39 %	28 %
Statlige høysk.	248	122	38	15 %	91,4	35,0	11,7	13 %	24 %	
Vitensk. høysk.	64	33	5	8 %	38,1	15,6	1,6	4 %	30 %	
Andre UH-sektor	40	20	7	18 %	13,6	4,5	1,6	12 %	8 %	
Tot. UH-sektor:	2 904	1 557	538	19 %	1 732,1	649,6	249,2	14 %	37 %	26 %

Kilde: Forskningsrådet/Ecorda

Norske universiteter og høyskoler sendte over 2 900 søknader om støtte fra EUs 7. rammeprogram, som hadde sin siste utlysning i 2013. Av disse søknadene ble 1 557, eller 54 prosent, funnet støtteverdige. På grunn av begrenset med midler er det bare de høyest rangerte prosjektene som faktisk mottar støtte. Det utgjorde for UH-sektorens del 538 prosjekter, noe som gir en tilslagsprosent på 19 (tabell 4.1).

Universitetene har vært dominerende i 7. rammeprogram, med 87 prosent av totalt antall søknader, 89 prosent av søknader over terskel, 91 prosent av de innvilgede prosjektene og 94 prosent av de tildelte midlene. Med en suksessrate på 20 prosent har universitetene fått innvilget en av fem søknader. Universitetene har også høyest finansiell suksessrate og høyest andel koordinatorprosjekter.

I alt har norske UH-institusjoner blitt tildelt ca. 250 millioner euro fra 7. rammeprogram. Da prosjekttildelingene strekker seg over flere år, vil institusjonene i en overgangsperiode motta midler både fra 7. rammeprogram og Horisont 2020. Foreløpig er det sparsomt med data fra H2020. Søkning og støtte fordelt på institusjonstyper så langt i H2020 er framstilt i tabell 4.2.

Tabell 4.2 Fordelingen av norske deltakelser og koordinatorene på institusjonstyper. Horisont 2020. Antall og suksessrate i prosent.

	ANT. DELTAK.			EU-STØTTE			ANDEL KOORD.	
	i søkte prosj.	i innstilte prosj.	Suksess-rate i %	i søkte prosj. (mill. euro)	i innstilte prosj. (mill. euro)	Finansiell suksess-rate i %	i søkte prosj.	i innstilte prosj.
Univ.	463	58	13 %	296,5	33,7	11 %	40 %	36 %
Statlige høysk.	43	4	9 %	28,9	1,6	5 %	35 %	25 %
Vitensk. høysk.	16	1	6 %	6,8	0,2	3 %	13 %	
Andre UH-sektor	4	1	25 %	0,7	0,4	55 %	25 %	
Tot. UH-sektor:	526	64	12 %	332,8	35,9	11 %	39 %	34 %

Kilde: Forskningsrådet/Ecorda

Mønsteret i Horisont 2020 (H2020) er det samme som i 7. rammeprogram. Universitetene dominerer både når det gjelder antall søknader og antall innvilgede prosjekter. Suksessraten er imidlertid lavere enn i 7. rammeprogram. Til tross for det er UH-sektorens returandel på omtrent samme nivå hittil i H2020 som i hele foregående rammeprogram, i underkant av 0,6 prosent. Det samme gjelder instituttsektorens andel, som var 0,66 prosent i 7. rammeprogram, mot foreløpig 0,63 prosent i H2020. Returandelen uttrykker hvor stor andel av de utlyste midlene som tilfaller et land eller en sektor i et land. Målet for Norge er å øke returandelen i H2020 til to prosent, fra 1,68 prosent i 7. rammeprogram. Foreløpig ligger Norges returandel i H2020 på 1,87 prosent. Det er dermed høyere enn for 7. rammeprogram samlet, men på nivå med returandelen i 2013. Gjennom 7. rammeprogram svingte denne andelen fra 1,37 prosent til 2,16 prosent per år. Det er derfor altfor tidlig å trekke noen konklusjon om Norge er på vei mot målet for returandel i H2020. Det er heller ikke UH-sektoren og instituttsektoren som har bidratt til økt norsk returandel i første del av H2020 sammenlignet med hele 7. rammeprogram, men bedrifter og andre FoU-aktører i offentlig sektor.

4.13 I hvilke deler av EUs forskningsprogrammer deltar norske universiteter?

Tabell 4.3 Fordeling av deltakelser og koordinatorene på programmer, hele FP7. Universitetene. Antall og suksessrate i prosent.

	ANTALL DELTAK.				EU-STØTTE				ANTALL KOORD.	
	i søkte prosj.	Over terskel	i innst. prosj.	Suksess-rate i %	i søkte prosj. (mill. euro)	Over terskel	i innst. prosj. (mill. euro)	Finansiell suksess-rate i %	i søkte prosj.	i innst. prosj.
HEALTH	187	106	57	30 %	102,6	56,2	26,3	26 %	24	9
BIO	159	113	34	21 %	67,4	48,0	10,3	15 %	13	
ICT	382	151	51	13 %	188,2	73,5	23,4	12 %	59	7
NMP	82	35	22	27 %	45,0	17,2	10,3	23 %	14	5
ENERGY	57	36	20	35 %	24,3	13,1	7,6	31 %	8	2
ENVIRONMENT	157	117	46	29 %	66,6	48,0	21,0	32 %	16	5
TRANSPORT	15	9	4	27 %	6,4	2,7	1,7	26 %	2	1
SSH	153	105	17	11 %	60,3	40,7	4,1	7 %	43	2
SPACE	13	11	3	23 %	3,4	3,0	1,1	31 %	1	
SECURITY	37	20	8	22 %	15,9	8,0	2,2	14 %	7	
JTI	21	14	10	48 %	5,5	3,3	2,0	37 %	2	1
Sum Cooperation:	1263	717	272	22 %	585,8	313,8	110,1	19 %	189	32
RI	61	50	29	48 %	20,2	16,8	5,8	29 %	6	3
SME	33	11	6	18 %	0,7	0,1	0,0	6 %	6	1
REGIONS	5	1	1	20 %	1,7	0,4	0,4	25 %	1	
SiS	74	46	24	32 %	15,2	9,8	5,1	34 %	14	5
INCO	3				0,2					
COH	1	1	1	100 %	0,0	0,0	0,0	100 %		
Sum Capacities:	177	109	61	34 %	38,1	27,2	11,4	30 %	27	9
ERC/Ideas:	465	113	43	9 %	926,8	215,4	77,5	8 %	427	40
MCA/People:	637	433	102	16 %	38,3	38,2	35,3	92 %	353	58
FISSION/Euratom:	10	10	10	100 %	0		0	0 %	0	0
Sum alle progr:	2552	1382	488	19 %	1589,0	594,5	234,2	15 %	996	139

Kilde: Forskningsrådet/Ecorda

Universitetenes søknader og tilslag fordelt på de ulike elementene i det nå avsluttede 7. rammeprogrammet er framstilt i tabell 4.3. Blant de tematiske programmene var informasjons- og kommunikasjonsteknologi (ICT) det mest søkte, men suksessraten var beskjeden (13 prosent). ICT var det største enkeltprogrammet i 7. rammeprogram med over 9 milliarder euro i budsjett, men samtidig ett av de mest søkte programmene. Suksessraten for samtlige søkere til programmet var dermed heller ikke særlig høy (16 prosent), men noe høyere enn for norske universiteter. Det var også stor søkning til samfunnsvitenskap og humaniora (SSH), men tilslagsprosenten var den laveste blant de tematiske programmene. ENERGY var et eksempel på et program med forholdsvis få søknader fra norske universiteter, men hvor forskerne lyktes godt. Innvilgelsen på 35 prosent var den nest høyeste på de tematiske programmene. HEALTH var et eksempel på et program hvor norske

universitetsforskere både søkte forholdsvis mye, og hvor tilslaget var godt. Målt i pengeverdi var ERC-stipendene de største prosjektene i 7. rammeprogram, både i søkt sum, funnet støtteverdig, tildelt sum, og per innvilgede prosjekt. I gjennomsnitt mottok hvert prosjekt 1,8 millioner euro, tilsvarende over 15 millioner kroner med eurokurs på 8,5. En tredjedel av midlene norske universiteter har hentet ut fra 7. rammeprogram, stammer fra ERC. Til sammenligning utgjorde ERC om lag 15 prosent av rammeprogrammets budsjett. ERC er et virkemiddel særlig rettet mot universitetssektoren og den langsiktige, grunnleggende forskningen. Innenfor mange av de tematiske programmene konkurrerer universitetene i større grad med næringsliv og institutter. Det er derfor naturlig at ERC utgjør en større del av universitetenes prosjektportefølje enn av programmets budsjett.

De fire breddeuniversitetene NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet hadde en noe ulik søknadsprofil i det 7. rammeprogrammet. Både Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo søkte i stor grad om ERC-stipend og Marie Curie Actions (individuelle forskerstipend). Ved disse to institusjonene utgjorde søknader til ERC og MCA halvparten eller mer av alle søknadene deres til 7. rammeprogram. Innenfor de tematiske programmene søkte Universitetet i Oslo klart mest fra ICT, mens Universitetet i Bergen søkte mest fra HEALTH. NTNU og UiT - Norges arktiske universitet søkte i mindre grad midler fra ERC og MCA enn de to andre breddeuniversitetene. Særlig ved NTNU utgjorde ERC-søknadene lav andel av alle søknadene til rammeprogrammet, bare drøye ti prosent. Ved denne institusjonen er ICT-programmet det mest populære å søke. NTNU hadde stor suksess i ENERGY, med 42 prosent tilslag. UiT - Norges arktiske universitet søkte mest fra BIO-programmet innenfor de tematiske programmene, men lyktes bedre i HEALTH og ENVIRONMENT.

H2020 er bygd opp annerledes enn 7. rammeprogram, jf. boks 4.1, men flere av programmene er likevel videreført, for eksempel ERC og de tematiske programmene HEALTH, ENERGY og SECURITY. Universitetene søker programmene innenfor Excellent science langt mer enn programmene innenfor Societal challenges, til tross for at sistnevnte knippe programmer utgjør en større del av H2020-budsjettet. Aller mest søkt er Marie Skłodowska Curie Actions, med over en tredjedel av universitetssøknadene. De mest søkte tematiske programmene er HEALTH, FOOD og ICT innenfor Industrial leadership. Norske universiteters suksess er foreløpig størst innenfor ENVIRONMENT. Disse tallene må tolkes med forsiktighet, da tallmaterialet fra H2020 foreløpig er lite.

I vedleggstabell V4.8-V4.15 er søknader og innvilgede prosjekter i 7. rammeprogram og H2020 framstilt per universitet. Så langt har Universitetet i Bergen lyktes best i H2020 av de norske universitetene, med like mange innstilte prosjekter og høyere bevilgning enn Universitetet i Oslo og under halvparten så mange søknader. Det er særlig innenfor Societal challenges Universitetet i Bergen har lyktes vesentlig bedre enn både NTNU og Universitetet i Oslo. Også NMBU har hatt god finansiell suksess så langt i H2020.

4.14 I hvilke deler av EUs forskningsprogrammer deltar norske høyskoler?

Tabell 4.4 Fordeling av deltakelser og koordinatorene på programmer, hele FP7. Høyskolene. Antall og suksessrate i prosent.

	ANTALL DELTAK.				i søkte prosj. (mill. euro)	EU-STØTTE			ANTALL KOORD.	
	i søkte prosj.	Over terskel	i innst. prosj.	Suksess-rate i %		Over terskel	i innst. prosj. (mill. euro)	Finansiell suksess-rate i %	i søkte prosj.	i innst. prosj.
HEALTH	7	3	2	29 %	2,9	1,1	1,1	37 %		
BIO	23	14	1	4 %	6,6	4,3	0,1	2 %	2	
ICT	61	23	4	7 %	30,1	7,8	0,9	3 %	9	
NMP	10	2	1	10 %	7,2	0,7	0,4	6 %	4	
ENERGY	3				1,3				1	
ENVIRONMENT	11	6	1	9 %	3,6	1,7	0,0	1 %	2	
TRANSPORT	12	3	1	8 %	3,4	0,3	0,1	3 %	2	
SSH	43	30	7	16 %	15,2	10,1	1,9	13 %	7	1
SPACE	1				0,5					
SECURITY	34	24	5	15 %	19,5	13,0	2,4	12 %	4	
JTI	2				0,8				1	
Sum Cooperation:	207	105	22	11 %	91,0	38,8	6,9	8 %	32	1
RI	1	1	1	100 %	0,0	0,0	0,0	100 %		
SME	13	7	2	15 %	0,2	0,1	0,0	8 %	1	
REGIONS	2	1	1	50 %	0,4	0,3	0,3	70 %		
SiS	19	12	9	47 %	5,9	4,1	3,8	65 %	3	2
Sum Capacities:	35	21	13	37 %	6,5	4,5	4,2	64 %	4	2
ERC/Ideas:	19	2			29,8	5,0			14	
MCA/People:	51	27	8	16 %	2,2	2,2	2,2	100 %	29	3
Sum alle progr:	312	155	43	14 %	129,6	50,5	13,3	10 %	79	6

Kilde: Forskningsrådet/Ecorda

Søknadsprofilen til høyskoler og vitenskapelige høyskoler i 7. rammeprogram viste visse likhetstrekk med universitetene. ICT var også blant disse det mest søkte programmet, men suksessraten var enda lavere for høyskolene (tabell 4.4). Forskjellene er også tydelige. HEALTH ble lite søkt fra høyskolesiden. Programmet var mest relevant for medisinerne, som i all hovedsak befinner seg på de gamle universitetene. De to programmene for TRANSPORT og SECURITY ble nesten like mye søkt fra høyskolene som fra universitetene. Med ERC var situasjonen omvendt. Svært få forskere ved høyskoler og vitenskapelige høyskoler søkte ERC, og ingen lyktes. De to høyskolene som søkte mest til 7. rammeprogram var Høgskolen i Gjøvik (61 søknader) og Høgskolen i Oslo og Akershus (53 søknader). Høgskolen i Gjøvik fikk tilslag på 13 prosent av søknadene, mens Høgskolen i Oslo og Akershus fikk tilslag på 23 prosent. Disse to høyskolene alene sto dermed for over en tredjedel av alle søknadene fra høyskoler og vitenskapelige høyskoler og nesten halvparten av de innvilgede prosjektene. Høyskolene søker i motsetning til universitetene mest fra programmer innenfor Societal challenges i H2020. Det er også her høyskolene har fått alle sine tilslag så langt, jf. V4.16.

Boks 4.2 Horisont 2020 – oppbygging og budsjett

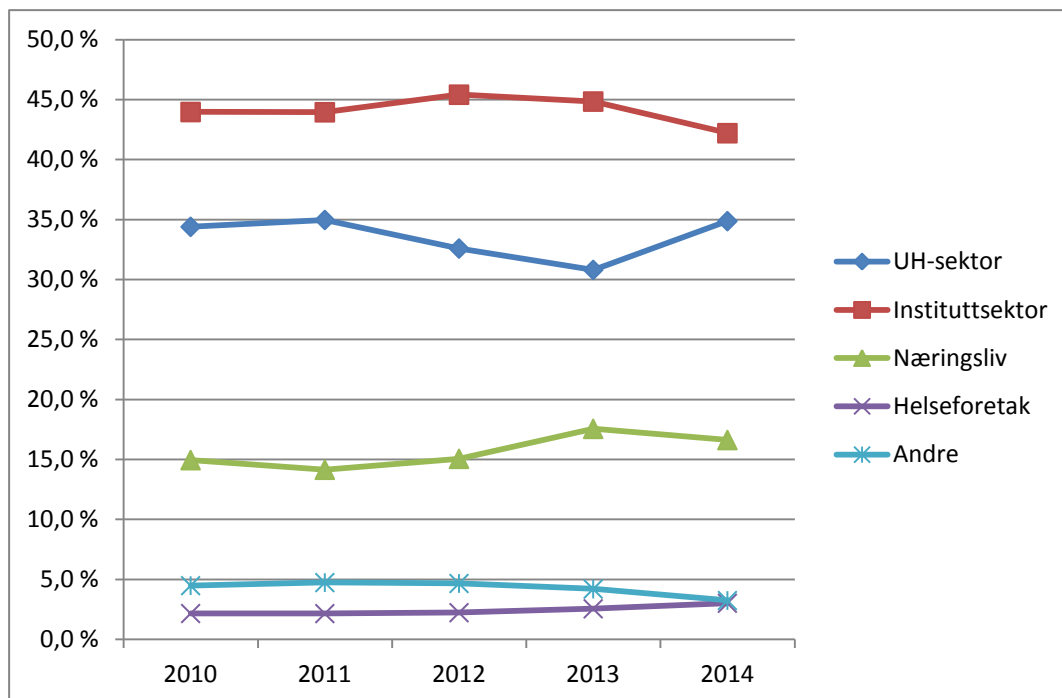
Horisont 2020 (H2020) er EUs 8. rammeprogram for forskning siden oppstarten av rammeprogrammene i 1984. H2020 gjelder i perioden 2014-20, og har et samlet budsjett på nesten 80 milliarder euro i løpende priser. Det innebærer ca. 30 prosent realøkning av budsjettet sammenlignet med 7. rammeprogram. H2020 er delt inn i tre hoveddeler: Fremragende forskning, industrielt lederskap og samfunnsutfordringer. I tillegg kommer bevilgninger til Det europeiske instituttet for innovasjon og teknologi (EIT), Euroatom og noen andre mindre programmer. Oppbyggingen av og budsjett for H2020 er vist i tabellen under:

Horizon 2020 (2014-20)		
	Break-down	Estimated final amount (mill. Euros)
I Excellent science, of which	31,7 %	24 441
1. The European Research Council (ERC)	17,0 %	13 095
2. Future and Emerging Technologies	3,5 %	2 696
3. Marie-Sklodowska-Curie Actions	8,0 %	6 162
4. European research infrastructures	3,2 %	2 488
II Industrial leadership, of which	22,1 %	17 016
1. Leadership in enabling and industrial technologies	17,6 %	13 557
2. Access to risk finance	3,7 %	2 842
3. Innovation in SMEs	0,8 %	616
III Societal challenges, of which	38,5 %	29 679
Health, demographic change and wellbeing	9,7 %	7 472
Food security, sustainable agriculture and forestry, marine maritime and inland water research and the Bioeconomy	5,0 %	3 851
Secure, clean and efficient energy	7,7 %	5 931
Smart, green and integrated transport	8,2 %	6 339
Climate action, environment resource efficiency and raw materials	4,0 %	3 081
Europe in a changing world - inclusive, innovative and reflective societies	1,7 %	1 309
Secure societies - protecting freedom and security of Europe and its citizens	2,2 %	1 695
Science with and for society	0,6 %	462
Spreading excellence and widening participation	1,1 %	816
European Institute of Innovation and Technology (EIT)	3,5 %	2 711
Non-nuclear direct actions of the JRC	2,5 %	1 903
Total EU regulation	100,0 %	77 028
Fusion indirect actions	45,4 %	728
Fission indirect actions	19,7 %	316
Nuclear direct actions of the JRC	34,9 %	560
Total Euratom regulation (2014-18)	100,0 %	1 603

Kilde: EU-kommisjonen

4.15 Hvor stor andel av Norges forskningsråds tildelinger går til UH-sektoren?

Figur 4.11 Forskningsrådets totale tildelinger fordelt på sektor 2010-14. Prosent

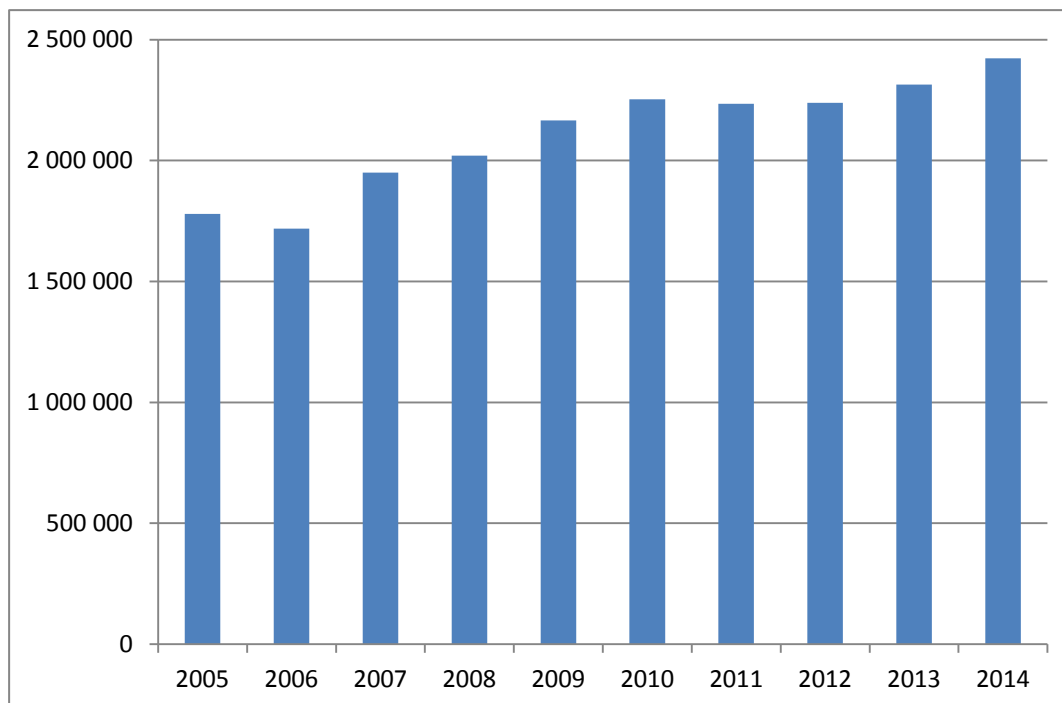
Kilde: Forskningsrådet

UH-sektorens andel av de totale tildelingene fra Forskningsrådet lå på ca. 35 prosent i 2014 (figur 4.11). Andelen er dermed tilbake på samme nivå som i 2011, etter å falt de to mellomliggende årene.

Instituttsektoren er den største mottakeren av midler fra Forskningsrådet. Etter å ha vært oppe i drøye 45 prosent i 2012, har instituttsektorens andel av midlene fra Forskningsrådet falt de siste to årene, til 42 prosent i 2014. Næringslivets andel av tildelingene har også sunket noe det siste året, fra snau 18 prosent til snau 17 prosent. Helseforetakenes andel av midlene har steget svakt siden 2010, mens andre aktørers andel har falt. Utviklingen kan skyldes både endringer i sammensetningen av Forskningsrådets virkemidler og at enkelte sektorer vinner fram på bekostning av andre i konkurransen om midler.

4.16 Hvor mye midler mottar UH-sektoren fra Norges forskningsråd?

Figur 4.12 Midler fra Forskningsrådet 2005-14. 1000 kroner

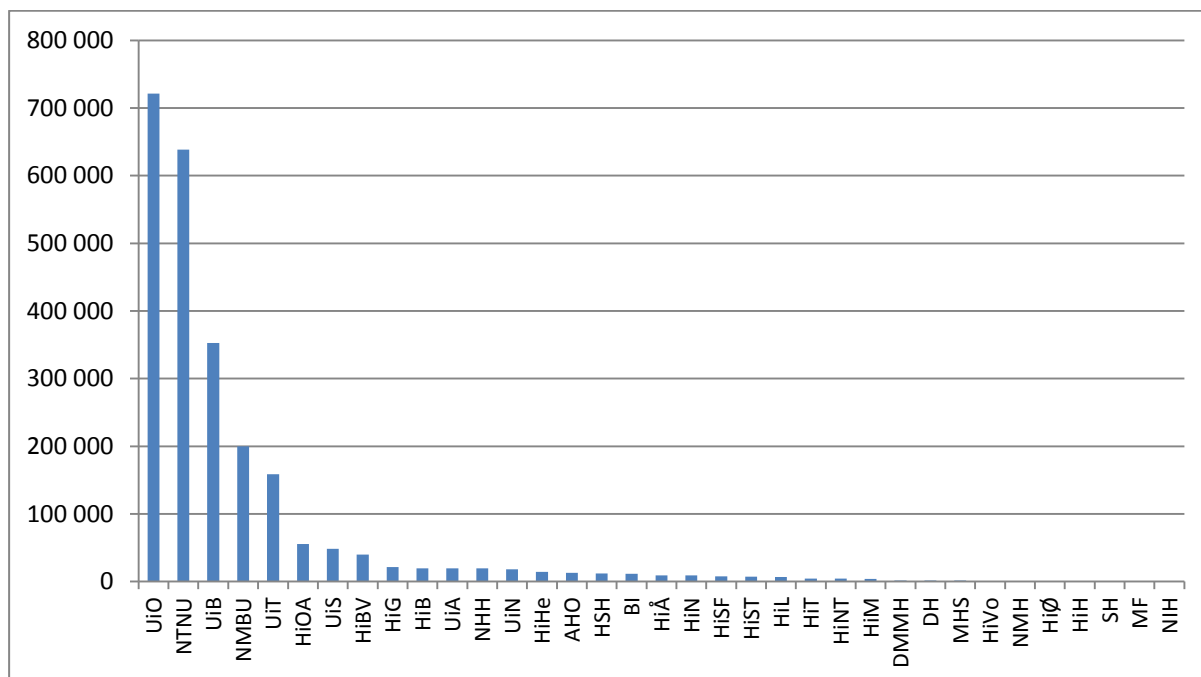

Kilde: NSD

Universiteter og høyskoler mottok i overkant av 2,4 milliarder kroner fra Forskningsrådet i 2014 (figur 4.12). Forskningsrådet er den største enkeltstående kilden til eksterne inntekter i UH-sektoren, men det varierer betydelig mellom institusjonene hvor mye de mottar fra denne kilden, jf. figur 4.13 på neste side. Det er i 2014 en oppgang på 108 millioner kroner i UH-sektorens inntekter fra Forskningsrådet sammenlignet med foregående år, tilsvarende 4,7 prosent. Det innebærer at veksten i sektorens inntekter fra Forskningsrådet for første gang siden 2010 ligger over den generelle pris- og kostnadsutviklingen. Realveksten i 2014 var likevel ikke så stor som gjennomsnittet for årene 2006-10. Oversikten i figuren bygger på det såkalte kontantstrømprinsippet, det vil si mottatt inntekt fra Forskningsrådet det enkelte kalenderåret. Også UH-sektorens andel av Forskningsrådets totale tildelinger økte i 2014, jf. avsnitt 4.15.

4.17 Hvor mye mottar hvert lærested fra Norges forskningsråd?

Figur 4.13 Midler fra Norges forskningsråd per lærested 2014. 1000 kroner

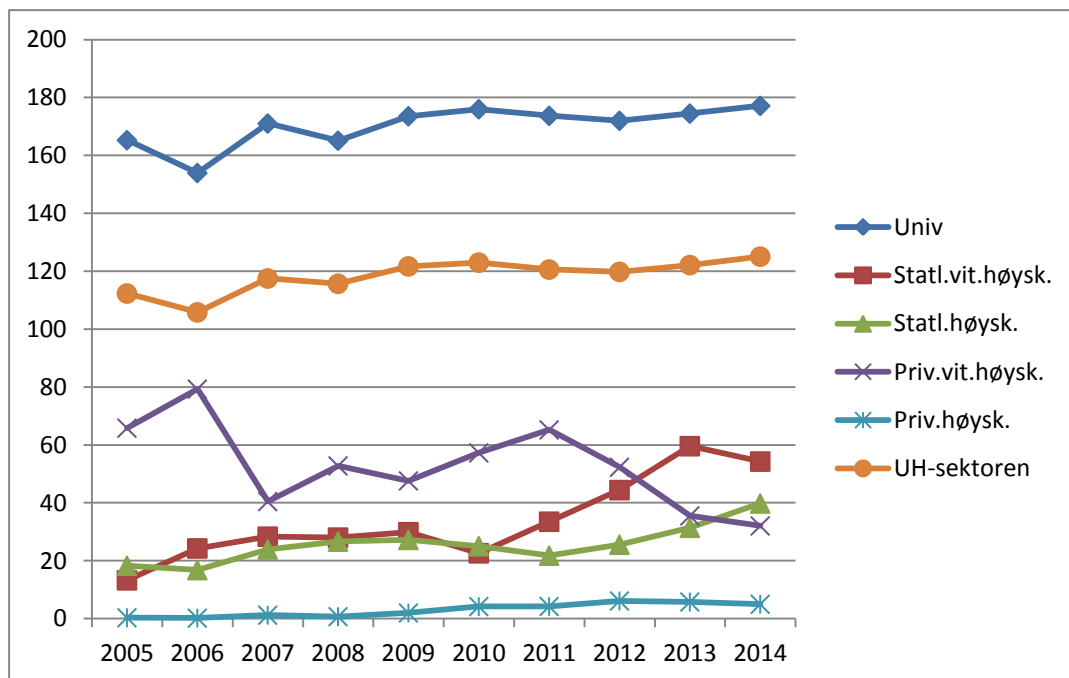
Kilde: NSD

I alt 35 av UH-institusjonene mottok i 2014 midler fra Forskningsrådet. Det er samme antall mottakere som året før. Midlene er i stor grad konsentrert om de største universitetene (figur 4.13). NMBU, NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet hentet i fjor ut nærmere 2,1 milliarder kroner fra Forskningsrådet, tilsvarende en andel på 86 prosent av midlene til UH-sektoren. De tre universitetene i Agder, Nordland og Stavanger mottok 86 millioner kroner fra Forskningsrådet i fjor, det vil si til sammen litt over halvparten av UiT - Norges arktiske universitets tildeling. Langt flere høyskoler henter inn inntekter fra denne kilden enn fra EUs rammeprogram for forskning. For de fleste høyskolenes del er det snakk om forholdsvis små beløp. 13 av dem mottok under 5 millioner kroner hver i 2014.

Seks av de statlige høyskolene hadde mer enn 10 millioner kroner i forskningsrådsinntekter i 2014. Mest av disse mottok Høgskolen i Oslo og Akershus med over 55 millioner kroner. Dette er noe mer enn tildelingen til Universitetet i Stavanger. Deretter fulgte Høgskolen i Buskerud og Vestfold med om lag 40 millioner kroner, som er langt mer enn hva universitetene i Agder og Nordland mottok. Det at høyskolene lykkes bedre i Forskningsrådet enn i EU, henger blant annet sammen med at Forskningsrådet har egne programmer av særlig relevans for eller særskilt rettet mot høyskolene, jf. 4.20. De statlige høyskolene har doblet sin andel av inntektene fra Forskningsrådet siden 2005, fra 4,4 prosent til 8,8 prosent. Økningen var særlig stor fra 2013 til 2014, med over to prosentpoeng og 64 millioner kroner, til 213 millioner kroner. Noe av økningen kan forklares med at Arbeidsforskningsinstituttet (AFI) og Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) har fusjonert med Høgskolen i Oslo og Akershus og tatt med seg sin portefølje av prosjekter fra Forskningsrådet inn i høyskolen.

4.18 Hvor stor er tildelingen fra Norges forskningsråd per faglige stilling?

Figur 4.14 Norges forskningsråds tildeling per faglige stilling 2005-14. 1000 kroner

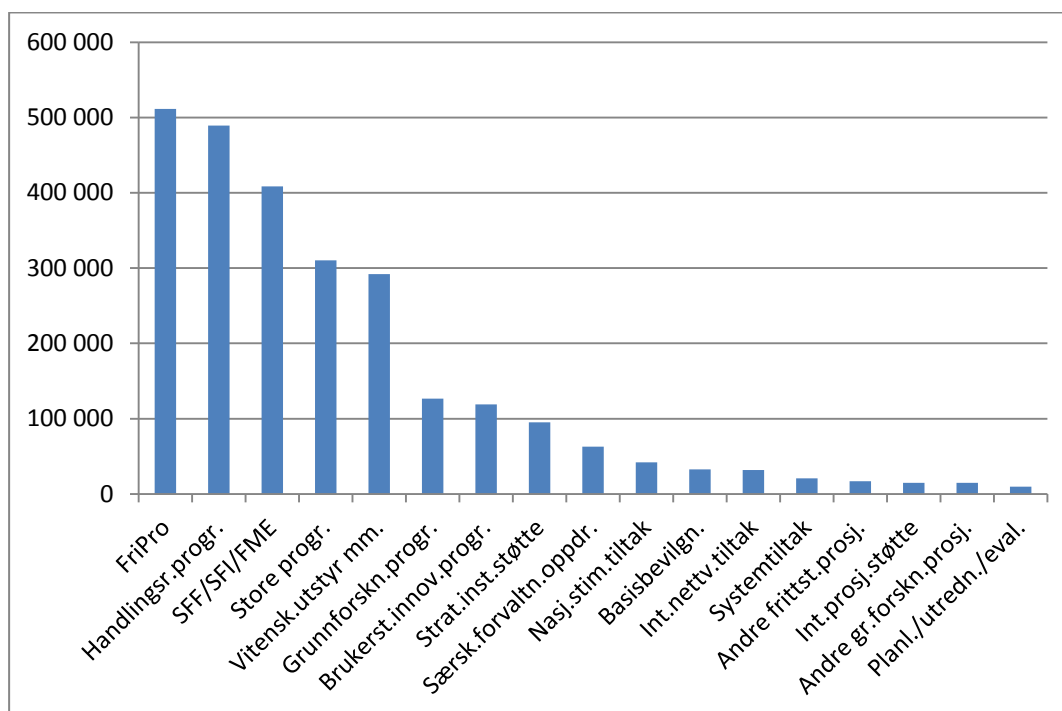
Kilde: NSD

Figur 4.14 viser tildeling fra Forskningsrådet i 1000 kroner per faglige stilling ved universiteter og høyskoler etter institusjonskategori. Utviklingen i tildeling per faglige stilling viser stort sett det samme mønsteret som for utviklingen i UH-sektorens totale inntekter fra Forskningsrådet, jf. 4.16: Stigning fram til 2010, deretter utflating, for igjen å stige de siste par årene. På grunn av veksten i antall faglige stillinger den siste tiårsperioden er utviklingen i inntekt per stilling mye flattere enn i inntekt totalt. I løpende priser er inntektene fra Forskningsrådet bare snau 13 000 kroner høyere per faglige stilling i 2014 sammenlignet med 2005. I faste 2014-priser har inntektene per stilling falt med nesten 29 000 kroner i samme periode, tilsvarende en realnedgang på 19 prosent. Det betyr at det er flere forskere som grovt sett konkurrerer om samme mengde midler, også når rekrutteringsstillinger holdes utenfor. Blant annet er det langt flere faglig ansatte med førstestillingskompetanse i UH-sektoren enn i 2005.

Universitetene har den klart høyeste tildelingen, med 177 000 kroner per faglige stilling i 2014. Deretter følger de statlige vitenskapelige høyskolene. Tildelingen per faglige stilling ved de private vitenskapelige høyskolene har falt de siste årene, og de ble i 2014 passert av de statlige høyskolene. NMBU var enkeltinstitusjonen med høyest tildeling i 2014, ca. 267 000 kroner fra Forskningsrådet per faglige stilling. Universitetet i Oslo og NTNU ligger omtrent likt på snau 220 000 kroner. Blant de vitenskapelige høyskolene trakk Arkitektur- og designhøgskolen inn mest midler fra Forskningsrådet, med 176 000 kroner per faglige stilling. Det er på nivå med Universitetet i Bergen. I gruppen høyskoler kommer Høgskolen i Gjøvik best ut, med drøye 100 000 kroner i tildeling per stilling. Men tallene for høyskolene varierer mye fra år til år (jf. vedleggstabell V4.17). De har forholdsvis få prosjekter, og et tilslag fra eller til kan gi stort utslag.

4.19 Fra hvilke virkemidler i Norges forskningsråd mottar universiteter og høyskoler midler?

Figur 4.15 Norges forskningsråds tildeling til UH-sektoren per hovedvirkemiddel 2014. 1000 kroner

Kilde: Forskningsrådet

Fri prosjektstøtte er det største virkemidlet for UH-sektoren i Forskningsrådet (figur 4.15). Tildelingen over FriPro var i 2014 over 500 millioner kroner. Dette utgjorde ca. 20 prosent av den totale tildelingen til universiteter og høyskoler. Det er mindre enn året før fordi tildelingene fra flere av de andre store hovedvirkemidlene vokste betydelig i 2014. Det gjelder Handlingsrettede programmer, SFF/SFI/FME¹² og Vitenskapelig utstyr, som til sammen vokste med nærmere 370 millioner kroner fra 2013 til 2014. Sammen med Store programmer utgjorde disse fem største virkemidlene over tre fjerdedeler av Forskningsrådets tildeling til UH-sektoren i 2014.¹³

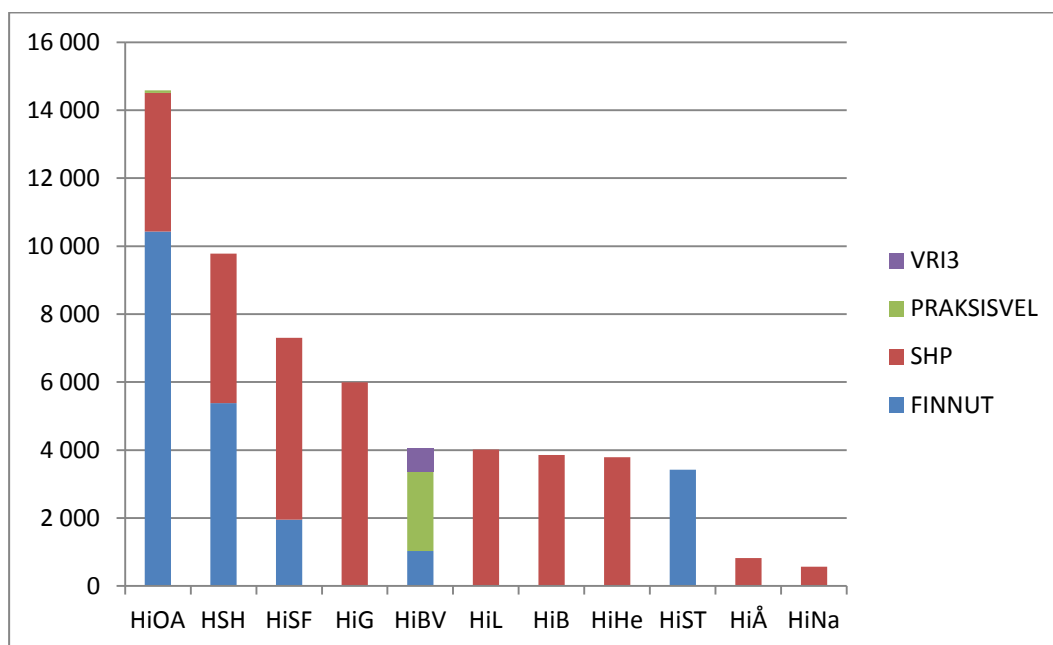
I vedleggstabellene V4.18 og V.4.19 er søknadsprofil og tilslagsprosent for universitetene framstilt. Nesten halvparten av alle søknader fra universitetene i 2014 gikk til FriPro. Det er stor forskjell i søknadsprofilen til gamle og nye universiteter. Mens andelen søknader til FriPro ved de gamle universitetene varierte fra 41 prosent (NTNU) til 57 prosent (Universitetet i Oslo), lå den ved alle de fire nye universitetene mellom 24 prosent og 26 prosent. Universitetene i Agder, Nordland og Stavanger søker i langt større grad handlingsrettede programmer enn de andre universitetene. Av de store programmene har handlingsrettede programmer høyest innvilgelsesprosent.

¹² SFF (Sentre for fremragende forskning), SFI (Sentre for forskningsdrevet innovasjon), FME (Sentre for fornybar og miljøvennlig energi).

¹³ Disse tallene er basert på Forskningsrådets oversikter over tildelinger til UH-sektoren. Forskningsrådets tall kan avvike noe fra institusjonenes regnskapsførte inntekter fra Forskningsrådet, blant annet på grunn av ulike prinsipper for periodisering.

4.20 Hvilke programmer i Norges forskningsråd er viktigst for statlige høyskoler?

Figur 4.16 Norges forskningsråds tildelinger i 2014 til statlige høyskoler innenfor VRI3, PRAKSISVEL, SHP og FINNUT

Kilde: Forskningsrådet

Statlige høyskoler mottok 80 millioner kroner i 2014 fra de fire virkemidlene Strategiske høyskoleprosjekter (SHP), Praksisrettet FoU for helse- og velferdstjenestene (PRAKSISVEL), Forskning og innovasjon i utdanningssektoren (FINNUT) og Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI) (figur 4.16). Dette er virkemidler som er særskilt innrettet mot høyskolene eller spesielt relevante for deres fagprofil. Av disse fire virkemidlene hadde SHP både størst tildeling (32,9 millioner kroner) og tildeling til flest høyskoler (9). Høgskolen i Oslo og Akershus sto for den største andelen av tildelingene over disse fire virkemidlene, med 18 prosent. Deretter følger flere av de mindre høyskolene: Høgskolen i Stord/Haugesund, Høgskulen i Sogn og Fjordane og Høgskolen i Gjøvik. De to storbyhøyskolene Høgskolen i Bergen og Høgskolen i Sør-Trøndelag har forholdsvis beskjedne tildelinger. Sju av 18 statlige høyskoler mottok ikke midler over noen av disse programmene i 2013.

I vedleggstabell V4.20 er antall søknader til Forskningsrådet og antall tilslag per høyskole oppgitt for 2014. Av 233 behandlede søknader totalt fra statlige høyskoler fikk 57 tilslag, tilsvarende en innvilgelsesprosent på 24. Det er litt lavere enn for universitetene samme år, som hadde en innvilgelsesprosent på 27 prosent. Variasjonen i antall sendte søknader per høyskole er stor, fra to ved Høgskolen i Harstad til 57 ved Høgskolen i Oslo og Akershus. Handlingsrettede programmer og strategisk institusjonsstøtte er de to mest populære programtypene å søke på for statlige høyskoler. Disse sto for nærmere 60 prosent av alle behandlede søknader fra høyskolene i 2014. PRAKSISVEL og FINNUT inngår i den første typen programmer og SHP i den siste. FRIPRO var det tredje mest populære programmet, men her fikk høyskolene dårlig gjennomslag. Kun én av 23 søknader oppnådde tildeling. Den kom fra Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Boks 4.3 Sverige vil fagfelleverdure all universitets- høyskoleforskning

Det svenske Vetenskapsrådet fikk i mars 2013 i oppdrag av regjeringen å foreslå en modell for fordeling av ressurser til universiteter og høyskoler som omfatter fagfellevurdering av forskningens kvalitet og relevans. Forslaget ble lagt fram i desember 2014. Modellen benevnes FOKUS – *Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige*. Den angir hvordan 20 prosent av den direkte forskningsbevilgningen til svenske universiteter og høyskoler kan fordeles på bakgrunn av vurderinger fra ekspertpaneler. Modellen er ment å erstatte dagens fordeling basert på resultatindikatorene siteringer og eksterne inntekter. Det overordnede målet for modellen er å virke kvalitetsdrivende på forskningen som utføres ved svenske universiteter og høyskoler, samtidig som den skal medvirke til at forskning av høy kvalitet bidrar til samfunnsutviklingen. Vetenskapsrådet forventer også at modellen får positive ringvirkninger i form av bedre kunnskapsgrunnlag for forskningspolitiske og -strategiske beslutninger på ulike nivåer.

Omfatter alle læresteder og disipliner

Fagfellevurderingen skal omfatte all forskning som foregår ved svenske universiteter og høyskoler, inkludert det kunstneriske området. Tre komponenter skal inngå i vurderingen: Vitenskapelig/kunstnerisk kvalitet, kvalitetsutviklende faktorer og forskningens gjennomslag utenfor academia. Den første komponenten tillegges en vekt på 70 prosent, de to øvrige vektet 15 prosent hver. Analysenivået for vurdering av den vitenskapelige/kunstneriske kvaliteten vil være den enkelte disiplin innenfor hvert lærested. Det totale antallet analyseenheter for forskningskvaliteten vil summere seg til ca. 400. Forskningsområdene kan aggregeres til fem overgripende vitenskapsområder: naturvitenskap og landbruksvitenskap, teknologi, medisin, samfunnsvitenskap, samt humaniora og kunst. Det er vitenskapsområdene innenfor hvert lærested som er analyseenheter for komponentene kvalitetsutviklende faktorer og gjennomslag utenfor academia. I alt vil det være ca. 130 analyseenheter for disse to komponentene. Hvert forskningsområde skal ha sitt eget ekspertpanel, i tillegg vil det være ett hovedpanel per vitenskapsområde.

Beste karakter gir ekstra poeng

Panelene skal gi karakterer på en skala fra 1 til 5 innenfor hver av de tre komponentene. Karaktergivningingen skal grunngis. Karakterene omregnes til poeng ved at beste karakter vektet seks og dårligste null. Dette gjøres for å gi ekstra insentiv til å satse på den aller beste forskningen.

Vurderingskriterier

Den vitenskapelige/kunstneriske kvaliteten skal bedømmes ut fra kriteriene *nytenkning og originalitet, betydning for forskningsområdet* og *vitenskapelig soliditet og stringens*. Kvalitetsutviklende faktorer skal bedømmes ut fra kriteriene *potensial for fornyelse* og *langsiktighet*. Komponentene gjennomslag utenfor academia bedømmes ut fra kriteriene *rekkevidde* og *betydning*. I bedømmingsgrunnlaget skal det blant annet inngå casestudier.

Behov for 900 eksperter

Vetenskapsrådet foreslår at fagfellevurderingen av forskningen i svensk UH-sektor gjennomføres samtidig for alle analyseenheter hvert sjette år. Vetenskapsrådet anslår at det trengs ca. 900 fagfolk for å bemanne ekspertpanelene. Kostnadene er beregnet til 170 millioner SEK per runde.

Vetenskapsrådet: *Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige - FOKUS*. Vetenskapsrådet 2014: <https://publikationer.vr.se/wp-content/uploads/2014/12/VR14191.pdf>

4.21 Hvilke institusjoner har fått tildelinger fra kunstnerisk prosjektprogram?

Tabell 4.5 Søknader og tilsagn om tildeling fra kunstnerisk prosjektprogram 2011-15. Antall

	Søkn. 2011-I	Tilsagn 2011	Søkn. 2011-II	Tilsagn 2012-I	Søkn. 2012	Tilsagn 2012-II	Søkn. 2013	Tilsagn 2014	Søkn. 2014	Tilsagn 2015	Sum søkn.	Sum tilsagn
HiB	-	-	-	-	1	0	1	0	-	-	2	0
HiHe	-	-	-	-	-	-	1	0	1	0	2	0
HiL	1	1	-	-	-	-	2	1	1	1	4	3
HiOA	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	1	0
HiØ	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	1	1
KHiB	2	1	1	1	1	1	-	-	2	2	6	5
KHiO	1	0	3	1	1	0	1	1	2	0	8	2
NMH	2	0	0	1	4	2	1	1	2	1	9	5
NTNU	3	1	3	1	-	-	4	1	3	1	13	4
UiA	-	-	-	-	-	-	1	1	3	0	4	1
UiB	-	-	-	-	-	-	1	0	2	1	3	1
UiS	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0	1	0
UiT	-	-	-	-	1	0	-	-	-	-	1	0
Sum	9	3	8	5	8	3	12	5	18	6	55	22

Kilde: Program for kunstnerisk utviklingsarbeid

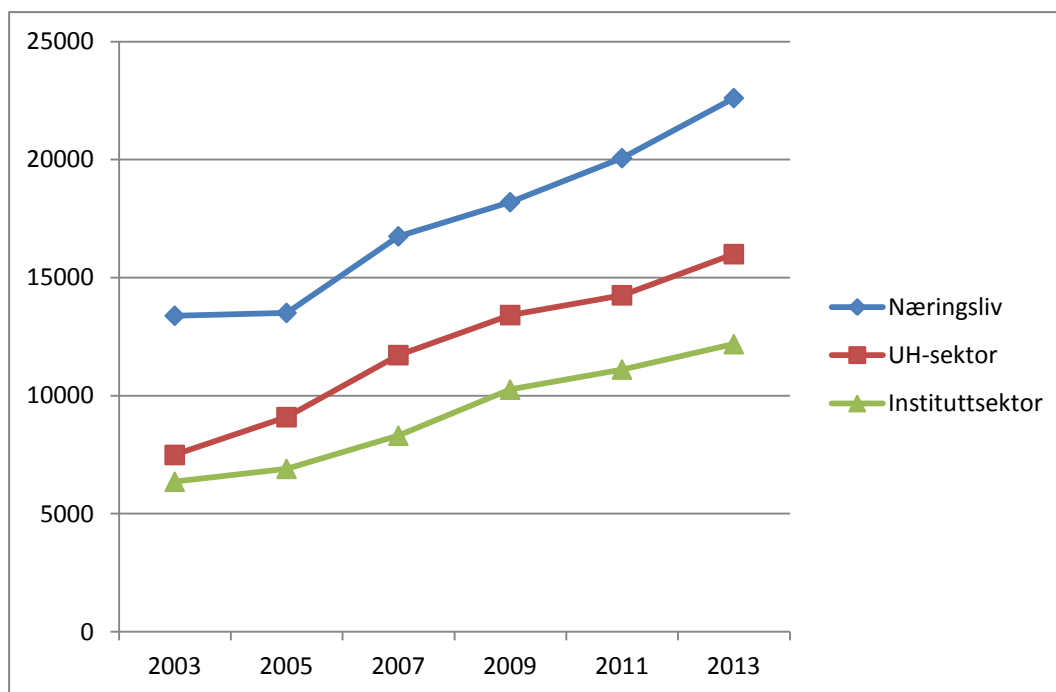
Program for kunstnerisk utviklingsarbeid består av to deler: Et stipendiatprogram og et prosjektprogram. *Prosjektprogrammet* er opprettet for å bidra til at også høyere kunstutdanning skal ha en konkurransearena for eksterne midler til kunstnerisk utviklingsarbeid. Prosjektprogrammet ble etablert i 2010. Det finansieres av Kunnskapsdepartementet og har i 2015 en ramme på 10 millioner kroner.

Tabell 4.5 viser antall søknader og antall tilsagn om tildeling per institusjon i de fem utlysingsrundene programmet foreløpig har hatt. I alt er det søkere fra 13 institusjoner, og åtte institusjoner har fått gjennomslag. NTNU har sendt flest søknader (13), fulgt av Norges musikkhøgskole (9). Kunst- og designhøgskolen i Bergen og Norges musikkhøgskole har fått flest tilsagn om tildeling, med fem hver. NTNU har fått forholdsvis dårlig gjennomslag i programmet, med fire prosjekter. I alt har 22 av 55 prosjekter fått tildeling, tilsvarende en tilslagsprosent på 40. Samlet tildeling fra prosjektprogrammet så langt er 35 millioner kroner. Pengemessig har NMH fått best uttelling, med en tildeling på 8,9 millioner kroner. Kunst- og designhøgskolen i Bergen har for like mange prosjekter mottatt 6,9 millioner kroner i tildeling fra programmet.

Fordelt på de ulike fagområdene innenfor kunstfeltet er prosjekttildelingene som følger: Musikk 15,9 millioner kroner, kunst 11,1 millioner kroner, film 4,1 millioner kroner, scenekunst 3,4 millioner kroner og design 0,5 millioner kroner.

4.22 Hvor mye brukes på FoU i Norge?

Figur 4.17 FoU-utgifter i de tre forskningsutførende sektorene 2003-13. Millioner kroner

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

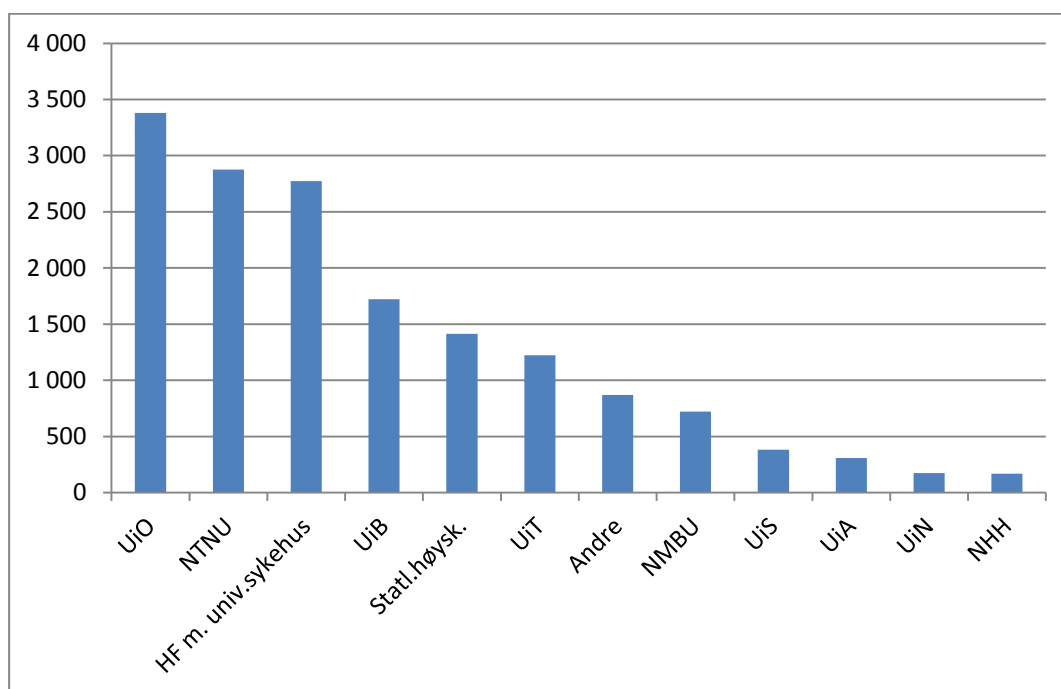
I 2013 ble det utført forsknings- og utviklingsarbeid (FoU) for ca. 50,8 milliarder kroner i Norge. Av dette sto næringslivet for den største delen, 22,6 milliarder kroner, tilsvarende 44,5 prosent av totalen. UH-sektorens FoU-utgifter beløp seg til ca. 16 milliarder kroner, tilsvarende en andel på 31,5 prosent. Instituttsektoren er den minste av de tre forskningsutførende sektorene, med 12,2 milliarder kroner i FoU-utgifter, eller 24 prosent av de totale FoU-utgiftene i Norge i 2013 (figur 4.17).

Siden 2003 har FoU-utgiftene vokst mest i UH-sektoren og minst i næringslivet, tilsvarende henholdsvis 114 prosent og 69 prosent målt i løpende priser. Det innebærer at UH-sektoren i denne tiårsperioden har styrket sin andel av de samlede FoU-utgiftene med fire prosentpoeng, fra 27,5 prosent til 31,5 prosent. Næringslivets andel har falt med 4,5 prosentpoeng, fra å ha utgjort nesten halvparten av FoU-utgiftene i 2003. For instituttsektoren har det vært en liten oppgang i andel av de totale FoU-utgiftene i perioden.

Universitetssykehusene er inkludert i UH-sektoren. Medisin og helse er det fagområdet som har vokst mest i perioden f.o.m. 2003 og er også det største fagområdet, jf. 4.26. Det finnes ikke separat statistikk for universitetssykehusene før 2007, men fra og med 2007 har FoU-utgiftene vokst mer ved disse enhetene enn i UH-sektoren for øvrig. Satsingen på FoU ved universitetssykehusene har dermed trolig bidratt sterkt til at UH-sektoren har vokst mest siden 2003 når det gjelder FoU-utgifter.

4.23 Hvor mye bruker universiteter og høyskoler på FoU?

Figur 4.18 FoU-utgifter per institusjon i 2013. Millioner kroner

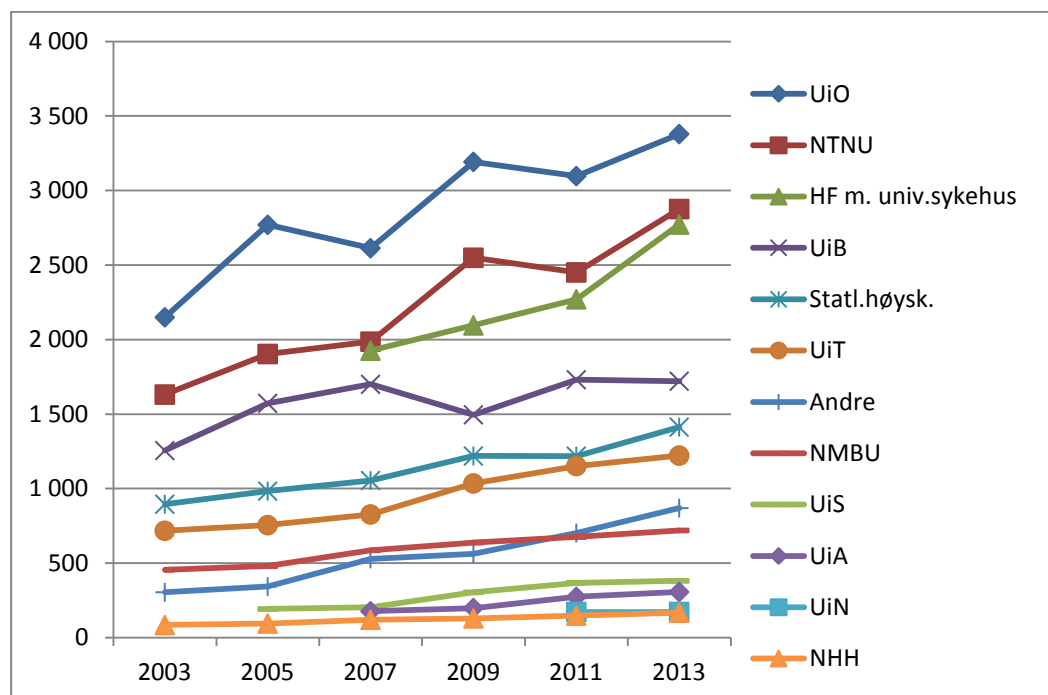

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Blant universiteter og høyskoler er Universitetet i Oslo den største FoU-aktøren med nesten 3,4 milliarder kroner i FoU-utgifter i 2013, jf. figur 4.18. Det tilsvarer ca. 21 prosent av de samlede FoU-utgiftene i UH-sektoren. Holdes universitetssykehusene utenfor, blir Universitetet i Oslos andel 25,5 prosent. Etter Universitetet i Oslo følger NTNU (18 prosent), helseforetak med universitetssykehusfunksjoner (17 prosent) og Universitetet i Bergen (11 prosent). Blant de tidligere statlige høyskolene som har blitt universiteter, er Universitetet i Stavanger den største FoU-aktøren, fulgt av Universitetet i Agder og Universitetet i Nordland. Til sammen utførte disse tre institusjonene FoU for ca. 870 millioner kroner i 2013, eller ca. 4,5 prosent av sektorens FoU-utgifter dette året.

Figur 4.19 viser utviklingen i FoU-utgifter per institusjon i perioden 2003-13. Det er ikke uten videre enkelt å sammenlikne institusjonene over tid. Det skyldes blant annet forhold som at universitetssykehusene før 2007 var inkludert i statistikken for universitetene, og at de nye universitetene i ett eller flere av årene er regnet inn under statlige høyskoler. Hovedbildet er likevel at NTNU har vokst mest på FoU blant de eldste universitetene, og dermed styrket sin posisjon som forskningsinstitusjon, mens Universitetet i Bergen har vokst minst. Hvis vi ser på utviklingen for de opprinnelige statlige høyskolene i 2003, det vil si inkludert universitetene i Agder, Nordland og Stavanger, har denne gruppen institusjoner samlet sett vokst betydelig mer enn de eldste universitetene, selv med universitetssykehusene, 154 prosent mot 108 prosent. Kategorien *Andre* har vokst mest av alle, men det skyldes delvis en utvidelse av statistikkgrunnlaget med nye institusjoner i løpet av perioden.

Figur 4.19 FoU-utgifter per institusjon i UH-sektoren 2003-13. Løpende priser, millioner kroner

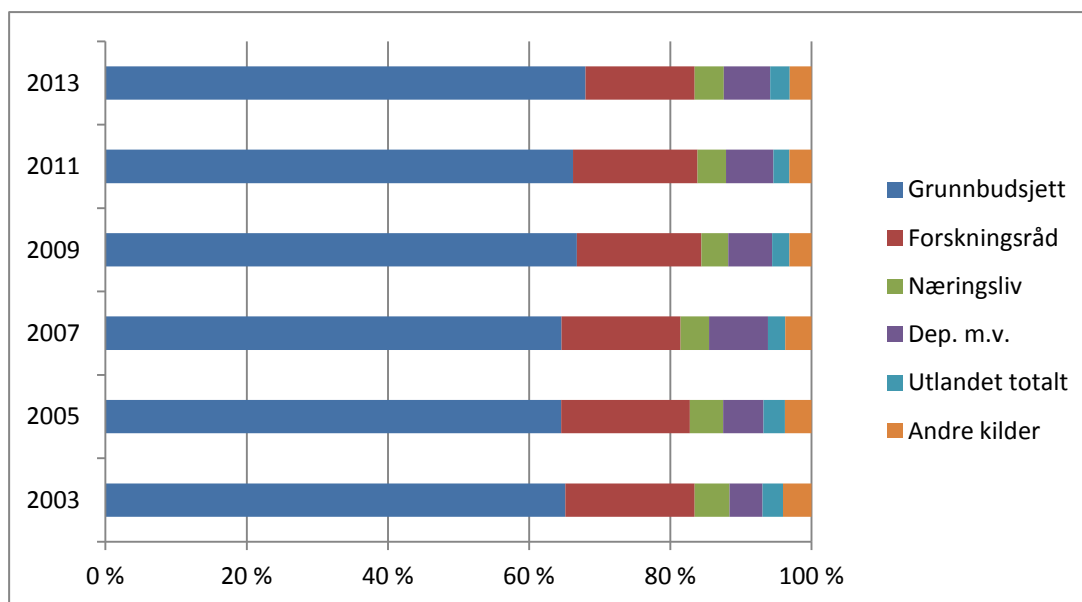

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Siden FoU-undersøkelsen for 2009 har NIFU publisert data for FoU-utgifter brutt ned på den enkelte statlige høyskole. Blant høyskolene hadde Høgskolen i Oslo og Akershus høyest FoU-utgifter i 2013 med 302 millioner kroner. Det er på nivå med Universitetet i Agder, og langt mer enn ved Universitetet i Nordland og Norges handelshøyskole. Også høyskolene i Buskerud Vestfold og Hedmark hadde FoU-utgifter på over 100 millioner kroner i 2013. De to minste FoU-aktørene blant statlige høyskoler i 2013 var høyskolene i Harstad og Nesna med henholdsvis 22 millioner kroner og 18 millioner kroner i FoU-utgifter. Fra 2009 til 2013 vokste FoU-utgiftene mest ved Høgskolen i Bergen, med 66 prosent. Også høyskolene i Gjøvik, Hedmark og Telemark hadde over 50 prosent vekst i FoU-utgiftene i denne perioden. Ved Høgskulen i Volda var FoU-utgiftene uendret fra 2009 til 2013, mens de vokste under ti prosent ved høyskolene i Harstad, Nesna, Sør-Trøndelag og ved Samisk høyskole. Justert for pris- og kostnadsutvikling betyr det at disse fem institusjonene reelt sett brukte mindre på FoU i 2013 enn fire år tidligere.

4.24 Hvem finansierer FoU i UH-sektoren?

Figur 4.20 FoU-utgifter i UH-sektoren fordelt på finansieringskilde 2003-13. Prosent

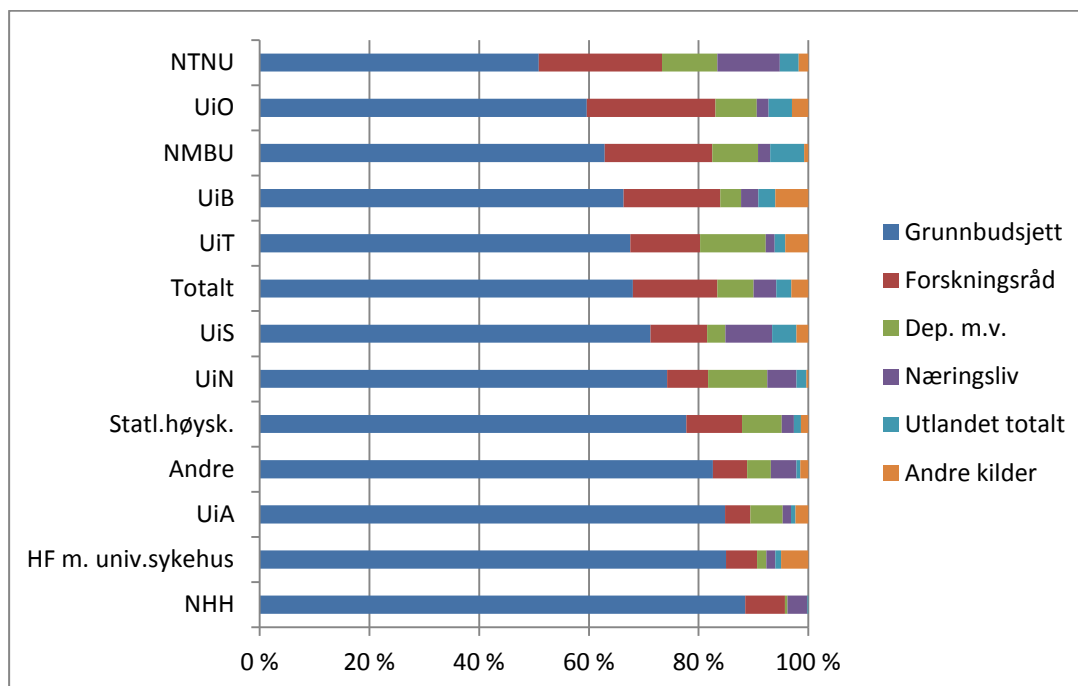
Kilde: NIFU/Statistikkbanken

FoU-utgiftenes fordeling på finansieringskilder i perioden 2003-13 er framstilt i figur 4.20. Grunnbudsjettet, dvs. den direkte bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet til lærestedene, har i hele perioden vært den klart største finansieringskilden for FoU i UH-sektoren, fulgt av Forskningsrådet. Disse to kildene har til sammen utgjort i overkant av 80 prosent av totalen i alle årene figuren dekker. Hvis vi også tar med departementer og andre offentlige etater, innebærer det at offentlige kilder finansierer om lag 90 prosent av FoU-virksomheten i UH-sektoren. Grunnbudsjettets andel av FoU-utgiftene var på sitt høyeste i perioden i 2013 (68 prosent), mens Forskningsrådets var på sitt laveste (15 prosent). Økningen i grunnbudsjettets andel fra 2011 til 2013 kan henge sammen med sterk vekst i FoU-utgiftene ved universitets-sykehusene. Ved disse enhetene står grunnbudsjettet for langt over 80 prosent av FoU-utgiftene. Næringslivet betyr fortsatt mindre som finansieringskilde for FoU i UH-sektoren enn for ti år tilbake, men næringslivets andel har økt svakt siden bunnåret i 2009. Utenlandske kilders andel er nesten tilbake på samme nivå som i 2003, etter å ha vært lavere noen år. Det skyldes hovedsakelig økte forskningsinntekter fra EU.

Selv om andelen ekstern FoU-finansiering ligger på i overkant av 30 prosent for UH-sektoren som helhet, varierer den betydelig mellom fagområdene. Humaniora hadde i 2013 lavest andel eksternt finansiert FoU, med 22 prosent. I andre enden av skalaen lå teknologi, der 47 prosent av FoU-virksomheten var finansiert av eksterne kilder. Forskningsrådet er største eksterne kilde i alle fagområder og betyr relativt mest i matematisk-naturvitenskapelige fag. 27 prosent av FoU-utgiftene i dette fagområdet ble finansiert av Forskningsrådet i 2013. Nesten halvparten av næringslivsfinansiert FoU i UH-sektoren går til fagområdet teknologi, der næringslivet sto bak 16 prosent av total FoU i 2013. Til sammenlikning bidro næringslivet med under to prosent av FoU-finansieringen i medisin og helse, humaniora og samfunnsvitenskap samme år.

4.25 Hvem finansierer FoU ved den enkelte institusjon?

Figur 4.21 FoU-utgifter per institusjon i 2013 fordelt på finansieringskilde. Prosent

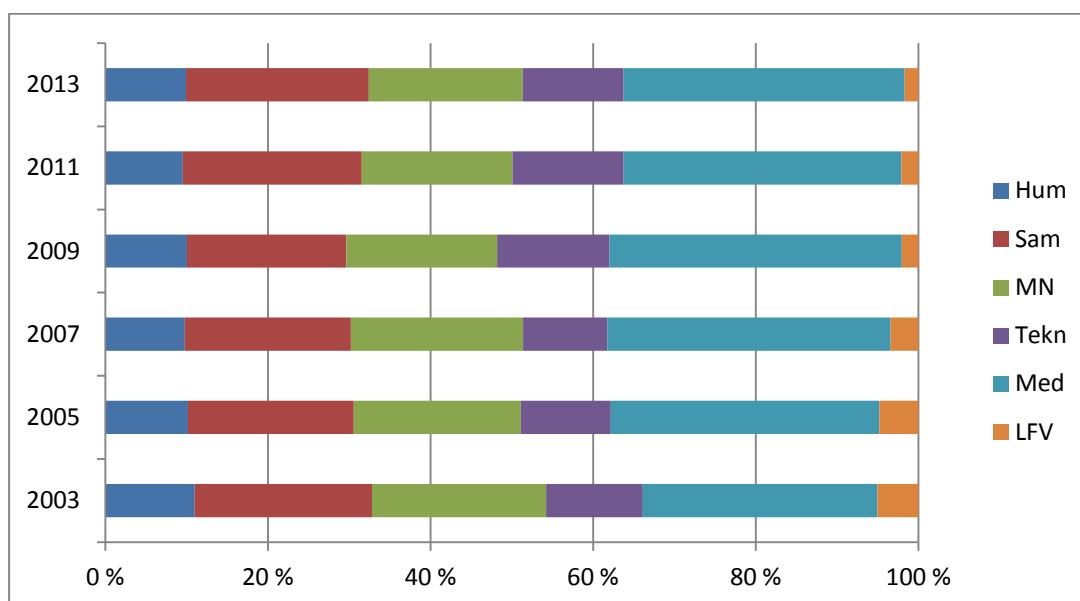
Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Grunnbudsjettets andel av FoU-utgiftene varierer fra 51 prosent ved NTNU til 89 prosent ved Norges handelshøyskole. Andelen eksternt finansiert FoU varierer dermed betydelig mellom institusjonene, jf. figur 4.21. Ytterpunktene i 2013 utgjøres av Norges handelshøyskole med elleve prosent og NTNU med 49 prosent eksternt finansiert FoU. Den høye andelen ved NTNU henger sammen med institusjonens teknologiske profil. Teknologi er fagområdet med mest FoU finansiert av eksterne kilder. Alle de fire eldste universitetene har høyere andel eksternt finansiert FoU enn de tre universitetene i Agder, Nordland og Stavanger. Disse har på sin side mer eksternt finansiert FoU enn gjennomsnittet av de statlige høyskolene.

Det varierer også hvor mye de ulike eksterne finansieringskildene betyr ved de forskjellige institusjonene. Forskningsrådet utgjør størst andel av FoU-finansieringen ved Universitetet i Oslo i 2013, med 23,5 prosent av totalen. Departementer og andre offentlige forvaltningsorganer/nivåer betyr relativt mest som finansieringskilde ved UiT - Norges arktiske universitet og Universitetet i Nordland. NTNU og Universitetet i Stavanger skiller seg fra de andre institusjonene med en markant høyere andel FoU-finansiering fra næringslivet, for NTNU sin del nesten 11,5 prosent. Det er naturlig gitt at begge institusjonene er sterke innenfor teknologiske fag og dermed attraktive partnere for næringslivet. Både utlandet og andre kilder finansierer en forholdsvis beskjeden andel av FoU-virksomheten ved universiteter og høyskoler. Utlandet er størst ved NMBU med en andel på drøye seks prosent av institusjonens FoU-utgifter. NMBU har en langt større andel finansiering fra utenlandske kilder utenom EU enn øvrige UH-institusjoner. Andre kilder inkluderer blant annet helseforeninger som Kreftforeningen, samt gaver. Denne typen finansiering er andelsmessig størst ved Universitetet i Bergen og universitetssykehusene.

4.26 På hvilke fagområder fordeler FoU-utgiftene seg?

Figur 4.22 FoU-utgifter per fagområde i UH-sektoren 2003-13. Prosent

Kilde: NIFU/Statistikkbanken

Figur 4.22 viser den relative fordelingen av FoU-utgiftene i UH-sektoren på fagområde i perioden 2003-13. Medisin, teknologi og samfunnsvitenskap har økt sine relative andeler av FoU-utgiftene siden 2003. Aller mest har medisin vokst relativt til de andre, fra en andel på ca. 29 prosent av totalen til ca. 34,5 prosent i 2013. Også i løpende priser er veksten i medisin størst, 156 prosent mot et gjennomsnitt på 113 prosent for sektoren i perioden. Det ble utført FoU for om lag 5,5 milliarder kroner i medisin i UH-sektoren i 2013, hvorav ca. halvparten ved universitetssykehusene. Omfanget av FoU i medisin var likevel relativt mindre i 2013 enn fire år tidligere, da dette fagområdets andel nådde sitt høyeste nivå av de totale FoU-utgiftene. Samfunnsvitenskapelig FoU i UH-sektoren har derimot aldri vært større relativt til de andre fagområdene enn i 2013. Pengeverdien av FoU i samfunnsvitenskap beløp seg dette året til ca. 3,6 milliarder kroner.

Humaniora, matematisk-naturvitenskapelige fag (MN) og framfor alt landbruks-, fiskerifag og veterinærmedisin (LFV) har alle tapt andeler av FoU-utgiftene fra 2003. LFV-fag har hatt nedgang på 27 prosent i FoU-utgiftene i løpende priser i denne perioden. Både humaniora og MN-fag økte sine andeler av FoU-utgiftene fra 2011 til 2013, etter en vekst i løpende priser over gjennomsnittet for UH-sektoren mellom disse to årene. MN-fag i UH-sektoren rundet i 2013 3,0 milliarder kroner brukt på FoU, mens humaniora endte på ca. 1,6 milliarder kroner.

Sammenlignet med UH-sektoren i andre OECD-land bruker norsk UH-sektor en forholdsvis liten andel av FoU-utgiftene på MN-fag og teknologi, og en forholdsvis stor andel på medisin og samfunnsvitenskap. Når det gjelder andel av FoU-utgiftene brukt på humaniora, ligger norsk UH-sektor omtrent på gjennomsnittet. I flere land utgjør humaniora en langt større andel av UH-sektorens FoU-utgifter enn i Norge. For eksempel er denne andelen 22 prosent i Storbritannia (OECD Research&Development Indicators).

Boks 4.4 Kvalitativ styringsparameter: Forskningsinnsats i MNT-fag og profesjonsfag

Kunnskapsdepartementet har fastsatt forskningsinnsats i MNT-fag og profesjonsfag som nasjonal styringsparameter under sektormål 2: Universiteter og høyskoler skal i tråd med sin egenart utføre forskning, kunstnerisk og faglig utviklingsarbeid av høy internasjonal kvalitet.

Det er viktig for framtidig verdiskaping og velferd i Norge at universiteter og høyskoler prioriterer forskning i MNT-fag og profesjonsfag. 23 av de statlige institusjonene rapporterte på denne parameteren i eget punkt i årsrapporten for 2014. Det var første gangen institusjonene rapporterte på denne parameteren. Den videre omtalen av rapporteringen avgrenses til disse 23 institusjonene. Det innebærer ikke at de øvrige institusjonene ikke har rapportert av relevans for parameteren.

Institusjonene ble bedt om en vurdering av forskningsinnsatsen i MNT-fag og profesjonsfag etter følgende dimensjoner: Hva er institusjonens strategi for MNT-fagene og/eller profesjonsfagene? Hvilken profil har institusjonen, og hvilke prioriteringer gjør den innenfor dette/disse fagområdene? Hvilket omfang har MNT-satsingen og/eller profesjonssatsingen ved institusjonen? Hvordan er koblingen mellom forskning og utdanning i satsingen? Hvilke resultater er oppnådd av satsingen? Det ble opplyst at institusjonen kan bruke data fra DBH (doktorgrader, publikasjoner etc), NIFU og andre relevante kilder til å belyse disse spørsmålene.

De aller fleste institusjonene rapporterer ulike former for oppnådde resultater, for eksempel vitenskapelig publisering og tilslag på søknader i Forskningsrådet og EU. Litt færre institusjoner beskriver en klar profil innenfor MNT- og/eller profesjonsfagene. Enkelte institusjoner anskueliggjør omfanget av disse områdene ved institusjonen, for eksempel ved å angi hvor stor andel av publiseringen som faller innenfor MNT/profesjonsfag. Det er få institusjoner som knytter satsingen på disse fagene opp mot institusjonell strategi. Enda færre oppgir hvordan de kobler forskning og utdanning på områdene.

Generelt er omtalen av MNT-satsingen noe mer utfyllende enn omtalen av profesjonssatsingen. Særlig en del høyskoler har forsøkt å kombinere rapporteringen på de to områdene, for eksempel Høgskolen i Hedmark:

"Forskning innenfor MNT-fag med vekt på naturvitenskapelige fag (anvendt økologi og bioteknologi), og profesjonsforskning med vekt på lærerutdanningsfag og folkehelsefag er en sentral profil ved HHs forskning. Forskningen kjennetegnes som nevnt av praksisnærhet og er knyttet til sentrale utdanningsområder ved høgskolen. Høgskolens to strategiske spissatsinger er de to doktorgradsområdene; anvendt økologi innenfor MNT-fag og profesjonsrettede lærerutdanningsfag innenfor profesjonsfag."

5 Internasjonalisering

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Internasjonalt forskningsmiljø
- Internasjonalt utdanningsmiljø og samarbeid
- Studentmobilitet

5.1 Hovedfunn

Internasjonalt forskningsmiljø

- Etter et tiår med vekst i tallet på utenlandske statsborgere som tar doktorgrad i Norge, var det en svak nedgang i andelen utlendinger blant uteksaminerte kandidater, fra 36 prosent i 2013 til 35 prosent i 2014.
- Andelen utenlandske kandidater blant doktorandene er høyest innenfor teknologiske fag. Her har om lag to av tre kandidater utenlandsk statsborgerskap. Medisin og humaniora viser en jevn stigning fra relativt lave utgangspunkt.
- 48 prosent av de utenlandske doktorandene i 2014 kom fra Europa. Tallet på kandidater fra Asia har steget mye de siste årene, men gikk noe tilbake i 2014.
- USA er fortsatt det viktigste landet for norske forskere når det gjelder samforfatterskap. Kina og Australia har vokst mye på få år.

Internasjonalt utdanningsmiljø og samarbeid

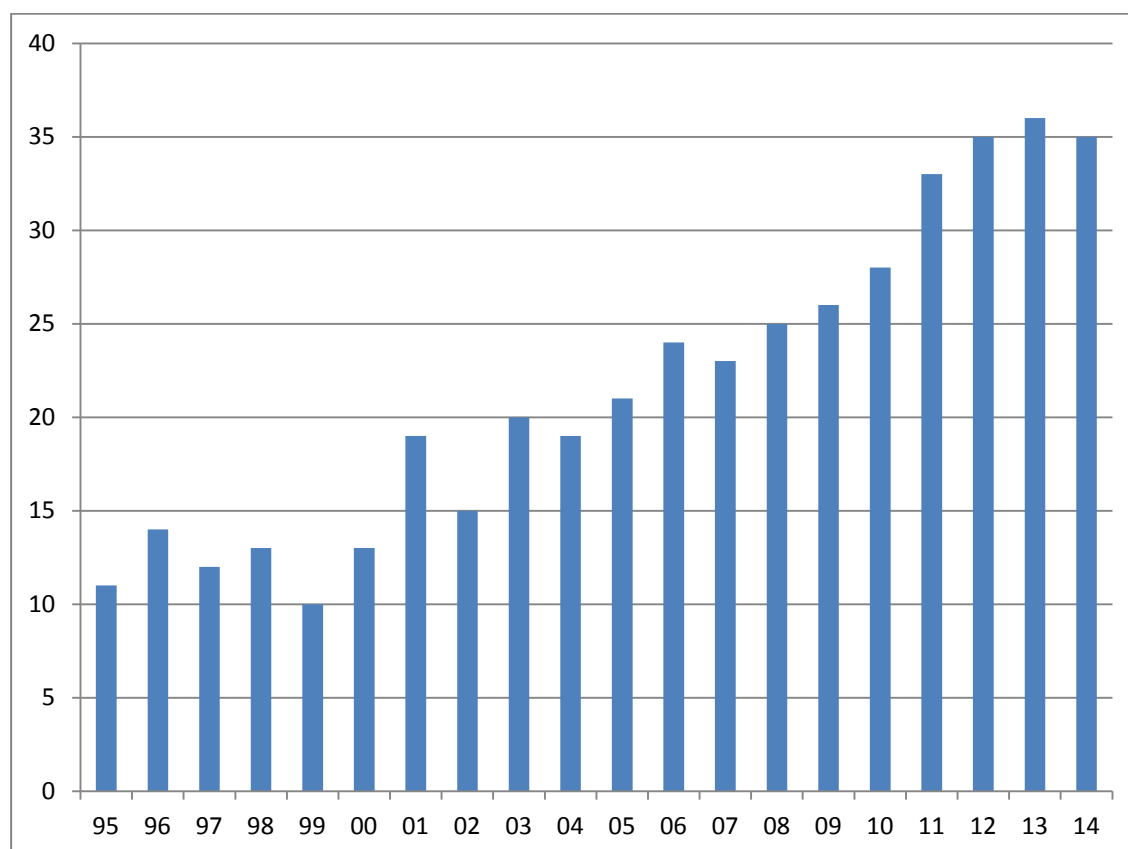
- I 2014 tilbød norske institusjoner i alt 42 internasjonale fellesgrader. Tallene er stabile ved de institusjonene som har hatt et slikt tilbud over noe tid.
- Norge har et omfattende studietilbud på engelsk. I løpet av de åtte årene det finnes data for, har tilbudet økt fra år til år. I alt 17 prosent av det totale studietilbudet var fremmedspråklig, i praksis engelskspråklig.
- Blant norske institusjoner var det i 2014 stor interesse for å delta i tiltaket strategiske partnerskap i Erasmus+, og det kom langt flere søknader enn det var økonomi til å støtte. Norske institusjoner har vist langt mindre interesse for å delta i andre deler av Erasmus+, som kunnskapsallianser, sektorallianser, idrettssamarbeidsprosjekter eller fellesgrader. Her gjenstår utfordringer med å styrke norsk deltakelse.

Studentmobilitet

- I internasjonal sammenheng har Norge relativt mange studenter som tar en hel grad i utlandet (gradsstudenter). Veksten de siste årene fortsatte i 2014. Det året var rett i underkant av 17 000 norske gradsstudenter i utlandet.
- Andelen studenter som har et studieopphold utenlands som ledd i den norske utdanningen (utvekslingsstudenter), har flatet ut og gått noe tilbake de siste årene. Trenden fortsatte i 2014.
- Nedgangen i utvekslingsmobilitet til tross, den høye gradsmobiliteten gjør at Norge plasserer seg rundt Bologna-målet om at minimum 20 prosent av studentene som tar en grad skal ha hatt et utenlandsopphold i løpet av studiene.
- Tilstrømmingen av utenlandske studenter til Norge fortsetter å vokse, og det gjelder både utvekslings- og gradsstudenter. For ti år siden var strømmen av utvekslingsstudenter ut og inn av Norge tilnærmet like store. Veksten i innreisende og den svakere utviklingen i antall utreisende fra Norge, gjør at det i 2014 kom langt flere til Norge enn det reise ut.
- Det er fra europeiske land veksten blant utenlandske studenter er sterkest. Økningen i antall studenter fra Sverige fortsetter, mens også antallet studenter fra Danmark vokser betydelig.

5.2 Hvor stor andel av doktorandene er utlendinger?

Figur 5.1 Utenlandske statsborgere blant norske doktorander 1995-2014. Prosent

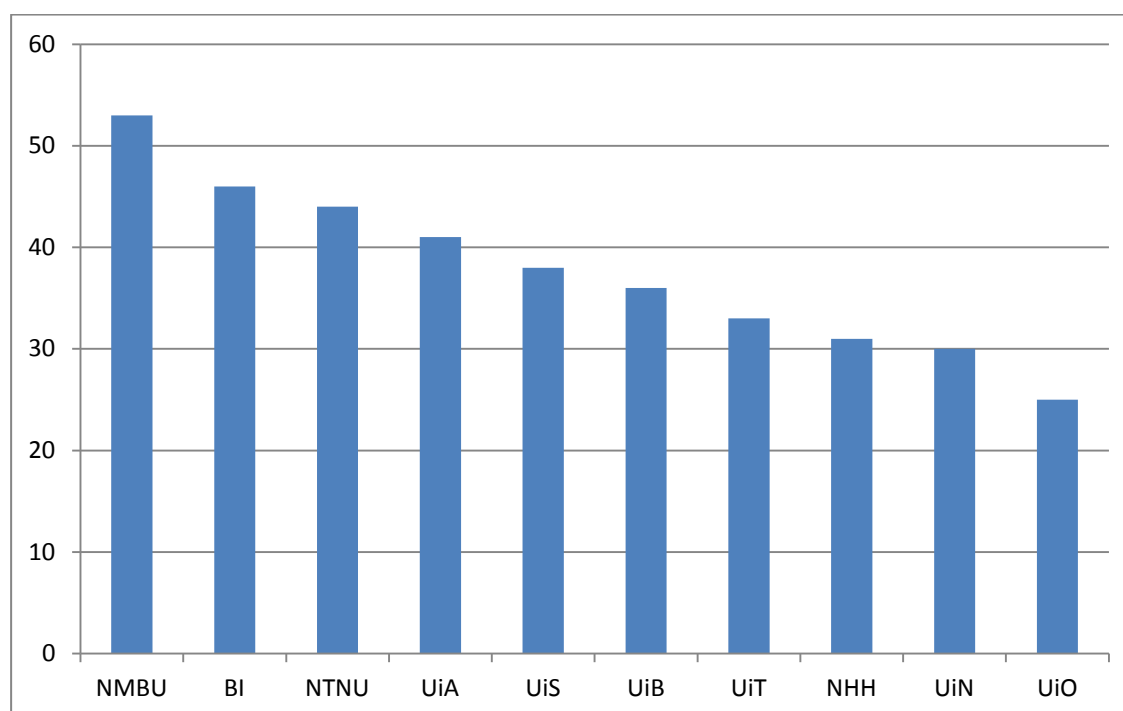
Kilde: NIFU

Sett over en periode på tjue år har andelen utenlandske statsborgere blant kandidater som avlegger norsk doktorgrad økt sterkt. Særlig høy var veksten fra årtusenskiftet og fram til 2011. I denne perioden økte andelen utenlandske statsborgere blant ferdige doktorgradskandidater fra 11 prosent til 33 prosent. Store deler av veksten i avlagte doktorgrader i Norge de siste årene kommer av økningen i utenlandske kandidater. Etter 2011 har andelen utenlandske statsborgere holdt seg relativt stabil. I 2014 er det for første gang siden 2007 en svak tilbakegang i andelen utlendinger.

Av de nordiske landene har Norge den høyeste andelen utenlandske statsborgere blant kandidater som har avlagt doktorgrad. Nærmest av de andre landene er Danmark, bare et par prosentpoeng bak Norge. I Sverige var andelen i 2013 i underkant av 30 prosent, mens Finland i denne sammenhengen skiller seg ut med knapt 18 prosent utlendinger blant doktorandene. Finland har pekt ut økt internasjonalisering av kunnskapssektoren som en hovedutfordring for landet fremover. Store forskjeller i finansiering og økonomiske vilkår er en av grunnene til den store forskjellen mellom Norge og Finland.

De nordiske tallene er oppdatert kun til 2013. Det gjenstår derfor å se om også noen av de andre nordiske landene hadde en svak tilbakegang i 2014, eller om den beskjedne tilbakegangen var et særnorsk fenomen som bringer andre nordiske land nærmere Norge.

Figur 5.2 Utenlandske doktorander fordelt på institusjon 2014. Prosent.

Kilde: NIFU

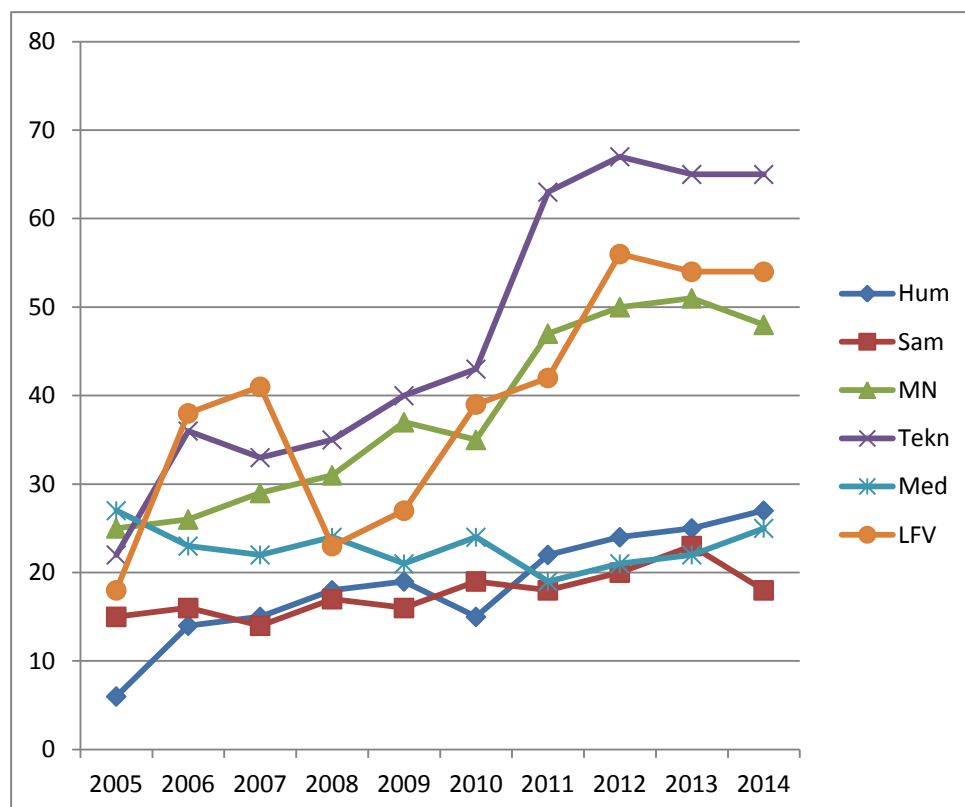
Andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene varierer kraftig mellom institusjonene. I figur 5.2 er denne andelen i 2014 framstilt for alle institusjoner med ti eller flere avlagte doktorgrader. Blant annet som følge av det tidligere Universitetet for miljø og biovitenskaps aktive bruk av Kvoteordningen¹⁴ for doktorgradskandidater, toppe NMBU oversikten og har som eneste institusjon en utlendingsandel på mer enn 50 prosent. I motsatt ende av skalaen ligger Universitetet i Oslo, som over tid har hatt den laveste andelen utenlandske statsborgere blant doktorandene. Andelen ved Universitetet i Oslo er betydelig lavere enn ved de andre universitetene med store doktorgradskull. For fire-fem år siden hadde NTNU en andel tilsvarende den ved Universitetet i Oslo, men veksten i utenlandske kandidater i teknologiske fag gjør at andelen utenlandske kandidater ved NTNU steg fra 26 prosent i 2010 til 44 prosent i 2014.

For institusjoner som samlet sett har relativt lavt antall doktorander, kan tallene variere mye over kort tid.

¹⁴ Støtteordning for helgradsstudier i Norge for studenter fra utviklingsland, Vest-Balkan, Øst-Europa og Sentral-Asia.

5.3 Hvilke fagområder har flest doktorander med utenlandsk statsborgerskap?

Figur 5.3 Utenlandske doktorander fordelt på fagområde 2005-14. Antall

Kilde: NIFU.

Figur 5.3 viser de store skillene mellom fagområdene når det gjelder andel utenlandske statsborgere blant doktorandene. Humanistiske fag, medisin og samfunnsfag har relativt få utenlandske statsborgere (fra 18 prosent til 27 prosent), mens matematisk-naturvitenskapelige fag, landbruks- og veterinærfag og framfor alt teknologiske fag har et vesentlig større innslag av utenlandske kandidater med en variasjon fra rett i underkant av halvparten til om lag to tredeler.

Trenden de siste årene er den samme for alle de tre fagområdene som utmerker seg med stor andel utenlandske kandidater. Alle tre områder hadde en sterk vekst fra 2008-09 til 2011-12. I tiden etterpå har andelen flatet ut og viser en forsiktig synkende kurve.

Boks 5.1 Norske universiteter og internasjonale universitetsrangeringer

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) analysert internasjonale universitetsrangeringer med utgangspunkt i posisjonen til norske og nordiske universiteter og hva som eventuelt forklarer ulik plassering. I tillegg så NIFU i analysen nærmere på hvordan universitetene forholder seg til rangeringene.

Hovedkonklusjonen i NIFUs rapport er at universitetenes plassering på de to mest kjente internasjonale universitetsrangeringene, Times Higher Education og Academic Ranking of World Universities (ARWU, også omtalt som Shanghai-rangeringen), i stor grad er bestemt av en subjektiv vektning av faktorer som ofte har en svak relasjon til utdannings- og forskningskvalitet. Rangeringene er basert på et datagrunnlag som i varierende grad er tilgjengelig og metoder som ikke er transparente. Rapporten fastslår derfor at de internasjonale universitetsrangeringene er uhensiktsmessige å bruke som informasjonsgrunnlag og tilbakemelding både innenfor utdanning og forskning dersom målet er forbedring ved norske universiteter og høyskoler.

Tross svakhetene ved de internasjonale rangeringene er norske institusjoners plassering påvirket av faktorer som er kjent også fra andre sammenlikninger, nemlig lav publisering per ansatt, lav siteringsrate, få enkeltforskere som publiserer i de fremste tidsskriftene, og få publikasjoner som når opp blant de ti prosent mest siterte artiklene i verden. Dette er faktorer som universitetene har varierende påvirkning på. Ikke minst kan det å øke siteringsraten, og å få frem forskere som når opp blant de mest siterte forskerne være en utfordring. Universitetene kan derimot i større grad påvirke egne forskeres produktivitet.

NIFUs rapport fastslår at nordiske læresteder i liten grad bruker rangeringene i den strategiske planleggingen eller i benchmarking med andre universiteter. Samtidig kan rangeringene ha bidratt indirekte til en generelt høyere kvalitetsbevissthet og en sterkere bevissthet om institusjonenes plassering i det nasjonale hierarkiet.

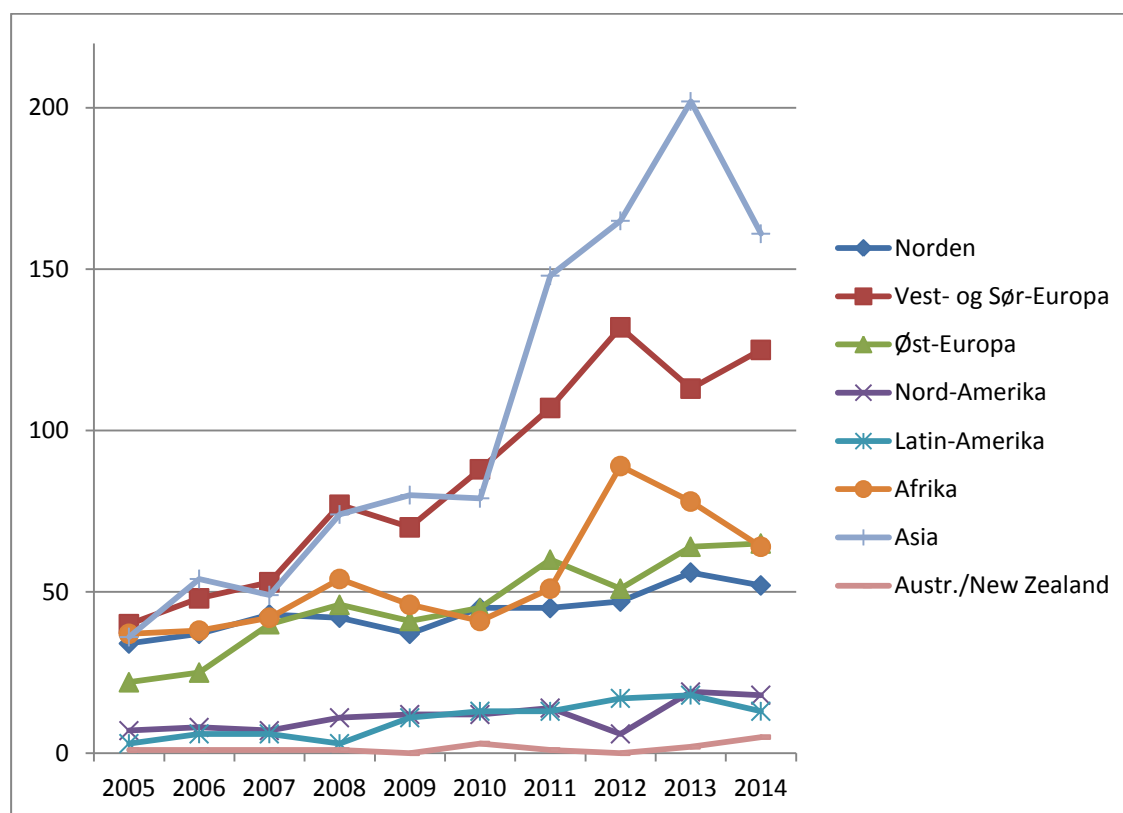
Rapporten konstaterer at institusjonenes plassering på rangeringene kan påvirkes gjennom den nasjonale forsknings- og utdanningspolitikken, blant annet gjennom å styrke forskningsfinansieringen, legge til rette for større institusjoner, styrke insentivene for internasjonalt forskningssamarbeid og sampublisering og ved å innrette excellence-politikken tydeligere mot enkeltindivider. Imidlertid frarådet NIFU i rapporten å la plasseringen på internasjonale rangeringer styre innretningen på disse svært viktige forskningspolitiske virkemidlene. NIFU anbefalte at disse heller innrettes mot klart definerte nasjonale mål for forbedringer av utdannings- og forskningskvaliteten.

NIFU-rapport 25/2014: Nordiske universiteter og internasjonale universitetsrangeringer: Hva forklarer nordiske plasseringer, og hvordan forholder universitetene seg til rangeringene?

<http://www.nifu.no/publications/1153160/>

5.4 Hvor kommer de utenlandske doktorandene fra?

Figur 5.4 Utenlandske doktorander fordelt på opprinnelsesregion 2005-14. Antall

Kilde: NIFU

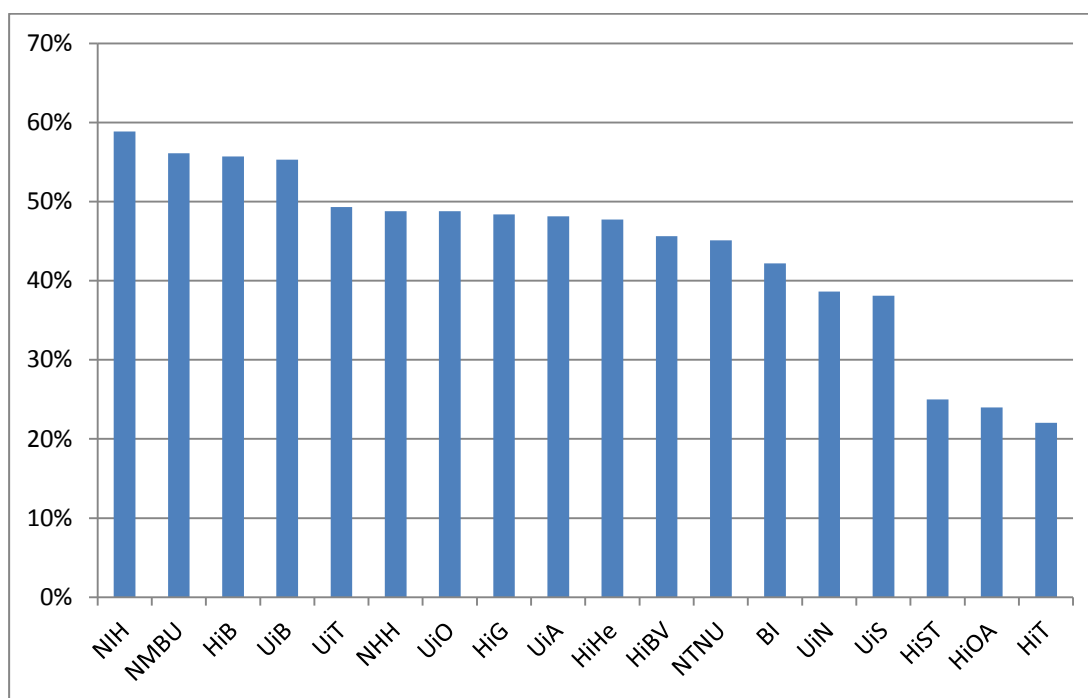
Nedgangen i antall avlagte doktorgrader i 2014 sammenliknet med 2013 kan ses i figur 5.4, som viser utenlandske doktorander fordelt på opprinnelsesregion. Samlet sett ble det avlagt 76 færre doktorgrader i 2014 enn året før, og det var 49 færre doktorander med utenlandsk statsborgerskap. Samtidig ble antallet doktorgrader avlagt av kandidater fra Asia redusert med 41, mens tallet på grader avlagt av kandidater fra Afrika sank med 14.

Like fullt er Asia den enkeltregion med flest avlagte doktorgrader i Norge, forutsatt at Europa splittes opp i undergrupper som i figur 5.4 over. Fra våre nordiske naboland har vi de siste årene registrert en sterk vekst i tallet på studenter i norsk høyere utdanning. Det vil måtte gå noe tid før det kan slås fast hvorvidt denne økningen gir flere avlagte doktorgrader av nordiske kandidater. Etter noen års vekst, var det siste år en svak nedgang i antallet doktorgrader avlagt av nordiske kandidater.

For øvrig har bildet de siste årene vært preget av sterk vekst i kandidater fra det øvrige Europa. Men etter betydelig vekst fra om lag 2008, later også denne økningen til å flate ut.

5.5 I hvilken grad er norske forskere internasjonalt orientert?

Figur 5.5 Artikler med internasjonalt samforfatterskap 2014. Prosent

Kilde: NSD

Andelen artikler publisert sammen med forskere fra andre land gir en indikasjon på omfanget av internasjonalt forskningssamarbeid. Figur 5.5 viser andelen internasjonalt samforfattede artikler ved universiteter og høyskoler i 2014. Oversikten omfatter bare institusjoner med 100 artikler eller mer, i alt 18. Norges idrettshøgskole ligger på topp blant institusjonene i figuren. 59 prosent av artiklene fra denne høyskolen i 2014 ble publisert i samarbeid med utenlandske forskere. Høgskolen i Sør-Trøndelag, Høgskolen i Oslo og Akershus og Høgskolen i Telemark befinner seg ut i motsatt ende av skalaen, med mellom 25 prosent og 22 prosent internasjonalt samforfattede artikler. Halvparten av institusjonene som er med i oversikten ligger mellom 40 prosent og 50 prosent.

Målt i antall artikler er omfanget av internasjonalt samforfattede artikler klart størst ved de største universitetene. For eksempel hadde nesten 2 200 artikler fra Universitetet i Oslo i 2014 medforfattere fra utenlandske institusjoner. Målt som andel av totale artikler er det blant universitetene Norges miljø- og biovitenskapelige universitet og Universitetet i Bergen som samarbeider relativt mest med utenlandske forskere. Disse to institusjonene har henholdsvis 56 og 55 prosent internasjonalt samforfattede artikler. Universitetet i Agder har i 2014 ca. ti prosentpoeng høyere andel internasjonalt samforfatterskap enn de to andre nye universitetene i Nordland og Stavanger.

Rapporteringen av internasjonal sampublisering via CRISTin startet i 2011. I vedleggstabell V5.1 framgår data om internasjonal sampublisering for alle UH-institusjonene i denne fireårsperioden. Ved de fleste institusjonene med 100 artikler eller mer i året er andelen internasjonalt samforfattede artikler stigende gjennom denne perioden.

5.6 Hvilke land samarbeider norske forskere mest med?

Tabell 5.1 Internasjonalt samforfatterskap med Norge i perioden 1994–2013.

	1994-98	1999-2003	2004-08	2009-13
USA	2 330	3 382	5 494	8 206
Storbritannia	1 432	2 384	4 107	6 772
Sverige	1 872	2 515	3 513	5 752
Tyskland	1 115	1 623	2 953	5 107
Frankrike	826	1 388	2 308	3 792
Danmark	1 062	1 525	2 325	3 751
Nederland	711	1 032	1 989	3 400
Italia	553	847	1 757	2 905
Spania	392	592	1 389	2 708
Canada	385	740	1 617	2 659
Finland	661	946	1 380	1 995
Australia	184	361	762	1 952
Sveits	453	558	889	1 809
Kina	98	256	661	1 716
Belgia	326	450	703	1 371
Russland	516	718	1 121	1 287
Østerrike	220	345	598	1 253
Polen	284	401	599	1 183
Japan	279	389	561	1 145
Hellas	227	278	414	939
Sør-Afrika	31	97	271	860
Tsjekkia	185	249	356	840
Portugal	189	222	328	837
Island	105	220	341	513
Irland	69	144	267	507
Alle norske samarbeidsartikler	8 280	12 083	18 692	29 815

Kilde: Thomson Reuters / Indikatorrapporten 2014

USA er fortsatt det klart største samarbeidslandet vurdert etter samforfatterskap. Ser vi på utviklingen i de to siste femårsperiodene i tabell 5.1, er det imidlertid andre land som skiller seg ut med sterk vekst. Høyest er veksten for Sør-Afrika, men fra et lavt utgangspunkt. Kina og Australia har vokst seg til betydelige samarbeidsland i løpet av relativt få år, mens samarbeidet med Russland viser den svakeste utviklingen. Samlet viser tabellen en stor geografisk bredde i norske forskeres internasjonale samarbeid.

Boks 5.2 På vei mot integrasjon?

Statusrapporten etter innføringen av Kvalitetsreformen presiserte at internasjonalisering var et viktig virkemiddel for å øke kvaliteten i høyere utdanning (St.meld. nr. 7 (2007-2008) *Statusrapport for Kvalitetsreformen i høgre utdanning*). Videre ble det fremholdt at universiteter og høyskoler ”må ha en helhetlig tilnærming til internasjonalisering”. I stortingsmeldingen om internasjonalisering noen år seinere, ble lærestedene oppfordret til å etablere, operasjonalisere og iverksette en integrert strategi for internasjonalisering (St.meld. nr. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning*).

I NIFU-rapporten fra 2014, er dette undersøkt ut fra tre problemstillinger: 1) Hvordan tenker lærestedene strategisk om internasjonalisering? 2) Kobles utdanning og forskning i internasjonaliseringsarbeidet? 3) Hvilken sammenheng er det mellom lærestedenes overordnede strategier og fakultetenes og fagmiljøenes arbeid med internasjonalisering? Internasjonaliseringsarbeidet ved norske universiteter og høyskoler har i det siste tiåret vært inne i en utviklingsprosess. Den tidligere individ- og forskningsorienterte tilnærmingen til internasjonalisering er utvidet med en sterkere organisasjonsmessig og utdanningsorientert tilnærming. Det er tydelige tendenser til en slik integrasjon ved flere av de undersøkte lærestedene, og da spesielt ved universitetene. Det siste fordi universitetene tradisjonelt har hatt et sterkere internasjonalt forskningssamarbeid enn høyskolene.

Det er to grunner til at denne prosessen ikke har kommet like langt i alle institusjonene. For det første er enkelte læresteders overordnede strategi ikke alltid tett koblet til enkeltfakulteters og enkeltavdelingers strategier og situasjon. For det andre er enkelte læresteder ikke kommet like langt i å se forskning og utdanning er i sammenheng. Disiplinspesifikke forhold er uten tvil en viktig faktor for graden av internasjonalisering og integrasjon. Det er store fagforskjeller i hvor internasjonale ulike disipliner og profesjonsutdanninger er, og i hvilken grad de har internasjonale kontakter og forbindelser. Slike fagforskjeller influerer også på utdanningenes organisering, herunder hva slags pensum som utvelges, og hvordan utdanningenes organisering legger til rette for internasjonalisering. Variasjonen i lærestedenes internasjonaliseringsarbeid skyldes også forhold som lærestedene ikke har så stor innflytelse over; herunder studenters preferanse for utveksling og lærestedets/fagmiljøets internasjonale attraktivitet.

I følge NIFU er internasjonalisering normativt godt forankret i institusjonene. Vitenskapelig ansatte er generelt enige i at internasjonalisering er positivt og hever kvaliteten på utdanning, ikke minst på utvekslingsfeltet. Internasjonaliseringsagendaen og koplingen til kvalitet synes altså å være normativt internalisert i sektoren – i alle fall på overordnet nivå. De politiske prioriteringene om internasjonalisering gjenspeiles i majoriteten av lærestedene. Når internasjonalisering likevel ikke alltid inntar en sentral rolle på institutt-/avdelings-/fagnivå i sektoren, handler dette i stor grad om at internasjonalisering kun er én av mange prioriteringer som skal avveies. Samtidig påpeker vitenskapelige ansatte at internasjonalisering også handler om gjensidighet og at utenlandske læresteder kan være kresne når det gjelder hvilke læresteder og fagmiljø man ønsker å samarbeide med. Videre går det fram i rapporten at strategiske planer i liten grad betoner de økonomiske implikasjonene ved internasjonalisering. Holdningen synes å være at dette må prioriteres uansett.

Kilde: Frølich, N.; Waagene, E.; Stensaker, B. (2014): På vei mot integrasjon? Universiteters og høyskolars arbeid med internasjonalisering. NIFU-rapport 44/2014

5.7 I hvilken grad tilbys internasjonale fellesgrader?

Tabell 5.2 Internasjonale fellesgrader 2010-14. Antall

	2010	2011	2012	2013	2014
Universiteter	20	26	24	30	30
Statlige vitenskapelige høyskoler	1	1	1	3	3
Statlige høyskoler	2	6	8	9	8
Private høyskoler	-	1	1	1	1
Sum	23	34	34	43	42

Kilde: NSD

Veksten i tallet på fellesgrader fra 2012 til 2013 fortsatte ikke i 2014. I alt var norske institusjoner i 2014 involvert i 42 internasjonale fellesgrader, mot 43 året før. Om lag halvparten av fellesgradene gis ved Universitetet i Oslo (7), NTNU (6) og Universitetet i Bergen (6). Blant breddeuniversitetene var Universitetet i Oslo relativt sent ute med å utvikle internasjonale fellesgrader. De siste årene har UiO satset på denne samarbeidsformen, og økningen de siste par årene er et resultat av dette. Ved Universitetet i Bergen har antall fellesgrader vært stabilt over flere år, mens det for NTNU har gått noe ned. Lavest blant universitetene ligger universitetene i Agder og Tromsø, som hver har én internasjonal fellesgrad.

Fem statlige høyskoler tilbyr internasjonal fellesgrad. Høgskolen i Buskerud og Vestfold skiller seg ut, med tre slike studietilbud. Blant andre institusjoner er Norges idrettshøgskole aktiv på dette området, med tre internasjonale fellesgrader.

Internasjonale fellesgrader har lenge vært et viktig kunnskapspolitisk mål i Norge og i det europeiske utdanningssamarbeidet gjennom Erasmus Mundus og senere Erasmus+. Samarbeidsformen forutsetter tett integrasjon og bidrar til å kople utdannings- og forskningssamarbeid sammen. Det er også en svært krevende form for samarbeid som forutsetter etablerte og velfungerende samarbeidsrelasjoner. En internasjonal fellesgrad er gjerne resultat av et langvarig og godt etablert samarbeid, selv om ikke fellesgrader er målet med alt samarbeid.

Fellesgrader er et nasjonalt satsingsområde, uten at det er satt bestemte måltall. Det er tidlig å si om utflatingen i tallet på fellesgrader fra 2013 til 2014 vil være varig. Det kan være verd å merke seg at de to institusjonene som over tid har hatt flest fellesgrader, NTNU og Universitetet i Bergen, har hatt en henholdsvis svak negativ utvikling eller en stabil utvikling, jf. Tabell V5.2. I likhet med antall internasjonale fellesgrader er også tallet på uteksaminerte kandidater på programmene omtrent doblet siden 2010. I 2014 fullførte i alt 178 kandidater de totalt 42 fellesgradsprogrammene. Det gir et gjennomsnitt på 4 kandidater per program, og det store flertallet av programmene har et ensifret antall ferdige kandidater per år. Universitetet i Nordlands Joint Bachelor Degree in Animal Science skiller seg ut med 31 kandidater i 2014.

5.8 Hvor stort er det fremmedspråklige undervisningstilbudet ved norske institusjoner?

Tabell 5.3 Fremmedspråklige utdanningstilbud 2007–14. Antall og prosent endring.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Endring 2013-14	
									Antall	Prosent
Universiteter	1 789	2 238	2 756	3 014	3 189	3 254	3 402	3 591	189	6
Statlige vitenskapelige høyskoler	72	217	256	230	237	259	277	218	- 59	- 21
Statlige høyskoler	304	430	430	416	496	622	668	778	110	16
Kunsthøyskoler	20	36	12	12	12	12	1	1	0	0
Priv. vitenskapelige høyskoler	180	241	224	280	344	370	327	206	- 121	- 37
Private høyskoler	14	21	14	15	18	26	31	41	10	32
Sum	2 379	3 183	3 692	3 967	4 296	4 543	4 706	4 835	129	3

Antall emner med undervisningsspråk ulikt norsk det er avlagt eksamen i. Språkutdanninger, samt emner med ukjent undervisningsspråk teller ikke med. Ingen begrensning på studienivå.

Kilde: NSD

For Norge, som et ikke-engelskspråklig land med et lite nasjonalspråk, spiller utvikling av fremmedspråklige studietilbud en viktig rolle i internasjonaliseringen. I praksis vil dette si studietilbud på engelsk. I de åtte årene det finnes tilgjengelige data for, har tilbudet av fremmedspråklige studietilbud økt fra år til år og tilsvarer 17 prosent av det totale studietilbudet. De fremmedspråklige studietilbudene stod i 2014 for om lag ti prosent av den samlede studiepoengproduksjonen ved norske institusjoner.

I 2014 var det i underkant 5 000 emner på annet språk enn norsk ved norske universiteter og høyskoler. Antall tilbud per institusjon er framstilt i vedleggstabell V5.3. Emnene kan være av ulikt omfang. Det er store forskjeller mellom fagområdene når det gjelder undervisning på engelsk. En undersøkelse utført av NIFU i 2014 viste at undervisningspersonell matematisk-naturvitenskapelig fag og teknologi langt hyppigere enn kolleger på andre fagområder underviser på engelsk (Kyvik og Wiers-Jenssen 2014). På den bakgrunnen er det ikke overraskende at NTNU skiller seg markant ut blant universitetene med en høy andel fremmedspråklige utdanningstilbud.

I 2014 var 40 prosent av utdanningstilbudet ved NTNU fremmedspråklig, i praksis engelskspråklig, mens tilsvarende tall for Universitetet i Bergen var 30 prosent, 25 prosent for UiT - Norges arktiske universitet og 24 prosent for Universitetet i Oslo. Lavest blant universitetene ligger Universitetet i Nordland og Universitetet i Agder med henholdsvis 18 prosent og 15 prosent fremmedspråklig studietilbud. Det er viktig å være oppmerksom på at omfanget av emnene kan variere mye, og tallene må leses med dette forbeholdet. Andel tilbud per institusjon er framstilt i vedleggstabell V5.4.

Som gruppe har de statlige høyskolene mindre fremmedspråklig utdanning enn universitetene. Her skiller Høgskolen i Gjøvik (24 prosent) og Høgskolen i Narvik (19 prosent) seg ut med en stor andel fremmedspråklige studietilbud, begge institusjoner med teknologisk profil.

Det omfattende engelskspråklige studietilbudet ved Norges handelshøyskole gjør at statlige vitenskapelige høyskoler som gruppe topper fremmedspråkstatistikken. De siste fem årene har mer enn 40 prosent av studietilbudet ved Norges handelshøyskole vært på annet språk enn norsk.

Boks 5.3 Hvor stort er omfanget av engelskspråklige utdanningstilbud i ikke-engelskspråklige land i Europa?

Dette er den tredje undersøkelsen fra Academic Cooperation Association (ACA) som kartlegger og analyserer engelskspråklige bachelor- og masterprogrammer (ETPer) i ikke-engelskspråklige europeiske land. De to tidligere undersøkelsene ble foretatt i 2001 og 2007. Et program blir ansett som ETP av ACA etter tre kriterier: 1) det må enten være på bachelor- eller mastergradsnivå, 2) undervisningen må i sin helhet foregå på engelsk, og 3) det engelske språket skal ikke være del av pensum (for eksempel språk- eller litteraturstudier). Det ble identifisert 725 ETPer i Europa i 2001, 2 389 i 2007 og 8 089 i 2014.

English-Taught Programmes 2014

Det er store variasjoner innenfor Europa, både i henhold til størrelsen av ETPene og deres spredning. For eksempel er de nordiske landene langt mer ”ledende” i å tilby engelskspråklige programmer, sammenlignet med Sør- og Øst-Europa, mens land i Sentral-Europa, og i de baltiske landene befinner seg i midten. En annen interessant observasjon er relatert til nasjonale språk. Mange land som er ledende i ETPer i Europa har små nasjonale språk, slik som Norge, Danmark eller Island. Mens land som havner i andre enden eller gjør det middels i ETPer har store nasjonale språk, slik som Tyskland, Frankrike, Italia og Spania. Enkelte institusjoner fra de sistnevnte landene oppga også at ETP ikke var nødvendig, da de kunne tiltrekke utenlandske studenter til å studere på sine respektive språk. Men de vanlige grunnene som ble oppgitt for ikke å ha ETP-satsing var bekymringer om de ansattes engelskkompetanse, tvil om hvor stor interesse det var i blant studentene, mangel på finansiering generelt, og på personalressurser spesielt.

Tall fra ACA-rapporten for 2014 viser at 1,3 prosent av alle studenter i ikke-engelskspråklige land i Europa studerte på engelsk, sammenlignet med 5 prosent i Skandinavia. Andel institusjoner som tilbød minst én ETP i Europa var 27 prosent i 2014, mot 61 prosent i Skandinavia. Totalt sett var 20 prosent av bachelor- og mastergradene i Skandinavia på engelsk.

De største ETP-tilbydere er store universiteter som tildeler doktorgrader. Institusjoner med ETPer oppga i hovedsak to avgjørende grunner for å ha begynt med programmer på engelsk. Begge grunnene er orientert mot studentene: 1) å fjerne språkbarrierer for opptak av utenlandske studenter, og 2) å forbedre den internasjonale kompetansen til innenlandske studenter. En annen viktig grunn var å heve sin internasjonale profil vis-à-vis andre institusjoner. Videre ble ”brain gain” oppgitt som en grunn, det vil si å tiltrekke fremtidige studenter, ph.d-kandidater, samt faglig ansatte fra andre land. Altruistiske grunner, slik som utviklingssamarbeid ble også mye vektlagt. Økonomiske insentiver ble i liten grad vektlagt.

Fire av fem ETPer er mastergrader. 67 prosent av disse er på to år, 18 prosent på ett år og ti prosent på 1,5 år. De fleste ETPer er innenfor samfunnsfagene. I gjennomsnitt er 54 prosent av alle studenter i ETPer utenlandske studenter, denne andelen var 60 prosent i 2001 og 65 prosent i 2007. Andelen ETPer som har både innenlandske og utenlandske studenter var 95 prosent.

Kilde: Academic Cooperation Association, ACA: English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014

5.9 Hvordan er Norges deltakelse i Erasmus+?

Tabell 5.4 Norsk deltakelse i Erasmus+ Key Action 2, Strategiske partnerskap, høyere utdanning. 2014. Antall

	Antall søknader	Innvilgede søknader*	Tildelt beløp (1000 Euro)
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	3	1	138
Universitetet i Bergen	1	1	450
Universitetet i Oslo	1		
Universitetet i Stavanger	1	1	425
UiT - Norges arktiske universitet	1		
Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo	1	1	285
Norges musikkhøgskole	1		
Høgskolen i Oslo og Akershus	2		
Høgskolen i Sør-Trøndelag	2		
Høgskolen i Telemark	1		
Høgskolen i Volda	1		
Høgskolen Stord/Haugesund	1		
Sum	16	4	

* I tillegg fikk Norske leger mot atomvåpen innvilget en søknad med tildeling på 290 100 Euro
Kilde: SIU.

Erasmus+ gir muligheter for en rekke ulike samarbeidstiltak og former. Tabell 5.4 viser norsk deltakelse i tiltaket ”strategiske partnerskap”. Stor interesse på norsk side førte til 16 søknader fra norske høyere utdanningsinstitusjoner. Størrelsen på tilgjengelige midler tillot at fire av disse ble innvilget. Dette er midler som tildeles nasjonalt.

I tillegg finnes sentraliserte tiltak som forvaltes av Europakommisjonen og «The Education, Audiovisual and Culture Executive Agency» (EACEA). I Norge har Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) et ansvar for å informere om og fremme norsk deltakelse i de sentraliserte tiltakene. Det var lav norsk deltakelse i søknadsrunden 2014. Ingen norske institusjoner søkte som koordinator av tiltakene kunnskapsallianser, sektorallianser, idrett samarbeidsprosjekter eller fellesgrader i denne første søknadsrunden. Det var også svært få norske aktører med som partnere i prosjekter. Innenfor Jean Monnet, som skal fremme eksellense i undervisning og forskning, var det heller ingen norsk deltakelse. Tiltaket kapasitetsbygging var ikke med i den første utlysningen.

Det er et politisk mål med større norsk deltakelse i de sentraliserte tiltakene, gitt størrelsen på ressursene i programmene. Økt kunnskap om utlysnings- og evalueringsprosesser ved institusjonene vil gi et bedre grunnlag for informasjons- og promoteringstiltak på nasjonalt nivå.

5.10 Hvilke institusjoner deltok i samarbeidsprogram med prioriterte land utenfor Europa?

Tabell 5.5 Institusjonenes deltakelse i samarbeidsprogrammer hos SIU. Antall prosjekter og samarbeidsland.

	1. Nord-Amerika partnerskap	2. Nord-Amerika prosjekt 2014	3. Russland Langsiktig samarbeid*	4. Russland prosjekt 2014	5. UTFORSK	6. Nord-område-program*	7. Sum
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet	1 (CA)		1		2 (IN, CN)		4
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	1 (US)	1 (US)		1	3 (BR, CN)		6
Universitetet i Bergen	2 (CA, US)	5 (CA, US)	1	1	2 (CN)		11
Universitetet i Nordland			1		1 (RU)	2 (CA, RU)	4
Universitetet i Oslo	3 (CA, US)	1 (US)	1	1	3 (CN, IN, JP)	2 (RU, US)	11
Universitetet i Stavanger	1 (US)	1 (US)	1				3
UiT - Norges arktiske universitet	2 (CA)	1 (US)	4	4	2 (JP, RU)	5 (CA, US, JP)	18
Høgskolen i Molde, Vitenskapelig høgskole i logistikk			1				1
Norges idrettshøgskole	1 (CA)						1
Norges musikkhøgskole		1 (CA)					1
Høgskolen i Bergen	1 (US)				1 (CN)		2
Høgskolen i Buskerud og Vestfold						1 (CA)	1
Høgskolen i Harstad			1				1
Høgskolen i Narvik					1 (CN)		1
Høgskolen i Oslo og Akershus		1 (CA)	1		2 (CN, ZA)		4
Høgskolen i Telemark			1				1
Høgskolen i Østfold				1			1
Høgskolen Stord/Haugesund		1 (US)					1
Samisk høgskole						2 (CA, RU)	2
Rudolf Steinerhøgskolen				1			1

Tallene viser antall prosjekter/partnerskap/tildelinger. Samarbeidsland er oppgitt i parentes: BR=Brasil, CA=Canada, CN=Kina, IN=India, JP=Japan, RU=Russland, ZA=Sør-Afrika, US=USA.

Kolonnene 1, 3, 5 og 6 viser pågående langsiktige samarbeidsprosjekt tildelt 2014 eller tidligere. Kolonnene 2 og 4 viser tildelinger i 2014 til avgrensede samarbeidsprosjekter.

*UNIS fått tildelt ett langsiktig samarbeidsprosjekt under Russlandsprogrammet og ett prosjekt under Nordområdeprogrammet.

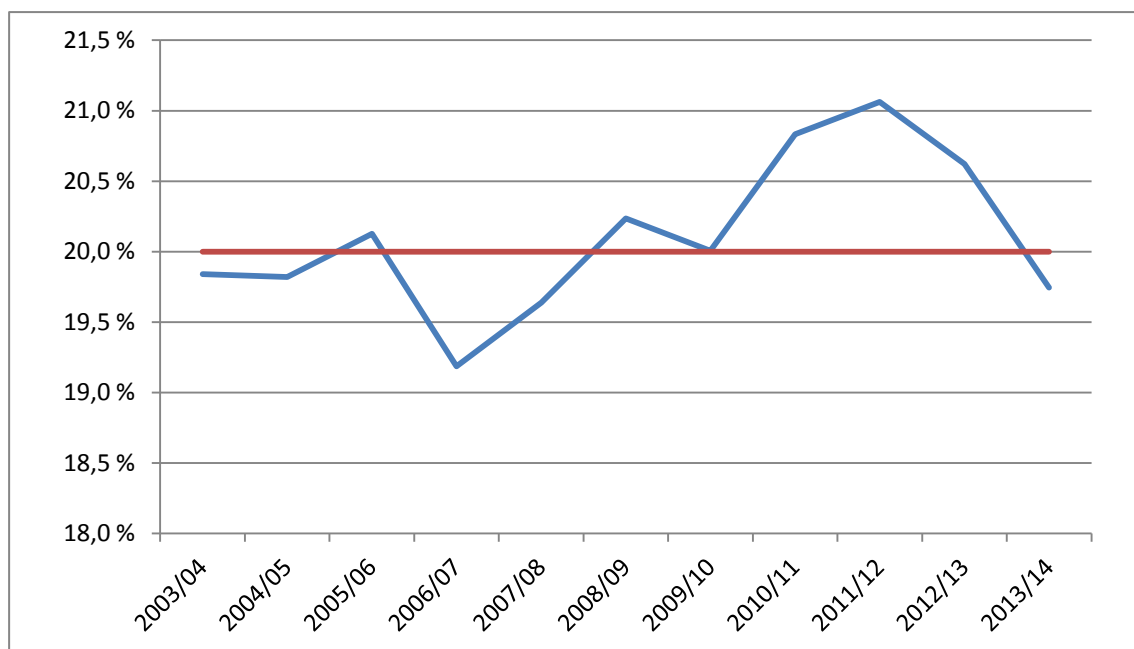
I tillegg til Erasmus+ forvalter SIU flere programmer og ordninger som spiller en viktig rolle for utvikling av samarbeid med prioriterte land utenfor Europa. Finansieringen kommer fra Kunnskapsdepartementet (Nord-Amerika og UTFORSK, som dekker BRIKS-landene og

Japan) og Utenriksdepartementet (Russland og nordområdene). Programmene har primært som mål å utvikle partnerskap som knytter høyere utdanning og forskning sammen, men flere av dem støtter også mer avgrensede samarbeidstiltak.

I pakt med programmenes profil er det de mest forskningstunge universitetene som er sterkest representert. Flere av programmene gjelder Russland og/eller nordområdene, og UiT - Norges arktiske universitet er samlet sett mest aktiv i disse programmene. Universitetet i Bergen skiller seg ut med høy aktivitet i Nord-Amerikasamarbeid, mens Høgskolen i Oslo og Akershus er den av høyskolene som er best representert i programmene.

5.11 Oppfylles Bologna-målet for mobilitet?

Figur 5.6 Norske studenter med studie- eller praksisopphold i utlandet 2003/2004 – 2013/2014. Prosent.

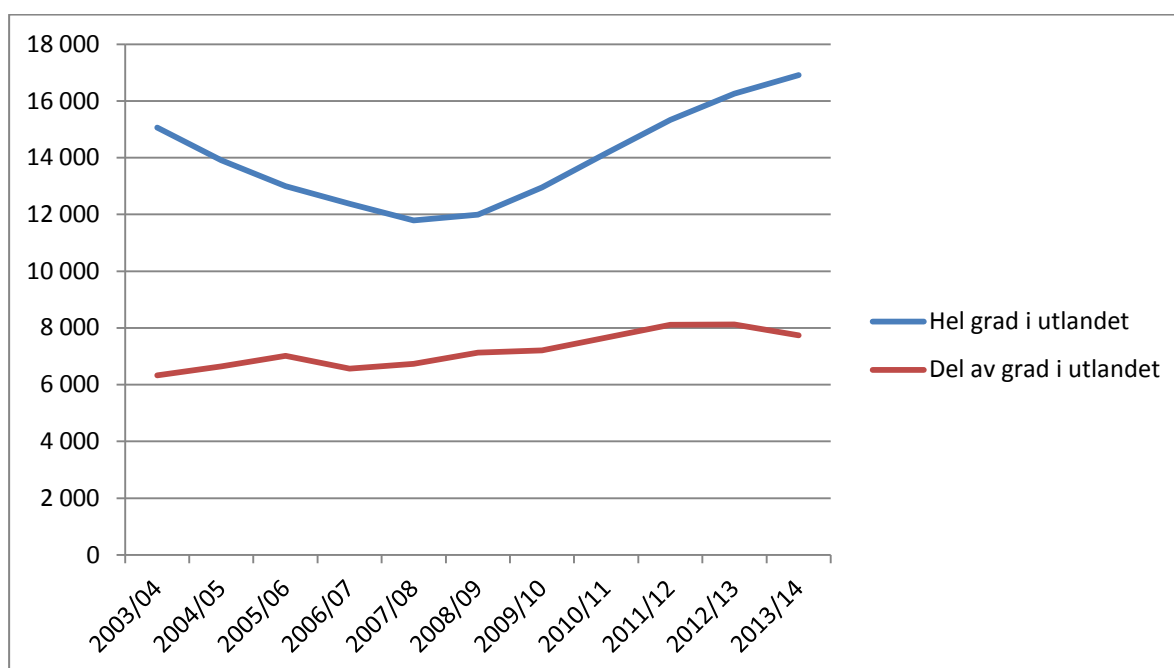
Kilde: SIU har beregnet andelen på grunnlag av tall fra Lånekassen (grads- og delstudenter utenlands) og DBH (antall studenter, høstsemester, egenfinansierte med fratrekk for innreisende utvekslingsstudenter).

Målet for samarbeidslandene i Bolognaprosessen er at innen 2020 skal minst 20 prosent av alle studenter som tar en grad i et av Bologna-landene ha hatt et studieopphold utenlands. Ingen tilgjengelige data gjør det mulig å slå fast med sikkerhet hvor mange av kandidatene som har hatt et studieopphold utenlands. Ifølge den beregningsmåten som er brukt, har Norge de siste årene vært rett i overkant av målet om 20 prosents mobilitet, mens den svakere tendensen i utvekslingsmobilitet de sist to årene gjør at vi for første gang siden 2007-08 faller under målet om 20 prosent.

Utreisende gradsstudenter utgjør for Norges del en betydelig del av den samlede mobiliteten. Holder vi gradsstudentene¹⁵ utenfor, tilsier den samme beregningsmodellen at om lag 13 prosent av studentene ved norske institusjoner har et utenlandsopphold i løpet av studiene. Denne beregningsmåten tar utgangspunkt i registrerte studenter. Om vi hadde kunnet ta utgangspunkt i kandidater, ville tallet trolig blitt noe høyere.

¹⁵ En internasjonal gradsstudent tar hele utdanningsløpet utenfor hjemlandet. En utvekslingsstudent tar graden hjemme, men har et utenlands studieopphold, oftest et semester, i løpet av utdanningen.

Figur 5.7 Norske studenter i utlandet 2003/2004 – 2013/2014. Antall

Kilde: Lånekassen.

Svært få land har en større andel av studentene i utlandet enn Norge. Det er i hovedsak mindre land med begrenset utbygd høyere utdanningsvesen, som eksempelvis Island, som sender flere studenter til utlandet enn Norge. Det er først og fremst gjennom de mange gradsstudentene Norge skiller seg ut. Gode finansieringsmuligheter for norske studenter er en viktig grunn til dette, samtidig som det er tradisjoner for slik studiemobilitet fra Norge. Når det gjelder studenter som reiser på utveksling, er vi mer på linje med landene rundt oss.

Figur 5.7 viser hvordan henholdsvis grads- og utvekslingsmobilitet fra Norge har utviklet seg i en tiårs periode. Bildet i dag er markant forskjellig fra det som var situasjonen da St. meld. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning* ble lagt fram. På det tidspunktet hadde gradsmobiliteten sunket over flere år, samtidig som utvekslingen viste en forsiktig stigning. Det ble antatt at Kvalitetsreformen hadde bidratt til å gjøre norske institusjoners studietilbud mer attraktive og konkurransedyktige, samtidig som økt tilrettelegging for utveksling ga andre muligheter for utenlandsstudier. Meldingen la til grunn at alle studenter ved norske institusjoner skulle få tilbud om utenlandsopphold som del av utdanningen.

Det markante fallet i gradsmobiliteten fram mot 2008 stanset ikke bare opp, men ble raskt snudd til en ny, sterk vekst. Økningen fortsatte også i 2014, om enn med noe svakere takt. Omvendt har utviklingen i antall norske studenter på utveksling vært svak de siste årene. Figur 5.7 over viser at tallet på studenter som reiste på utenlandsopphold som del av studier i Norge gikk noe ned i 2013-14. Året før sank også utvekslingen målt som andel av alle studenter.

Det har også tidligere vært perioder der utvekslingsmobiliteten midlertidig har gått svakt tilbake. Tendensen gir likevel god grunn til å følge den videre utviklingen nøye, og det er nødvendig å se grads- og utvekslingsmobilitet i sammenheng. Utvekslingen skal bidra også til kvalitets- og institusjonsutvikling og spiller dermed i seg selv en viktig strategisk rolle.

5.12 Hvilke institusjoner har størst studentutveksling?

Tabell 5.6 Utvekslingsstudenter av totalt registrerte studenter 2005-14. Prosent

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Norges handelshøyskole	14,1	16,1	15,1	18,7	18,5	20,2	20,3	22	22,8	25,6
Norges idrettshøgskole	1,4	5,8	4,8	2,6	2,3	4,4	9,5	11,9	11,5	11,2
Universitetet i Bergen	6,2	7,3	7,9	8,1	8	8,4	9	10,3	11,1	10,3
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet	5,5	5,9	5,7	6,2	6,9	8,4	8,2	8,9	8,7	9,1
Universitetet i Oslo	4,3	5	5,3	5,4	5,7	6,3	6,2	6,6	6,8	7
Universitetet i Agder	4,8	5,2	4,9	4,5	5,4	5,6	5,9	6,5	5,8	6
Norges miljø- og biovitenskapelige universitet	6,5	5,4	6,3	5,8	6,5	5,1	5,7	5,3	5,1	4,9
Høgskolen i Bergen	3,3	4,1	3,7	4,5	4,1	4,9	4,4	4,7	4,3	4,8
UiT - Norges arktiske universitet	3,6	4,1	4,3	5,2	4,8	4,4	4,5	4,6	4,8	4,7
Høgskolen i Volda	6,4	7	7,5	5,8	5,9	5,3	5,1	6,4	5,7	4,7
Handelshøyskolen BI	4,1	4,4	4,6	4,7	5,6	6,3	5,7	4,4	4,4	4,7
Høgskolen i Harstad	4	4,6	6,1	5,6	3,8	4,3	4,5	3,8	4,9	4,1
Universitetet i Stavanger	2,2	2,8	2,5	3	3,7	4,1	3,7	4	3,8	4
Høgskolen i Gjøvik	2,8	2,4	3,7	3	2,2	2,4	3,5	2,9	3,1	3,8
Høgskolen i Lillehammer	1,8	3	4,1	4,2	4,4	3,7	3,5	3,1	2,7	3,8
Høgskolen i Buskerud og Vestfold	1,4	1,7	1,2	2	2,8	3,1	2,8	3,4	3,8	3,7
Høgskolen i Oslo og Akershus	3	3	3,2	3,7	3,7	4,3	4,5	3,9	3,7	3,7
Høgskolen i Telemark	1,8	2,2	3	2,8	2,6	2,7	3	3	3,5	3,7
Dronning Mauds Minne Høgskole	3,4	3,2	3,5	4,7	7,4	5	4,6	6,7	3,7	3,6
Universitetet i Nordland	3,7	3,1	3	2,9	3,2	3	2,5	2,8	3,4	3,2
Høgskolen i Østfold	3,2	2,8	3,3	3,4	2,9	2,1	2,8	2,8	3,1	3
Høgskolen i Molde, Vitenskapelig høgskole i logistikk	2,3	4,8	4,3	3,9	3,3	3,2	3,8	2,8	3,2	2,8
Høgskolen Stord/Haugesund	3,9	2,4	3,6	3,8	4,1	4,5	4	3,9	2,8	2,8
Høgskolen i Hedmark	1,7	2,1	3,4	1,9	2	2,6	3,6	2,9	2,6	2,7
Høgskolen i Ålesund	4,2	3,3	1,9	4,1	1,7	3,4	3,1	2,5	2,9	2,6
Høgskolen i Sogn og Fjordane	2	2,2	2,8	2,8	3,1	2,4	3,3	2,2	2	2,3
Diakonhjemmet høyskole	0,5	0,5	0,7	1	1,2	1	1,5	1,4	1,6	2,3
Høgskolen i Sør-Trøndelag	1,5	2,1	2,4	2,1	2	2,5	2,7	2,4	2,2	2,1
Det teologiske menighetsfakultet	1,8	1,2	1,9	1,2	1,3	1,3	1,7	1,9	1,7	1,8
Høyskolen Campus Kristiania	0	0	0	1,9	1,5	1,3	1,9	1	2	1,5
Høgskolen i Narvik	3,8	7,9	3,7	4,6	2,6	4,2	2,5	1,3	1,2	1,1
Høgskolen i Nesna	0,5	0,3	0,4	0,6	1,8	0,4	0	0,1	1	1
Westerdals Oslo ACT	0	0	0	0	0	0,2	0,2	0	0,3	1
NLA Høgskolen	0,6	0,9	0,8	1	0,5	0,5	0,5	1,3	0,5	0,7
Høgskolen i Nord-Trøndelag	0,6	0,6	0,8	0,5	0,3	0,4	0,2	0,5	0,8	0,5
Alle registrerte studenter	3,9	4,3	4,5	4,7	4,8	5,2	5,3	5,3	5,3	5,4

Kilde: NSD.

Summen av inn- og utreisende utvekslingsstudenter utgjorde på landsbasis 5,4 prosent av alle registrerte studenter i 2014. Andelen har vært omtrent den samme siden 2010. En økning i tallet på innreisende studenter veide opp for en viss nedgang i tallet på utreisende. Det er store

forskjeller mellom fagområder, institusjoner og institusjonstyper når det gjelder studentutveksling. Norges handelshøyskole er i en særstilling, med mer enn dobbelt så høy studentutveksling som neste institusjon på listen. Også innad blant universitetene er det betydelige forskjeller. Høyest av universitetene ligger Universitetet i Bergen, der utvekslingsstudentene i 2014 utgjorde rett i overkant av ti prosent. Relativt høyt lå også NTNU med drøyt ni prosent utvekslingsstudenter. Over det nasjonale gjennomsnittet på 5,4 prosent ligger også universitetene i Oslo og Agder med henholdsvis sju og seks prosent. Ved de øvrige universitetene utgjorde utvekslingsstudentene mellom fire og fem prosent i 2014, med unntak for Universitetet i Nordland, der utgjorde utvekslingsstudentene bare 3,2 prosent.

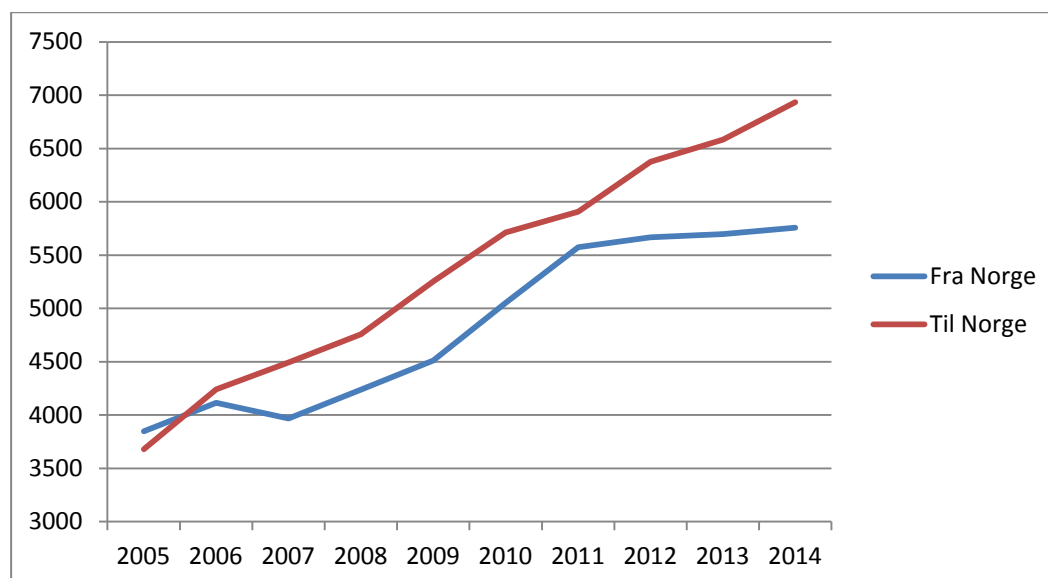
Ved tre av de statlige høyskolene (Bergen, Volda og Harstad) utgjorde utvekslingsstudentene mellom fire og fem prosent. Ved de øvrige høyskolene var andelen mellom to og fire prosent, med unntak for høyskolene i Narvik, Nesna og Sør-Trøndelag, som alle hadde en prosent utvekslingsstudenter eller enda færre.

I et nasjonalt perspektiv er det institusjoner i Bergen som gjør det best når det gjelder andel utvekslingsstudenter. Norges handelshøyskole er i en klasse for seg, mens Universitetet i Bergen og Høgskolen i Bergen ligger øverst blant henholdsvis universitetene og de statlige høyskolene.

Antall utreisende utvekslingsstudenter per institusjon og prosent utvekslingsstudenter (inn- og utreisende) per institusjon er framstilt i vedleggstabellene V5.5 og V5.6.

5.13 Har vi en balansert studentmobilitet?

Figur 5.8 Utvekslingsstudenter til og fra Norge 2005-14. Antall.

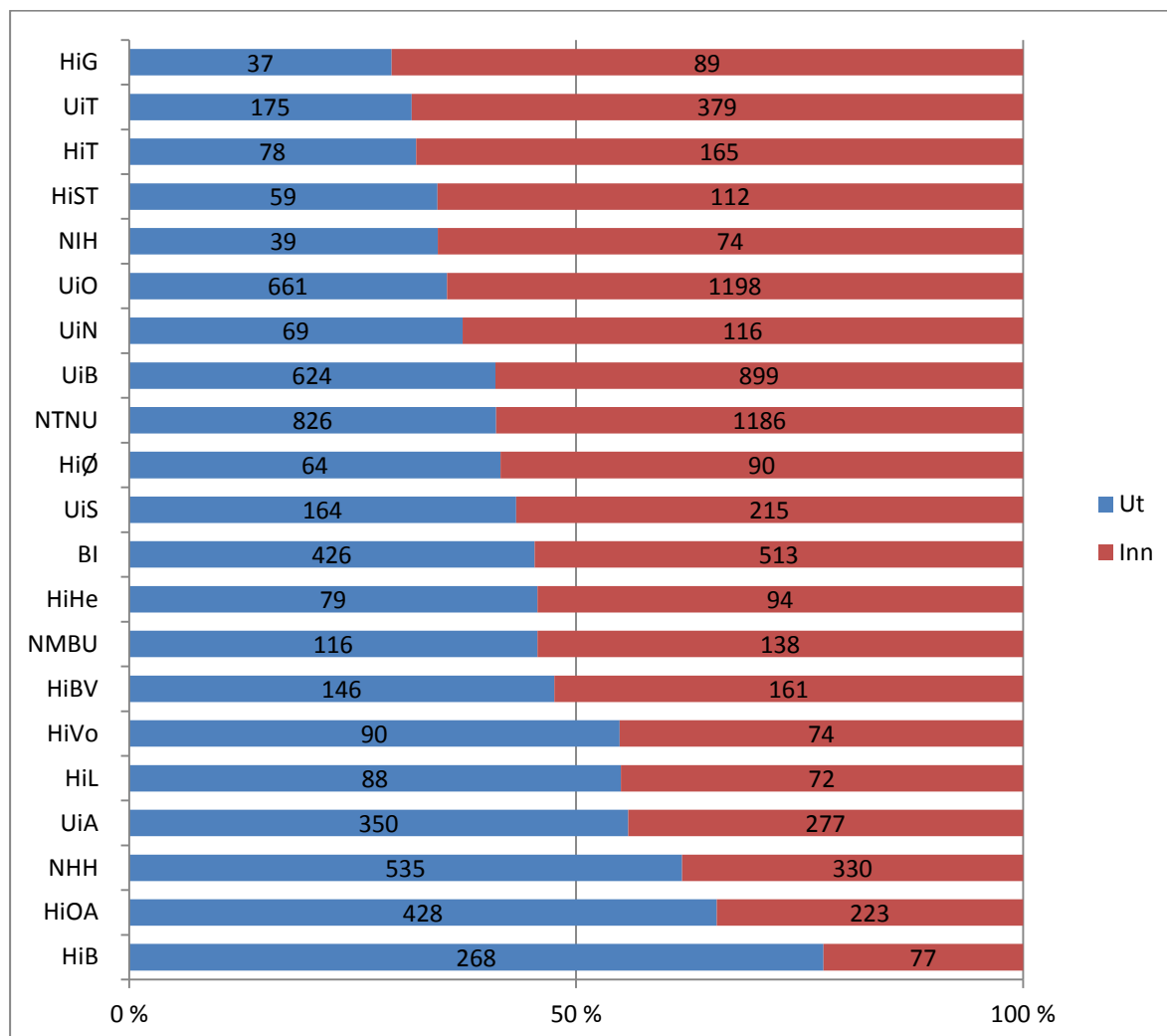

Kilde: NSD.

Merknad: Tallene for utreisende utvekslingsstudenter er lavere her enn tallet på delgradsstudenter i figur 1.7. Figur 1.9 er basert på tall som rapporteres inn fra institusjonene, og gjelder mobilitet knyttet til institusjonsavtaler. Figur 1.7 er basert på statistikk fra Lånekassen som også rommer studenter som reiser utenom slike avtaler.

Gjensidighet er et mål med studentutveksling, og en rimelig balanse mellom innreisende og utreisende studenter er et nasjonalt mål. For ti år siden var det nesten nøyaktig like mange utreisende som innreisende utvekslingsstudenter. I løpet av de siste ti årene har antallet innreisende utvekslingsstudenter steget mer enn antall utreisende studenter. Balansen mellom inn- og utgående mobilitet har endret seg betydelig de seneste tre årene. En styrket utvekslingsmobilitet fra Norge kan bedre mobilitetsbalansen og bidra til enda større grad av gjensidighet i studentutvekslingen. En god balanse på nasjonalt nivå skjuler store forskjeller mellom institusjonene.

Figur 5.9 Forhold mellom inn- og utreisende utvekslingsstudenter ved norske institusjoner 2014, og antall inn- og utreisende studenter. Institusjoner med mer enn 100 utvekslingsstudenter totalt 2014. Antall og prosent

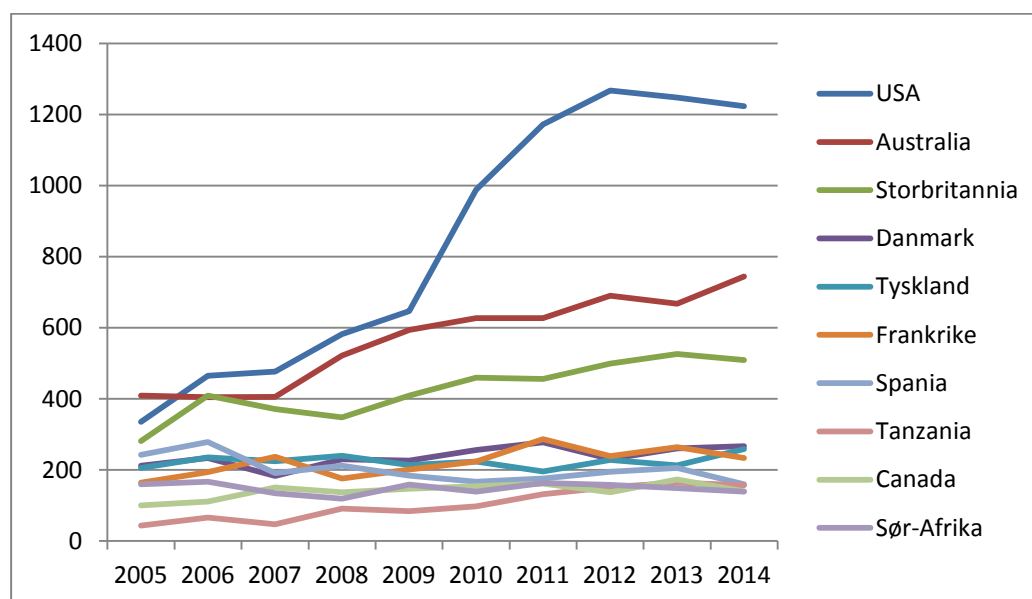

Kilde: NSD

Figur 5.9 viser hvordan noen institusjoner i hovedsak mottar studenter, mens andre sender mange og mottar langt færre. I den ene ytterkanten av skalaen befinner Høgskolen i Bergen seg. For hver student institusjonen mottok fra utlandet i 2014, sendte den 3,5 studenter ut. Klar overvekt av utreisende studenter har også Høgskolen i Oslo og Akershus og Norges handelshøyskole. Flertallet av institusjonene i oversikten mottar flere utvekslingsstudenter enn de sender. En rekke institusjoner sender bare ut om lag halvparten så mange utvekslingsstudenter som de mottar. Som figuren viser, gjelder dette både høyskoler og universiteter. Sterkest er ubalansen ved Høgskolen i Gjøvik og UiT - Norges arktiske universitet, blant de institusjonene som har 100 eller flere ut- og innreisende studenter til sammen.

5.14 Hvor reiser norske utvekslingsstudenter?

Figur 5.10 Mest populære land for norske utvekslingsstudenter 2005-14. Antall

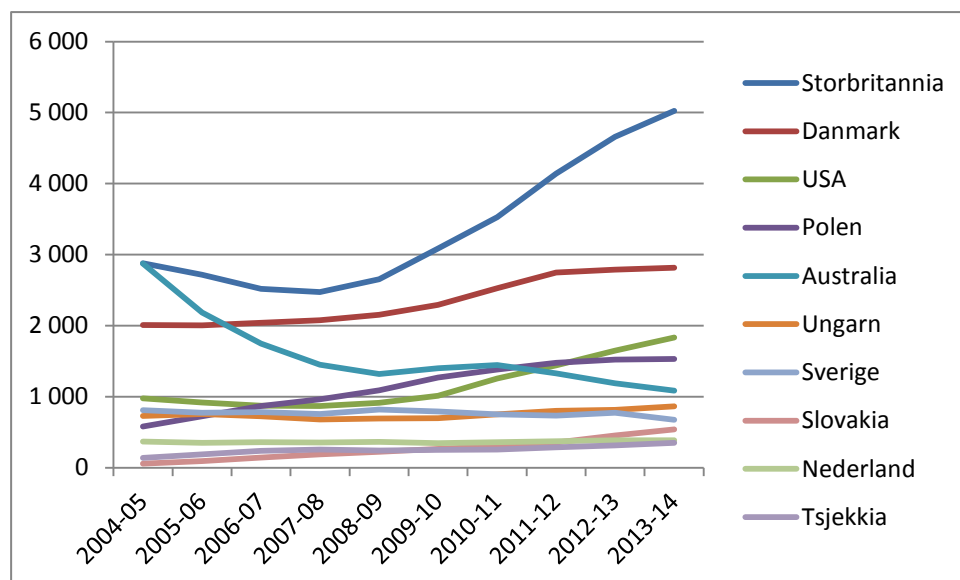
Ti mest populære destinasjonsland per 2014. Individbaserte avtaler er ikke tatt med.
Kilde: NSD.

Etter noen år med kraftig vekst er også utvekslingsmobiliteten til USA preget av den utflatingen som gjelder utvekslingsmobilitet generelt. Det som kjennetegner mobilitetsutviklingen i et tiårsperspektiv er en klar konsentrasjon om de tre engelskspråklige utdanningsgigantene USA, Australia og Storbritannia. Også for ti år siden var disse landene de største reisemålene for norske utvekslingsstudenter, men de hadde ikke den samme dominerende posisjon som i dag. I 2005 reiste 27 prosent av norske utvekslingsstudenter til et av disse tre landene. I 2014 var tallet 43 prosent.

For de andre landene på denne topp-ti-listen er det bare beskjedne endringer i løpet av tiårsperioden. Viktige europeiske samarbeidsland har derfor relativt sett tapt terreng som utvekslingsland for norske studenter. Det er i dette lyset regjeringens ekspertgruppe for finansiering av universiteter og høyskoler i 2015 foreslo økte økonomiske insentiver for å styrke utvekslingen til land i Europa.

5.15 Hvor reiser norske studenter som tar en hel grad i utlandet?

Figur 5.11 Mest populære land for norske gradsstudenter 2004-05, 2013-14.
Antall

Kilde: Lånekassen

Siden begynnelsen av 2000-tallet har gradsmobiliteten svingt kraftig. Et betydelig fall i mobiliteten ble avløst av en ny, sterk vekst omkring 2008. Tallet på norske gradsstudenter i utlandet vokser stadig og var per 2014 høyere enn noen gang tidligere.

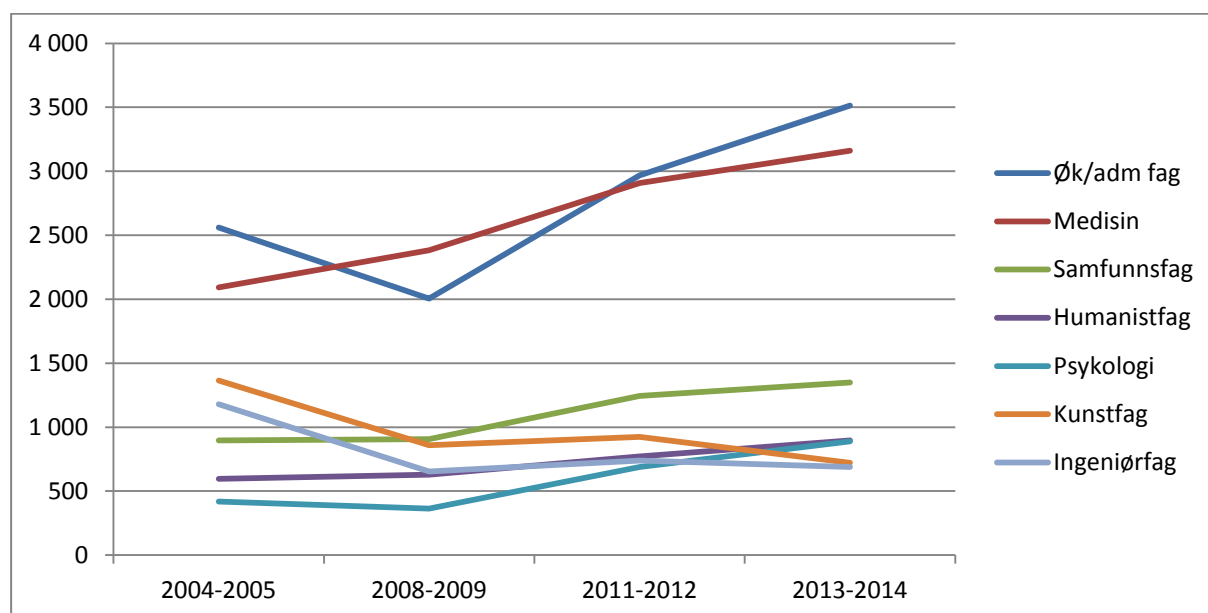
Når vi ser studentenes reisemønstre i et tiårsperspektiv, er den største endringen at Storbritannia har vokst veldig som reisemål. I 2004-05 reiste i underkant av 3 000 gradsstudenter til Storbritannia, i studieåret 2013-14 passerte antallet 5 000. Det er naturlig å se Storbritannias vekst i lys av nedgangen i Australia i samme periode. Her sank antall norske gradsstudenter fra snaut 3000 i 2004-05 til rett i overkant 1000 i 2013-14. Samlet sett hadde de to landene rett under 6 000 norske gradsstudenter for ti år siden. Siste studieår var tallet om lag 6 100. I tråd med Nord-Amerikastrategien har også USA har vokst som destinasjon for norske gradsstudenter.

Etter Storbritannia har Danmark nest flest norske gradsstudenter. Danmark opprettholder dermed den sterke posisjonen blant norske studenter. Handelshøyskolen i København hadde nær 750 norske studenter i 2013-14. Ingen annen utenlandsk institusjon hadde tilnærmalesvis like mange norske studenter samme år.

Videre er det fortsatt vekst i tallet på norske studenter til de nye EU-medlemslandene i Sentral- og Øst-Europa. Det er primært studenter i medisin eller andre helsefaglige utdanninger som reiser hit. Flest studenter er det i Polen, som har i overkant av 1 500 norske studenter. Dette tallet har vært nokså stabilt de siste tre årene, og det samme gjelder for Ungarn. Det tredje største landet i denne sammenhengen er Slovakia, som har hatt en sterk vekst i antall norske studenter innenfor helsefag de siste tre årene. De prioriterte landene Tyskland og Frankrike når ikke opp på listen over de ti landene som er mest besøkt av norske studenter.

5.16 Hva studerer norske studenter i utlandet?

Figur 5.12 Mest populære fag for gradsstudenter i utlandet. Antall

Fagene er rangert etter antall studenter i 2013-2014.

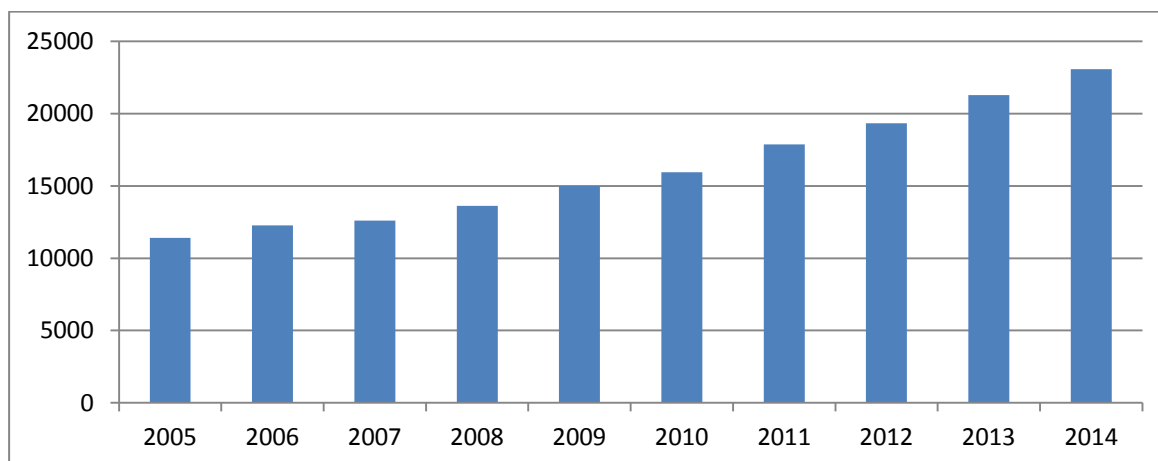
Figuren bruker Lånekassens faginnndeling, og den avviker fra inndelingen i Database for statistikk om høyere utdanning (DBH) brukt på annet sted i rapporten.

Kilde: Lånekassen

Trendene i gradsstudentenes fagvalg er stabile over tid. Økonomisk-administrative fag og medisin er som tidligere de dominerende områdene med til sammen nesten 6 700 studenter. Blant øvrige fag skiller samfunnsfag seg ut med om lag 1 350 gradsstudenter utenlands i 2013-14. Figur 5.12 viser at flere fagområder teller mellom 500 og 1 000 studenter. Foruten fagområdene som er oppgitt i figuren, har følgende områder mer enn 500 gradsstudenter utenlands: journalistikk-, medie- og bibliotekfag (674), fysioterapi (574) og realfag (505).

5.17 Hvor mange utenlandske statsborgere studerer i Norge, og hvor kommer de fra?

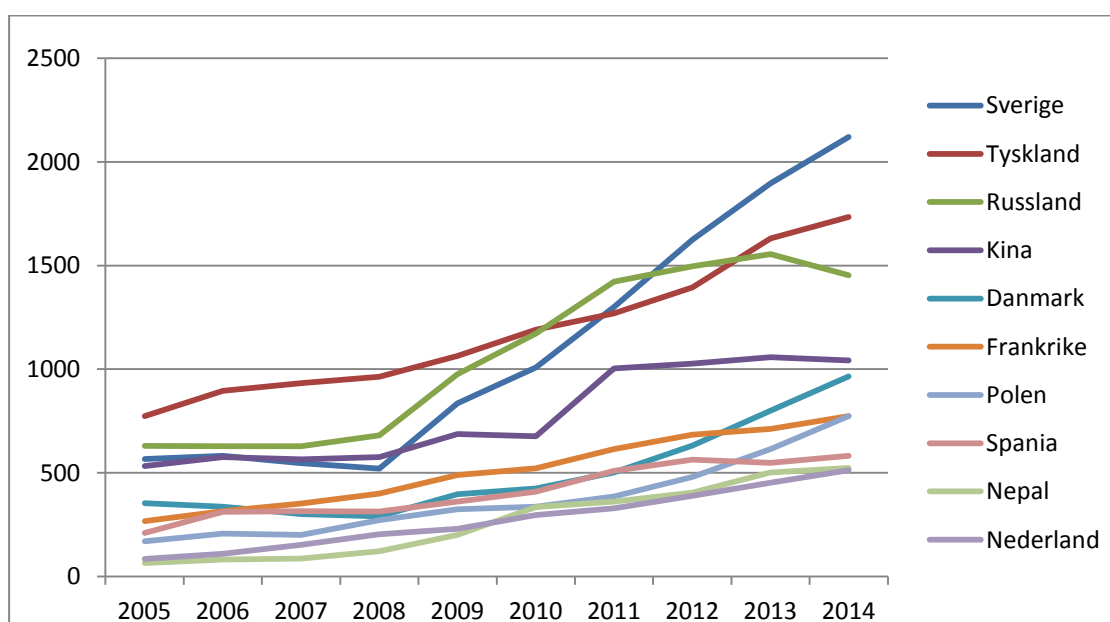
Figur 5.13 Utenlandske studenter i Norge 2005-14. Antall

Egenfinansierte studenter (høst).

Kilde: NSD.

Figur 5.14 Utenlandske studenter i Norge 2005-14 fordelt på land. Antall

Figuren viser egenfinansierte utenlandske studenter (høst) som ikke deltar i studieprogrammer for forskerutdanning/andre programmer, sortert etter antall i 2014.

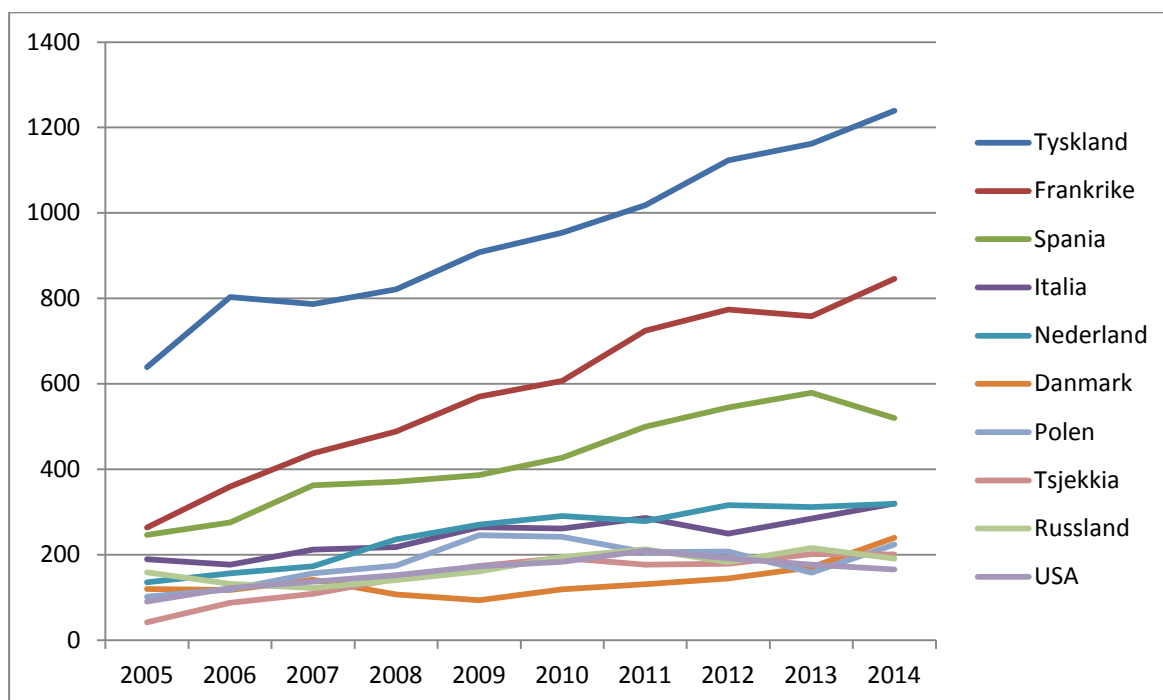
Kilde: NSD

Antall utenlandske studenter i norsk høyere utdanning har vokst det siste tiåret. Statistikken for 2014 viser at tallet fortsetter å stige med omtrent samme takt som de siste fem årene. Det er stort mangfold i studentmassen som kommer til Norge. Størst økning er det i antallet studenter fra europeiske land, og særlig våre nordiske naboland. Blant landene utenfor EU og EØS er tendensen at landene med flest studenter i Norge, som Russland og Kina, stagnerer, mens enkelte andre land, som Filippinene, Ukraina og Nepal vokser kraftig. Når det gjelder

gruppen utenlandske studenter skiller ikke statistikken mellom reelt mobile studenter og individer med utenlandsk statsborgerskap som bor i Norge i utgangspunktet.

Da Sverige i 2011 innførte studieavgifter for land utenfor EU og EØS, var det knyttet spenning til hvordan endringen ville påvirke Norge. Figur 5.15 viser hvordan studenter fra tredjeland utgjør en stadig større andel av de utenlandske studentene. De siste årene har imidlertid trenden snudd. Per 2014 er det studenter fra europeiske land innenfor EU/EØS-området som er i flertall blant utenlandske studenter og som står for den sterkeste mobilitetsveksten til Norge.

Figur 5.15 Innreisende utvekslingsstudenter 2005-14 fordelt på land. Antall

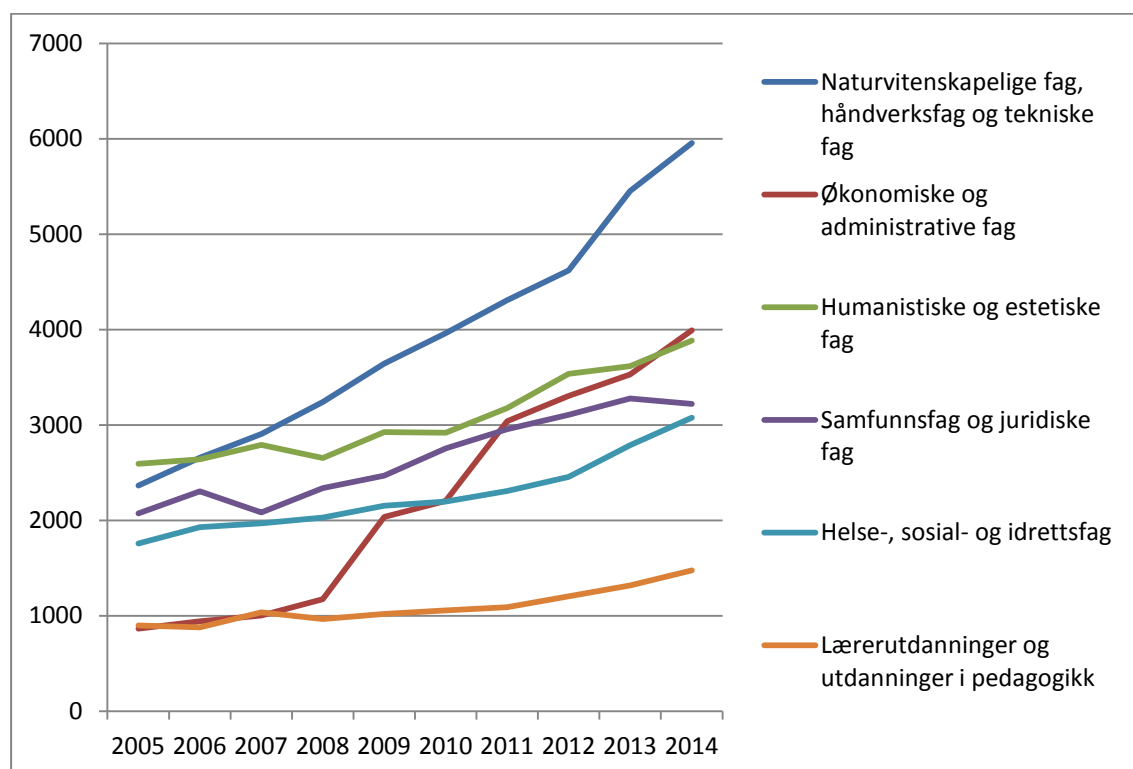
Figuren viser innreisende utvekslingsstudenter fordelt på land, sortert etter antall i 2014 (vår- og høstsemester). Individbaserte avtaler er ikke tatt med.

Kilde: NSD

Mens utvekslingen fra Norge til viktige europeiske land som Tyskland og Frankrike er lavere enn ønsket, kommer stadig flere utvekslingsstudenter fra disse landene til Norge. Til sammen mottok Norge nesten 2 100 utvekslingsstudenter fra de to landene i 2014, mot om lag 780 ti år tidligere.

5.18 Hva studerer utenlandske studenter i Norge?

Figur 5.16 Utenlandske statsborgere fordelt på fagfelt 2005-14. Antall

Merknad: Tabellen viser totalt antall utenlandske studenter (høstsemester) fordelt på fagfelt. Studenter på studieprogrammer for forskerutdanning/andre programmer er ikke tatt med.

Kilde: NSD

Den faglige profilen på utenlandske statsborgere som studerer i Norge, har endret seg noe i løpet av de siste ti årene. Mest iøynefallende er veksten naturvitenskapelige og tekniske fag. I en periode med høy vekst i tallet på utenlandske studenter i Norge, er det disse fagene, sammen med økonomi og administrasjon, som har hatt den sterkeste veksten, og vekstraten har økt de siste to-tre årene. I 2014 er den største gruppen utenlandske studenter denne gruppen fag.

Betydelig vekst er det også økonomiske og administrative fag. Høy vekst de siste seks-sju årene har gjort at disse fagene samlet nest flest utenlandske studenter i 2014.

Andre fagområder har vist en relativt jevn vekst de seneste årene. Etter flere år med helt stabile tall på omkring 1 000 utenlandske studenter har også fag innenfor lærerutdanninger og pedagogikk vist en tydelig vekst de siste tre årene fram til snaut 1 500 studenter i 2014. Dette kan bidra til å styrke den internasjonale profilen fagområder som tradisjonelt har vært relativt lite internasjonalt orientert.

Boks 5.4 Utenlandske studenters syn på Norge

SIU og NIFU samarbeidet i 2014 om en spørreundersøkelse blant om lag 8 000 utenlandske studenter i Norge for å få svar på følgende overordnede spørsmål: Hvorfor velger utlendinger å studere i Norge? Hvordan opplever de utenlandske studentene studiene og oppholdet i Norge, og i hvilken utstrekning inngår Norge i de utenlandske studentens fremtidsplaner?

I alle hovedspørsmålene var det store forskjeller mellom studentene etter hvor de kom fra og hvorvidt de var grads- eller utvekslingsstudenter. Felles for det store flertallet av studenter fra andre land enn de nordiske er at tilgangen på engelskspråklig studietilbud er en forutsetning for at de kan studere i Norge. Også fraværet av studieavgifter kan betraktes som en forutsetning for mange av de utenlandske studentene. Blant gradsstudentene er dette den faktoren flest trekker fram. Utvekslingsstudentene kommer ofte innenfor programmer der de heller ikke i andre land ville bli avkrevd studieavgifter.

NIFU-rapporten fastslår at kvalitetsaspektet ikke er spesielt høyt vektlagt i studentenes vurderinger. Det er kanskje ikke så overraskende tatt i betraktning at få norske læresteder er høyt plassert på internasjonale rangeringer, og at de fleste ikke finnes på slike lister overhodet. Utvekslingsstudenter legger imidlertid relativt stor vekt på omdømmet til norsk høyere utdanning som begrunnelse for å studere i Norge. Begrunnelser knyttet til egenskaper ved land og samfunn kommer høyt opp. Alle, men særlig gradsstudenter ga svaralternativet ”trygt og fredelig samfunn” høy score. Høyt kommer også begrunnelsen ”teknologisk avansert samfunn” og egenskaper ved norsk natur. Særlig utvekslingsstudenter, og spesielt de mange tyske studentene, fremhever denne begrunnelsen.

Gjennomgående er studentene relativt godt fornøyd med studier og opphold i Norge. Et klart flertall er tilfreds med lærernes evne til å undervise på engelsk. De er mer fornøyd med undervisning og pensum enn med veiledning og tilbakemeldinger. Rammefaktorer som lokaler, utstyr, bibliotek og IKT kommer godt ut, spesielt blant studenter fra andre enn vestlige land.

Av utfordringer det er mulig å påvirke, peker rapportene på at studenter opplever det som utfordrende å komme i kontakt med nordmenn. NIFU-rapporten viser til at her har institusjonene et ansvar for å legge best mulig til rette. Det viktigste grepet er å sørge for at utenlandske og norske studenter følger samme undervisning. Disse utfordringene er likevel ikke til hinder for at et klart flertall av studentene oppgir at de har et mer positivt bilde av Norge etter studieoppholdet.

Undersøkelsen fra 2014 viser at sju av ti som tar en grad her, ønsker å bli i landet. Det er en økning i forhold til tidligere undersøkelser. Tre av fire helgradsstudenter sier de ønsker å finne arbeid i Norge, eller de har allerede fått jobb (en av ti). Også blant utvekslingsstudentene er det et flertall som ønsker å finne jobb i Norge etter studiene. Dette representerer et potensial for Norge og norsk arbeidsliv.

Wiers –Jenssen 2014 (II). Utenlandske studenters syn på å studere i Norge. NIFU-rapport 34-2014
<http://www.nifu.no/publications/1174640/>

SIU Rapport 07/2014: "Norway is the best place in the world" Foreign student's perception of Norway as a study destination 2014:
<http://www.siu.no/Publikasjoner/SIU-rapportserie>

6 Universitetsmuseene

I dette kapitlet tar vi for oss:

- Samfunnsoppdraget
- Styring
- Personalressurser
- Sikring, bevaring og digitalisering
- Formidling
- Forskning
- Arealer

6.1 Hovedfunn

Personalressurser

- Antall faglige årsverk ved universitetsmuseene har gått noe opp siste år.
- Andelen faglige årsverk utgjør 36 prosent.
- Midlertidige årsverk utgjør omtrent 29 prosent.

Sikring, bevaring og digitalisering

- Universitetsmuseene har om lag 18,6 millioner objekter i samlingene.
- Det er fortsatt risiko knyttet til sikring og bevaring av samlingene.
- Andelen av samlingene som er digitalisert og på Web er økende.

Forskning

- FoU-satsningen for universitetsmuseene i perioden 2009-2014 har bidratt til økt samarbeid mellom museene og har skapt økt aktivitet.
- Universitetene hadde i 2014 litt under ett publiseringspoeng per vitenskapelige årsverk, mens universitetsmuseene hadde noe over 0,9 publiseringspoeng per vitenskapelige årsverk.

Formidling

- Universitetsmuseene hadde i 2014 om lag 1,6 millioner besøkende, en økning på fire prosent fra 2013.

6.2 Hvilket samfunnsoppdrag har universitetsmuseene?

Det er seks universitetsmuseer i Norge: Kulturhistorisk museum og Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo, Bergen museum ved Universitetet i Bergen, Vitenskapsmuseet ved Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, Tromsø museum, Universitetsmuseet, ved UiT - Norges arktiske universitet og Arkeologisk museum ved Universitetet i Stavanger. Universitetsmuseene har et særlig ansvar for å sikre samfunnets behov for kunnskap om vår natur- og kulturarv.

Det kulturhistoriske materialet inkluderer uerstattelig vitenskapelig kildemateriale for kunnskap om og innsyn i menneskenes liv og virke gjennom tidene. Fra tiden før skriftlige kilder foreligger, er det også de eneste kildene. På samme måte representerer de naturhistoriske samlingene uerstattelige kilder til kunnskap om endring i naturen i et langtidsperspektiv. Å oppdage, beskrive, tolke og formidle er grunnleggende forutsetninger for å skape ny forståelse for sammenhenger og mangfold i de natur- og menneskeskapte omgivelsene.

Det er universitetsmuseenes oppgave å bevare, dokumentere og produsere kunnskap om kultur- og naturarven for samfunnet. Institusjonene forvalter mange millioner objekter av stor nasjonal og internasjonal verdi, og er dermed sentrale kunnskapsleverandører til kultur- og naturforvaltningen.

Forskning og utviklingsarbeid (FoU) er en forutsetning for den systematiske utviklingen av de vitenskapelige samlingene, for museenes rolle som kunnskapsprodusenter i kulturminne- og naturforvaltningen og for den allmennrettede forskningsformidlingen. Ettersom universitetsmuseene forvalter vesentlige deler av landets natur- og kulturarv, har de fått en sentral rolle som kunnskapsleverandør til kulturminne- og naturforvaltningen. Oppdatert og fornyet kunnskap er nødvendig for å kunne utføre disse funksjonene

Universitetsmuseene forvalter samlinger og fagkunnskaper av stor betydning å nå ut med særlig til den oppvoksende generasjon. Kulturhistorisk kunnskap er viktig for å forstå samfunnet og de kulturmøter som finner sted nasjonalt og internasjonalt. En bred, allmenn forståelse av ressursproblemer, endringskrefter og naturmiljøets sårbarhet er en betingelse for en forsvarlig og bærekraftig utvikling.

6.3 Hvordan styres universitetsmuseene?

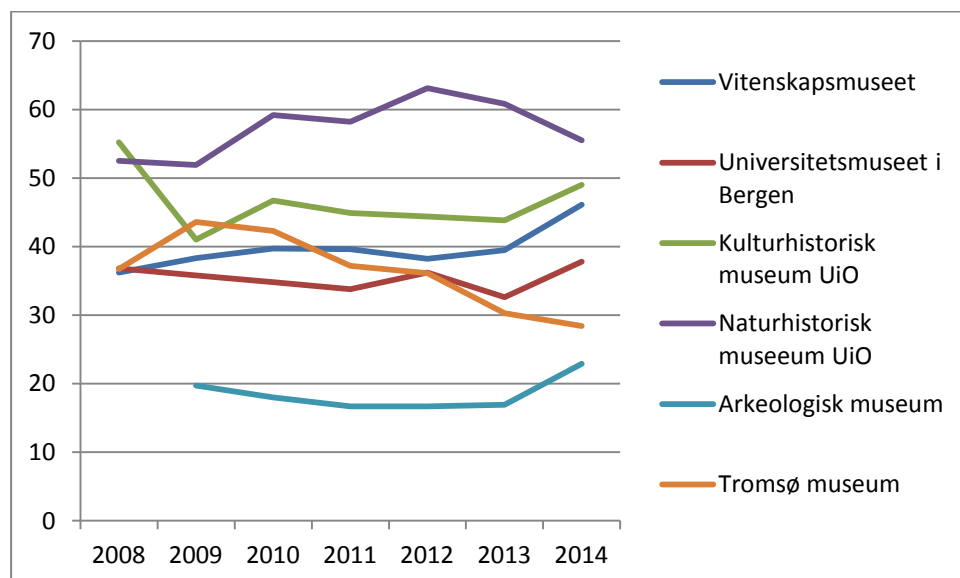
Universitetsmuseene er underlagt universitetsstyrene, med ansvar og rettigheter på linje med fakultetene. Universitetsmuseene har egne museumsstyrer med ekstern representasjon. Museumsstyret har ansvar for virksomheten ved museene. En av museumsstyrenes viktigste oppgaver er å fastsette strategier for forsknings- og formidlingsvirksomheten som samsvarer med universitetets strategier.

Kunnskapsdepartementet har registrert at strategiene til universitetsmuseene, i større grad enn tidligere, er blitt en del av universitetenes strategier. Departementet holder styringsmøter med universitetene om museumsvirksomheten ved behov, minimum en gang per styreperiode. Universitetsmuseene har fastsatt virksomhetsmål og handlingsplaner for sine forvaltningsoppgaver.

Universitets- og høskolerådet har også et eget museumsutvalg (UHRM) som er et rådgivende og koordinerende utvalg for saker om samarbeid og koordinering innenfor universitetsmuseenes arbeidsområde.

6.4 Hvilke personalressurser har universitetsmuseene?

Figur 6.1 Faglige årsverk ved universitetsmuseene 2008-2014. Antall

Kilde: NSD

Antall årsverk ved universitetsmuseene utgjør i underkant av 3,5 prosent av totalt ansatte ved universitetene. Samlet hadde universitetsmuseene 667,4 årsverk i 2014. Dette er en økning på tolv årsverk fra 2013. Av dette var 239,7 årsverk knyttet til forsknings- og undervisningsstillinger, en økning på om lag 16 årsverk fra 2013. Antall vitenskapelige ansatte i forhold til samlet antall årsverk varierer mellom universitetsmuseene fra 31 prosent til 42 prosent, med et snitt på 36 prosent. Det vises ellers til tabell V6.1 og V6.2. Antall midlertidig ansatte er fortsatt høyt. I 2014 var 190 årsverk eller nær 29 prosent av de samlede årsverkene ved universitetsmuseene midlertidig ansatte.

Universitetsmuseene har mange administrative stillinger og tekniske stillinger. Mye av midlertidigheten blant ansatte ved universitetsmuseene knytter seg til oppdragsinntekter, som er varierende, samt til stipendiat- og postdoktorstillinger.

En vesentlig utfordring for personalet er økt saksbehandlingsmengde i tilknytning til faglig rådgivning i forvaltningssaker og mengden av nye objekter i samlingene.

6.5 Hvordan har sikring, bevaring og digitalisering utviklet seg?

Sikring og bevaring av den kultur- og naturhistoriske arven er den viktigste forvaltningsoppgaven til universitetsmuseene. Riksrevisjonen har tidligere påpekt utilstrekkelige sikrings- og bevaringsforhold ved museene. Kunnskapsdepartementet tildelte i perioden 2008-12 om lag 50 mill. kroner til formålet. Midlene har kommet i tillegg til universitetenes rammefinansiering. Det ble ikke tildelt ekstra midler i 2013 og 2014.

Det er store variasjoner i sikringen ved universitetsmuseene. Tabeller som viser tilstand og utvikling ved det enkelte museum finnes i vedleggene V6.3 - V6.6. Variasjonene skyldes at samlingene er magasinert mange ulike steder med varierende sikringsforhold. Selv om det er gjort mye for å forbedre forholdene, er det begrenset hvor mye som kan oppnås uten nye magasiner og bedringer i utstillingslokalene. Det er gjort forbedringer de senere årene, men det er fortsatt utfordringer knyttet til brann- og vannskaderisiko enkelte steder. I tillegg er det tyveririsiko, særlig i tilknytning til utstillingene og enkeltgjenstander. Selv om sannsynligheten for utilsiktede hendelser er lav, er situasjonen bekymringsfull.

Magasinsituasjonen ved Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo er god. Naturhistorisk museum er i ferd med å flytte deler av sine samlinger over i nye magasiner, men vil ikke ha gjennomført flyttingen før i 2015 - 2016. Universitetet i Bergen er i ferd med å innrede nye magasinarealer og vil ha overført de delene av samlingene som skal dit i løpet av 2014 - 2015. Dette bør gi bedre resultater for disse museene de kommende år.

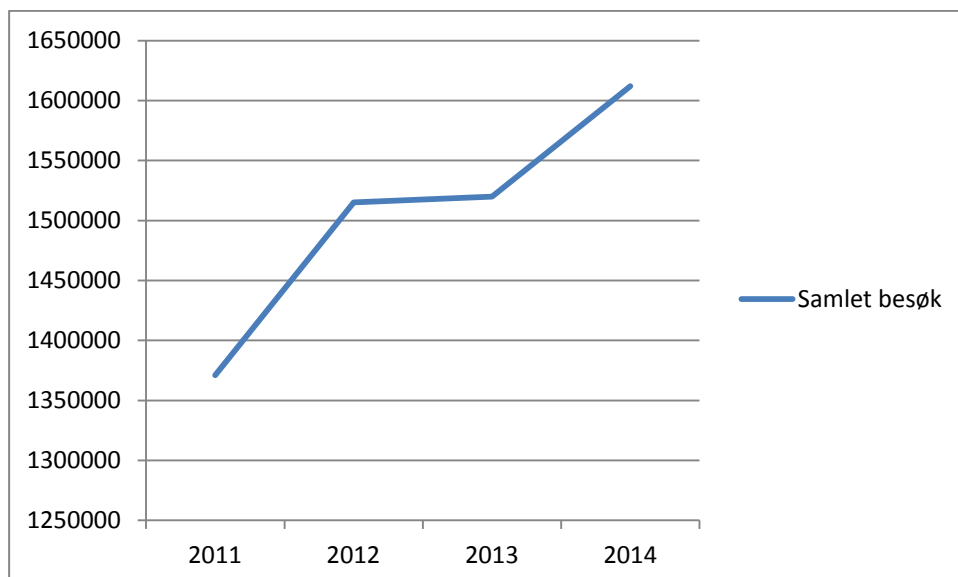
Bevaringsforholdene er varierende. Den største utfordringen knytter seg til klima (luftfuktighet og temperatur). Her er det store variasjoner fra museum til museum. Verst stilt er Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo og de kulturhistoriske samlingene ved Tromsø museum, Universitetsmuseet. Situasjonen for Naturhistorisk museum vil bedre seg når samlingene flyttes til nye magasinlokaler på Økern. Med hensyn til konservering, er det en økning i andelen objekter som er konserverte eller preventivt konserverte. En utfordring for preventiv konservering av eksisterende samlinger er mengden av nye objekter.

Nye objekter i samlingene, blir fortløpende digitalisert. Digitalisering innebærer at objektene katalogiseres, beskrives og fotograferes. Det er fortsatt et betydelig, men varierende, etterslep når det gjelder eksisterende samlinger. Samlet dreier det seg om flere millioner objekter. Tilveksten til museene tar mye kapasitet. Gitt begrensningen i personale, vil det ta tid å få alt digitalisert.

MUSIT (universitetsmuseenes IT-organisasjon) vedlikeholder og videreutvikler universitetsmuseenes felles databaser og databasesystemer, og gir forskjellige brukergrupper tilgang til museenes digitaliserte samlinger. MUSIT forvalter samlinger innenfor en rekke fagfelt, bl.a. arkeologi, botanikk, etnografi, numismatikk, zoologi og topografiske arkiv. MUSIT har utviklet en webportal, <http://www.unimus.no/>, som gir tilgang til ulike deler av samlingene ved museene både for forskere og publikum. Portalen er i stadig utvikling, og en økende del av samlingene kan nås via portalen.

6.6 Hvordan har formidlingen ved universitetsmuseene utviklet seg?

Figur 6.2 Samlet publikumsbesøk ved universitetsmuseene 2011-14. Antall

Kilde: NSD

Formidling er en viktig del av universitetsmuseenes samfunnsoppdrag. Det er av betydning at allmennheten får innsikt, kjennskap og forståelse for natur- og kulturminnearven.

Formidlingen skjer gjennom permanente og midlertidige utstillinger, gjennom organiserte omvisninger og undervisningsopplegg for skoleklasser. I tillegg er foredrag, bøker og websider viktige for formidlingen. Internett er en god formidlingskanal som blir stadig viktigere for universitetsmuseene. Gjennom websidene kan forskere og publikum få tilgang til mange av objektene i samlingene, og flere enn dem som er fysisk utstilt. Videre kan lærere og elever lage egne undervisningsopplegg og oppgaver knyttet til kultur- og naturarven. De midlertidige utstillingene viser en stor bredde i tema, som spenner over hele museenes virksomhetsområde.

Besøkstall er en viktig indikasjon på publikums interesse for universitetsmuseene. I 2014 var besøkstallene ved universitetsmuseene over 1,6 millioner, noe høyere enn i 2013, men en økning på 17 prosent siden 2011. Høyest besøkstall har universitetsmuseene i Oslo med nær 1,3 millioner besøkende. Lavest besøkstall har Arkeologisk museum ved Universitetet i Stavanger med 51 000 besøkende. Det vises ellers til vedlegg V6.7 for en mer detaljert oversikt over tallene over tid og på det enkelte museum.

Antall undervisningsopplegg for skoleklasser og antall omvisninger indikerer publikumsaktiviteten utover antall besøkende. Tallene varierer noe fra år til år, men ligger temmelig stabilt.

Det er klare begrensninger for økning i antall midlertidige utstillinger, og formidling gjennom omvisninger og undervisning av skoleklasser. Dette skyldes begrensninger i personale, mangel på egnede undervisningsrom og tilstrekkelige lokaler for midlertidige utstillinger. Ikke minst gjelder dette for større internasjonale utstillinger som krever plass og sikringstiltak.

6.7 Hvordan har forskningen ved universitetsmuseene utviklet seg?

Tabell 6.1 Publiseringspoeng per museum 2007-14. Antall

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vitenskapsmuseet, NTNU	27,1	51,1	29,6	30,6	25,2	43	32,2	43,8
Bergen Museum, UiB	32,4	17,7	43,2	50,4	37,3	49,3	43,9	30,2
Kulturhistorisk museum, UiO	24,5	50,1	52,7	36,6	79,3	65,2	60	59,8
Naturhistorisk museum, UiO	68,2	57,6	53,4	50,8	39,3	63	52,1	36,7
Arkeologisk museum, UiS	-	-	17,1	16,5	12,2	16,8	8	9,8
Tromsø museum, UiT	-	-	19,9	29,8	28,5	42,2	30	31,2
	152,2	176,5	215,9	214,7	221,8	279,5	226,2	226,2

Kilde: NSD

Tabell 6.2 Publiseringspoeng ved universitetsmuseene av den totale publiseringen ved universitetene 2007-2014. Prosent

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Vitenskapsmuseet, NTNU	1,3	2,3	1,2	1,2	0,9	1,4	1	1,4
Bergen Museum, UiB	1,9	1	2,3	2,6	1,9	2,4	2,1	1,5
Kulturhistorisk museum, UiO	0,8	1,4	1,5	1	2	1,6	1,6	1,6
Naturhistorisk museum, UiO	2,2	1,6	1,5	1,4	1	1,5	1,4	1
Arkeologisk museum, UiS	-	-	3,7	3,4	2,2	3,2	1,7	2
Tromsø museum, UiT	-	-	2,2	3,2	2,5	3,9	2,8	2,5

Kilde: NSD

Det er betydelige svingninger i antall publiseringspoeng ved universitetsmuseene i perioden 2007-14. Antall publiseringspoeng i 2014 er 226,6, det samme som i 2013. I perioden 2009-14 er antall publiseringspoeng økt med rundt fem prosent, med 2012 som et foreløpig toppår med 279,5 publiseringspoeng.

Den statlige universitets- og høyskolesektoren produserte i alt 14 572 publiseringspoeng i 2014. Universitetsmuseene sto for 2,1 prosent av publikasjonspoengene for de universitetene som har universitetsmuseer og for 1,5 prosent av samlet antall publikasjonspoeng i sektoren. Universitetene produserte i snitt 1,0 poeng per faglig årsverk i 2014, mens universitetsmuseene ligger på 0,9 poeng per faglig årsverk, omtrent på linje med tidligere år. Se ellers vedlegg V6.8 og V6.9. Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo ligger på topp med 1,2 poeng per vitenskapelige årsverk, mens Arkeologisk museum ved Universitetet i Stavanger ligger nederst med 0,43 poeng per vitenskapelige årsverk.

For å styrke forskningen ved universitetsmuseene tildelte Kunnskapsdepartementet Norges forskningsråd 5 mill. kroner årlig fra 2009 til og med 2014 for å utarbeide en nasjonal FoU-satsing for universitetsmuseene. Forskningsrådet har fordelt midlene til tre prosjekter. Alle universitetsmuseene samarbeider og er kontraktpartnere i prosjektene. Dette er *forskningsstrategiske* prosjekter som er etablert for å konsentrere forskningsinnsatsen, styrke samarbeidet og heve forskningskvaliteten ved universitetsmuseene. Prosjektene har bidratt betydelig til samarbeid mellom museene, og har skapt økt forskningsaktivitet.

6.8 Hvilke arealer disponerer universitetsmuseene?

Tabell 6.3 Museumsarealer 2014, brutto m²

	Eid	Leid	Samlet
Universitetet i Oslo	41 800	14 300	56 100
Universitetet i Bergen	26 300	8 200	38 200
NTNU	17 600	800	16 800
UiT - Norges arktiske universitet	11 300	700	12 000
Universitetet i Stavanger		9 300	9 300
Sum museumsarealer	97 000	33 800	130 800

Kilde: NSD

Tabell 6.4 Magasinareal, netto m²

	2011	2012	2013	2014
Universitetet i Oslo	12 181	12 227	12 227	12 227
Universitetet i Bergen	7 943	7 943	7 943	7 943
NTNU		4 106	3 935	3 935
UiT - Norges arktiske universitet	1 830	1 584	1 584	1 584
Universitetet i Stavanger	727	727	727	727
Sum	22 681	26 587	26 416	26 416

Kilde: NSD

Universitetsmuseene disponerer om lag 130 000 m². Universitetene, med unntak av Universitetet i Stavanger, eier og forvalter i hovedsak bygningene selv, mens en del, særlig magasiner og andre oppbevaringssteder, leies av andre. Det vil ta flere år å bygge nye lokaler for universitetsmuseene. Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen har derfor leid og innredet lokaler for flere av sine samlinger og har, eller er i ferd med å flytte deler av samlingene dit. Som det går fram av tabell 6.3 og 6.4 er det ingen endring i arealsituasjonen fra 2013 til 2014.

Riksrevisjonens forvaltningsrevisjon av universitetsmuseene i 2003 viste at det er store utfordringer med å sørge for en god og sikker forvaltning av verdens- og nasjonal arven i norske universitetsmuseer. Mange av disse utfordringene skyldes gamle bygg fra tidlig på 1900-tallet. I tillegg til å flytte deler av samlingene over til leielokaler med bedre bevarings- og sikringsforhold, er det iverksatt planer for utbedring av eksisterende bygninger og nybygg ved alle de fem institusjonene med universitetsmuseer. Statsbygg har fått i oppdrag å planlegge nye magasiner og utstillingslokaler som skal gi bedre vilkår for utstillinger og sikring, bevaring og tilgang til samlingene.

7 Samspill mellom universiteter og høyskoler og samfunnet

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Utdanning og relevans for samfunnet
- Formidling
- Innovasjon, verdiskaping og kommersialisering
- Samarbeid med eksterne aktører

7.1 Hovedfunn

Utdanning og relevans for samfunnet

- Sammenlignet med de fleste europeiske land er det i Norge godt samsvar mellom etterspørsel og tilbud av arbeidskraft.
- Framskrivinger tyder på at samsvaret i hovedsak vil fortsette, men at det vil bli økt etterspørsel på sivilingeniører, lærere og personer i helse-, pleie- og omsorgssektoren.
- Våren 2014 var det størst mangel på arbeidskraft i helse- og sosialtjenester, men også bygge- og anleggsnæringen har udekket arbeidskraftbehov.
- Det er lav ledighet blant høyere utdannede personer. Generelt har kandidater profesjonsutdanninger, som ingeniører, jurister og psykologer, en lettere overgang fra utdanning til arbeid enn kandidater med mer generalistpregede utdanninger.
- Kandidater med profesjonsrettet utdanning blir i større grad enn humanister og samfunnsvitere sysselsatt i relevant jobb og i fast arbeidsforhold.

Formidling

- Faglig ansatte i UH-sektoren formidler resultatene av forskningen sin i stort omfang og gjennom et bredt spekter av kanaler.
- Det er registrert ca. 20 400 ulike formidlingsbidrag i 2014. Den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten er mediebidrag, etterfulgt av tidsskriftspublikasjoner.

Innovasjon, kunnskapsoverføring og kommersialisering

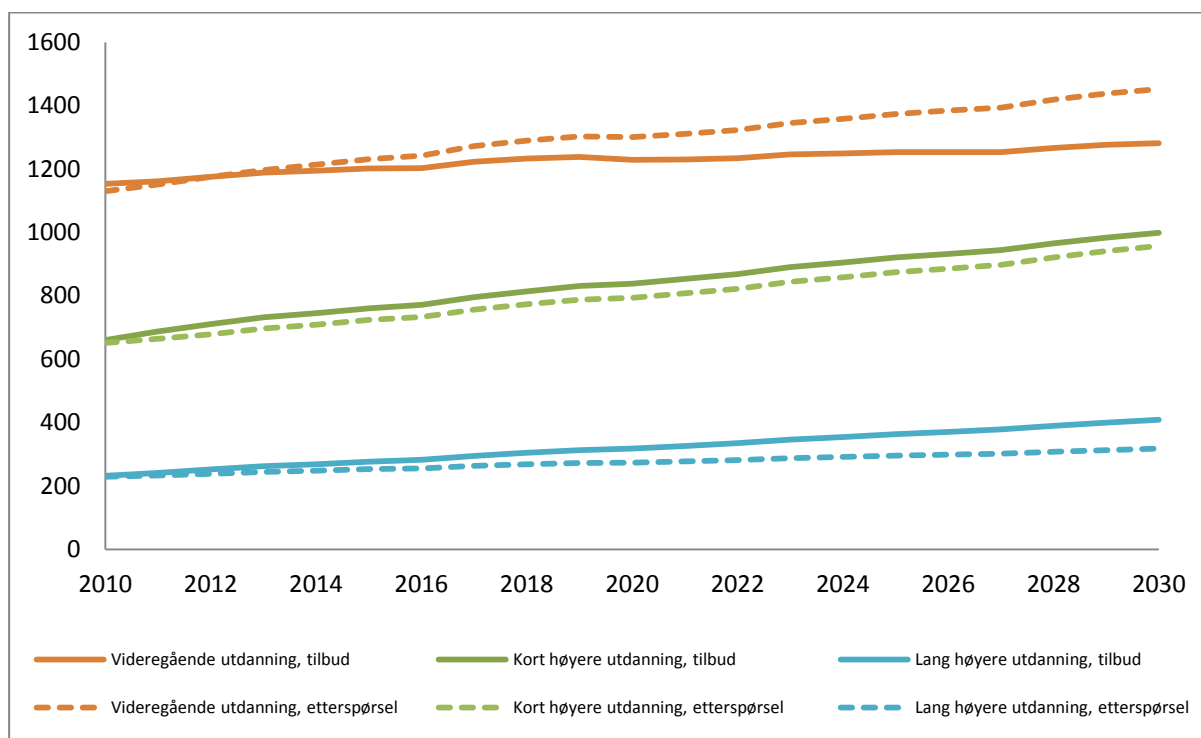
- UH-sektoren bidrar til kunnskapsoverføring, innovasjon og verdiskaping i samfunnet bl.a. gjennom forskning av høy kvalitet og gjennom tverrfaglig samarbeid. Sektoren uteksaminerer kandidater som kan bidra til innovasjon slik at der er rustet til å møte endringer og søke nye løsninger i arbeidslivet. Samarbeidet med omverdenen er omfattende, med mange grenseflater mellom akademiske miljøer og nærings- og samfunnsliv.
- Norge karakteriseres ifølge EUs Innovation Scoreboard som en moderat innovatør, og det er derfor viktig å stimulere til innovasjon.
- Norsk UH-sektor har også de siste årene arbeidet målrettet med kommersialisering av forskning. Aktiviteten er størst ved universitetene. Antall patentsøknader har gått betydelig opp fra 2013, og tall på inngåtte lisensiseringskontrakter viser en økning fra 54 i 2013 til 62 i 2014. Antall forretningsideer har gått betydelig ned fra 2013 til 2014. Dette skyldes overrapportering foregående år.

Samarbeid med eksterne aktører

- Bruken av bistillinger har vist en svakt positiv utvikling de senere årene.
- Universiteter og høyskoler hentet i 2014 om lag 7,5 prosent av de totale driftsinntektene fra annen bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet, dvs. utenom forskningsfinansiering fra Forskningsrådet og EU. Det tilsvarer ca. 3 milliarder kroner.
- Over tid har imidlertid andre BOA-inntekter vokst mindre enn den direkte statlige bevilgningen og de totale driftsinntektene.

7.2 I hvilken grad er det samsvar mellom etterspørsel og tilbud av høyere utdanning i framtiden?

Figur 7.1 Tilbud og etterspørsel etter utdanningsnivå fram mot 2030. 1 000 personer

Kilde: SSB

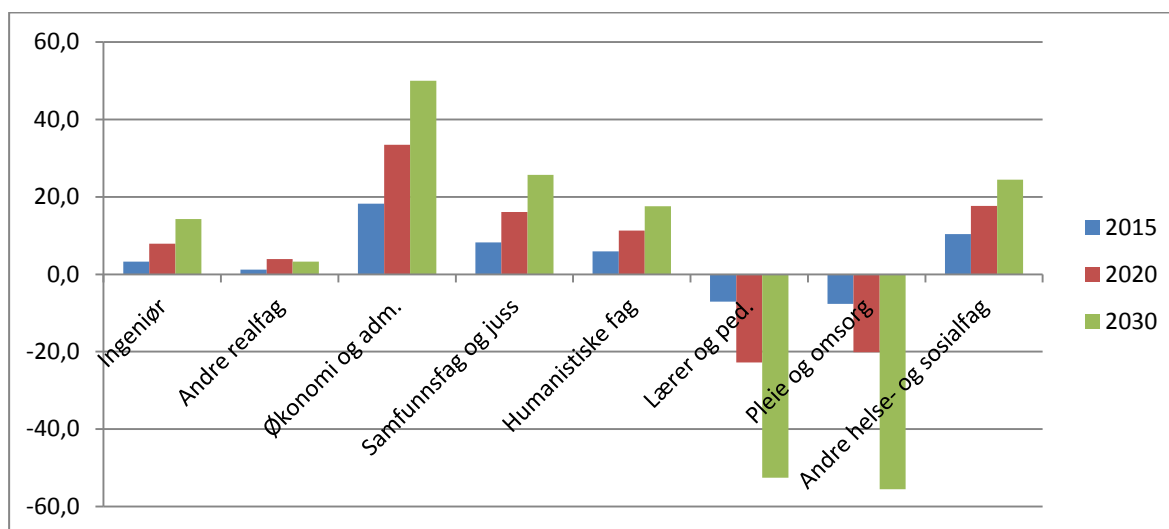
Det er viktig både for dagens økonomi og framtidens velferd og verdiskaping at det er balanse mellom tilbud av og etterspørsel etter arbeidskraft. Etterspørsel etter arbeidskraft påvirkes blant annet av teknologisk framskritt, verdensøkonomien, næringsstruktur, offentlige velferdstilbud, befolkningsvekst og immigrasjon. Sammenlignet med de fleste land i Europa har arbeidstilbudet for ulike typer arbeidskraft i Norge i stor grad fulgt utviklingen i etterspørselen.

Figur 7.1 viser Statistisk sentralbyrås framskrivninger av tilbud og etterspørsel etter utdanningsnivå. Etterspørselen etter arbeidskraft etter utdanningsnivå og type utdanning er sist beregnet i 2013, mens tilbudet av personer med ulike utdanninger er oppdatert med nye beregninger fra 2014. I figuren har vi inkludert videregående utdanning siden etterspørselen her er beregnet å overstige tilbudet i framtiden. Det er spesielt i elektrofag, maskin- og mekaniske fag, samt bygg- og anleggsgfag at etterspørselen overstiger tilbudet. Misforholdet antas å øke fram mot 2030.

Samtidig viser figuren at det er et rimelig godt samsvar mellom tilbud og etterspørsel etter personer med henholdsvis kort og lang høyere utdanning. Gjennom hele framskrivningsperioden ligger tilbudet marginalt høyere enn etterspørselen alle utdanninger sett under ett. Samlet øker tilbudet av høyere utdannede til 1,4 millioner personer i 2030, mens etterspørselen etter høyt utdannede øker til i alt 1,3 millioner.

7.3 Hvordan er forholdet mellom antall kandidater med lavere grad og arbeidsmarkedets etterspørsel i dag og i framtiden?

Figur 7.2 Netto tilbudsoverskudd av personer med høyere utdanning, lavere grad per 1 000 personer

Kilde: SSB

Figur 7.2 viser differansen mellom antall personer med ulike utdanninger på lavere nivå og arbeidsmarkedets etterspørsel etter personer med slik utdanning. Positive tall indikerer tilbudsoverskudd, mens negative tall betyr at etterspørselen overstiger tilbudet. Tallene presenteres for tre utvalgte år: 2015, 2020 og 2030. Alle tallene er beregnede størrelser.

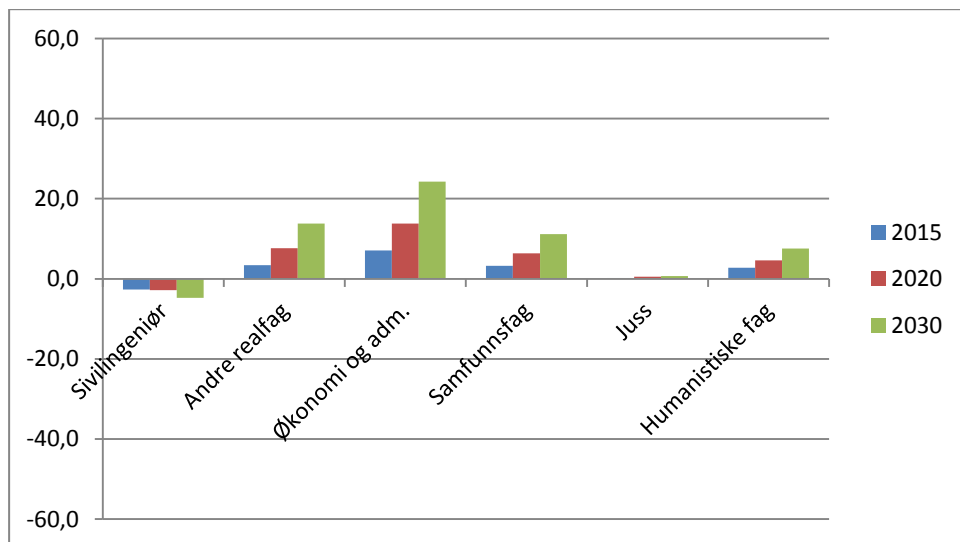
Gapet mellom tilbud og etterspørsel er størst for utdanninger innenfor pleie og omsorg, samt for lærerutdanninger og pedagogikk. Allerede i 2015 er det beregnet å være høyere underskudd av personer med disse utdanningene, og misforholdet antas å øke betydelig fram mot 2030. Behovet for arbeidskraft med pleie- og omsorgsutdanninger antas å øke med 74 prosent, mens tilbudet er beregnet å øke med kun sju prosent mot 2030. Tilsvarende tall for lærerutdanninger og pedagogikk er henholdsvis 43 prosent og ni prosent. Begge utdanningsfelt vil få en etterspørselsvekst på mer enn 60 000 personer.

For utdanninger i økonomi og administrasjon forventes det et tilbudsoverskudd fram mot 2030. Etterspørselen etter personer med økonomisk-administrative utdanninger antas å øke med 50 000 (43 prosent) fram mot 2030, mens tilbudet antas å øke med dobbelt så mange personer. Den økte etterspørselen antas å komme fra private tjenester og bygge- og anleggsvirksomhet.

Med unntak av "andre realfag" hvor tilbud og etterspørsel øker omtrent like mye (60 prosent), er det for øvrige utdanningsretninger sterkere vekst i tilbudet enn i etterspørselen. Misforholdet antas ikke å bli betydelig i løpet av framskrivingsperioden. I samfunnsfag, juss, humanistiske fag og estetiske fag øker likevel tilbudet med mer enn to personer per etterspurte person. Etterspørselen etter lavere grads ingeniører er forventet å holde seg konstant i framskrivingsperioden, mens tilbudet øker med 26 prosent. Det vil gi et beskjedent tilbudsoverskudd på 14 000 personer.

7.4 Hvordan er forholdet mellom antallet kandidater med høyere grad og arbeidsmarkedets etterspørsel i dag og i framtiden?

Figur 7.3 Netto tilbudsoverskudd av personer med høyere utdanning, høyere grad per 1 000 personer

Kilde: SSB

Etterspørselen etter personer med høyere grad øker mest for økonomi- og administrasjonsfag og for samfunnsvitenskap. Det er privat sektor som driver etterspørselen etter personer med administrasjons- og økonomiutdanning, mens behovet for samfunnsvitenskapelig kompetanse særlig drives av offentlig sektor. Tilbudet av kandidater i disse utdanningene forventes likevel å øke betydelig sterkere slik at fagene også får størst misforhold mellom tilbud og etterspørsel. Tilbudsoverskuddet for økonomi og administrasjon er beregnet til 24 000 personer i 2030. Behovet for ingeniører forventes å øke med 8 500 personer mellom 2015 og 2030. Det er om lag 5 000 flere personer enn forventet økning i tilbudet. Sivilingeniører, andre realfagsutdanninger og humanister forventes å få lavest etterspørselsvekst mellom 2015 og 2030, mens det for jurister forventes best samsvar mellom etterspørsel og tilbud.

SSBs framskrivninger fram mot 2030 tyder på at tilbudet av personer med høyere utdanning øker marginalt sterkere enn behovet, slik at det fortsatt vil være stor grad av balanse mellom tilbud og etterspørsel av arbeidskraft i Norge. Det pekes likevel på noen potensielle ubalanser. Framskrivningene tyder på at det vil utdannes for få med videregående fagutdanning, og at det kan oppstå knapphet på lærere og spesielt sykepleiere. På den andre siden viser framskrivningene at tilbudet øker mer enn etterspørselen for høyere utdanning i økonomi og administrasjon, samfunnsvitenskapelige fag og humanistiske fag.

Det vil alltid være en god del usikkerhet knyttet til framskrevne tall. Forutsetningene som ligger til grunn for beregningene, omfatter både metodisk nødvendige forenklinger, og at utviklingen framover speiler historisk utvikling. Det er eksempelvis vanskelig å ta hensyn til framtidige teknologiske endringer som kan endre tilbuds- og etterspørselsforhold. Generelt blir også beregningene mer usikre jo lenger inn i framtiden man ser. Tilbud og etterspørsel for de ulike utdanningsretningene er dessuten framskrevet uavhengig av hverandre. Mekanismer som vil bidra til å redusere framtidige ubalanser, er ikke inkludert. Resultatene bør derfor benyttes med varsomhet (SSB, 2013).

7.5 Lykkes nyutdannede kandidater på arbeidsmarkedet?

Tabell 7.1 Hovedaktivitet for mastergradskandidater november 2013, seks måneder etter eksamen. Prosent¹.

	Yrkesaktiv	Student	Arbeidsledig	Antall
Humanister	63,8	13,4	12,5	425
Pedagogikk/ lærerutd.	88,1	5,4	3,5	369
Samfunnsfag	75,5	8	12,7	510
Juridiske fag	81,9	4,4	10,6	227
Økonomisk- admin. fag	86,9	2,3	7,9	429
Naturvitensk. og tekn. fag	81	6,7	10,5	780
Helse- og sosialfag	85,4	5	5,5	383
Mastere i alt	79,8	6,9	9,5	3247

¹) Utdrag av tabell 4.3 i kandidatundersøkelsen 2013 (Wiers-Jenssen m.fl. 2014). Enkelte aktiviteter og fagfelt med lav representasjon er utelatt fra tabellen.

Kilde: NIFU

Tabell 7.1 viser hovedaktivitet for mastergradskandidater et halvt år etter eksamen. Andelen yrkesaktive blant nyutdannede kandidater har falt med to prosentpoeng de siste to årene til snaut 80 prosent.¹⁶ Samtidig har andelen arbeidsledige økt med 1,2 prosentpoeng til 9,5 prosent. Vi ser av tabell 7.1 at det er betydelige forskjeller mellom fagfeltene.

Mastergradskandidater i pedagogikk og lærerutdanninger har både svært høy yrkesdeltakelse og svært lav ledighet seks måneder etter avlagt eksamen. Blant nyutdannede humanister er derimot yrkesdeltakelsen lav (64 prosent), og en forholdsvis høy andel av kandidatene er fortsatt under utdanning seks måneder etter fullført mastergrad. Arbeidsledigheten er høyest blant nyutdannede samfunnsvitere og humanister, men har økt mest for kandidater med økonomisk-administrativ eksamen (fra 4,3 prosent i 2011 til 7,9 prosent i 2013). NIFUs kandidatundersøkelse tyder på at nyutdannede kan slite noe i begynnelsen av yrkeskarrieren. Generelt er ledigheten lavere blant kvinner enn blant menn, mens ikke-vestlige innvandrere har betydelig høyere sannsynlighet for arbeidsledighet enn kandidater uten innvandringsbakgrunn. Hovedtrekket er likevel at de aller fleste kandidatene er i jobb et halvt år etter eksamen.

En annen form for mistilpasning på arbeidsmarkedet kan knyttes til undersysselsetting, dvs. at arbeidstakeren har en lavere stillingsprosent enn ønsket. Sammen med kandidater fra idrettsfag, er humanister relativt sterkt utsatt også for denne typen mismatch. I alt 13 prosent av humanistene opplever å være undersysselsatt seks måneder etter endt utdanning. Det er en dobbelt så høy andel som for gjennomsnittet av alle kandidater (seks prosent). Mer enn 35 prosent av nyutdannede humanister opplever dermed arbeidsledighet, irrelevant arbeid eller undersysselsetting i begynnelsen av sin arbeidskarriere. Kandidater med lærerutdanning eller helse- og sosialfag er også mer utsatt for undersysselsetting enn gjennomsnittet, men disse gruppene har totalt sett lav mistilpasning i arbeidslivet.¹⁷ Kandidater med økonomisk-administrativ fagbakgrunn har desidert lavest mistilpasning i arbeidslivet.¹⁸ Mistilpasningen

¹⁶ Sammenlikning av yrkesaktivitet og arbeidsledighet mellom 2011 og 2013 er hentet fra tabell 4.2 i kandidatundersøkelsen 2013.

¹⁷ Med totalt sett menes summen arbeidsledighet, irrelevant arbeid og undersysselsetting.

¹⁸ Kandidater fra samfunns- og sikkerhetsfag har lavere mistilpasning, men utgjør en svært liten gruppe kandidater.

har økt siden 2011 for alle utdanningsgrupper unntatt jurister. Selv om arbeidsledigheten er lavere for kvinner enn for menn (5,7 mot 8,5 prosent), er mistilpasningen samlet sett høyere for kvinner.

NIFUs kandidatundersøkelse fra 2013 (Wiers-Jenssen m.fl., 2014) viser at de med profesjonsutdanninger arbeider i noen få sektorer, mens de med mer generalistpregede utdanninger fordeler seg mer jevnt utover ulike næringer. Juristene arbeider særlig i offentlig administrasjon og faglig, teknisk og finansiell tjenesteyting. Psykologer er stort sett ansatt i helse- og sosialsektoren, mens sivilingeniørene er ansatt i faglig, teknisk og finansiell tjenesteyting, industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Humanistene, samfunnsviterne og realistene fordeler seg på svært mange næringsgrupper.

Om lag halvparten av de nyutdannede kandidatene får sin første stilling som følge av aktiv jobbsøking, mens en tredjedel oppgir å fortsette i en jobb de allerede hadde før fullført grad. Bare 15 prosent av kandidatene oppgir at de ble tilbudt jobb uten å søke. Denne andelen er spesielt høy for kandidater med primærnæringsfag (31 prosent), men også for sivilingeniører, realister og helse- og sosialfagskandidater tilbys én av fem kandidater jobb uten å måtte søke.

Ikke alle nyutdannede kandidater lykkes i å finne arbeid som samsvarer godt med den utdannelsen de har tatt. I kandidatundersøkelsen for 2013 oppga mer enn seks prosent av mastergradskandidatene å ha arbeid som var irrelevant for utdanningen. De aller fleste av disse forklarte dette med at det var vanskelig å finne relevant arbeid. Vanskeligheter med å finne relevant arbeid ser imidlertid ut til å være et forbigående problem siden de fleste mastergradskandidatene er i relevant arbeid tre år etter endt utdanning (Arnesen m.fl., 2013).

Et halvt år etter gjennomført studium hadde færre enn halvparten av kandidatene fast, relevant heltidsjobb. Samtidig var mer enn 20 prosent sysselsatt i *midlertidig*, relevant heltidsjobb. Andelen i faste heltidsstillinger øker med tid siden avlagt eksamen, og etter tre år har tre av fire kandidater fast, relevant heltidsjobb.¹⁹ En sammenlikning av tallene mellom Kandidatundersøkelsen fra henholdsvis 2011 og 2013 viser imidlertid at andelen fast ansatte er redusert for de fleste faggrupper, mens andelen midlertidig ansatte har økt fra 19 prosent til 22 prosent. Det er særlig blant nyutdannede kandidater fra naturvitenskaplige og tekniske fag at andelen i midlertidige heltidsstillinger har økt. Det er store forskjeller mellom fagfeltene. Blant humanistene var 22 prosent sysselsatt i fast, relevant heltidsstilling et halvt år etter eksamen, og færre enn halvparten etter tre år. Samtidig var nesten 80 prosent av sivilingeniørene i fast, relevant heltidsstilling allerede etter seks måneder. Kandidater med økonomisk-administrativ fagbakgrunn har også relativt lett for å finne relevant og fast arbeid umiddelbart etter endt studium. Kvinner har signifikant lavere sannsynlighet for å ha en fast, relevant heltidsjobb enn menn.

NIFUs undersøkelse viser at selv om det finnes signifikante forskjeller i arbeidsmarkeds-tilpasning mellom utdanningsgruppene, er både forskjellene mellom fagfelt og endringer over tid i hovedsak små. Til tross for sterk vekst i antall mastergradskandidater det siste tiåret, er ikke mistilpasning i arbeidsmarkedet større i 2013 enn i 2003. Resultatene er robuste og gjelder for alle fagfelt. Resultatene gir dermed liten støtte til hypotesen om at det utdannes for mange mastergradskandidater i Norge.

¹⁹ Gjelder uteksaminerte kandidater fra 2010 (Arnesen m.fl., 2013).

7.6 Hva er omfanget av formidlingsaktiviteten i UH-sektoren?

Tabell 7.2 Formidlingsbidrag i UH-sektoren 2014, fordelt på hovedkategori. Antall

	Tids- skrifts- publ.	Konf. bidrag / fore- drag	Bok	Rapport/ avhand- ling	Del av bok	Medie- bidrag	Kunst- nerisk prod.	Pro- dukt	Inform. mat- eriale	Sum
U	3 241	2 355	234	834	137	7 154	96	285	411	14 747
SVH	150	28	17	124	2	140	9	9	15	494
SH	1 169	643	194	313	32	1 891	91	152	57	4 542
KH*	4	0	4	1	1	10	16	1	0	37
PVH	179	28	31	29	7	180	0	2	1	457
PH	68	14	11	15	19	19	5	4	1	156
Sum UH	4 811	3 068	491	1 316	198	9 394	217	453	485	20 433

Kilde: CRISStin

Universiteter og høyskoler skal bidra til å spre resultater fra forskning og kunstnerisk utviklingsarbeid gjennom ulike formidlingsaktiviteter og deltakelse i offentlig debatt. Denne siden av samfunnsrollen til institusjonene er også nedfelt i universitets- og høyskoleloven. Formidling kan være forskerrettet, brukerrettet og allmennrettet og gjenspeiler et ønske om kommunikasjon og samhandling med offentlig forvaltning, næringsliv og samfunnet ellers.

Tabell 7.2 viser antall formidlingsbidrag i 2014 fordelt på hovedkategori og institusjonstype. I vedlegget er datamaterialet brutt ned på underkategori og institusjon (tabell V7.1). Tabellen gir ikke et heldekkende bilde av all formidlingsaktivitet fordi det er frivillig å rapportere disse opplysningene, men tabellen viser det brede spekteret av formidling i sektoren.

Det er registrert om lag 20 400 ulike formidlingsbidrag i 2014 innenfor de kategoriene tabellen omfatter. Av dette stammer ca. 14 700 fra formidlingsaktivitet ved universitetene og ca. 4 500 fra de statlige høyskolene. Den hyppigst registrerte formidlingsaktiviteten er mediebidrag, med ca. 9 400 forekomster. Deretter følger tidsskriftspublikasjoner med ca. 4 800 registreringer. Fordelingen på hovedkategorier viser omtrent samme bilde som i 2013, med unntak for konferansebidrag som har gått ned med over 1 400, og antall tidsskriftspublikasjoner, som har økt med over 800. Samlet sett har antall formidlingsbidrag gått ned med ca. tre prosent fra 2013. Om dette skyldes en reell nedgang i formidlingsvirksomheten, eller lavere registreringsaktivitet, er vanskelig å si.

7.7 Omsettes forskningsresultater til kommersiell virksomhet?

Tabell 7.3 Registrerte patenter, patentsøknader og inngåtte lisensieringskontrakter 2007-14. Antall

	Registrerte patenter			Patentsøknader					Inngåtte lisensieringskontrakter							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Universiteter	44	75	77	115	135	179	119	188	11	21	25	27	36	53	54	62
Statlige vitenskapelige høyskoler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Statlige høyskoler	1	3	-	8	4	3	1	3	-	-	1	-	-	-	-	-
Sum	45	78	77	123	139	182	120	191	11	21	26	27	36	53	54	62

Kilde: NSD

Tabell 7.4 Forretningsideer og nye foretak i perioden 2007-14. Antall

	Mottatte forretningsideer								Nye foretak etablert							
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Universiteter	277	304	400	396	376	485	544	479	16	16	14	13	22	16	26	37
Statlige vitenskapelige høyskoler	9	6	2	7	7	1	1	7	-	-	1	-	1	-	1	-
Statlige høyskoler	50	78	221	193	178	198	272	90	4	11	13	43	27	26	12	5
Sum	336	388	623	596	561	684	817	576	20	27	28	56	50	42	39	42

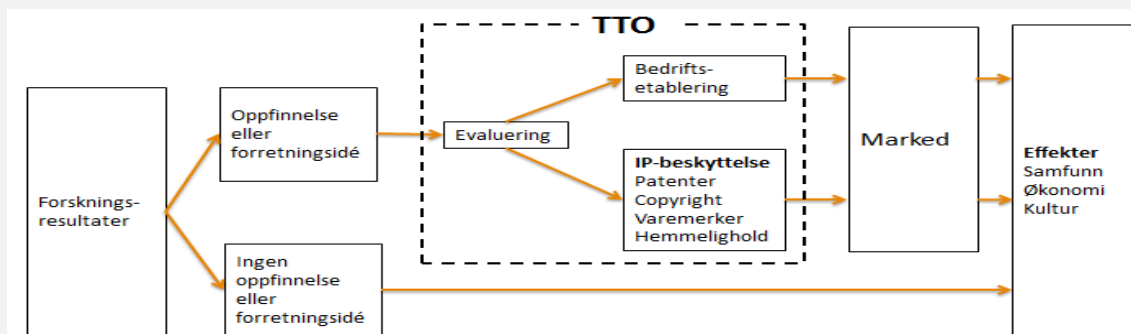
Kilde: NSD

Innovasjon, verdiskaping og kommersialisering er vanskelig å måle. Tabellene over viser utviklingen i den delen av kommersialiseringsaktivitetene som omfatter patenter, patentsøknader, lisensieringer og bedriftsetableringer.

Tabell 7.3 viser registrerte patenter, patentsøknader og inngåtte lisensieringskontrakter. Som tidligere år er aktiviteten størst ved universitetene. Antall lisensieringskontrakter har økt fra 54 i 2013 til 62 i 2014. Tabell 7.4 viser at antall forretningsideer har gått ned fra 2013 til 2014. Antall nye foretak har økt marginalt i samme tidsrom (fra 39 til 42). Av tabellen ser det ut til at det er en sterk tilbakegang i antall forretningsideer i høyskolesektoren. I 2013 var det spesielt høyskolene i Gjøvik og Sør-Trøndelag som dro opp tallet med totalt 211 av de 272 innmeldte forretningsideene dette året. Disse er i år redusert til totalt 26 forretningsideer. Grunnen er bl.a. at Høgskolen i Gjøvik ikke lenger regner idéer fra en Idélab for studenter som relevante for rapporteringen til Kunnskapsdepartementet. Blant universitetene er bildet jevnere mellom universitetene, men Universitetet i Oslo og NTNU dominerer på patentsøknader.

Vedleggstabell V7.2 viser forretningsideer, patenter, lisensiering og nye foretak i perioden 2007-14 fordelt på de ulike institusjonene.

Boks 7.1 Systemet for kunnskapsoverføring

Kilde: Tilpasset fra OECD (2013) Commercialising Public Research

Innovasjon i UH-sektoren kan stimuleres på en lang rekke måter. Samarbeid mellom institusjonene, næringslivet og samfunnet for øvrig er derfor svært sentralt. Og selv om samarbeidet foregår på de aller fleste fagområder, er det betydelig variasjon mellom næringer, bedrifter, universiteter, fagområder og enkeltforskere til å delta i forsknings- og innovasjonssamarbeid. Se boks 7.5 med nærmere omtale av samspill mellom næringsliv og UH-institusjonene.

I figuren over er systemet for kunnskapsoverføring fra forskning skjematisk fremstilt. Det er her lagt vekt på den delen av overføringen som er innrettet med tanke på kommersialisering av forskningsresultater. Kunnskapsoverføring dekker et langt videre spekter av aktiviteter. Se boks 7.2 for en nærmere beskrivelse av de ulike formene for kunnskapsoverføring. Kommersialisering bygger på at man ut fra resultatene kan se potensiale for en oppfinnelse eller en forretningsidé. Idéene kan rapporteres fra forskerne selv. Det kan også være at man ved institusjonene eller samarbeidende organer har personale med arbeidsoppgave å undersøke om det finnes kommersialiserbare idéer eller oppfinnelser i forskningsmiljøene. Teknologioverføringskontorene ved de fleste universitetene er satt opp for å bidra til vurdering av kommersialiseringspotensialet og til videre bistand i kommersialiseringsprosessen. Disse kontorene benevnes ofte Technology Transfer Office (TTO).

Når idéen er mottatt ved teknologioverføringskontoret, vil den bli analysert og evaluert ut fra teknologiske krav. Det vurderes også om den kan rettighetsbeskyttes, og om den har kommersielt potensial. Man vil da også vurdere hvilken type rettighetsbeskyttelse som kan være aktuell, om den kan være aktuell for en bedriftsetablering, eller om det kan være aktuelt med begge typer virkemidler. I oppfølgingen av vurderingen kan det også legges en kommersiell strategi i form av et forretningskonsept der man ser på markedet og avklarer nødvendige tiltak for å bringe idéen fra teknologi til produkt. Som ledd i prosessen må det verifiseres både at teknologien kan benyttes i et produkt og at det faktisk er et marked for produktet. Basert på den kommersielle strategien vil også en strategi for rettighetsbeskyttelse utformes. Først når idéen er kommet på markedet som et produkt, en prosess eller tatt i bruk på annen måte vil man begynne å se effekter i samfunnet i bred forstand.

Ikke alle oppfinnelser eller forretningsidéer går gjennom en prosess som dette. Noen idéer blir tatt direkte til eksisterende bedrifter for å tas i bruk eller videreutvikles, eller de som har idéen, velger selv å utvikle og kommersialisere den uten å benytte støtteapparatet beskrevet over. De fleste forskningsresultater er frembragt uten tanke på kommersialisering og er heller ikke ment å ha et slikt formål.

Verdiskaping omfatter også offentlig sektor, og innovasjon kan ha stor betydning for landets samlede verdiskaping. Universiteter og høyskoler kan bidra til innovasjon og verdiskaping i samfunnet både gjennom forskning av høy kvalitet, tverrfaglig samarbeid og ved å uteksaminere kandidater som er innovative og omstillingsdyktige. Norge karakteriseres ifølge EUs Innovation Scoreboard som en moderat innovatør.

Kilde: Beskrivelsen av kommersialiseringsprosessen er hentet fra Inven2, kommersialiserings-enheten ved Universitetet i Oslo og Oslo universitetssykehus.

Boks 7.2 Hvilke former for kunnskapsoverføring finnes?

Universiteter og høyskoler har et lovpålagt ansvar for å bidra til innovasjon, kunnskapsoverføring, verdiskaping og kommersialisering basert på resultater fra forskning, faglig- og kunstnerisk utviklingsarbeid.

Kunnskapsoverføring fra forskningsinstitusjoner kan skje på mange ulike måter:

- Fra utdanning er kandidater fra institusjonene bærere av ny kunnskap og kompetanse inn i arbeidslivet. Dette skjer gjennom ordinære utdanningsprogrammer, men også gjennom programmer spesifikt rettet mot næringsliv og offentlig sektor.
- Fra forskning er vitenskapelig publisering av artikler, bøker og rapporter den viktigste formelle formen for kunnskapsoverføring.
- Forskning gjennomført på oppdrag fra eller i samarbeid med andre utenfor academia bidrar til ekstern kontakt og kunnskapsspredning.
- Mobilitet mellom sektorene medfører kunnskapsflyt og læring om nye problemstillinger.
- Gjennom kommersialisering, inkludert etablering av bedrifter, patentering og lisensiering, samt produkter, prosesser og tjenester uten beskyttelsesmekanismer (IPR), blir kunnskap tatt i bruk i økonomisk sammenheng.
- Nettverksarbeid, konferansebidrag og andre typer formidling bidrar til kunnskapsoverføring og kontakt med andre aktører.
- Felles bruk av infrastruktur og delte fasiliteter.
- Rådgivning, f.eks. deltakelse i ulike typer komitéer, teknisk rådgivning til næringslivet, policy-råd til myndighetene.

Kunnskapsoverføring skjer med andre ord gjennom svært mange av de aktivitetene forskere vanligvis er engasjert i. Mange av disse aktivitetene henger sammen.

Kilde: Jacobsson, S., E. P. Vico og H. Hellsmark: *The many ways of academic researchers: How is science made useful?* Science and Public Policy 41, 2014.

7.8 Hvor mye mottar kommersialiseringsaktører fra FORNY?

Tabell 7.5 Tildeling til kommersialiseringsaktører (inkl. TTOer) gjennom FORNY i 2012-14 (i 1000 kroner)

	Verifisering			Basisbevilgning					
	Tildeling			Tildeling/Lokale prosjektmidler			Tildelt totalt		
	2012	2013	2014	2012	2013	2014	2012	2013	2014
Kjeller innovasjon	14 910	20 200	13 288	10 700	10 130	10 800	25 610	30 330	24 088
Coventure	-	-	-	800	-	-	800	-	-
Prekubator	4 411	7 224	4 612	4 000	4 215	4 800	8 411	11 439	9 412
Norinnova	1 378	2 128	1 789	3 300	3 605	3 600	4 678	5 733	5 389
BTO	8 006	9 437	15 752	8 600	8 610	9 600	16 606	18 047	25 352
Inven2	6 374	9 455	10 658	10 600	11 115	8 400	16 974	20 570	19 058
NTNU Tech Transfer	8 861	6 285	14 164	8 500	8 210	10 800	17 361	14 495	24 971
Sinvent	8 492	5 860	8 335	2 400	2 315	900	10 892	8 175	9 235
Sum	52 432	60 589	68 598	48 900	48 200	48 900	101 332	108 759	117 498

Kilde: Forskningsrådet

FORNY2020 er Forskningsrådets program for å bringe resultater fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner fram til markedet gjennom å stimulere kommersialisering av forskningsresultater. FORNY2020 finansierer ikke forskning, men støtter aktiviteter som fører til at forskningsresultater tas i bruk. Dette omfatter å verifisere og dokumentere at forskningsresultatene kan anvendes, å gjøre forskningsresultater fra offentlig finansierte institusjoner klare for kommersialisering og skape attraktive investeringsobjekter av forskningsresultater med kommersielt potensial. FORNY2020 finansierer i vesentlig grad universitetenes teknologioverføringskontorer, kalt TTOer etter det engelske Technology Transfer Office. Flere av TTOene er felles for universiteter, institutter og helseforetak. I tillegg finnes en rekke andre kommersialiseringsaktører (KAer). Flere av høyskolene har knyttet seg til slike miljøer. TTO-ene evalueres nå. Evalueringen vil foreligge sommeren 2015.

Tabell 7.5 viser tildelingen til TTOer gjennom FORNY. Verifisering er en konkurransebasert finansieringsordning for verifisering av resultater fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner for å legge til rette for kommersiell anvendelse av disse resultatene. Finansieringen av TTOene gjennom Forskningsrådet skal ifølge programplanen for FORNY2020 i større grad kanalisere lokale prosjektmidler/basisfinansiering til verifiseringsprosjekter. Av tabell 7.5 framgår det at lokale prosjektmidler/basisfinansiering ligger relativt stabil, mens det for verifiseringsmidler var en økning for flere kommersialiseringsaktører. NTNU Tech Transfer har størst økning, men også Bergen teknologioverføring (BTO) hadde en betydelig økning i tildelte verifiseringsmidler. Kjeller Innovasjon, som økte betydelig fra 2012 til 2013, har i 2014 en relativ stor tilbakegang. De viktigste samarbeidspartnerne for Kjeller innovasjon finnes i FoU-miljøene på Kjeller, i Ås og i Oslo. Prekubators samarbeidspartnere er i hovedsak i FoU-miljøer i Rogaland.

Boks 7.3 Den tyske EXIST-ordningen

EXIST-ordningen i Tyskland er et eksempel på et universitetsforankret etablererprogram. Det overordnede målet for ordningen er *å forbedre forutsetningene for innovasjon og entreprenørskap ved universiteter og høyskoler og andre forskningsinstitusjoner, og gjennom dette legge til rette for at antall vellykkede teknologi- og vitenskapsbaserte nyetableringer fra disse institusjonene øker*. Ordningen administreres av Forschungszentrum Jülich GmbH på vegne av det tyske nærings- og energidepartementet.

Programmet består av tre delprogrammer:

- *EXIST-Gründungskultur (EXIST-Gründerkultur)*
Støtter oppbygging og implementering av en helhetlig, bærekraftig og synlig overordnet strategi og en infrastruktur for å styrke gründerkultur og gründermentalitet ved universiteter og høyskoler.
- *EXIST-Gründerstipendium (EXIST-Etablererstipend)*
Støtter studenter, nylige uteksaminerte kandidater og vitenskapelig ansatte som vil jobbe med etablering av oppstartsbedrifter basert på egen teknologi- og/eller kunnskapsbasert forretningsidé.
- *EXIST-Forschungstransfer (EXIST-Forskningsoverføring)*
Støtter nødvendig utviklingsarbeid og dokumentasjon av tekniske gjennomførbarhet for forskningsbaserte idéer samt forberedelser for kommersiell realisering. Ordningen kompletterer EXIST etablererstipend.

EXIST-Gründerkultur – utvikling av gründer- og entreprenørkultur

Denne delen av ordningen støtter utvikling og implementering av infrastruktur og helhetlige, bærekraftige og synlige strategier for å utvikle bedre gründerkultur og -mentalitet ved universiteter, høyskoler og institutter, både blant studenter, forskere og andre vitenskapelige ansatte.

Fra 1998 til 2012 er 72 prosjekter ved tilsvarende antall universiteter og høyskoler, støttet med totalt ca. 870 millioner kroner (104 M€). Fra 2010 har ordningen delvis endret form. Midlene deles nå ut gjennom en åpen konkurranse kalt "*Gründeruniversitet og -hochschule*". Ordningen er bygget opp med to trinn og to utlysninger. Første trinn tar opp til to år og dekker planlegging og utvikling av neste trinn for implementering og gjennomføring av konsept og strategi, og gjennomføring av andre gründerrettede aktiviteter og prosjekter. Denne fasen støttes i fem år. Etter andre utlysning ble det i januar 2013 bevilget støtte til tolv universiteter og høyskoler, hvorav tre fikk utmerkelsen "*EXIST-Gründerhochschule*" og tildelt ekstra bevilgning. Det totale budsjettet for disse sju årene er på 400 millioner kroner (47 M€).

Kilde: Norges Forskningsråd, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie BMW

7.9 Hvordan er universitets- og høyskolesektorens deltakelse i SkatteFUNN?

Tabell 7.6 SkatteFUNN – prosjekter i samarbeid med universiteter og høyskoler 2011-14. Antall prosjekter og budsjetterte innkjøp av FoU tjenester.

	Antall prosj. 2011	Budsj. innkjøp av FoU tjenester 2011 (mill kr)	Antall prosj. 2012	Budsj. innkjøp av FoU tjenester 2012 (mill kr)	Antall prosj. 2013	Budsj. innkjøp av FoU tjenester 2013 (mill kr)	Antall prosj. 2014	Budsj. innkjøp av FoU tjenester 2014 (mill kr)
Statlige høyskoler	69	10,7	75	11,4	83	15,9	92	23,6
Universiteter	188	90,2	276	135	302	156,9	345	190,8
Statlige vitenskapelige høyskoler	14	6,7	17	8,3	15	4,8	11	4,1
Sum	257	107,6	368	154,7	400	177,6	448	218,5

Kilde: Forskningsrådet

SkatteFUNN er en rettighetsbasert skattefradragssystem for norske bedrifter med forsknings- eller utviklingsprosjekter. Ved godkjente prosjekter har bedriftene krav på inntil 20 prosent fradrag i skatt for kostnader knyttet til FoU-aktiviteter etter utvalgte kriterier. Ordningen administreres av Forskningsrådet i samarbeid med Innovasjon Norge og Skatteetaten. SkatteFUNN er et viktig insentiv til å øke næringslivets andel av Norges samlede FoU-utgifter.

Tabell 7.6 viser en jevn økning i antall prosjekter og budsjetterte innkjøp av FoU-tjenester fra UH-sektoren. Denne økningen fortsetter fra 2013 til 2014. Ifølge tall fra Forskningsrådet er NTNU fremdeles den største aktøren og står for nær halvparten av prosjektene. Blant høyskolene er det de nå sammenslåtte høyskolene i Buskerud og Vestfold som utmerker seg med til sammen 32 prosjekter. Også Høgskolen i Gjøvik ligger høyt, med 15 prosjekter. Dette viser at universiteter og høyskoler er attraktive samarbeidspartnere for norsk næringsliv. EU-kommisjonen har også nylig vurdert 80 ulike skatteordninger som skal stimulere til forskning og utvikling. Norges SkatteFUNN-ordning ble nummer to, bare slått av en fransk ordning som gir unge, innovative bedrifter skattefradrag for forskningsprosjekter (A study on R&D tax intensives, Working paper No 52 2014, European Commission).

7.10 Hvor store er tildelingene til VRI-prosjekter fordelt på ulike sektorer?

Tabell 7.7 VRI-tildeling per sektor, 2008-13 (i 1000 kroner)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013*
Næringsliv	43 194	58 369	51 489	54 154	60 930	64 783
Instituttsektor	60 397	79 326	66 831	45 187	56 131	53 413
UH-sektor	44 455	54 290	50 492	27 966	35 425	37 974
Andre sektorer	14 357	17 171	15 339	16 426	16 764	20 195
Utlandet	479	450	418	269	342	150

*tallet for UH-sektoren i 2012 og 2013 er inkl. forskerskolen NORSI

Kilde: Forskningsrådet

VRI er et virkemiddel for regional FoU og innovasjon er Forskningsrådets særlige satsing på innovasjon gjennom samhandling. Hovedmålet med VRI er å utvikle kunnskap om og evne til samhandlings- og innovasjonsprosesser i regionene og å fremme forskningsbasert innovasjon i norsk arbeidsliv. Hele landet er delt inn i 15 VRI-regioner. Regionene skal selv prioritere næringsrettede innsatsområder. VRI skal stimulere til samhandling, bidra til økt mobilisering og gjennomføre innovasjonsfaglig forskning. Programmet skal videreutvikle samarbeidet mellom de statlige høyskolene og enkelte universiteter og regionale utviklingsaktører.

Tabell 7.7 viser kostnadssted og omfanget av deltakelsen for ulike sektorer som er delaktige i VRI-prosjekter. Tallene er hentet fra sluttrapportene for VRI1 (2008-10) og VRI2 (2011-13). Tallene inkluderer egenfinansiering, regional støtte og midler fra Forskningsrådet. For UH-sektoren er kostnadene hovedsakelig lønns- og driftsutgifter. Tallene inkluderer alle bevilgningene fra VRI, inkludert innovasjonsprosjekter for kulturbasert næringsliv (2008-09) og forskerskolen NORSI (3,8 millioner kroner i 2012 og 3,5 millioner kroner i 2013). Tabellen viser noe økning for UH-institusjonene i VRI2-perioden. Den store nedgangen i VRI-tildelingen til UH-sektoren fra 2010 til 2011 henger blant annet sammen med følgende forhold: 2010 var siste året i VRI1, og på grunn av overbudsjettering i VRI1, var det mindre midler tilgjengelig i VRI2 i 2011. Det var en forskerskole tilknyttet VRI både i 2010 og i 2012, men ikke i 2011.

Midtveisevalueringen av VRI konkluderte med at VRI er et hensiktsmessig redskap for å stimulere forskningsbasert innovasjon i regionene, og at programmet videreføres som planlagt i en tredje periode fram mot 2017. 2014 er første året i siste VRI-periode (VRI3). Tabell V7.9 viser bevilgninger fra VRI3 til prosjekter, der UH-institusjoner deltar for perioden fra 2014 til og med 2016. Fra UH-sektoren er det spesielt Høgskolen i Buskerud og Vestfold som utmerker seg som direkte mottaker av midler i VRI3.

Boks 7.4 Høyskolenes regionale rolle

I 2014 tok Kunnskapsdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet initiativ til en evaluering av endringene i arbeidstakeroppfinnelsesloven. Evalueringen vil foreta en gjennomgang av ulike deler av det offentlige virkemiddelapparatet som skal bidra til kommersialisering, samtidig som den ser på høyskolenes rolle i regional innovasjon. Evalueringen gjennomføres av NIFU og er forventet ferdig medio juni 2015. Endringene i universitets- og høyskoleloven i 2003 understreket også høyskolenes ansvar for samarbeid med samfunns- og næringsliv. I november 2014 kom første delrapport om høyskolene.

Høyskolenes rolle i regional utvikling, innovasjon og kommersialisering

Gjennom sin desentraliserte struktur representerer høyskolene en bred kontaktflate mot regionene og private og offentlige aktører. Dette gir gode forutsetninger for å tilby relevant utdanning og involvering i forskningsarbeid sammen med næringslivet og andre regionale aktører på relevante problemstillinger.

Høyskoler som har lyktes i å utvikle nasjonalt ledende miljøer, er for eksempel det maritimt orienterte simuleringsmiljøet ved Høgskolen i Ålesund, sikkerhetsmiljøet ved Høgskolen i Gjøvik og mikro- og nanoteknologi ved Høgskolen i Buskerud og Vestfold. En viktig mekanisme i utviklingen av disse spissmiljøene synes å være samspillet med lokale klyngemiljøer, spesielt de mer ledende næringslivsmiljøene som er organisert i Global Centres of Expertise- og National Centres of Expertise-prosjekter. Profesjonsutdanninger er også viktige for høyskolenes rolle i regional utvikling, for eksempel gjennom et tettere samarbeid med teknologi- og helsefaglige miljøer.

Det største potensialet for videre utvikling av høyskolenes rolle i regional utvikling og innovasjon synes å være at man videreutvikler rollen høyskolene har, og at dette kombineres med en spissing av satsinger på noen avgrensede områder, jf. ovenfor. Dette innebærer styrking av samspillet med næringsliv og forvaltning gjennom utdanning og anvendte forsknings- og utviklingsprosjekter. I denne sammenheng er undervisningsopplegg der studentene arbeider med problemstillinger fra praksisfeltet, viktig. Det er også viktig med videre utvikling av utdanningstilbud på bachelor- og mastergradsnivå som tar hensyn til regionale behov. I enda større grad ser det ut til å være store muligheter for videreutvikling av etter- og videreutdanningstilbud. Dette er områder der høyskolene har klare fortrinn.

Høyskolenes rolle og betydning står sentralt i den pågående diskusjonen om struktur i det norske systemet for høyere utdanning. I en slik diskusjon er det viktig å understreke at en stor del av høyskolenes rolle i innovasjon og regional utvikling er knyttet til utdanningsfunksjonen, mens NIFU-rapporten hovedsakelig har sett på høyskoleforskningens rolle i regional utvikling og innovasjon. For å forstå høyskolenes samlede regionale betydning, må man derfor også se på sammenhengen mellom utdanning, innovasjon og FoU.

Kilde: Spilling m.fl. (2014); Høyskolens rolle i regional i regional utvikling, innovasjon og kommersialisering. Rapport 40/2014.

7.11 Hvor mye mottar universiteter og høyskoler fra regionale forskningsfond?

Tabell 7.8 UH-relaterte prosjekter finansiert gjennom regionale forskningsfond i 2010-14 (i 1000 kroner)

	Tildelt RFF 2010	Tildelt RFF 2011	Tildelt RFF 2012	Tildelt RFF 2013	Tildelt RFF 2014
Statlige høyskoler	5 550	28 645	4 222	18 783	16 790
Universiteter	10 726	14 619	20 478	11 824	14 800
Sum	16 276	43 264	24 700	30 607	31 590

Kilde: Forskningsrådet

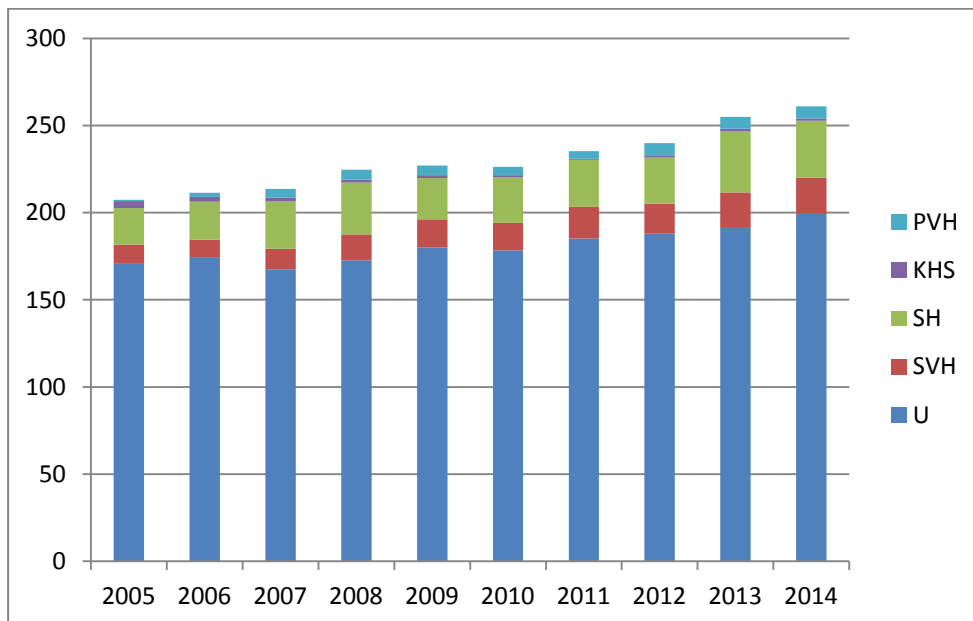
De regionale forskningsfondene (RFF) skal i likhet med VRI mobilisere til økt FoU-innsats og styrke forskning for regional innovasjon og utvikling. Programmet skal bidra til langsiktig, grunnleggende kompetansebygging i relevante forskningsmiljøer og støtte opp under regionens prioriterte innsatsområder. Målet er å utvikle gode og konkurransedyktige forskningsmiljøer i alle fylkene. De sju fondsregionene er Agder, Hovedstaden, Innlandet, Midt-Norge, Nord-Norge, Oslofjordfondet og Vestlandet. Hvert enkelt regionalt forskningsfond ledes av et fondsstyre.

Tabell 7.8 viser utviklingen i innvilgede prosjekter ved universiteter og høyskoler. Bevilgningen til universiteter og høyskoler har økt fra 2012 til 2013. Det er store svingninger mellom tildelingene. Det er stor økning for høyskolene i 2011, nedgang i 2012, ny økning i 2013 og en svak nedgang i 2014. For universitetenes del ser vi en stor økning fra 2011 til 2012, nedgang i 2013 og en svak økning i 2014. Noe av forklaringen på svingningene kan være at offentlig sektor, representert ved blant annet fylkeskommunene og kommunene har hatt en firedobling av innvilgede beløp, og en tredobling av antall søknader. Men en annen og viktigere forklaring er sannsynligvis endringer i innretningene på utlysningene og i hvilken grad utlysningene "treffer" institusjonene.

8,769 millioner kroner av disse midlene er regional kvalifiseringsstøtte der relativt mange av prosjektene har fått støtte opp til 500 000 kroner, det vil si relativt store prosjekter. Men variasjonene i UH-sektorens bruk av de regionale kvalifiseringsprosjektene er ikke veldig store. Det som skaper variasjonene fra år til år, er om regionene utlyser regionale forskningsprosjekter og/eller regionale institusjonsprosjekter. I 2014 kommer i tillegg den faktoren at et par av regionene dette året har tillatt UH-sektoren å søke på bedriftsprosjekter (forutsetter tett samarbeid med aktuell(e) bedrift(er)). 4,65 millioner kroner har gått til slike prosjekter og 0,923 millioner kroner har gått til et offentlig innovasjonsprosjekt, der en høyskole er prosjektansvarlig. Dette er grunnen til at 2014 er et "toppår" for UH-sektoren.

7.12 Hvor stort er omfanget av bistillinger i UH-sektoren?

Figur 7.4 Omfanget av professor II-stillinger i UH-sektoren. Antall.

Merknad: Toerstillinger er som regel 20 prosent, det vil si 0,2 årsverk. Figuren viser årsverk, ikke antall personer.

Kilde: NSD

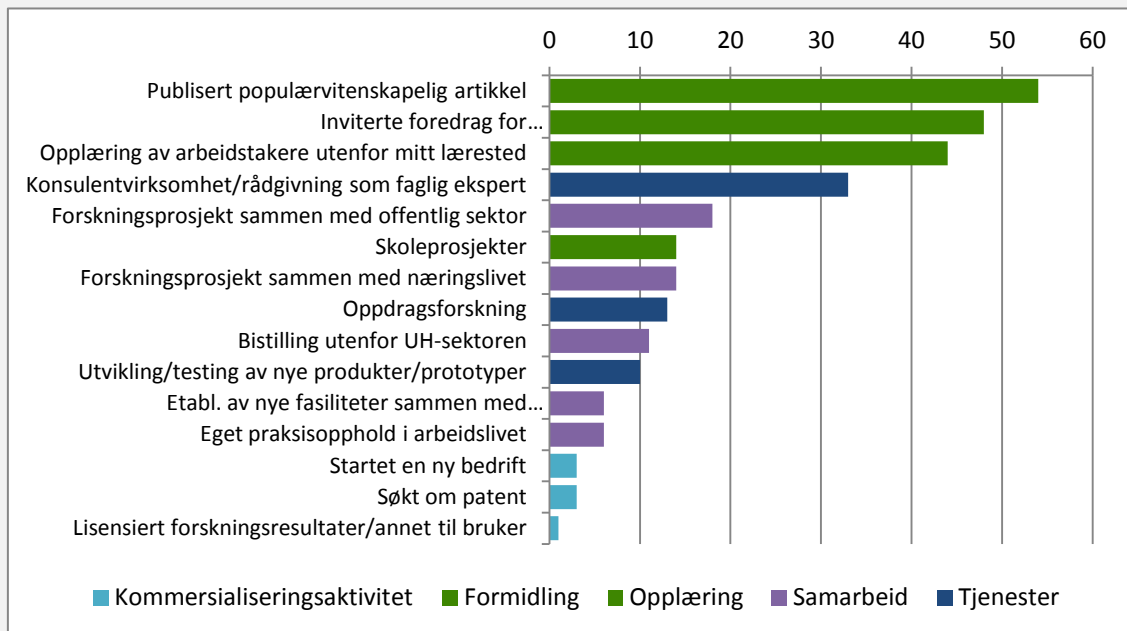
Som det framgår av figur 7.4 har bruk av bistillinger hatt en svak, men positiv utvikling de senere årene. Universitetene har flest slike stillinger, med over 199 årsverk i professor II-stillinger, og statlige høyskoler med om lag 33 årsverk og vitenskaplige høyskoler med ca. 21 årsverk.

Om lag halvparten av professor II-stillingene ved NTNU, Universitetet i Bergen, Universitetet i Oslo og UiT - Norges arktiske universitet var i 2012 knyttet til de medisinske fakultetene (Indikatorrapporten 2014). 40 prosent av personene i professor II-stillinger ved disse universitetene hadde hovedstilling ved et helseforetak. Personer med hovedstilling i utlandet var den nest største gruppen blant professor II ved de eldste universitetene, fulgt av ansatte i instituttsektor og næringsliv/offentlig sektor. Over tid har norske UH-institusjoner i økende grad hentet personer til professor II-stillinger fra utlandet. Veksten i bruk av professor II-stillinger fra utlandet har vært særlig sterk ved NMBU og de nye universitetene i Agder, Nordland og Stavanger.

Vedleggstabell V7.3 viser antall årsverk i professor II stillinger per institusjon.

Boks 7.5 Noder i kunnskapsnettverket

En undersøkelse fra NIFU belyser ulike typer deltakelse for kunnskapsoverføring i UH-sektoren. Resultatene viser at formidlings- og opplæringsaktiviteter er de vanligste aktivitetene for kunnskapsoverføring, se figur under. Derneft følger ulike former for samarbeid og tjenesteyting til eksterne partnere. Kartleggingen viser at relativt få ansatte ved universiteter og høyskoler oppgir at de har deltatt i kommersialisering. Disse formene for kunnskapsoverføring er langt mindre utbredt enn andre typer. Kommersialisering skjer dessuten først og fremst i naturvitenskap og teknologi. Følgelig vil det også være institusjoner som har mye aktivitet innenfor disse fagområdene som har flest kommersialiseringsaktiviteter. Undersøkelsen viser også at omfanget av næringslivssamarbeid og kommersialisering holder seg forholdsvis stabilt.

De fleste akademikere bidrar til ekstern kunnskapsspredning

93 prosent av de faglig ansatte sier at de har deltatt i en eller flere aktiviteter for å spre kunnskap. Målt i antall faglige ansatte som deltar i aktivitetene, er allmenn og brukerrettet formidling mest vanlig, etterfulgt av opplæring/videreutdanning, bistillinger og konsulenttjenester, forskningssamarbeid og til sist kommersialisering. Forskningssamarbeid og kommersialisering er vanligst innenfor naturvitenskap og teknologi, mens opplæring er vanligst i samfunnsvitenskap og medisin og helsefag. En høy andel faglige ansatte deltar i formidlingsaktiviteter i de fleste fagområder, både allmenn og brukerrettet formidling av ulike typer.

Stabilt lavt nivå på næringslivssamarbeid og kommersialisering blant akademikere til tross for økt satsning

Omfanget av deltagelse i næringslivssamarbeid og kommersialisering har holdt seg på et relativt stabilt nivå den siste tiårsperioden, selv om det i den samme perioden har vært en betydelig politisk satsing på kommersialisering og næringslivssamarbeid.

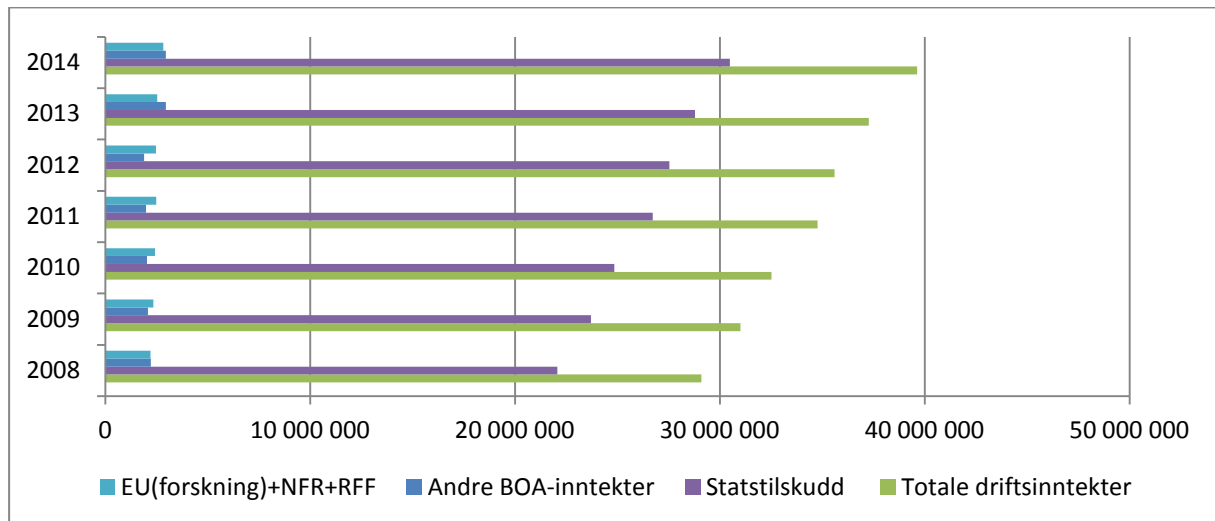
Arbeidserfaring utenfor UH-sektoren er avgjørende

Et viktig funn i undersøkelsen er at personer med arbeidserfaring utenfor UH-sektoren, er mer aktive innenfor alle former for kunnskapsspredning og samarbeid med eksterne aktører, både offentlige og private, enn andre. Ekstern finansiering av forskningen slår positivt ut på alle former for utadrettet virksomhet og eksternt samarbeid.

Kilde: Thune m.fl. (2014) Noder i kunnskapsnettverket: Forskning, kunnskapsoverføring og eksternt samarbeid blant vitenskapelige ansatte i UH-sektoren. Rapport 23/2014

7.13 Hvor mye midler henter institusjonene fra eksterne aktører?

Figur 7.5 Totale driftsinntekter, statstilskudd forskningsmidler fra EU, NFR og RFF, og andre BOA-inntekter. Samlet for UH-sektoren. 2008-14 (i 1000 kroner)

Kilde: NSD

Universiteter og høyskoler finansieres med ulike midler, som bevilgninger/statstilskudd, eksterne midler fra bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet (BOA), og andre inntekter. BOA-inntekter benyttes av Kunnskapsdepartementet som en styringsparameter for å stimulere institusjonenes samspill med omverdenen.

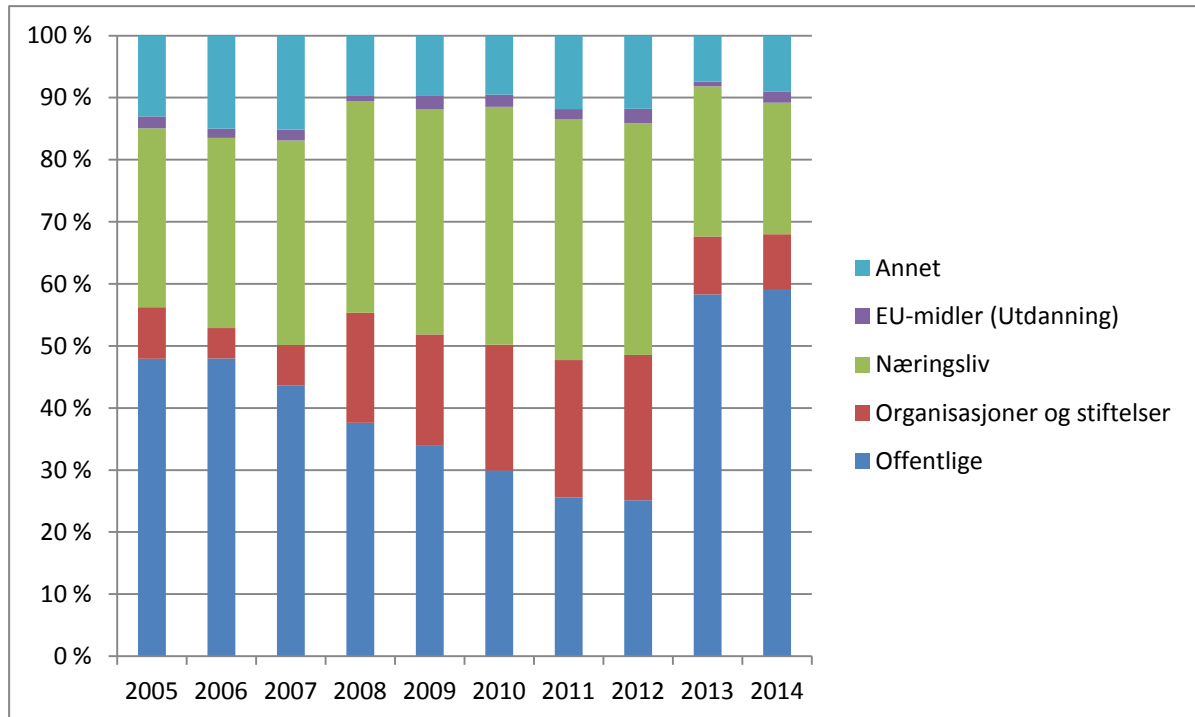
Bidragsfinansiert aktivitet er prosjekter hvor institusjonen henter støtte fra nasjonale og internasjonale finansieringskilder uten krav om motytelse. Midler fra statlige etater som for eksempel direktorater, Norges Forskningsråd, regionale forskningsfond (RFF) og EU klassifiseres som bidrag så lenge det ikke stilles krav om motytelse. Oppdragsfinansiert aktivitet er gjennomføring av prosjekter mot betaling.

Totale BOA-inntekter var på om lag 5,8 milliarder kroner i 2014 og utgjorde ca. 14,6 prosent av de totale driftsinntektene. Av det var forskningsmidler fra EU, Forskningsrådet og RFF på om lag 2,8 milliarder kroner. De øvrige BOA-inntekter (betegnes med "andre BOA-inntekter") utgjorde om lag 3 milliarder kroner i 2014 (se vedleggstabell V9.1). For sektoren som helhet, og ca. 2,9 milliarder kroner for statlige institusjoner (se vedleggstabell V7.4).

Forskningsmidler fra EU, Forskningsrådet og RFF hadde en realvekst på ni prosent fra 2013 til 2014, mens andre BOA-inntekter hadde en realnedgang på to prosent. Fra 2008 til 2014 har BOA-inntektene hatt en realvekst på 18 prosent, sammenlignet med driftsinntekter og statstilskudd, som har hatt en realvekst på henholdsvis 22 prosent og 31 prosent. Det var en stor endring fra 2012 til 2013 i andre BOA-inntekter, en økning på over én milliard kroner. Dette skyldes en prinsippendring i regnskapet, der tilskudd fra andre statlige forvaltningsorganer, som tidligere ble kategorisert som andre inntekter, skulle føres som BOA-inntekter fra og med 2013. Hvis gammelt regnskapsprinsipp legges til grunn har andre BOA-inntekter hatt en realnedgang på 29 prosent siden 2008.

7.14 Hvilke eksterne aktører finansierer bidrags- og oppdragsaktiviteter i statlige UH-sektor?

Figur 7.6 Kilder for andre BOA-inntekter 2005-2014. Statlige institusjoner. Prosent

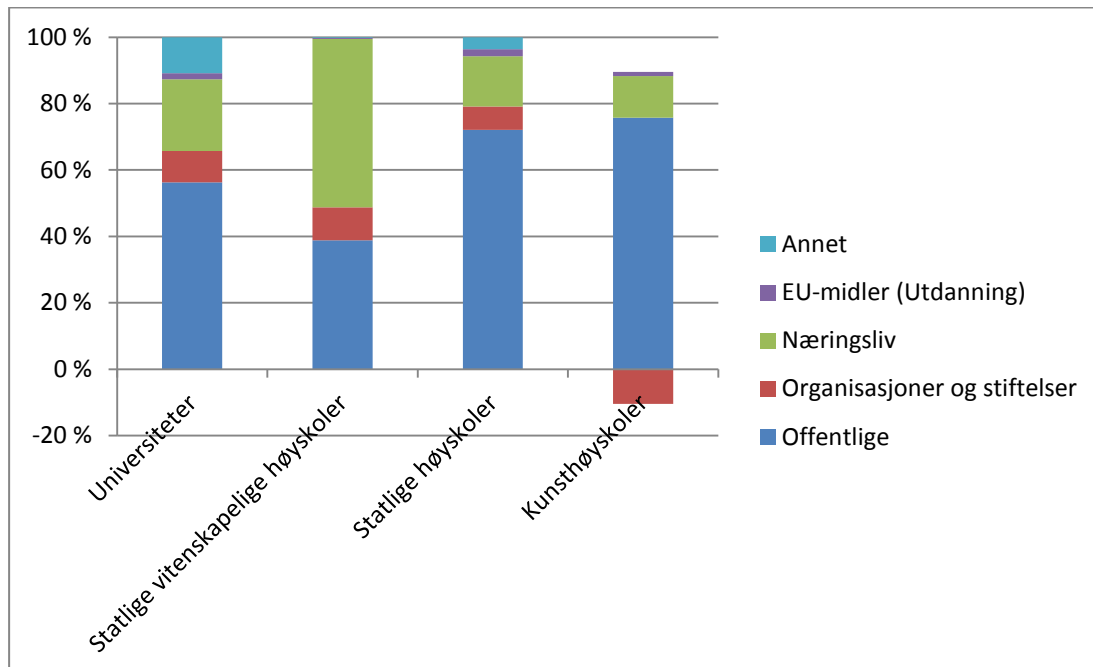
Kilde: NSD

Andre BOA-inntekter kommer fra ulike eksterne aktører som for eksempel offentlige etater og forvaltningsorganer, organisasjoner og stiftelser, næringsliv og EU-midler for utdanning. Figur 7.6 viser utviklingen av andre BOA-inntekter fra de ulike kildene i perioden 2005-2014.

Offentlige midler som andel av andre BOA-inntekter ble redusert fra 48 prosent i 2005 til 25 prosent i 2012, og økte igjen fra 2013. I 2014 utgjorde midler fra det offentlige den største andelen med 1,7 milliarder kroner (59 prosent). Dette skyldes regnskapsprinsippendringen (jf. kap. 7.13). Nest største kilde er næringslivet som bidro med 611 millioner kroner i 2014 (21 prosent). Andel midler fra organisasjoner og stiftelser, og andre var omtrent på samme nivå i 2014 med ni prosent (se vedleggstabell V7.5).

7.15 Hvilke eksterne aktører finansierer bidrags- og oppdragsaktiviteter per institusjonskategori?

Figur 7.7 Kilder for andre BOA-inntekter per institusjonskategori. Statlige institusjoner 2014. Prosent

Kilde: NSD

Figur 7.7 viser at finansieringskilden for andre BOA-inntekter varierer mellom de ulike typene høyere utdanningsinstitusjoner.

Figuren viser at kunsthøyskoler i stor grad mottok andre BOA-midler fra det offentlige i 2014. Samtidig viser regnskapet at støtten fra organisasjoner og stiftelser til kunsthøyskolene (KHiB og KHiO) var negativ i 2014. Statlige vitenskapelige høyskoler mottar relativt sett minst fra det offentlige (39 prosent), mens midler fra næringsliv er den viktigste kilden (51 prosent). Det offentlige og næringslivet stod for henholdsvis 56 prosent og 22 prosent av universitetenes andre BOA-inntekter. For statlige høyskoler utgjorde disse to kildene henholdsvis 72 prosent og 15 prosent (se vedleggstabell V7.5).

77 prosent av andre BOA-inntekter var generert fra bidragsfinansiert aktivitet (ikke krav om motytelse) i 2014. De øvrige 23 prosentene var fra oppdragsfinansiert aktivitet (mot betaling). Fordelingen var omtrent på samme nivå i 2013 (78 prosent og 22 prosent), se vedleggstabell V7.4.

Boks 7.6 Kvalitativ styringsparameter: Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv

Samarbeid med samfunns- og arbeidsliv er en kvalitativ styringsparameter departementet bruker for å vurdere institusjonens samfunnsrolle og bidrag til et nyskapende arbeids- og næringsliv. Departementet forventer at universiteter og høyskoler skal være tydelige samfunnsaktører og bidra til formidling, internasjonal, nasjonal og regional utvikling, innovasjon og verdiskaping. Gjennom samarbeidet kan institusjonene blant annet skape mer relevante studier, og slik framstå som mer attraktive i konkurransen om studentene. Samarbeidet kan også bidra til at utdanningstilbudene treffer arbeidslivets kompetansebehov, og stimulerer til mer nyskaping i næringslivet.

En gjennomgang av de statlige institusjonenes *Årsrapport 2014-2015* viser at samtlige statlige institusjoner har omtalt institusjonens samarbeid med samfunns- og arbeidsliv under Kunnskapsdepartementets sektormål 3. Institusjonene samarbeider blant annet med offentlig sektor (som for eksempel kommune, statlige etater, helseforetak, sykehus, skoler) og næringsliv. Noen institusjoner har også praksisordning for enkelte studier der praksis inngår som en del av studiene. Rapporteringen viser at institusjonene som tilbyr helse- og sosialfag har tett samarbeid med helseforetak og sykehus. Karrieresenter har blitt etablert ved noen institusjoner. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) har opprettet en nettportal, NTNU Bridge, der studenter kan legge inn CV, søke etter sommerjobber og praksisplasser, og få kontakt med arbeidsgivere. Arbeidsgivere kan informere om oppgaver, stillinger og arrangementer, og finne studenter gjennom portalen uten kostnader. Alumninettverk er også en av metodene noen institusjoner bruker for kontakt med arbeidslivet.

Rapporteringen på denne kvalitative styringsparameteren varierer fra omfattende rapportering som viser at institusjonene (særlig noen av de gamle universitetene) har bred kontakt med eksterne aktørene, til enkel rapportering for eksempel om rekrutteringen av faglærere fra næringslivet. Uansett viser rapporteringen at samarbeid med samfunns- arbeidsliv er et område institusjonene har oppmerksomhet mot, og at de fleste institusjonene samarbeider mest med andre offentlige etater lokalt/regionalt.

For et mer strukturert og strategisk forankret samarbeid mellom institusjonene og arbeidslivet, er institusjonene pålagt av Kunnskapsdepartementet å opprette Råd for samarbeid med arbeidslivet (RSA), enten alene eller sammen med andre institusjoner, som en oppfølging av St. melding. nr. 44 (2008-2009). Institusjonene skal utvikle strategiene sammen med partene i arbeidslivet og studentrepresentanter i RSA. Gjennom kontakt med arbeids- og næringsliv skal utdanningene tilpasses behov i samfunnet, samtidig som ny kunnskap og nye ideer kom inn i arbeidslivet gjennom forskningsarbeid. Et flertall av de statlige institusjonene (29 av 33) har rapportert om RSA herunder møteaktivitet. Rapporteringen viser at RSA er en god arena for erfaringsutveksling og forventningsavklaringer.

8 Kompetanse og menneskelige ressurser

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Personalressurser og kompetanse
- Midlertidig ansatte
- Styring og organisasjon

8.1 Hovedfunn

Personalressurser og kompetanse

- I 2014 ble det utført 33 937 årsverk i UH-sektoren. 58,5 prosent av årsverkene ble utført i faglige stillinger, 26,8 prosent i administrative og 14,7 prosent i øvrige stillinger inkludert støttestillinger for undervisning og forskning.
- Antallet årsverk i UH-sektoren har vokst med 6 040 fra 2005 til 2014, tilsvarende 21,6 prosent. Årsverk i faglige stillinger har økt mest i antall, men administrative stillinger har vokst mest prosentvis.
- Det var i 2014 2,25 faglig ansatte per administrativt ansatt ved statlige universiteter og høyskoler, mot 2,49 i 2005.
- I 2014 ble 69 prosent av årsverkene i faglige stillinger utført av personale med førstestillingskompetanse, dvs. kompetanse på doktorgradsnivå eller tilsvarende.
- Over tid har det vært en betydelig heving i kompetansenivået hos det faglige personalet, fra 58 prosent med førstestillingskompetanse i 2005. Økningen skyldes i særlig grad kompetanseheving ved høyskolene og universitetene i Agder, Nordland og Stavanger.
- Kvinneandelen i faglige stillinger synker med stigende stillingsnivå. Over halvparten av universitets- og høyskolelektorene, stipendiatene og førstelektorene er kvinner, mot bare 26 prosent av professorene.
- Over tid har kvinneandelen blant professorer økt jevnt, fra 17 prosent i 2005. I gruppen førsteamanuenser, som er den viktigste rekrutteringsbasen for professorstillinger, er kvinneandelen nå 43 prosent.
- I perioden 2008-14 varierte andelen kvinner blant de nytilsatte professorene i UH-sektoren fra 30 prosent til 36 prosent. I 2014 var denne andelen 35 prosent.
- Antallet professorer mellom 40 og 49 år vokser raskere enn antall professorer over 60 år. Generelt er det lite som tyder på rekrutteringskrise til toppstillinger som følge av aldersavgang.

Midlertidig ansatte

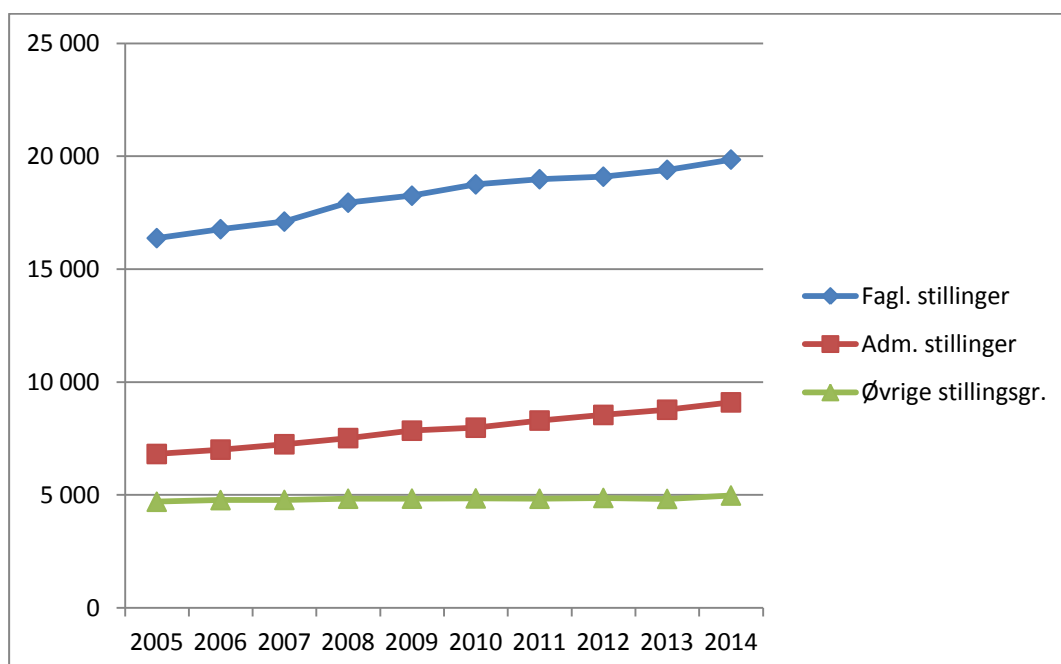
- Samlet sett var midlertidigheten i de tre kategoriene undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler- og utrederstillinger og støttestillinger 16 prosent i 2014, dvs. uendret fra året før.
- Høyest er midlertidigheten i undervisnings- og forskerstillinger, med ca. 18 prosent. I professorstillinger er midlertidigheten lav, ca. fire prosent.
- Det er høyest midlertidighet innenfor eksternt finansierte forskerstillinger ved universitetene og innenfor lærer- og lektorstillinger ved høyskolene.
- Andelen midlertidig ansatte er langt høyere på eksternt finansierte prosjekter, men i antall er det flest midlertidig ansatte finansiert over grunnbudsjettet.
- Kvinner har fem prosentpoeng høyere midlertidighet enn menn i undervisnings- og forskerstillinger.

Styring og organisasjon

- Av 33 statlige UH-institusjoner har 22 valgt rektor og elleve ansatt rektor i 2014. Tre høyskoler vedtok i 2014 å bytte fra valgt til ansatt rektor.
- Av 21 private høyskoler med statstilskudd er ti organisert som aksjeselskap, ni som stiftelse, og én hver som samvirkeforetak og annen juridisk person.

8.2 Hvor mange jobber i UH-sektoren?

Figur 8.1 Årsverk i ulike stillingsgrupper i UH-sektoren 2005-14. Antall

Kilde: NSD

Det ble utført 33 937 årsverk i UH-sektoren i 2014. Fordelingen av årsverk på ulike stillingsgrupper er framstilt i figur 8.1. De faglige stillingene²⁰ inkludert rekrutteringsstillinger var den største gruppen, med 58,5 prosent av årsverkene. Administrative stillinger inkludert faglige lederstillinger utgjorde 26,8 prosent og øvrige stillingsgrupper 14,7 prosent.

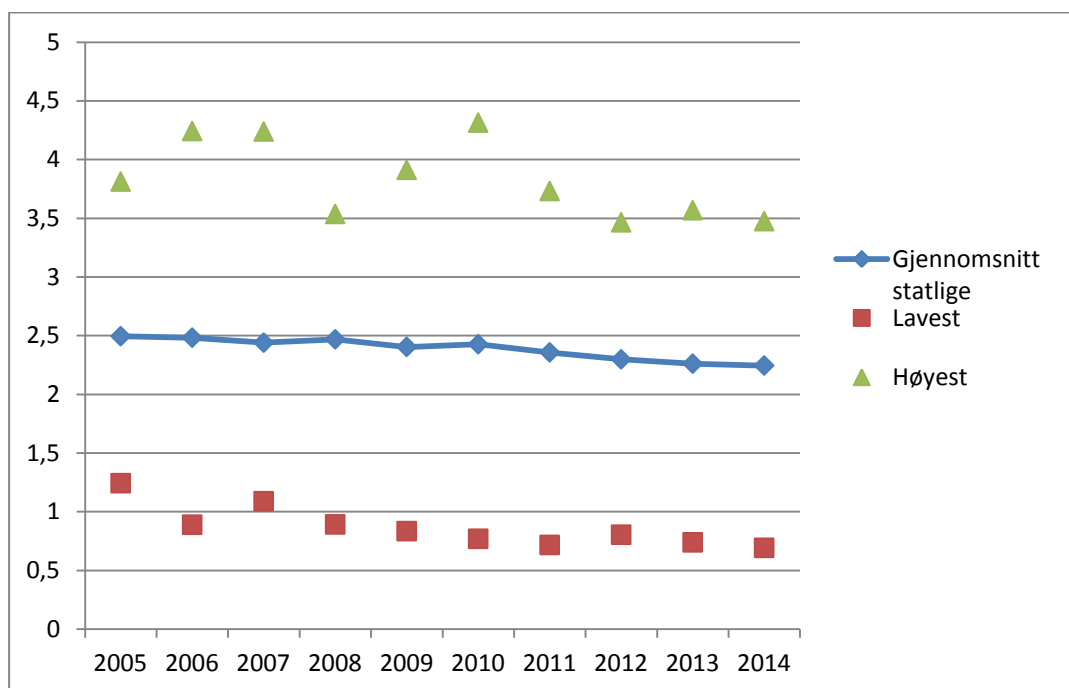
Antall årsverk utført i UH-sektoren økte med 6 040 fra 2005 til 2014, tilsvarende 21,6 prosent. De faglige årsverkene har økt mest i antall, med 3 479 i tiårsperioden. Veksten i administrative årsverk har i prosent vært høyere enn i faglige stillinger, 33,5 mot 21,2 prosent. Årsverk i øvrige stillinger, inkludert støttestillinger, har vokst klart minst, både i antall og prosent.

94,5 prosent av årsverkene i 2014 ble utført ved de statlige institusjonene, resten ved de private. Fordelingen av årsverkene mellom statlige og private institusjoner er tilnærmet uendret siden 2005. Vedleggstabell V8.1 viser utviklingen i antall årsverk per institusjon i perioden 2005-14. Noen institusjoner har vokst vesentlig mer enn gjennomsnittet for sektoren, som Høgskolen i Gjøvik (55 prosent), Høgskolen i Ålesund (49 prosent) og Universitetet i Stavanger (47 prosent). Enkelte har hatt nedgang i antall årsverk, som Høgskolen i Nesna (minus sju prosent). I antall årsverk er det de største institusjonene som har vokst mest. For eksempel ble det ved Universitetet i Oslo utført nesten 800 flere årsverk i 2014 enn i 2005. De ulike stillingsgruppene andel av årsverkene varierer mye mellom institusjonstyper og enkeltinstitusjoner. I vedleggstabellene V8.2-V8.4 er antall og andel årsverk per stillingsgruppe oppgitt per institusjon.

²⁰ Faglige stillinger brukes i denne sammenhengen synonymt med den gruppen stillinger som i DBH går under merkelappen UFF-stillinger (undervisnings-, forsker og formidlingsstillinger). Faglige lederstillinger inngår imidlertid i gruppen administrative stillinger.

8.3 Hvordan er utviklingen i forholdstallet mellom faglig og administrativt personale?

Figur 8.2 Forholdstall mellom årsverk i faglige og i administrative stillinger ved statlige UH-institusjoner 2005-14

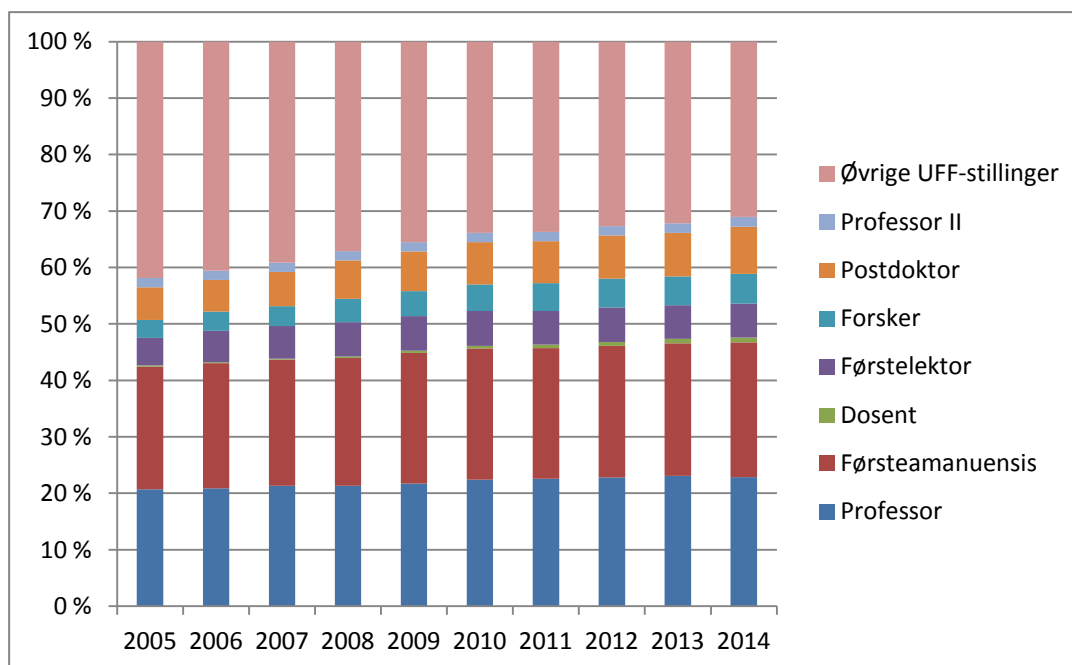
Kilde: NSD

Det ble i 2014 utført 2,25 årsverk i faglig stilling for hvert årsverk i administrativ stilling ved statlige universiteter og høyskoler. Siden 2005 har antall utførte faglige årsverk per administrative årsverk gått ned fra 2,49. Det innebærer at administrasjonen har vokst sammenlignet med det faglige personalet. Nedgangen har vært større i siste halvdel av perioden enn i første, jf. figur 8.2, men flatet ut fra 2013 til 2014. En viktig grunn til større nedgang de siste årene er at sektoren ikke ble tilført nye rekrutteringsstillinger med direkte bevilgning over statsbudsjettet i årene 2010-13. Når rekrutteringsstillingene holdes utenom, er fallet i forholdstall mellom fast faglig personale (undervisnings- og forskerstillinger) og administrativt personale mindre de siste årene enn tidligere i tiårsperioden.

Forholdstallet mellom faglig og administrativt personale varierer mye fra institusjon til institusjon, jf. figur 8.2 der høyeste og laveste verdi hvert år er plottet inn. Både høyeste og laveste verdi er i likhet med gjennomsnittet synkende gjennom tiårsperioden. I vedleggstabell V8.5 er forholdstallet oppgitt per institusjon. De fleste institusjonene har fått færre faglig ansatte per administrativt ansatt de siste ti årene. Ved Samisk høyskole, Høgskolen i Østfold og Universitetet i Nordland har administrasjonen vokst mest i forhold til det faglige personalet. Noen institusjoner viser likevel motsatt utvikling. Både høyskolene i Nesna og Hedmark og Norges idrettshøgskole hadde flere faglig ansatte per administrativt ansatt i 2014 enn ti år tidligere.

8.4 Hvor stor andel av de faglig ansatte har førstestillingskompetanse?

Figur 8.3 Faglig personale fordelt på stillinger 2005-14. Prosent

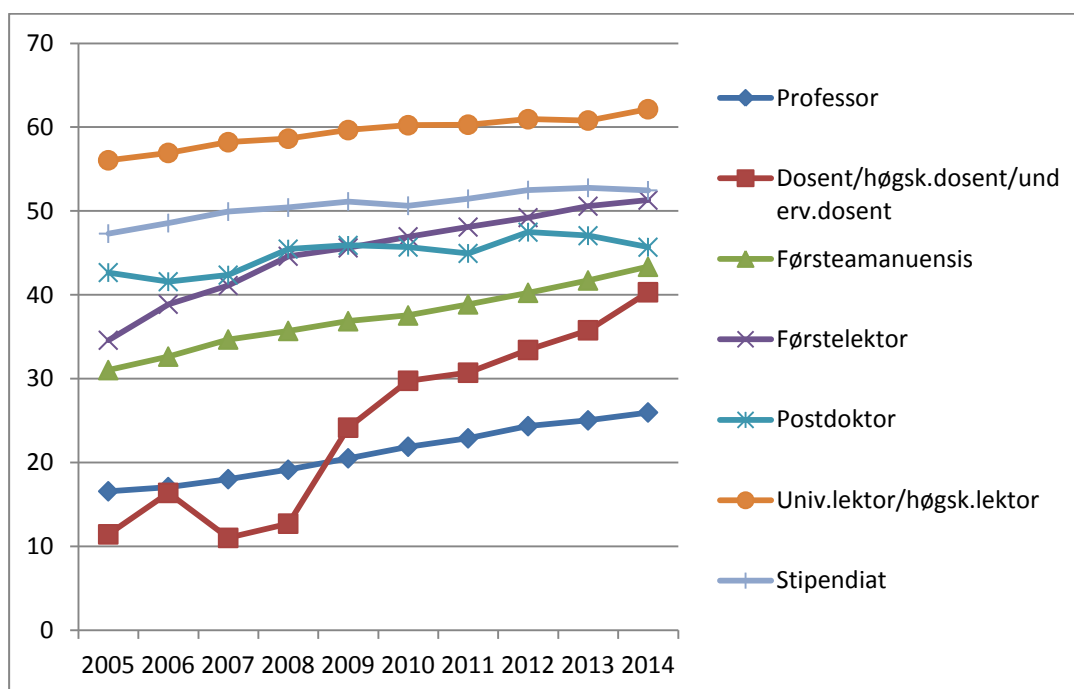
Kilde: NSD

Andelen førstestillinger blant det faglige personalet er et uttrykk for det formelle kompetansenivået i fagstaben. Førstestillingene er de stillingene som krever doktorgrad eller kompetanse på tilsvarende nivå. Over tid har det skjedd en markant kompetanseheving i sektoren. Fra 2005 til 2014 steg andelen førstestillinger fra 58 prosent til 69 prosent (figur 8.3). Stipendiatstillinger er i denne sammenhengen holdt utenom. Kompetansenivået har økt mest ved høyskolene, både de statlige og de private. Ved de private høyskolene er andelen førstestillinger doblet på ti år, fra 21,5 prosent i 2005 til ca. 43 prosent i 2014. I 2014 utførte ansatte i førstestillinger nesten 3 100 flere årsverk enn i 2005, tilsvarende en vekst på 41 prosent. Øvrige undervisnings- og forskerstillinger har i samme periode gått tilbake med ca. 650 årsverk, eller tolv prosent. Utviklingen i antall årsverk i de ulike stillingene er framstilt i vedleggstabell V8.6.

Kompetansenivået varierer mye både mellom institusjonstyper, men også mellom institusjoner innenfor samme kategori. Selv om universitetene i Agder, Nordland og Stavanger har lavere andel førstestillinger enn NTNU, Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo, er avstanden i kompetansenivå langt mindre enn for ti år siden. På grunn av fusjoner med to høyskoler ligner UiT - Norges arktiske universitet mer på de nye universitetene i kompetanseprofil enn de gamle. Vedleggstabell V8.7 inneholder data om førstestillingsandelen ved de enkelte institusjonene. Selv om kompetansenivået ved høyskolene som gruppe har steget mye, og gjennomsnittet blant statlige høyskoler ligger tett på 50 prosent førstestillinger, viser tabellen at det er flere institusjoner som har under 40 prosent førstestillinger. Det gjelder Høgskolen Stord Haugesund (32,5 prosent), høyskolene i Nesna (34,9 prosent), Sogn og Fjordane (38,3 prosent), Nord-Trøndelag (39,1 prosent) og Harstad (39,1 prosent).

8.5 Blir det flere kvinner i faglige toppstillinger?

Figur 8.4 Andel kvinner i ulike faglige stillinger 2005-14. Prosent

Kilde: NSD

I gruppen faglige stillinger er det fortsatt store forskjeller i kvinneandelen mellom stillingsnivåene. Generelt synker andelen kvinner når vi beveger oss fra lavere til høyere stillinger. Over halvparten av universitets- og høyskolelektorer, stipendiater og førstelektorer er kvinner, mens det samme gjelder bare litt mer enn hver fjerde professor (figur 8.4). Bedre kjønnsbalanse i academia handler om å utnytte talentene fullt ut, uavhengig av kjønn. Spørsmålet om likestilling kan derfor ikke skilles fra spørsmålet om kvalitet i høyere utdanning og forskning. Selv om målene om likestilling, også i de faglige toppstillingene langt fra er nådd, viser figuren at det har skjedd en betydelig forbedring over tid. Kvinneandelen i professorstilling har i gjennomsnitt økt med ca. ett prosentpoeng per år siden 2005. Blant førsteamanuensene, som er det viktigste rekrutteringsgrunnlaget til professorstillinger, var kvinneandelen i 2014 ca. 43,5 prosent. Veksten i antall årsverk utført av kvinnelige professorer har i perioden 2005-14 vært større enn blant mannlige professorer, 469 mot 363 årsverk.

Ifølge foreløpige tall fra NIFU var kvinneandelen blant nytilsatte professorer 35 prosent i 2014. Det er en oppgang på tre prosentpoeng fra året før. Mellom 2008 og 2014 har andelen kvinner blant nytilsatte professorer variert mellom 30 prosent og 36 prosent på sektornivå. På institusjonsnivå er variasjonen mye større, da det er et relativt lite antall ansettelser vi snakker om, fra ca. 260 til 370 i hele sektoren samlet. Både Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen har hatt en nedgang i andelen kvinner blant nytilsatte professorer de siste årene, mens NTNU har hatt oppgang (vedleggstabell V8.8).

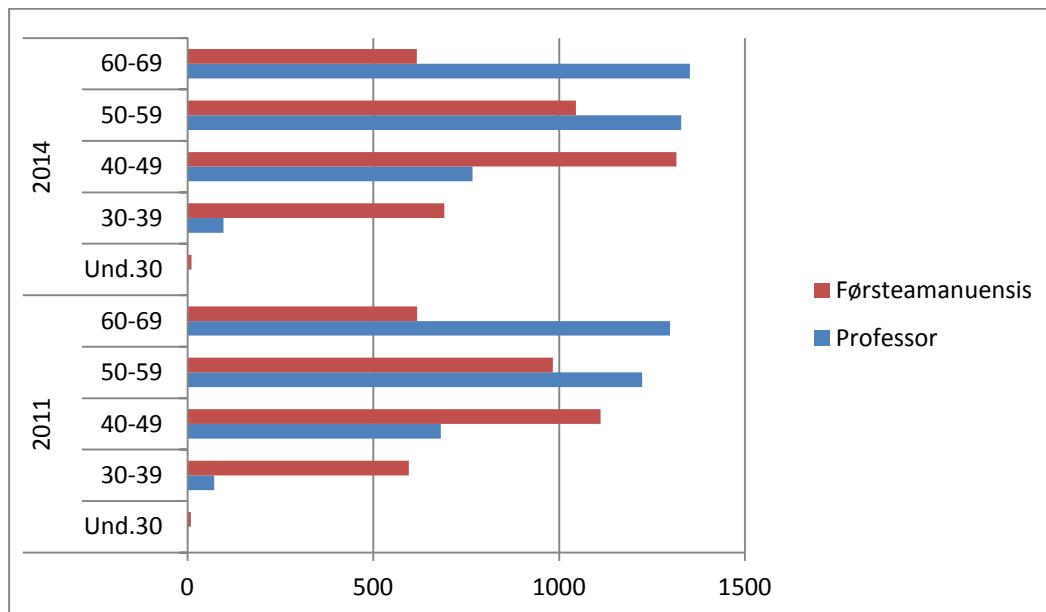
Det er store forskjeller på kvinneandelen i professorstillinger mellom fagområdene. Ifølge NIFUs statistikkbank er den særlig lav innenfor teknologi (ti prosent), men også i matematisk-naturvitenskapelige fag (17 prosent). Andelen kvinner blant nytilsatte professorer på disse fagområdene i 2014 er noe høyere i teknologi (22 prosent), men ikke i matematisk-naturvitenskapelige fag (19 prosent), jf. vedleggstabell V8.9.

I vedleggstabellene V8.10 og V8.11 er kvinneandelen i professorstillinger og i førstestillinger oppgitt per institusjon. Andelene varierer mye fra institusjon til institusjon. Forskjeller i fagprofil er en viktig forklaringsvariabel, særlig for andelen kvinner i førstestillinger. For eksempel har NTNU lavest kvinneandel blant universitetene, og Høgskolen i Narvik lavest blant de statlige høyskolene. Begge institusjoner har høy andel teknologifag. Motsatt har institusjoner med høy andel helse- og sosialfaglige utdanninger høy andel kvinner i førstestillinger. Høyskolene i Bergen, Oslo og Akershus og Sør-Trøndelag har mer enn 50 prosent kvinner i førstestillinger.

På professornivå er antallet stillinger ved mange av høyskolene så lavt at utslagene på kjønnsbalansen blir litt tilfeldige. Men verken fagprofil eller størrelse forklarer hvorfor det er så få kvinnelige professorer ved høyskolene i Lillehammer og Volda. Begge høyskolene er primært humanistisk og samfunnsvitenskapelig orienterte.

8.6 Hvordan er aldersfordelingen blant faglig ansatte?

Figur 8.5 Aldersfordeling i utvalgte faglige stillinger 2011 og 2014. Antall

Kilde: NSD

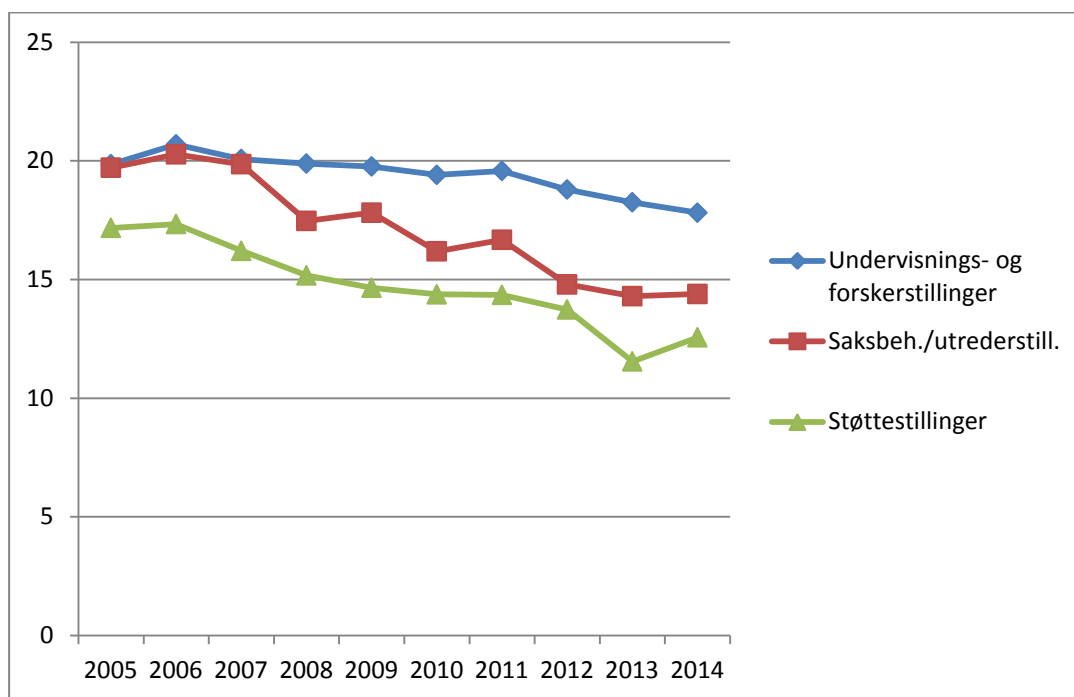
Aldersfordelingen blant utvalgte grupper faglig personale i 2011 og 2014 er vist i figur 8.5. Antallet årsverk utført av professorer mellom 40 og 49 år har økt med 85 siden 2011. Tilsvarende tall for professorer over 60 år var 53. Andelen professorer over 60 år har sunket fra 39,6 prosent til 38,1 prosent i perioden. Basert på disse tallene er det ikke grunnlag for å hevde at det har skjedd en "forgubbing" blant norske professorer de siste årene. Det har riktignok blitt flere eldre professorer, men det har samtidig blitt enda flere yngre. Førsteamanuensene er den viktigste rekrutteringsbasen for nye professorer. Antallet årsverk utført av førstamanuenser under 50 år har økt med 302 siden 2011, tilsvarende 18 prosent. På sektornivå tyder tallene derfor ikke på noen rekrutteringskrise til toppstillinger som følge av økt aldersavgang blant professorene. Den forholdsvis store aldersavgangen de kommende ti årene gir institusjonene økt handlingsrom til faglig omstilling.

Blant førstelektorene er det derimot tegn til en "forgubbing". Nesten hele veksten blant førstelektorene skjedde i den eldste aldersgruppen. Andelen førstelektorer over 60 år økte fra 38,5 prosent til 43,6 prosent fra 2011 til 2014. Riktignok var det også en svak økning i antall førstelektorer under 40 år. Men for hver ny førstelektor i denne aldersgruppen kom det til sju førsteamanuenser i samme alder. Det kan tyde på at institusjonene foretrekker å ansette førsteamanuenser.

Antall avlagte doktorgrader er nesten dobbelt så høyt i 2014 som for ti år siden. Rekrutteringsbasen for videre karriere i academia er dermed større enn noen gang tidligere. I tillegg er utlandet en viktig kilde til rekruttering av faglig personale innenfor svært mange fagfelt. Selv om rekrutteringssituasjonen ser tilfredsstillende ut på sektornivå, kan det ikke utelukkes at enkelte fagfelt og institusjoner vil kunne oppleve rekrutteringsutfordringer. Aldersfordelingen blant professorer ved den enkelte institusjon er framstilt i vedleggstabell V8.12. Høyskolene i Lillehammer og Volda har begge høy andel professorer over 60 år.

8.7 Hvor stor andel av personalet er midlertidig ansatt i UH-sektoren?

Figur 8.6 Midlertidige årsverk i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2005-14. Prosent

Kilde: NSD

Figur 8.6 viser midlertidigheten i undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler-/utrederstillinger og støttestillinger. Etter nedgang gjennom flere år i den samlede midlertidigheten for disse tre gruppene, flatet den i 2014 ut på samme nivå som foregående år, 16 prosent. Utviklingen var imidlertid ulik for de tre gruppene. I undervisnings- og forskerstillinger fortsatte den å synke, i saksbehandler/utrederstillinger lå den omtrent likt som året før, mens den økte med over ett prosentpoeng i støttestillinger.

Oppmerksomheten om midlertidighet har særlig rettet seg mot gruppen undervisnings- og forskerstillinger. Bak gjennomsnittstallet på snau 18 prosent midlertidighet blant undervisere og forskere skjuler det seg store variasjoner mellom de ulike stillingene. I førstestillingene dosent, professor, førstelektor og førsteamanuensis er midlertidigheten gjennomgående lav, varierende fra under tre prosent blant dosentene, via fire prosent i professorstillinger og sju prosent i førstelektorstillinger, til i overkant av tolv prosent blant førsteamanuensene. Blant universitets- og høyskolelektorer er den noe høyere, ca. 21 prosent. Det er to typer undervisnings- og forskerstillinger som utmerker seg med særlig høy midlertidighet. Blant høyskolelærere var midlertidigheten 45 prosent i 2014, og blant ansatte i rene forskerstillinger 71 prosent. Den siste gruppen finnes særlig på eksternt finansierte prosjekter ved universitetene. Midlertidighet og finansieringskilde er nærmere behandlet i kapittel 8.8. Høy midlertidighet blant høyskolelærerne kan blant annet skyldes at det er problemer med å rekruttere personale med ønsket formelt kompetansenivå, og at løsningen blir å ansette midlertidig på lavere stillingsnivå.

Midlertidigheten varierer mye mellom institusjoner og institusjonskategorier. Samlet sett for de tre stillingsgruppene er andelen uten fast ansettelse lavere ved statlige høyskoler enn ved universiteter og vitenskapelige høyskoler. Midlertidigheten var 13,5 prosent ved statlige høyskoler i 2013, 16 prosent ved vitenskapelige høyskoler og ca. 17 prosent ved universitetene. Fra 2013 til 2014 var midlertidigheten omtrent uendret ved vitenskapelige høyskoler og universiteter. Den gikk litt ned ved statlige høyskoler og økte noe ved kunsthøyskolene. Kunsthøyskolene har særlig høy midlertidighet (ca. 39 prosent), det skyldes i hovedsak utstrakt bruk av åremål i faglige stillinger innenfor kunstfeltet. Det er dermed ikke uttrykk for høy uønsket midlertidighet.

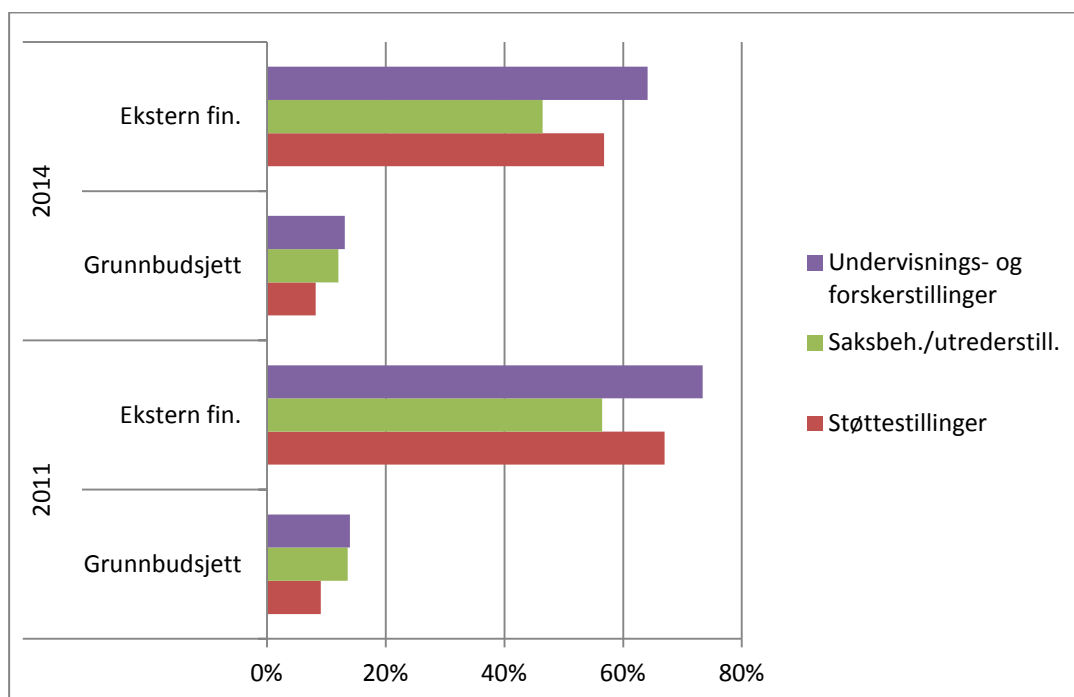
Av universitetene har Universitetet i Oslo høyest midlertidighet blant de tre gruppene samlet i 2014. Den er likevel under 20 prosent, flere prosentpoeng lavere enn for noen år tilbake. Universitetet i Agder ligger i andre enden av skalaen med samlet midlertidighet på ca. ni prosent. Det er lavest i sektoren. Ved enkelte høyskoler er det høy midlertidighet, til tross for at høyskolene kommer best ut samlet sett. Aller høyest i sektoren når vi ser bort fra kunsthøyskolene, er Samisk høyskole med 25,5 prosent midlertidig ansatte. Det er riktignok en vesentlig forbedring på få år, da midlertidigheten tidligere har vært over 50 prosent ved høyskolen.

Kunnskapsdepartementet følger opp utviklingen i midlertidighet gjennom etatsstyringen med institusjonene. Etter etatsstyringsmøtene i 2013 ble seks institusjoner pålagt å utarbeide handlingsplaner mot midlertidighet, grunnet særlig høy midlertidighet og/eller negativ utvikling. Det gjaldt Universitetet i Bergen, UiT - Norges arktiske universitet, Norges idrettshøgskole, Norges veterinærhøgskole, Høgskolen i Gjøvik og Samisk høyskole. Planene er gjeldende fra 1.1.2014. Departementet fant ikke Norges idrettshøgskoles handlingsplan tilfredsstillende, og institusjonen ble bedt om utarbeide ny og forbedret plan. Utviklingen gikk i 2014 i riktig retning ved UiT - Norges arktiske universitet, Norges idrettshøgskole og Samisk høyskole, mens Universitetet i Bergen og Høgskolen i Gjøvik hadde økning i midlertidigheten. Ved begge institusjonene var det økt midlertidighet blant saksbehandlere/utredere som bidro til den negative utviklingen. I 2014 ble ytterligere fire institusjoner pålagt å lage handlingsplaner mot midlertidighet, med virkning fra 1.1.2015: Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, Høgskulen i Sogn og Fjordane, Høgskulen i Volda og Universitetet i Oslo.

I vedleggstabellene V8.13-V8.16 er midlertidigheten oppgitt for alle de statlige UH-institusjonene.

8.8 Hvor mye av midlertidigheten kan forklares med ekstern finansiering?

Figur 8.7 Andel midlertidige årsverk etter finansieringskilde i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2011 og 2014. Prosent

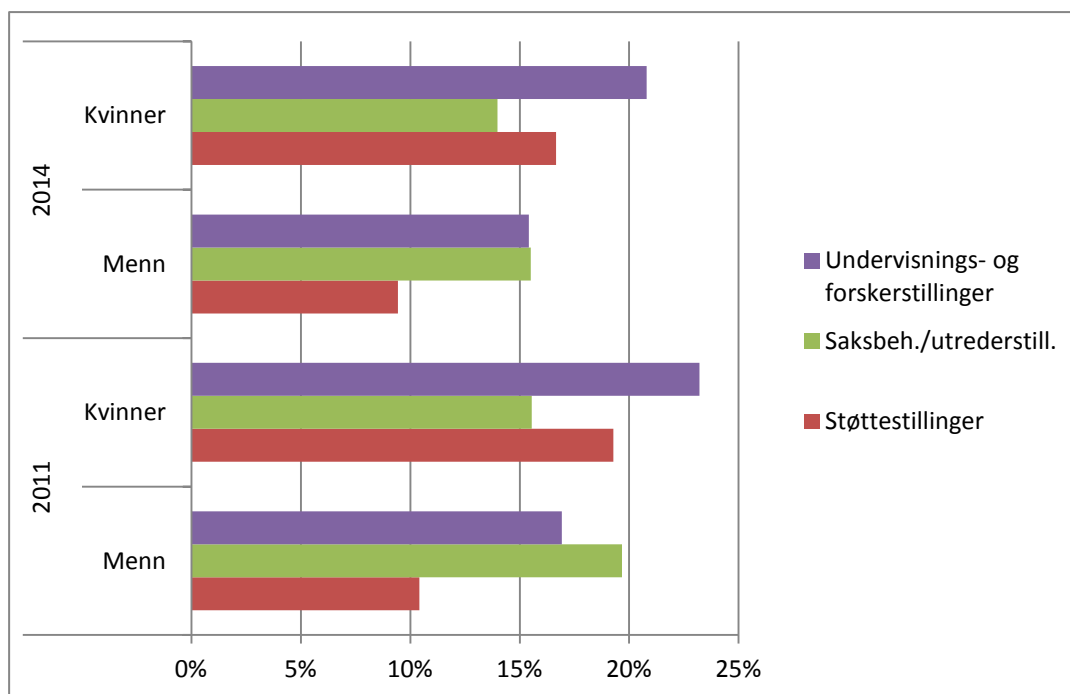
Kilde: NSD

Midlertidigheten blant de ansatte som er knyttet til den eksternt finansierte aktiviteten er høyere enn blant dem som er knyttet til aktivitet over grunnbudsjettet. Det gjelder alle de tre hovedgruppene ansatte: undervisnings- og forskerstillinger, saksbehandler- og utrederstillinger og støttestillinger. Aller høyest er midlertidigheten blant ansatte i eksternt finansierte undervisnings- og forskerstillinger. Nærmere 65 prosent i denne kategorien er midlertidig ansatt (figur 8.7). Denne gruppen midlertidige finner vi særlig ved de gamle universitetene, men også blant disse er midlertidigheten på vei ned, og redusert med over ni prosentpoeng siden 2011. Også andelen midlertidige blant eksternt finansierte saksbehandlere/utredere og støttestillinger er betydelig lavere enn i 2011. På grunnbudsjettet har det ikke skjedd vesentlige endringer.

Antallet ansatte med ekstern finansiering utgjør en liten andel av alle ansatte ved universiteter og høyskoler, under ti prosent. Det innebærer at det er langt flere midlertidig ansatte på grunnbudsjettet, til tross for at andelen midlertidige er ned mot ti prosent på denne finansieringsformen. Midlertidig ansatte på grunnbudsjettet utgjør en økende andel av de midlertidige, 68,9 prosent i 2014 mot 66,5 prosent i 2011. En stadig mindre del av midlertidigheten kan dermed forklares med ekstern finansiering.

8.9 Hvordan fordeler de midlertidig ansatte seg på kjønn?

Figur 8.8 Andel midlertidige årsverk for menn og kvinner i ulike stillingsgrupper, statlige institusjoner 2011 og 2014. Prosent

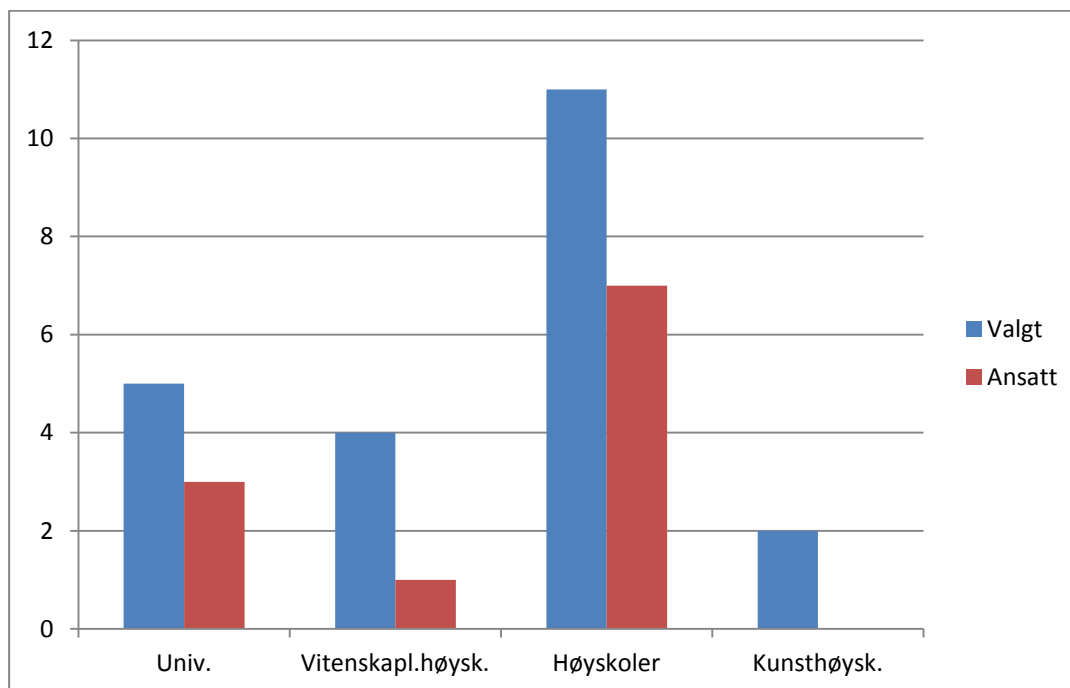

Kilde: NSD

Forskjellen mellom kjønnene i andel midlertidig ansatte er minkende innenfor alle de tre stillingsgruppene, jf. figur 8.8. Den er fortsatt klart størst i undervisnings- og forskerstillinger, mer enn fem prosentpoeng i 2014. Det er høyere andel midlertidighet blant kvinner enn blant menn i alle de faste faglige stillingene, men forskjellen er i de fleste tilfellene liten. Midlertidigheten er høy i de kvinnedominerte stillingene høyskolelektorer og høyskolelærer. Det forklarer hvorfor kvinner i langt større grad enn menn er midlertidig ansatt i undervisnings- og forskerstillinger. Til tross for kvinneflertall blant de ansatte i begge disse stillingene, over 60 prosent, er kvinneandelen blant de midlertidige enda høyere. Nesten 80 prosent av de midlertidige høyskolelærerne og nesten 70 prosent av de midlertidige høyskolelektorene er kvinner. Fordelingen av de midlertidige på kjønn i disse to stillingene går dermed på tvers av mønsteret på stillingsgruppenivå, hvor det underrepresenterte kjønn har den høyeste midlertidigheten.

8.10 Hva slags ledelsesmodell har universiteter og høyskoler?

Figur 8.9 Statlige institusjoner med valgt og ansatt rektor 2014. Antall

Kilde: KD

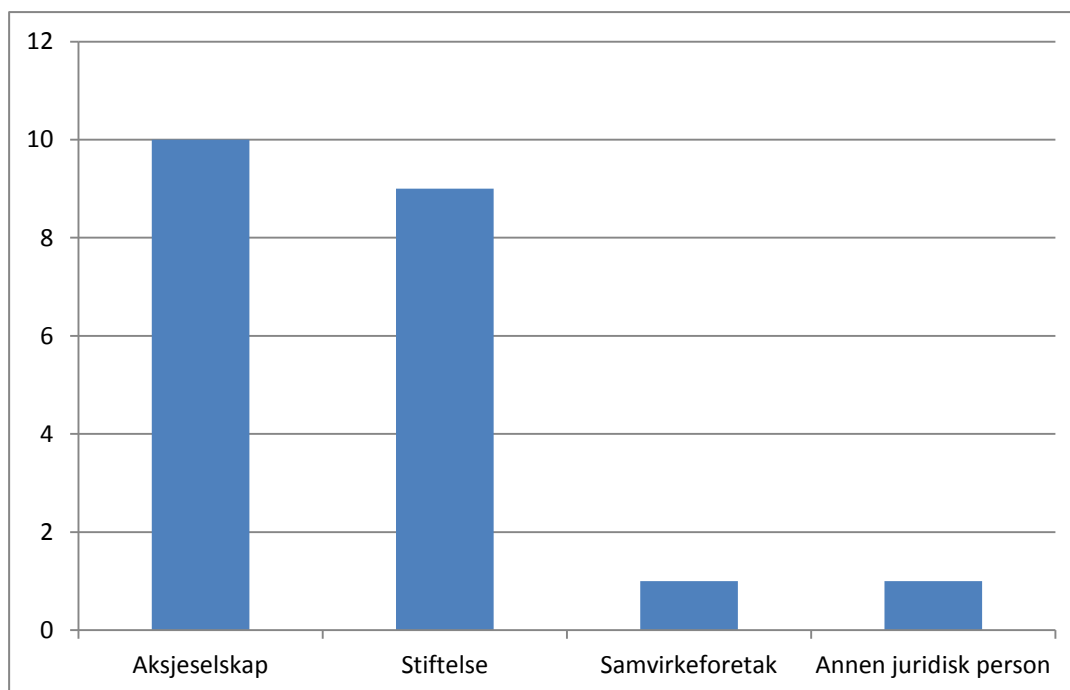
Av de 33 statlige universitetene og høyskolene hadde 22 valgt rektor og elleve ansatt rektor i 2014. Se figur 8.9, der det framgår hvilken ledelsesmodell institusjoner tilhørende ulike institusjonstyper benytter. Andelen med ansatt rektor er størst ved høyskolene. Institusjoner med ansatt rektor er NMBU, NTNU, Universitetet i Nordland, Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo, Høgskolen i Gjøvik, Høgskolen i Narvik, Høgskolen i Nesna, Høgskolen i Nord-Trøndelag, Høgskulen i Sogn og Fjordane, Høgskolen i Sør-Trøndelag og Høgskolen i Telemark.²¹ I tillegg vedtok tre høyskoler i 2014 å bytte ledelsesmodell fra valgt til ansatt rektor. Det gjelder høyskolene i Hedmark og Lillehammer, samt Høgskolen i Oslo og Akershus, som ansatte sin første rektor i mars 2015.

Ifølge universitets- og høyskoleloven fra 2005 er valgt rektor hovedledelsesmodellen ved UH-institusjonene. Valgt rektor er samtidig styrets leder. UH-loven åpner imidlertid for at styret med minimum to tredjedels flertall kan vedta at rektor skal ansettes på åremål. Denne ledelsesmodellen innebærer at styreleder skal være ekstern, og rektor er styrets sekretær. I Meld.St. 18 (2014-2015) *Konsentrasjon for kvalitet* sier regjeringen at den mener at ekstern styreleder og ansatt rektor best legger til rette for rekruttering av den best kvalifiserte ledelsen. Regjeringen går derfor inn for at dette bør være hovedmodellen. Imidlertid bør institusjoner som i dag har valgt rektor som styrets leder, kunne velge å beholde en slik styringsmodell dersom et flertall av styrets medlemmer ønsker det.

²¹ NMBU har en hybridmodell der rektor først ble valgt og så ansatt. I denne oversikten er NMBU ført opp under institusjoner med ansatt rektor.

8.11 Hva slags organisasjonsform har private høyskoler?

Figur 8.10 Private institusjoner – totalt antall organisert som aksjeselskap, stiftelse, samvirkeforetak og annen juridisk person 2014

Kilde: NSD

Figur 8.10 viser organisasjonsform for de 21 private høyskolene som mottar statstilskudd. De fleste er enten aksjeselskap (10) eller stiftelse (9). I tillegg er én høyskole organisert som samvirkeforetak (Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling), og én høyskole har annen juridisk person som selskapsform (Det teologiske menighetsfakultet). Selskapet med annen juridisk person som selskapsform har begrenset ansvar (BA-selskap).

Alle disse skolene er underlagt universitets- og høyskoleloven (UH-loven). I tillegg skal de private høyskolene som er organisert som aksjeselskap eller stiftelser, sikre at selskapets vedtekter tilfredsstillende henholdsvis aksjeloven og stiftelsesloven. Samvirkelova gjelder for samvirkeforetak.

Ekspertutvalget for tilsyn og kontroll med private høyskoler og fagskoler (Andreassen-utvalget) foreslår at private universiteter og høyskoler som har akkrediterte studietilbud, bør være organisert som aksjeselskap eller stiftelse (Andreassen-utvalget 2014). Gjennom dette kravet vil det i sterkere grad sikres åpenhet og etterprøvbarhet i virksomhetenes økonomi, skriver utvalget i sin rapport. Rapporten er sendt på høring med frist 1. juni 2015.

Boks 8.1 Kvalitativ styringsparameter: Robuste fagmiljøer

Kunnskapsdepartementet har fastsatt robuste fagmiljøer som nasjonalt styringsparameter under sektormål 4: Universiteter og høyskoler skal ha effektiv forvaltning av virksomheten, kompetansen og ressursene i samsvar med sin samfunnsrolle.

Robuste fagmiljøer er en viktig forutsetning for å nå sektormålene om høy kvalitet i utdanning og forskning. Dette er en oppsummering av institusjonenes rapportering på denne styringsparameteren. 28 av institusjonene rapporterer på parameteren i eget punkt i årsrapporten. Det er tre flere enn foregående år. Den videre omtalen avgrenses til disse institusjonene. Det innebærer ikke at øvrige institusjoner ikke har rapportert om aktiviteter og resultater som er relevante for parameteren.

Det er ingen gitt definisjon av hva som karakteriserer robuste fagmiljøer. Dette gjør at også rapporteringen til institusjonene spriker, og at de har framhevet ulike kriterier i sin rapportering. Det kriteriet som trekkes fram av flest institusjoner, og særlig av høyskolene, er kompetanse, ofte spesifisert som andel ansatte med førstestillingskompetanse.

Enkelte institusjoner forsøker å gi en bredere definisjon av hva de forstår med robuste fagmiljøer. Her er et eksempel fra UiT - Norges arktiske universitet:

”Vi anser at indikatorer på et robust fagmiljø er: At det lykkes i å rekruttere studenter på bachelor, master og ph.d-nivå, At det har jevnt god forskningsinnsats som manifesteres i både ekstern finansiering, internasjonalt samarbeid og publisering, At det ikke er avhengig av for få personer og at alderssammensetningen i fagmiljøet er bred.”

Høgskolen i Sør-Trøndelag uttrykker sin forståelse av begrepet på følgende måte:

”Med robuste fagmiljøer mener vi fagmiljøer som er i stand til å bevare fagkompetanse innenfor utdanning, forskning og formidling over tid, og har evnen til å utvikle spisskompetanse innenfor enkelte områder. HiST skal ha robuste fagmiljøer som: - utvikler profesjonsrettede utdanningstilbud som møter behovene i samfunns- og arbeidsliv. - har forskningssatsinger som bygger opp under utdanningene. - har utstrakt kontakt og samarbeid med andre fagmiljøer på institusjoner og i samfunns- og arbeidsliv. - har evne til å få uttelling på forskningssøknader om eksterne midler.”

Det er bare en håndfull av institusjonene som har vurdert i hvilken grad de har robuste fagmiljøer. Alle som eksplisitt vurderer dette mener selv de har (tilstrekkelig) robuste fagmiljøer. Mange institusjoner rapporterer på aktiviteter og tiltak som de har gjennomført for å styrke fagmiljøene. Det er i stor grad bemanningsplaner, kompetanseheving og rekruttering som går igjen. Noen framhever også etablering av forskergrupper og faglig samarbeid med andre institusjoner, for eksempel ved å knytte til seg II-erstillinger, som tiltak for å oppnå mer robuste fagmiljøer. Flere institusjoner rapporterer om utfordringer med å rekruttere kompetent fagpersonale.

9 Økonomi

I dette kapitlet tar vi for oss følgende temaer:

- Finansielle ressurser
- Kostnader
- Økonomistyring
- Forvaltning
- Areal

9.1 Hovedfunn

Finansielle ressurser

- I 2014 hadde statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner samlede driftsinntekter på om lag 39,6 milliarder kroner, hvorav inntektene til de statlige institusjonene utgjorde om lag 36,9 milliarder kroner. Realveksten i driftsinntekter for de statlige institusjonene har vært ca. 36 prosent siden 2005. Siden 2013 har realveksten vært ca. fire prosent.
- De samlede driftsinntektene for de private institusjonene var på om lag 2,8 milliarder kroner i 2014, en økning på ca. fire prosent fra 2013. Samlede studieavgifter var 1,4 milliarder kroner og utgjorde 51 prosent av driftsinntektene til de private institusjonene.

Kostnader

- Lønnsutgiftene var på 25,1 milliarder kroner i 2014, en økning på 6,5 prosent fra året før. Gjennomsnittlig utgjør lønnsutgiftene 63,3 prosent av samlede driftsinntekter.
- I 2014 utgjorde samlet driftskostnader og investeringer 32,8 prosent for de statlige selvforvaltende institusjonene, og 37,9 prosent for de øvrige statlige institusjonene.

Økonomistyring

- Ved utgangen av 2014 utgjorde de samlede avsetningene inkl. den frie virksomhetskapskapitalen 5,5 milliarder kroner. Dette utgjør 19,1 prosent av bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet.
- Omtrent halvparten av de statlige institusjonene har en langsiktig budsjettsplan, over tre til fem år, med en årlig rullering.
- Årsresultat for de private var samlet sett om lag 136,6 millioner kroner. Det er en realøkning på åtte prosent fra 2013. De private hadde en samlet egenkapital på om lag 798 millioner kroner og en samlet totalkapital på 3,3 milliarder kroner ved utgangen av 2014.

Forvaltning

- De fleste statlige institusjoner omtaler i *Årsrapporten* at institusjonen har etablert et fungerende og dokumentert system for internkontrollsystem, noe som er i tråd med økonomireglementet.
- Én høyskole fikk vesentlig merknader til det avlagte regnskapet. Noen institusjoner har fortsatt mangler ved internkontrollen og etterlevelsen av viktig regelverk om lønn og bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet.
- Riksrevisjonen peker på at universiteter og høyskoler som forvalter eierinteresser i selskaper, har utfordringer med å bedre oppfølgingen av selskapene, og at de må ha systemer og rutiner som sikrer at aktiviteter i selskapene ikke subsidieres.

Areal

- Arealer som eies og forvaltes av statlige institusjonene selv, har i perioden 2005-14 økt fra 1 615 000 m² til 1 774 000 m² eller med 9,8 prosent.

9.2 Hvor mye investeres i høyere utdanning og forskning?

Tabell 9.1 Offentlig forvaltnings utgifter til utdanning i prosent av BNP. 2004-13

	2004	2006	2008	2010	2012	2013
I alt	7,0	6,4	6,4	7,3	6,8	6,9
Barnehager	1,0	1,1	1,3	1,4	1,4	1,5
Grunnskoler	2,5	2,2	2,1	2,4	2,2	2,3
Videregående opplæring	1,4	1,1	1,1	1,2	1,1	1,1
Universiteter og høyskoler	1,6	1,4	1,1	1,5	1,4	1,3
Andre utgifter til utdanning	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7

Kilde: SSB

Tabell 9.1 viser at offentlig forvaltnings utgifter til utdanning i alt (inkludert barnehager) utgjorde 6,9 prosent av Norges brutto nasjonalprodukt (BNP) i 2013. Utgiftene til statlige universiteter og høyskoler, som andel av BNP, var 1,3 prosent. Andel av utgiftene til statlige universiteter og høyskoler av BNP er redusert fra 1,6 prosent i 2004. Andel av utgiftene til grunnskoler og videregående opplæring av BNP har også blitt redusert siden 2004, med henholdsvis åtte prosent og 21 prosent. Andel av utgiftene til barnehager og andre utgifter (statstilskudd til fagskoler er inkludert i denne kategorien) til utdanning har økt med henholdsvis 50 prosent og 40 prosent sammenlignet med 2004. Totale utgifter til utdanning i prosent av BNP var på omtrent samme nivå i 2013 som i 2004 (SSB 2014).

Blant OECD-landene var det Canada, USA, Sør-Korea og Chile som brukte mest midler målt som andel av BNP til utdanning på tertiærnivå (høyere utdanning og fagskoleutdanning) i 2011. De brukte en andel på mellom 2,4 prosent og 2,8 prosent. Etter dem var det de nordiske landene og Nederland som hadde høyest andel. Norges utdanningsutgifter på tertiærnivå utgjorde 1,68 prosent av BNP i 2011 (Tabell 9.2). Dette var lavere enn Finland (1,94 prosent), Danmark (1,9 prosent) og Sverige (1,74 prosent), men over OECDs gjennomsnitt på 1,59 prosent (OECD 2014).

NIFU og Deloitte har utført en kostnadskartlegging av norske universiteter og høyskoler i 2014 (Reiling m.fl. 2014). Rapporten anslår at en heltidsstudent med normert progresjon, det vil si 60 studiepoeng i løpet av et år, har en gjennomsnittlig kostnad på 186 000 kroner i 2013.

Blant OECD-landene er det de nordiske landene som har den høyeste andelen offentlig finansiering av høyere utdanning. Kun 4,1 prosent av utdanningsutgiftene på tertiærnivå i Norge var finansiert av private midler, på samme nivå som i Finland. I Danmark og Sverige utgjorde finansieringen av private midler henholdsvis 5,5 prosent og 10,5 prosent (tabell 9.2).

Tabell 9.2 Utdanningsutgifter på tertiærnivå 2011

	Årlige utgifter per student (inkl. FoU) (i USD)	Årlige utgifter per student ift. BNP per capita	Utgifter som prosentandel av BNP			Relativ andel av offentlige og private utgifter		Årlige offentlige utgifter per student				Offentlige utgifter på tertiærnivå som prosentandel av totale offentlige utgifter	Offentlige utgifter på utdanning på tertiærnivå som prosentandel av BNP
			Basis utdanningstjenester	Forskning og utvikling	Totalt (inkl. basis utdanningstjenester, FoU og tilleggstjenester)	Offentlige kilder	Private kilder	Offentlige institusjoner	Private institusjoner	Totalt offentlige og private	Av dette FoU-aktiviteter		
Danmark	21 254	51	-	-	1,90	94,5	5,5	19 868	-	19 509	-	4,2	2,4
Finland	18 002	47	1,18	0,76	1,94	95,9	4,1	20 321	9 319	17 260	5 713	3,9	2,2
Norge	18 840	40	0,98	0,69	1,68	95,9	4,1	20 647	5 238	18 417	7 047	4,5	2,6
Sverige	20 818	50	0,83	0,91	1,74	89,5	10,5	18 638	13 920	18 163	8 359	3,9	2,0
U.S.A	26 021	53	2,06	0,30	2,70	34,8	65,2	12 069	2 039	9 057	-	3,5	1,3
OECD gjennomsnitt	13 958	41	1,12	0,46	1,59	69,2	30,8	11 877	4 061	9 221	3 290	3,2	1,4

Kilde: hentet fra ulike tabeller fra Education at a Glance 2014: OECD Indicators

I Universitas 21²²- rangeringen av nasjonale høyere utdanningssystemer i 50 land, rangeres Norge på en sjetteplass i ressursbruken, bak Danmark, Sverige og Finland. Indikatorene for å måle ressurser inkluderer offentlig forbruk, totalt forbruk og utgifter til FoU ved høyere utdanningsinstitusjoner som andel av BNP, årlig forbruk per student og utgifter til FoU per capita. Når det justeres for økonomisk utviklingsnivå, faller Norge til 18. plass i ressursbruken, sammenlignet med Danmark (4. plass), Finland (5. plass) og Sverige (7. plass) (Universitas 21 2014).

Rangeringen er basert på fire områder – ressurser, miljø, samarbeid og tilknytning til omgivelsene, og resultater. Norge rangeres på en 11. plass når alle områdene ses under ett. Når det justeres for økonomisk utviklingsnivå, faller Norge til 27. plass blant de 50 landene som var med i rangeringen, mens Sverige, Finland og Danmark er på topp tre.

²² Universitas 21 er et globalt nettverk av forskningsintensive universiteter. Per i dag består nettverket av 25 medlemmer. De arbeider for å fremme institusjonell innovasjon gjennom forskningsinspirert undervisning og læring, studentmobilitet, koble studenter og ansatte og internasjonalisering.

Boks 9.1 Hva koster en student?

På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet har NIFU og Deloitte gjennomført en kartlegging av ressursbruken ved universiteter og høyskoler til forskning, undervisning, areal, administrasjon, museumsdrift og formidling. Formålet har vært å gjennomføre en analyse av hvordan kostnadene fordeler seg på ulike deler av kjernevirksomheten, for så å analysere forskjeller i kostnadsnivå mellom institusjoner og ulike studier i UH-sektoren. Rapporten ble ferdigstilt i desember 2014. Analysene er hovedsakelig begrenset til statlige institusjoner (utvalget av institusjoner består av 22 statlige institusjoner og én privat institusjon). Datakildene for analysene inkluderer regnskapsdataene levert til NIFU, statistikkene DBH/NSD. Hva et studium eller museum koster, avhenger i første rekke av hvilke ressurser som stilles til rådighet for undervisnings- og forskningsvirksomheten. Analysen gir ikke en prisliste for hva ulike studier eller forskning koster, men en fremstilling av hvor mye ressurser institusjonene har valgt å bruke på de ulike virksomhetene.

Kostnader til kjernevirksomhet

Kjernevirksomheten er utdanning, forskning og formidling, men UH-sektoren har også store kostnader knyttet til administrasjon og areal (forvaltning, drift og vedlikehold). Analysen viser at 46 prosent av utgiftene er knyttet til undervisning, 20 prosent til forskning og tre prosent til formidling når man ser bort fra arealkostnadene. Utgiftene til stab- og støtte utgjør 29 prosent. Lønnskostnadene utgjør nærmere tre firedel av de totale kostnadene.

Hva koster et studiepoeng i ulike studier?

Seks utdanninger ble valgt i analysen; læreutdanning, ingeniør IKT, sykepleie, språkutdanning, medisin, og økonomisk-administrativ utdanning.

Når arealkostnader holdes utenfor, er den gjennomsnittlige kostnaden i sektoren ved å levere ett studiepoeng ca. 3 100 kroner. En heltidsstudent med normert progresjon (dvs. 60 studiepoeng i løpet av et år) har en gjennomsnittlig kostnad på 186 000 kroner i 2013. Kostnadene per studiepoeng er 2,5 ganger høyere ved de gamle universitetene enn ved høyskolene og de nye universitetene. Medisin skiller seg klart ut som den dyreste utdanningen. Utenom medisin er ingeniørstudiene i universitetssektoren dyrest mens lærer- og språkutdanningene er rimeligst. I høyskolene er det relativt små forskjeller mellom studiene, med ingeniørutdanning som dyrest og økonomisk-administrative fag som rimeligst.

Hva forklarer kostnadsforskjellene?

Mye av kostnadsforskjellene henger sammen med forskjeller i forskningsinnsats og typer studier. Ved de gamle universitetene bruker de faglige ansatte en større del av arbeidstida til forskning enn ved høyskolene. De har høyere kostnader til støtte- og stabsfunksjoner, og de har en høyere andel av studentmassen på mastergrads- eller doktorgradsnivå.

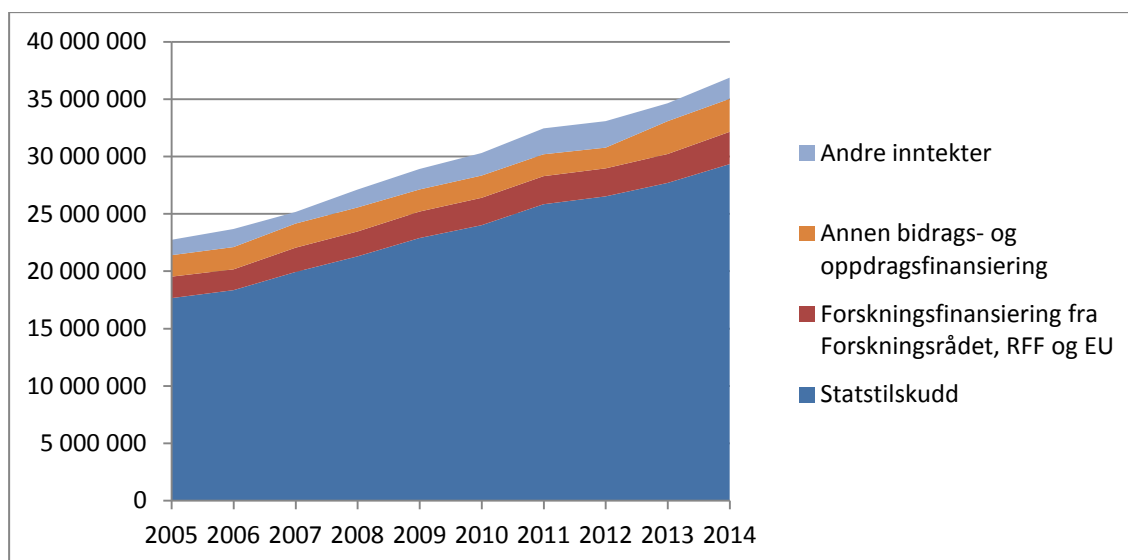
Analysen viser ingen klare tegn til stordriftsfordeler på institusjonsnivå. Samtidig vises det til at universiteter og høyskoler er institusjoner med mange formål. De gamle universitetene og høyskolene har for eksempel ulike roller i høyere utdanning, ulike faglig egenart og ulike måter å organisere undervisning på.

Institusjonene er styrt av ressurstilgangen. Bildet av kostnadskartlegging av universitetene og høyskolene preges av at institusjonene tilpasser sin virksomhet til de budsjetttrammene.

Kilde: NIFU/Deloitte: *Hva koster en student? En kostnadskartlegging av universiteter og høyskoler*, Rapport 52/2014 <http://www.nifu.no/files/2014/12/NIFUrapport2014-52.pdf>

9.3 Hvor store finansielle ressurser disponerer universiteter og høyskoler?

Figur 9.1 Finansielle ressurser 2005-14. 1000 kroner. Statlige institusjoner

Kilde: NSD

Universiteter og høyskoler finansieres med ulike midler, som bevilgninger/statstilskudd over Kunnskapsdepartementets budsjett, overføringer/tilskudd fra andre departement, eksterne midler fra EU og Forskningsrådet, inntekter fra annen bidrags- og oppdragsfinansiert aktivitet og andre inntekter.

I 2014 hadde statlige og private høyere utdanningsinstitusjoner samlede driftsinntekter på om lag 39,6 milliarder kroner (se vedleggstabell V9.1), hvorav inntektene til de statlige institusjonene utgjorde om lag 36,9 milliarder kroner. Realveksten²³ i driftsinntekter for de statlige institusjoner har vært ca. 36 prosent siden 2005. I samme periode har antall studenter økt med 18 prosent, antall avlagte studiepoeng med 18 prosent, antall publiseringspoeng med 70 prosent og antall doktorgrader med 69 prosent for de statlige institusjonene.

Figur 9.1 viser at bevilgning/statstilskudd over Kunnskapsdepartementets budsjett og tilskudd/overføringer fra andre departement er hovedfinansieringskilden for universiteter og høyskoler. I 2014 var det regnskapsført bevilgning/statstilskudd på om lag 30,5 milliarder kroner, som utgjorde 77 prosent av driftsinntektene (tabell V9.1). Bevilgning/statstilskudd har hatt en realøkning på 40 prosent siden 2005 (nominell økning er på 66 prosent). Bevilgningsøkningen skriver seg hovedsakelig fra midler til nye studieplasser og rekrutteringsstillinger.

Andre bidrags- og oppdragsaktivitet ser ut til å ha økt fra 2013. Dette skyldes i hovedsak prinsippendring i regnskapet, der tilskudd fra andre statlige forvaltningsorganer som tidligere

²³ Beregningen er basert på Statistisk sentralbyrås *Consumer price index, March 2015*, publisert 10. april 2015, <https://www.ssb.no/en/kpi?fokus=true>

ble kategorisert som andre inntekter, ble ført som inntekter fra bidrags- og oppdragsaktivitet fra og med 2013. Det ble tilsvarende reduksjon i ”andre inntekter”.

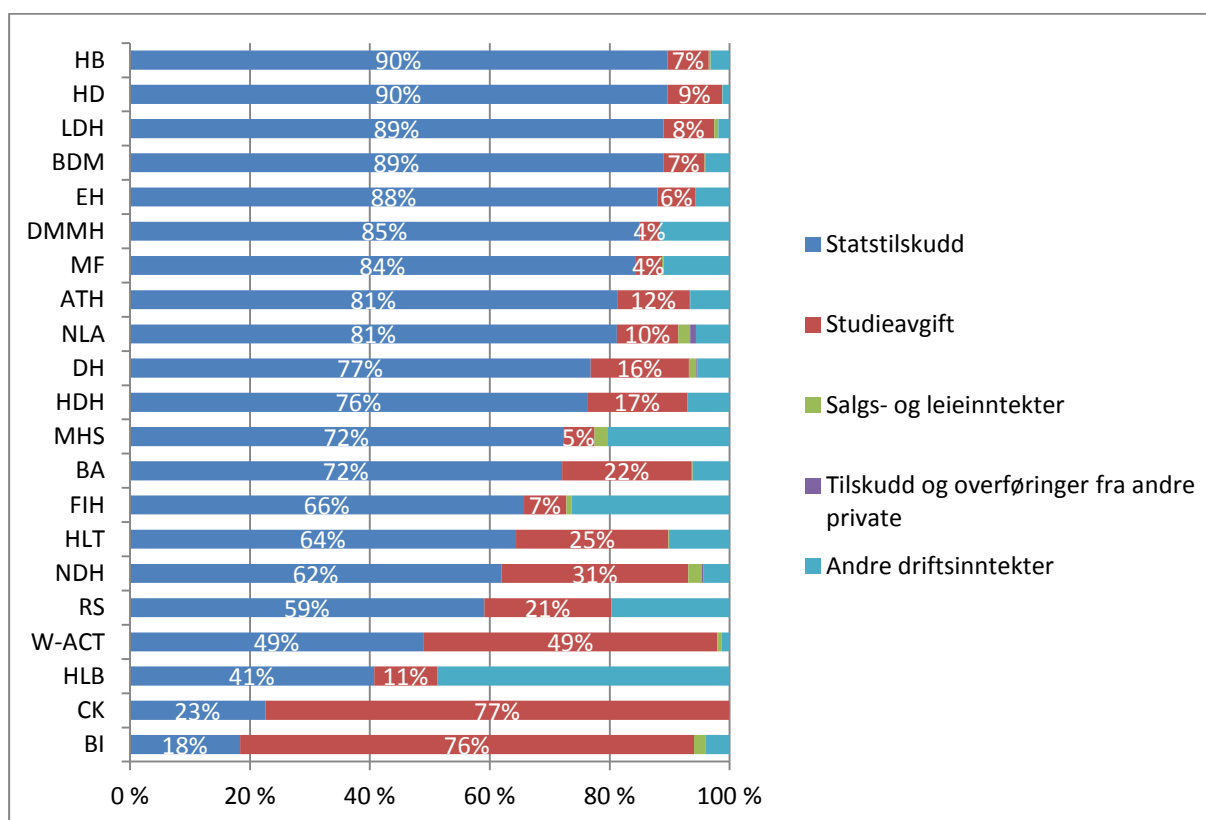
Ekstern forskningsfinansiering er inntektsført med over 2,4 milliarder kroner fra Forskningsrådet, 38 millioner kroner fra Regionale forskningsfond og om lag 331 millioner kroner fra EU. Til sammen utgjorde disse forskningsmidlene om lag 2,8 milliarder kroner, eller sju prosent av driftsinntektene. Eksterne forskningsmidler har økt reelt med ca. 26 prosent siden 2005. Se nærmere omtale i kapittel 4 Forskning.

Annen bidrags- og oppdragsfinansiering og andre inntekter var på henholdsvis litt under 3 milliarder kroner og 3,4 milliarder kroner i 2014. Dette utgjorde henholdsvis sju og åtte prosent av de totale driftsinntektene. Annen bidrags- og oppdragsfinansiering gjelder hovedsakelig statlige institusjoner (se nærmere omtale av annen bidrags- og oppdragsfinansierte inntekter i kapittel 7). Andre inntekter inkluderte blant annet salgs- og leieinntekter og studieavgifter. Studieavgifter ved private institusjoner utgjorde 42 prosent av andre inntekter.

Statstilskudd og eksterne forskningsmidler utgjør en relativ stabil andel av totale driftsinntekter over tid.

9.4 Hva er kildene til private institusjoners inntekter?

Figur 9.2 Driftsinntekter per institusjon fordelt på kilde 2014. Prosent.

Kilde: NSD

De samlede driftsinntektene for de private institusjonene var på om lag 2,8 milliarder kroner i 2014 (tabell V9.1), en økning på ca. fire prosent fra 2013. Driftsinntektene for Handelshøyskolen BI utgjorde 51 prosent av de samlede inntektene for de private institusjonene. Handelshøyskolen BI er den største private institusjonen med om lag 20 000 studenter og 740 ansatte (som utgjør henholdsvis 58 prosent og 40 prosent av studentene og ansatte ved private institusjoner).

Som figur 9.2 viser, kommer inntektene til private institusjoner hovedsakelig fra statstilskudd, studieavgifter og andre driftsinntekter. Enkelte private institusjoner har i tillegg salgs- og leieinntekter og mottar tilskudd og overføringer fra andre private aktører. Det ble bevilget totalt om lag 1,15 milliarder kroner i statstilskudd til private institusjoner i 2014. Statstilskuddet utgjorde 42 prosent av de totale driftsinntektene for de private institusjonene, sammenlignet med 77 prosent for de statlige institusjonene. Hvis Handelshøyskolen BI tas ut, øker andel av statstilskudd til 66 prosent for de private høyskolene. Selv om statstilskuddet til Handelshøyskolen BI utgjorde kun 18 prosent av høyskolens driftsinntekter, mottar BI det høyeste beløpet (tilskuddet var 258 millioner kroner i 2014 og utgjorde ca. 23 prosent av det samlede statstilskuddet til private) på grunn av institusjonens størrelse.

For 16 av de 21 private institusjonene utgjorde statstilskuddet mer enn 60 prosent av driftsinntektene i 2014. Det er omtrent på samme nivå som i 2013, da det var 15 av de 23 private institusjonene som hadde tilsvarende andel av sine inntekter fra det offentlige.

Samlede studieavgifter var 1,4 milliarder kroner og utgjorde 51 prosent av driftsinntektene (se vedleggstabell V9.2). Hvis Handelshøyskolen BI tas ut, reduseres andelen studieavgifter til 25 prosent. Det følger av universitets- og høyskoleloven at private institusjoner kan ta egenbetaling fra studenter, og at egenbetaling fra studentene skal komme studentene til gode, mens statlige institusjoner ikke kan kreve egenbetaling for ordinære utdanninger. Studieavgiftene varierer fra 3 300 kroner (Det teologiske menighetsfakultetet) til 65 000 kroner (Westerdals Oslo School of Arts, Communication and Technology) per studieår (se vedleggstabell V9.3).

Samlede forskningsmidler fra EU og Forskningsrådet utgjorde kun 0,2 prosent av driftsinntektene for de private høyskolene både i 2013 og 2014.

Boks 9.2 Private høyskoler og fagskoler i samfunnets tjeneste - Bedre regulering og tilsyn med at tilskudd og egenbetaling kommer studentene til gode

En ekspertgruppe nedsatt av Kunnskapsdepartementet i september 2013 fikk i oppdrag å vurdere og komme med forslag til regulering og tilsyn med private fagskoler og høyskoler i lys av hovedpremisset om at offentlige tilskudd og egenbetaling skal komme studentene til gode. Kravet fremgår av universitets- og høyskoleloven og fagskoleloven. Gruppen ble ledet av Marianne Andreassen, og gruppens rapport ble lagt frem i desember 2014.

Dagens regelverk slår fast at private høyskoler og fagskoler skal la statstilskudd og egenbetaling komme studentene til gode, og at private høyskoler som mottar statstilskudd, ikke kan gi økonomisk utbytte eller på annen måte overføre overskudd til eier eller dens nærstående. Lovverket er overordnet og spesifiserer ikke nærmere krav om bruk av statstilskudd og studenters egenbetaling.

Gruppen foreslår tydeligere og strengere økonomisk regulering av private høyskoler og fagskoler og et mer helhetlig tilsyn. Gruppen mener også at systemet fortsatt bør baseres på tillit til aktørene, men viser til kravet i økonomiregelverket om å gjennomføre tilsyn for å sikre at midlene blir brukt i tråd med forutsetningene.

Gruppen kommer med forslag til presisering av vilkåret ”Komme studentene til gode” og foreslår en rekke tiltak for å sikre en forbedret regulering og oppfølging av de private høyskolene og fagskolene. De mest sentrale er oppsummert her: Ekspertgruppen er enig om at dagens utdelingsforbud for private høyskoler med tilskudd skal videreføres, men er delt i spørsmålet om regulering av utdeling, avvikling og opphør for institusjoner uten tilskudd. For å få mer åpenhet og for å bidra til sterkere ansvarliggjøring av styret, anbefaler gruppen at institusjoner med tilskudd bør være organisert enten som aksjeselskap eller stiftelse. Gruppen foreslår å stille krav om regnskapsmessig skille mellom akkreditert virksomhet og annen virksomhet for å sikre at statstilskudd og egenbetaling benyttes etter forutsetning og for å synliggjøre at det ikke foregår ulovlig krysssubsidiering. Når det gjelder handel med nærstående, foreslår gruppen dokumentasjon om at transaksjoner ikke innebærer overkompensasjon for ytelsen institusjonen kjøper. Gruppen foreslår at NOKUT skal føre tilsyn med bruk av tilskudd og egenbetaling.

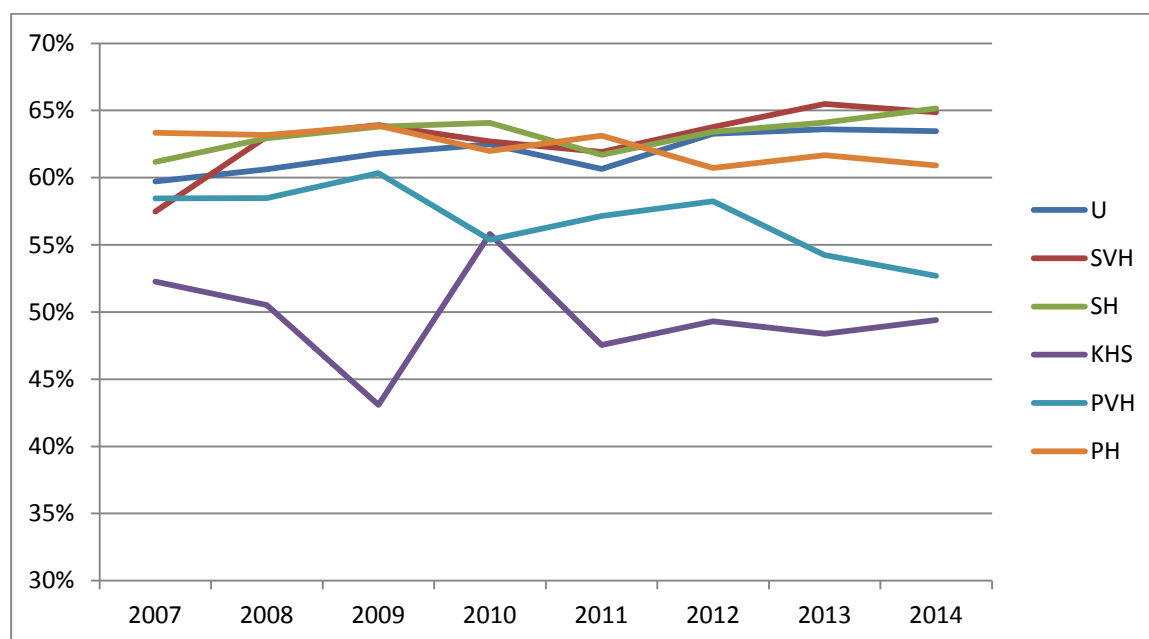
Rapporten er publisert på www.regjeringen.no

Kunnskapsdepartementet har sendt rapporten på høring med frist 1. juni 2015.

Kilde: Ekspertgruppen om regelverket for private høyskoler og fagskoler (2014): *Private høyskoler og fagskoler i samfunnets tjeneste*

9.5 Hvor stor andel av ressursene går til lønn?

Figur 9.3 Lønnskostnader av totale driftsinntekter 2007-14. Prosent

Kilde: NSD

Lønnsutgiftene utgjør den største kostnaden til universiteter og høyskoler og var på 25,1 milliarder kroner i 2014, en økning på 6,5 prosent fra året før (se vedleggstabell V 9.4). Til sammenligning var anslått lønnsvekst i statsbudsjettet for 2014 på 3,5 prosent.

Legger vi gjennomsnittlig lønnskostnad til grunn, skyldes mesteparten av økningen i lønnsutgiftene økningen i antall ansatte. Økningen i antall årsverk utgjorde om lag 2,8 prosent fra 2013 til 2014. Pensjonspremien økte med 0,99 prosent fra 2013 til 2014.

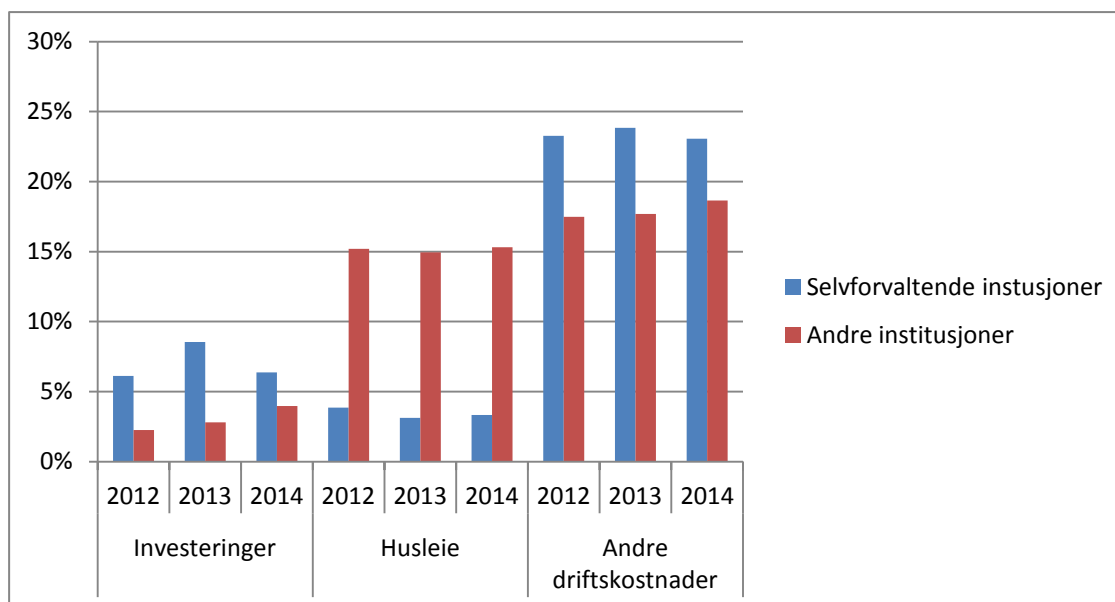
Gjennomsnittlig utgjør lønnsutgiftene 63,3 prosent av samlede driftsinntekter. Figur 9.3 viser at lønnsandelen er relativt stabil over år. I figur 9.3 er det skilt mellom universiteter, vitenskapelige høyskoler (henholdsvis statlige og private), høyskoler (statlige og private) og kunsthøyskoler. De statlige høyskolene viser en svak økning de siste årene, mens universitetene er relativt stabile.

For de private vitenskapelige høyskolene er det særlig Handelshøyskolen BI som har en lav andel lønnsutgifter, 51,4 prosent for 2014. Menighetsfakultetet ligger noe over gjennomsnittet, mens Misjonshøgskolen ligger noe under.

For kunsthøyskolene er det store husleiekostnader som fører til en relativt lav lønnsandel.

9.6 Hvor stor andel av ressursene går til investeringer og drift?

Figur 9.4 Samlede investeringer, husleie og andre driftskostnader av totale driftsinntekter 2012-14, statlige institusjoner. Prosent

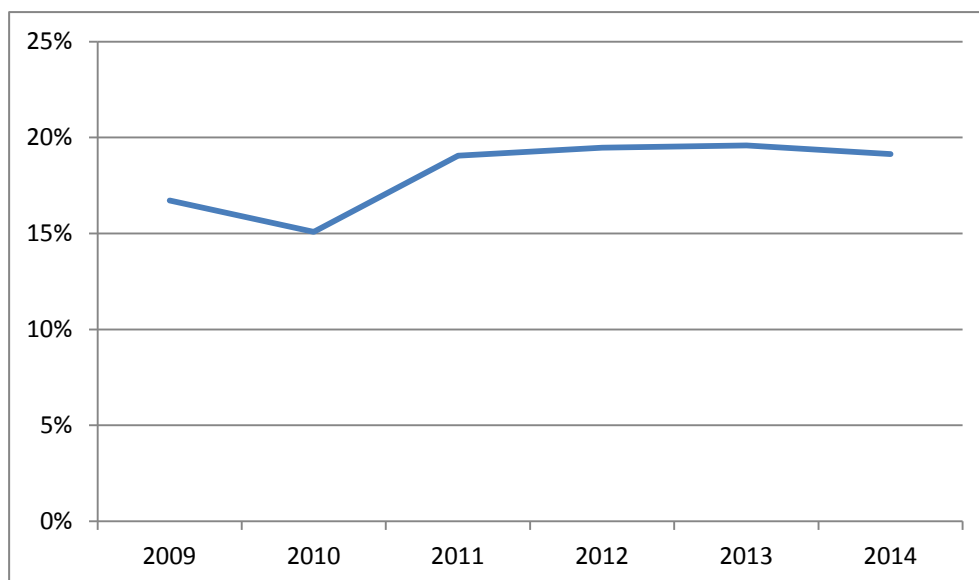
Kilde: NSD

Etter lønnskostnader er andre driftskostnader og husleie de største kostnadene til institusjonene. Den største årsaken til variasjon på disse kostnadene knytter seg til forskjellig forvaltning av eiendomsmassen i sektoren. Universitetene i Oslo, Bergen, Tromsø, NTNU, NMBU samt de vitenskapelige høyskolene Norges handelshøyskole og Norges idrettshøgskole er i stor grad selvforvaltende ved at de eier og forvalter egne bygninger. Dette innebærer at oppgradering og påkostning av egen bygningsmasse faller inn under investeringer, mens verdibevarende vedlikehold faller inn under andre driftskostnader.

Investeringer og andre driftskostnader er høyere for de selvforvaltende institusjonene enn for de øvrige institusjonene, men husleiekostnadene er lavere. De samlede utgiftene til investering, husleie og drift har gått noe ned for de selvforvaltende institusjonene fra 2013 til 2014, mens de har gått noe opp for de øvrige institusjonene. I 2013 utgjorde disse utgiftene henholdsvis 35,5 prosent og 35,4 prosent for de selvforvaltende institusjonene og de øvrige institusjonene, mens tallene for 2014 var henholdsvis 32,8 prosent og 37,9 prosent. Forklaringen på nedgangen for de selvforvaltende institusjonene er at investeringene til påkostning og vedlikehold er noe mindre i 2014 enn i 2013.

9.7 Hvor stor andel av ressursene avsettes til senere budsjettår?

Figur 9.5 Samlede avsetninger av bevilgning KD 2009-14. Statlige institusjoner. Prosent

Kilde: NSD

Statlige universiteter og høyskoler har fullmakter til å overføre midler mellom budsjettårene. Avsetningene gir institusjonene mulighet til å planlegge gjennomføringen av strategiske tiltak og investeringer i et flerårig perspektiv.

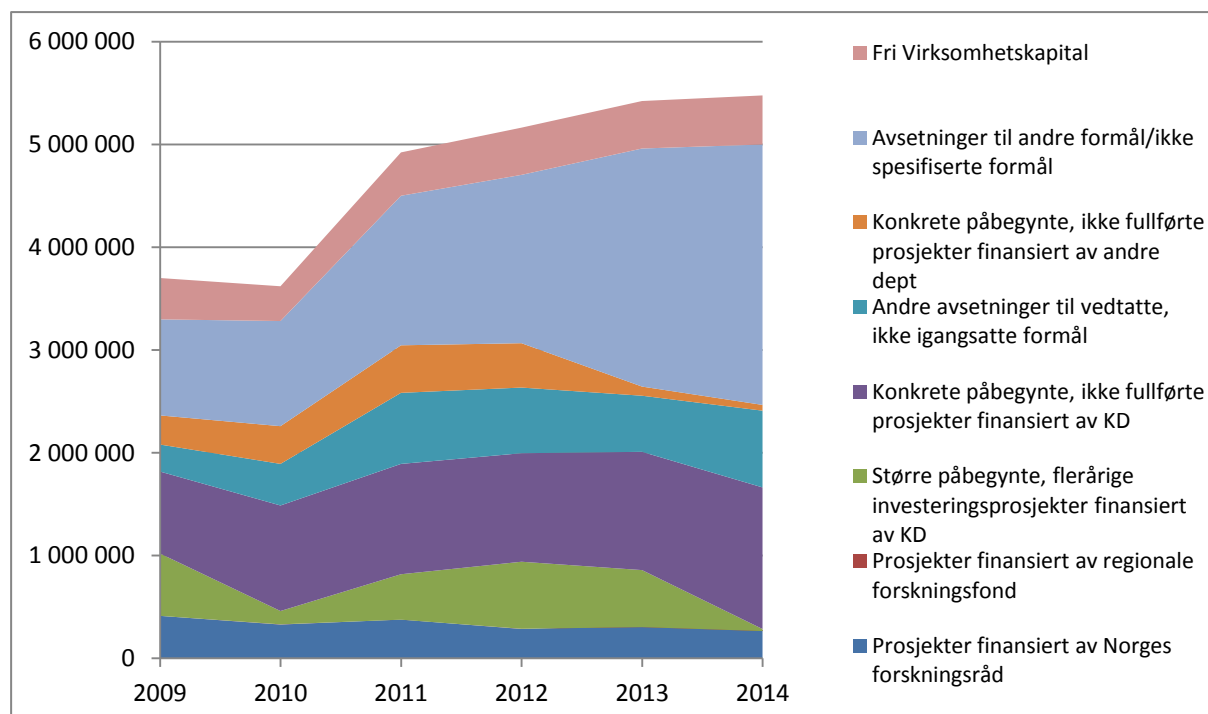
Beregningsmåten for den relative størrelsen på avsetningene er lagt om fra 2013 til 2014, og definisjonen av avsetning følger nå oppsettet i statsregnskapet. Dette innebærer at alle avsetninger, uansett inntektskilde, regnes inn og sammenlignes med bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet. Derfor øker avsetningen i forhold til den tidligere beregningsmåten der bare avsetningene i bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet var regnet med. De samlede avsetningene har reelt sett ikke endret seg.

Ved utgangen av 2014 utgjorde de samlede avsetningene inkludert den frie virksomhetskapitalen 5,5 milliarder kroner, en nominell økning på 55 millioner kroner fra 2013. Avsetningen som andel av bevilgningen fra Kunnskapsdepartementet viser en svak nedgang fra 19,6 prosent i 2013 til 19,1 prosent i 2014. Se vedleggstabell V9.5.

Institusjoner med størst avsetning varierer fra år til år, gjerne i forbindelse med store investeringsprosjekter som bygg, der inventar og utstyr bevilges over institusjonenes budsjetter eller fordi institusjonene forbereder større investeringer. Institusjoner med høyest avsetning som andel av bevilgningen i 2014 er NMBU med 31,2 prosent og Universitetet i Agder med 29,1 prosent. Lavest avsetning har Høgskolen i Nesna med 4,6 prosent og Høgskolen i Narvik med 6,5 prosent. Avsetningene er spesifisert på formål per institusjon i vedleggstabell V9.6.

9.8 Hva skal avsetningene benyttes til?

Figur 9.6 Avsetninger spesifisert etter formål 2009-13, Statlige institusjoner. I 1000 kroner

Kilde: NSD

Avsetningene kan deles inn i tre hovedtyper:

Avsetninger til dekning av påkomne kostnader som forfaller i neste budsjettår (feriepenger, skattetrekk, kortsiktig gjeld etc.). Ved utgangen av 2014 utgjorde dette ca. 5 milliarder kroner. Dette er avsetninger til kostnader som forfaller til betaling i begynnelsen av 2015.

Avsetninger av inntekter til aktivitet som faktisk skal utføres i kommende budsjettår (EU-midler, midler fra Forskningsrådet, gaver etc.) samt institusjonenes virksomhetskapi tal (overskudd fra eksternt finansiert aktivitet). Ved utgangen av 2014 utgjorde dette ca. 3 milliarder kroner, hvorav virksomhetskapi talen utgjorde ca. 0,5 milliarder kroner (vedleggstabell V9.7).

Avsetninger av bevilgede midler der institusjonene av ulike årsaker selv velger å skyve på aktivitet (oppsparing til investeringer i utstyr, infrastruktur, etablering av nye undervisningstilbud, mulighet for å gjennomføre større forskningssatsinger etc.). Ved utgangen av 2014 utgjorde dette ca. 2,5 milliarder kroner.

Avsetningene utgjør 8,8 prosent av fjorårets bevilgning fra departementet og under 6,8 prosent av den samlede omsetning som institusjonene hadde i fjor. Størrelsen på denne hovedtype avsetninger ligger godt innenfor det som departementet mener er nødvendig for at institusjonene skal ha tilstrekkelig økonomisk handlingsrom for langsiktig planlegging og strategiske tiltak.

Boks 9.3 Kvalitativ styringsparameter: Langsiktig økonomisk planlegging

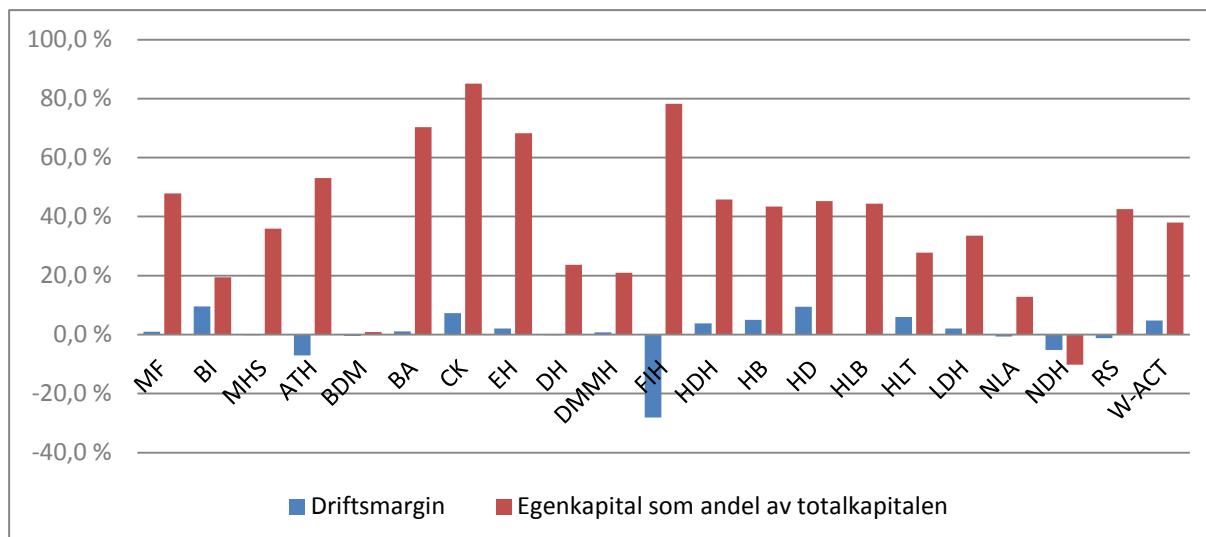
Kunnskapsdepartementet forventer at universiteter og høyskoler drives målrettet og effektivt. Langsiktig økonomisk planlegging er en nasjonal styringsparameter som departementet bruker for å vurdere institusjonens drift. Departementet har anbefalt institusjonene å ta i bruk en langsiktig budsjettplan som er knyttet til institusjonens egen strategi og de mål og forventninger som departementet har definert i tildelingsbrevet. Planen skal sikre institusjonene det økonomiske handlingsrommet som er nødvendig for å nå egne strategiske og langsiktige mål. Rapporteringen fra universiteter og høyskoler om langsiktig økonomisk planlegging tyder på at institusjoner har valgt ulike tilnærmingsmåter. Noen institusjoner har en langsiktig budsjettplan, noen rapporterer om langsiktige bemanningsplaner og langsiktige investeringer, men gir ikke informasjon om dette er koblet med institusjonens strategi og budsjettplan. Noen institusjoner legger vekt på avsetninger for å sikre tilstrekkelig økonomisk handlingsrom.

Omtrent halvparten av de statlige institusjonene uttrykker tydelig i årsrapporten at institusjonen har en langsiktig budsjettplan, over tre til fem år, med en årlig rullering. Norges Handelshøyskole har lang erfaring med langtidsbudsjettering, som de tok i bruk i 2005 og videreutviklet i 2009 ved å implementere en modell for fordeling av faglige ressurser. I *Årsrapport 2014-2015* skriver Norges Handelshøyskole at de over år har tilstrebet en tettere kobling mellom strategi- og budsjettarbeidet, og at risikoanalyser og langtidsbudsjettering har vært viktige verktøy for langsiktig økonomisk planlegging. Andre institusjoner rapporterer at institusjonen skal videreutvikle styringssystemer som bidrar til bedre sammenheng mellom økonomi- og virksomhetsstyring.

Omtrent en fjerdedel av de statlige institusjonene har ikke en langsiktig budsjettplan, men vil arbeide for å videreutvikle langsiktig budsjettplaner som kan implementeres de kommende årene. Blant de øvrige institusjonene kommer det ikke tydelig fram i årsrapporten om de har en langsiktig budsjettplan. Felles for alle disse institusjonene er imidlertid at de legger vekt på langsiktig økonomisk planlegging. Dette gjelder for eksempel at de har en budsjettmodell som er oversiktlig og forutsigbar og har avsetninger på et rimelig nivå som skal gi et økonomisk handlingsrom for å støtte institusjonens strategiske og faglige mål.

9.9 Hvordan er den økonomiske situasjonen ved de private høyskolene?

Figur 9.7 Resultatgrad og egenkapital 2014. Private institusjoner. Prosent

Grunnlagsdata: NSD

De private institusjonene hadde et samlet årsresultat på om lag 136,6 millioner kroner i 2014 (se vedleggstabell V9.8), en realøkning på åtte prosent sammenlignet med årsresultatet i 2013 (BI utgjorde 78 prosent av det samlede resultatet). Årsresultatene varierer fra om lag 107 millioner kroner i overskudd (BI) til underskudd på om lag 3,1 millioner kroner (FiH). De private hadde en samlet egenkapital på om lag 798 millioner kroner og en samlet totalkapital på 3,3 milliarder kroner ved utgangen av 2014.

Figur 9.7 viser private institusjoners driftsmargin og egenkapitalandel, som gir en indikasjon på institusjonens lønnsomhet og soliditet. Jo høyere disse to nøkkeltallene er, jo mer lønnsom og solid er institusjonen. Figuren viser at enkelte institusjoner har rundt null eller negativ driftsmargin og egenkapitalandel. Et flertall av de private institusjonene (18 av 21) har en egenkapitalandel på omtrent 20 prosent eller mer. Indikatorer som likviditetsgrad og finansieringsgrad 1 er også viktig for å vurdere private institusjonens økonomiske situasjon.

Driftsmargin = Driftsresultat / Driftsinntekter * 100 prosent

Driftsmargin viser lønnsomheten i forhold til inntektene.

Egenkapitalandel = Egenkapital / Totalkapital * 100 prosent

Egenkapitalandelen viser hvor stor del av eiendelene som er finansiert med egenkapital.

Likviditetsgrad = Omløpsmidler / Kortsiktig gjeld

Likviditetsgraden viser virksomhetens evne til å betale kortsiktig gjeld. Den bør minimum være 1.

Finansierungsgrad 1 = anleggsmidler / (Langsiktig gjeld + Egenkapital)

Finansierungsgraden 1 viser i hvilken grad anleggsmidlene (eiendeler bestemt til varig eie eller bruk, som inkluderer bygninger, tomt, kontormaskiner og lignende) er langsiktig finansiert. Den bør være mindre enn 1.

Basert på de fire indikatorene i boksen over er de private institusjonene delt inn i fire grupper nedenfor, der økonomien vurderes som henholdsvis god, middels, svak og risikoutsatt (har tapt egenkapital eller er utsatt for å tape egenkapitalen). For en fullstendig oversikt se vedleggstabell V9.9.

Tabell 9.3 Den økonomiske situasjonen basert på fire økonomiske indikatorer

	Institusjon*
God	BI, CK, HB, HD, HLT, W-ACT
Middels	MF, MHS, BA, EH, DH, DMMH, HDH, HLB, LDH
Svak	ATH, FIH, NLA, RS
Risiko	BDM, NDH

* BI (Handelshøyskolen BI), CK (Høyskolen Campus Kristiania - Markedshøyskolen), HB (Høgskolen Betanien), HD (Høyskolen Diakonova), HLT (Høyskolen for Ledelse og Teologi), W-ACT (Westerdals – Oslo School of Arts, Communication and Technology), MF (Det teologiske menighetsfakultet), MHS (Misjonshøgskolen), BA (Bergen Arkitektshøgskole), EH (Den norske Eurytmihøgskole), DH (Diakonhjemmet høgskole), DMMH (Dronning Mauds Minne Høgskole), HDH (Haraldsplass diakonale høgskole), HLB (Høgskulen for landbruk og bygdeutvikling), LDH (Lovisenberg diakonale høgskole), ATH (Ansgar Teologiske Høgskole), FIH (Fjellhaug Internasjonale Høgskole), NLA (NLA Høgskolen), RS (Rudolf Steinerhøgskolen), BDM (Barratt Due Musikk institutt), NDH (Norges Dansehøgskole)

Seks institusjoner har god økonomi. De ulike indikatorene tyder på at de har god lønnsomhet (driftsmargin fem prosent eller høyere), god soliditet (egenkapitalandel omtrent 20 prosent eller høyere), god likviditet (likviditetsgrad større enn 1) og god finansierungsstruktur (finansierungsgrad 1 mindre enn 1). Tre institusjoner i denne gruppen har tidligere hatt

økonomiske utfordringer, men økonomien har blitt bedre etter at eierne har skutt inn mer kapital.

Ni institusjoner har middels god økonomi. Disse institusjonene hadde en driftsmargin på mellom null og fem prosent²⁴, og institusjonene har en egenkapitalandel som tåler noe svakere økonomiske resultater. Likviditet og finansieringsstruktur for disse institusjonene ligger også på et akseptabelt nivå (likviditetsgrad er omtrent eller større enn 1, finansieringsgrad 1 er eller mindre enn 1).

Fire institusjoner blir vurdert å ha svak økonomi. Egenkapitalandelen varierer fra 13 prosent til 78 prosent, som innebærer at institusjonen har en god soliditet, men driftsmargin for alle disse var negativ i 2014. Likviditetsgraden til tre av disse fire institusjonene var under 1, det vil si at institusjonenes evne til å dekke sine betalingsforpliktelser er noe svak.

Finansieringsgrad 1 til de samme tre institusjonene, var større enn 1, det vil si at institusjonenes finansieringsstruktur ikke kan vurderes som sunn. Indikatorene for den fjerde tyder på at denne institusjonen har god soliditet, god likviditet og god finansieringsgrad. Men institusjonen har hatt negativ årsresultat for de siste tre årene, og egenkapitalen har blitt redusert med 26 prosent fra 2010 til 2014.

To institusjoner er i risikogruppen som scorer dårlig på alle de fire indikatorene. Begge er små institusjoner, med færre enn 100 studenter. Kunnskapsdepartementet har en dialog om oppfølging for disse institusjonene.

Grunndataene som er brukt, er hentet fra foreløpig årsregnskap for 2014. Det kan skje endringer i det reviderte regnskapet som de private institusjonene skal sende til Brønnøysundregisteret innen 1. juli.

²⁴ MHS, DH og HLB hadde en driftsmargin på litt under null, dvs. de hadde et negativt driftsresultat i 2014. Disse tre institusjonene hadde imidlertid et positivt årsresultat etter finansposter.

Boks 9.4 Produktivitetsanalyse av Frischsenteret

Kunnskapsdepartementet ga i august 2014 Frischsenteret i oppdrag å utarbeide en analyse av produktiviteten i universitets- og høyskolesektoren. Rapporten ble ferdigstilt i desember 2014.

Produktivitet ble definert som forholdet mellom produksjon og ressursbruk. I tillegg ble effektivitet målt ved å se forholdet mellom faktisk produktivitet og best mulig produktivitet. Ressursinnsatsen ble definert som faglige årsverk og andre årsverk (unntatt renhold), mens produksjonen ble målt gjennom antall studiepoeng (lavere og høyere nivå), publiseringspoeng og antall doktorgrader.

Rapportens hovedkonklusjoner

- Klar produktivitetsfremgang

Produktivitetsveksten har vært rundt 20–25 prosent de 10 årene analysen dekker (2004–13), noe større for de store enhetene enn for de minste. Brorparten av de 43 enhetene som utgjør panelet for hele perioden, har hatt signifikant vekst i produktiviteten.

- Effektiviseringspotensial

Det er betydelig forskjell på de enkelte enhetene i effektivitet. Forbedringspotensialet for de enkelte enheter viser en mulighet fra høyeste relative sparemulighet med 17 prosent effektivitet til den relativt laveste sparemuligheten med effektivitetsnivå på 94 prosent. Men disse er alle små og spesielle enheter hvor modellen for beregning av effektiviseringspotensialer ikke nødvendigvis fanger opp særtrekk som ikke reflekteres i de inkluderte variablene. Universitetene har litt mindre spredning med en effektivitet fra 65 prosent til 89 prosent.

Beregning av effektiviseringspotensialer er i langt sterkere grad påvirket av usikkerhet enn beregning av produktivitetsutviklingen. Dette gjelder spesielt for store enheter fordi det er færre andre store enheter som kan gi informasjon om omfanget av ineffektivitet.

- Beste praksisfronten flyttes framover.

Det har vært en relativt stor forbedring av beste praksisfronten fra 2007 til 2010. Enhetene har ikke ennå rukket å forbedre seg fram mot fronten.

- Ingen sterke skalaegenskaper

Optimal skala som er basert på den maksimale totale produktivitet som kan realiseres, er et mer komplisert begrep enn vanligvis antatt når det kan produseres flere tjenester samtidig. Analysen finner ikke klare stordriftsfordeler unntatt for de aller minste enhetene. For å få signifikante resultater for skalaegenskaper trenger en enten flere observasjoner eller sterkere antakelser og en enklere modell.

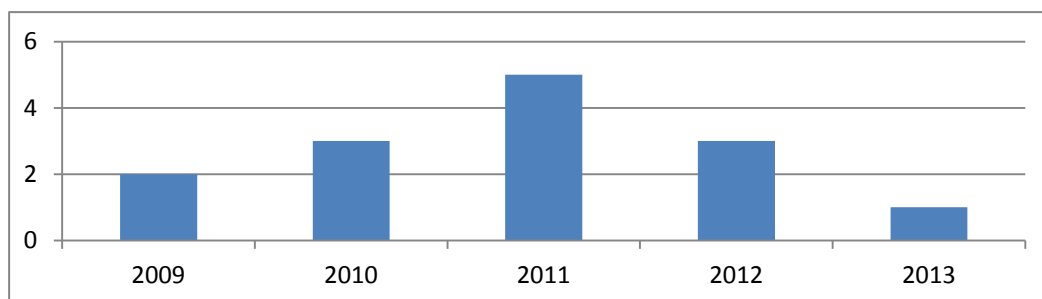
Et forbehold er at mangel på kvalitetsvariable kan være et problem i produktivitetsanalyser. Noen mulige kvalitetsvariabler for ressurser og tjenester, som kvaliteten på studenter ved inntak og avslutning, ansatte og publikasjoner, er ikke brukt i analysen. Resultater kan bli sterkere ved å bruke strammere antakelser og mindre modell, men på den andre siden vil det være flere utelatte variable. Flere observasjoner ville også bidratt til å gjøre resultatene sterkere, bl. a. ved internasjonale sammenligninger, men problemet er først og fremst å få etablert sammenliknbare data.

Dag Fjeld Edvardsen, Finn R. Førund og Sverre A. C. Kittelsen, *Produktivitetsanalyse av Universitets- og Høgskolesektoren 2004-2013*, desember 2014

http://www.frisch.uio.no/publikasjoner/pdf/rapp14_03.pdf

9.10 Hvordan fungerer økonomiforvaltningen ved institusjonene?

Figur 9.8 Universiteter og høyskoler med vesentlige merknader de fem siste årene. Antall

Kilde: Basert på informasjon fra Dokument 1 (2014-2015)

1.4(4)-organer er ikke inkludert her

Statlige universiteter og høyskoler skal følge *Reglement for økonomistyring i staten*, *Bestemmelser om økonomistyring i staten*, og Kunnskapsdepartementets *Hovedinstruks for økonomiforvaltningen ved statlige universiteter og høyskoler*. Styret ved statlige institusjoner har ansvaret for økonomiforvaltning.

Økonomireglementet krever blant annet at statlige virksomheter skal sikre at fastsatte mål og resultatkrav nås. Målene skal nås med effektiv ressursbruk. Virksomheten skal også drives i samsvar med lover og regler. Virksomheten må etablere en tilfredsstillende internkontroll. De fleste statlige institusjoner omtaler i *Årsrapporten* at institusjonen har etablert et fungerende og dokumentert internkontrollsystem, noe som er i tråd med økonomireglementet. Enkelte institusjoner uttaler at det fortsatt er utfordringer med å styrke internkontrollen, særlig når det gjelder risikostyring og finansiell rapportering.

Riksrevisjonens kontroll for budsjettåret 2013 viser en kvalitetsforbedring på regnskapene. Én høyskole fikk vesentlig merknader til det avlagte regnskapet, jf. *Dokument 1 (2014-2015)*, som var det laveste antallet de siste fem årene (figur 9.8). Riksrevisjonen skriver at dette er en positiv utvikling.

Statlige universiteter og høyskoler som forvalter eierinteresser i selskaper har også utfordringer med å bedre oppfølgingen av selskapene, påpeker Riksrevisjonen i *Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statlige selskaper for 2013, Dokument 3:2 (2014-2015)*. Eierinstitusjonene må ha systemer og rutiner som sikrer at aktiviteter i selskapene ikke subsidieres.

Riksrevisjonen gjennomførte en revisjon av Kunnskapsdepartementets tilskuddsforvaltning av private høyskoler og fagskoler i 2013 med utgangspunkt i rapportering fra 2012. I *Dokument 1 (2014-2015)* viser Riksrevisjonen at departementet har mangelfull oppfølging og anbefaler at departementet vurderer tiltak som skal sikre at regelverket for tilskuddsforvaltning etterleves, slik at departementet blant annet blir bedre i stand til å vurdere måloppnåelse.

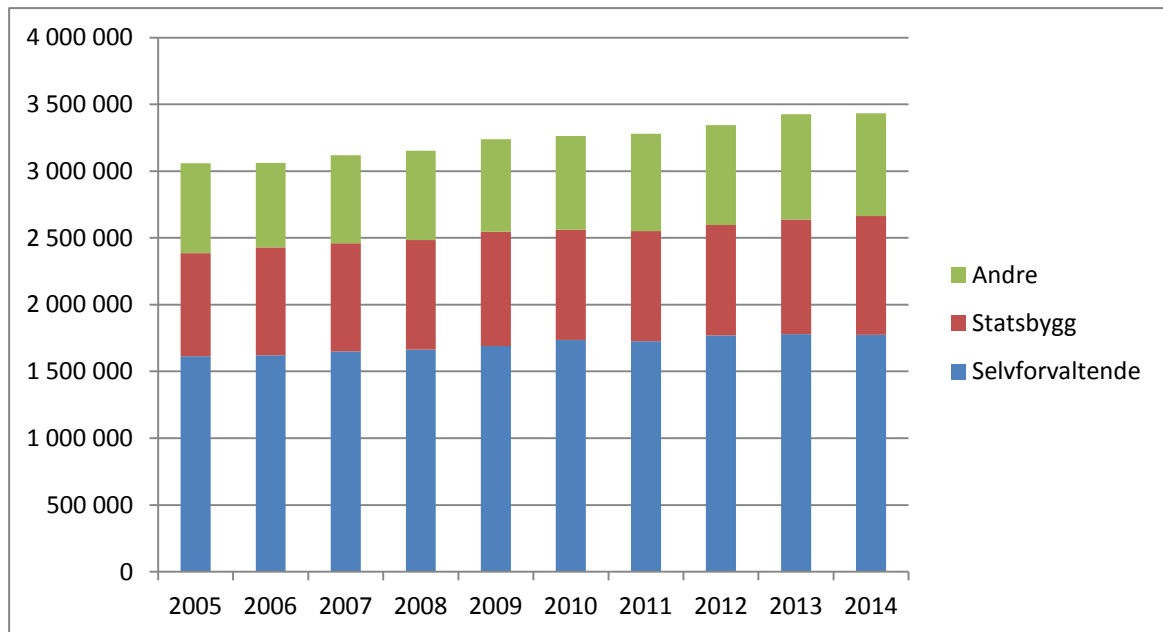
9.11 Hvordan fungerer administrativt samarbeid mellom institusjonene?

Departementet har oppfordret sektoren til administrativt samarbeid for å få en mer effektiv ressursutnyttelse og bedre kvalitet i forvaltningen. En del felles databaser og systemer brukes i sektoren, herunder Felles studieadministrativt system (FSAT), Database for statistikk om høgre utdanning (DBH), BIBSYS, og UNINETT som sørger for fremtidsrettet IKT-infrastruktur og fellestjenester til sektoren.

Institusjonene selv er også opptatt av samarbeid og har fulgt opp dette gjennom flere prosjekter som samarbeid om innkjøp og etablering av internrevisjon. Offentlige anskaffelser er styrt av et komplisert regelverk. Det er viktig at offentlige midler benyttes best mulig gjennom kostnadseffektive innkjøp, og samtidig bidrar til utvikling av et konkurransedyktig norsk næringsliv. Flere mindre institusjoner med en begrenset administrasjon og kompetanse, har utfordringer med å følge opp kompliserte regelverk (Meld. St. 18 (2014-2015)). Det er fortsatt et stykke å gå for å styrke det administrative samarbeidet på innkjøpsområdet, i tillegg til noen andre økonomioppgaver som lønn, eksternt finansierte prosjekter, og i størst mulig grad å standardisere internrevisjonen/internkontrollen.

9.12 Hvor store arealer disponerer institusjonene?

Figur 9.9 Areal fordelt på selvforvaltende (ikke husleie), arealer leid av Statsbygg og arealer leid av andre, statlige institusjoner 2005-14. Antall m²

Kilde: NSD

Den statlige UH-sektoren disponerte i 2014 drøyt 3,4 millioner m² om lag det samme som i 2013. Det er likevel variasjoner i tilgang og bortfall ved institusjonene. Eksempelvis har Høgskolen i Sør-Trøndelag en nedgang på 21 000 m², Norges handelshøyskole en nedgang på 15 000 m² og NMBU en nedgang på 17 000 m². Høgskolen i Buskerud og Vestfold har en økning på 10 000 m² og Høgskolen i Bergen en økning på 51 000 m². Det siste skyldes overgang mellom ulike leiekontrakter slik at arealet vil bli mindre i kommende år. Ellers er det mindre bevegelser ved de andre institusjonene.

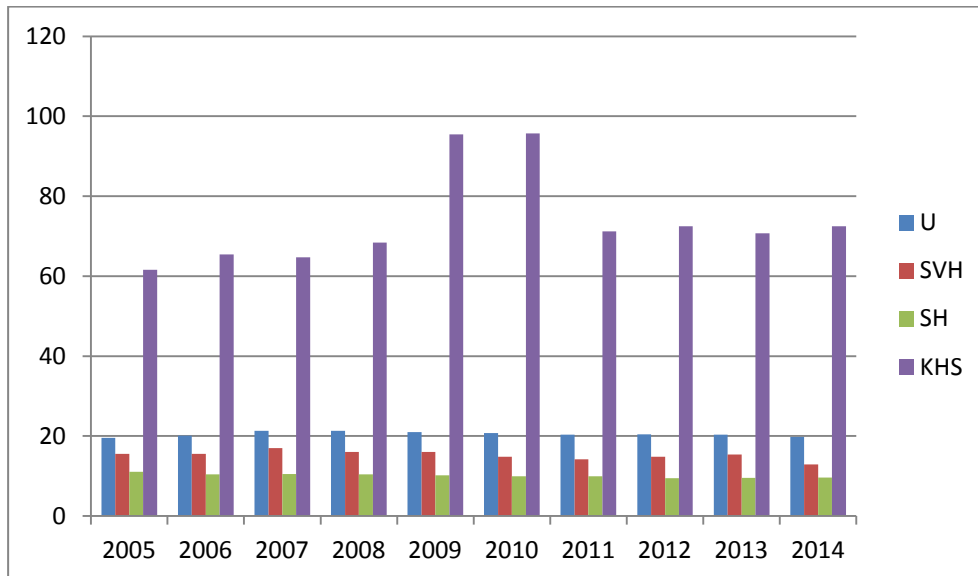
I 2005 disponerte institusjonene snaut 3,1 millioner m². Økningen i areal har vært på 10,1 prosent, økningen i studenttallet har vært på 20,7 prosent, mens antall ansatte har økt med 21,6 prosent.

Arealer som eies og forvaltes av institusjonene selv, har i perioden 2005-14 økt fra 1 615 000 m² til 1 774 000 m² eller med 9,8 prosent. I samme periode har arealer leid av Statsbygg økt fra 770 000 m² til 890 000 m² eller med 15,4 prosent. Tilsvarende har arealer som institusjonene leier fra private eller andre, økt fra 678 000 m² til 773 000 m² eller med 14 prosent.

Byggearealet fordelt på institusjon og leieforhold fremkommer i tabell V9.10.

9.13 Hvor stort er arealet per student ved?

Figur 9.10 Areal per student ved statlige universiteter og høyskoler 2005-14.
Antall m²

Kilde: NSD

Som det går fram av figur 9.10, varierer arealbruken mellom institusjonstypene. Dette skyldes ulikheter i fagsammensetning og varierende innslag av store forskningslaboratorier og andre ikke-undervisningsrelaterte arealer.

Kunsthøgskolene har stort innslag av atelierer og verksteder. Kunsthøgskolen i Oslo har i tillegg studiescener.

Universitetene har i snitt rundt 20 m² pr. student, NMBU har 41 m² per student, mens Universitetet i Nordland har ca. 9 m². I høyskolesektoren er gjennomsnittet ca. 9 m², der Samisk høgskole har 48 m² per student, mens Høgskolen i Lillehammer har 6,8 m².

I gjennomsnitt er arealbruken per student og ansatt i den statlige universitets- og høyskolesektoren relativt konstant, men synkende, jf. tabell V9.11.

10 Regjeringens sju satsinger for økt kvalitet i høyere utdanning og forskning

På nyåret 2014 lanserte kunnskapsministeren sju satsinger for høyere utdanning og forskning som har som mål å bidra til økt kvalitet:

1. Gjennomgang av finansieringssystemet for universiteter og høyskoler
2. Stortingsmelding om struktur i universitets- og høyskolesektoren
3. Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2015-2024
4. Utvikle flere verdensledende fagmiljøer
5. Strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeid med EU
6. Videreutvikle politikken for rekruttering, stillingsstruktur og karriereutvikling
7. Lærerløftet – på lag for kunnskapsskolen

Våren 2015 kunngjorde kunnskapsministeren at det skal legges fram en stortingsmelding om kvalitet i høyere utdanning våren 2017.

I dette kapitlet gis en statusoversikt for de sju satsingene.

10.1 Finansiering av universiteter og høyskoler

Finansiering er et sterkt styringsvirkemiddel som skal gjøre universiteter og høyskoler i stand til å nå fastsatte mål. I april 2014 oppnevnte Kunnskapsdepartementet en ekspertgruppe for å gjennomgå finansieringen av universiteter og høyskoler og foreslå forbedringer. Gruppen leverte rapporten *Finansiering for kvalitet, mangfold og samspill – Nytt finansieringssystem for universiteter og høyskoler* i januar 2015. I rapporten foreslår gruppen å videreføre hovedtrekkene i dagens finansieringsmodell, men anbefaler endringer i flere av resultatindikatorene, se boks 10.1. Kunnskapsdepartementet er i gang med å gå gjennom disse forslagene. De foreløpige konklusjonene ble presentert i stortingsmeldingen *Konsentrasjon for kvalitet, Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*. Endelig utforming av finansieringssystemet vil bli presentert i statsbudsjettet for 2016.

Etter at det nåværende finansieringssystemet ble innført i 2002, har det har vært en vekst i antall kandidater og studiepoeng. Norske forskere publiserer mer, og antall doktorgradskandidater er doblet. Ekspertgruppen konkluderer med at finansieringssystemet har bidratt til økt produktivitet uten at det har gått på bekostning av kvaliteten. Med bakgrunn i de gode resultatene og ekspertgruppens analyser mener regjeringen at norsk høyere utdanning og forskning er best tjent med at hovedtrekkene i finansieringssystemet videreføres.

Finansieringssystemet skal fortsatt være et nasjonalt system med rammebevilgninger til institusjonene og er ikke ment å fordele midler til fagområder eller individer. Dette prinsippet er viktig for å videreføre og styrke institusjonenes rolle som strategiske aktører og for å ivareta styrenes myndighet og ansvar. Rammebevilgningen skal som tidligere bestå av en basisdel og en resultatbasert del. For den resultatbaserte delen er målet å utarbeide enkle og tydelige insentiver som bidrar til gode resultater på utvalgte områder.

Regjeringen vil videreutvikle finansieringssystemet for å øke den resultatbaserte andelen over tid. I tillegg skal konkurransearenaer for forskning og utdanning bidra til høy kvalitet og eksellens i forskning og utdanning, samt bidra til å kanalisere nok ressurser til forskning på de store samfunnsutfordringene. For utdanning er Senter for fremragende utdanning (SFU) etablert som konkurransearena. Forslaget om innføring av utviklingsavtaler mellom Kunnskapsdepartementet og den enkelte institusjon skal vurderes videre før departementet tar endelig beslutning.

I tråd med anbefalingen fra ekspertgruppen vil regjeringen videreføre et system som er enkelt og oversiktlig. Departementets vurdering er at det er et særlig behov for at institusjonene styrker arbeidet med utdanningskvalitet, at utdanningen og forskningen blir mer internasjonal, at mer av forskningen holder internasjonal toppkvalitet, og at institusjonenes bidrag til samfunnsmessig innovasjon og verdiskaping øker. Insentivene må understøtte en god utvikling på disse områdene. Departementet vil arbeide videre med følgende resultatindikatorer: studiepoeng, kandidater på bachelor-, master- og doktorgradsnivå, internasjonal utveksling av studenter og mobilitet av yngre forskere, inntekter fra EU og Forskningsrådet, publiseringspoeng og bidrags- og oppdragsinntekter. Regjeringen vil se indikatorene samlet og simulere hvordan endringene slår ut for sektoren før beslutning om hvilke elementer som skal inngå i finansieringssystemet.

Boks 10.1 Rapport om finansiering av universiteter og høyskoler

Kunnskapsdepartementet satte i april 2014 ned en ekspertgruppe for å gjennomgå modellen for finansiering av universiteter og høyskoler, og fremme forslag til hvordan denne kan forbedres. Ekspertgruppen, ved leder Torbjørn Hægeland ved Statistisk sentralbyrå, overleverte rapporten til kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen 7. januar 2015.

Rapportens hovedforslag

Ekspertgruppen framhever i sin rapport institusjonenes strategiske ansvar for å fremme kvalitet og løse sitt samfunnsoppdrag innenfor utdanning, forskning og formidling. Med bakgrunn i dette anbefaler gruppen at Kunnskapsdepartementet ikke reduserer det strategiske handlingsrommet ved å øremerke deler av bevilgningen.

I rapporten understreker gruppen at den ikke har gjort en vurdering av 'riktig' bevilgningsnivå for den enkelte institusjon, men kommer med forslag om en nasjonal budsjettfordelingsmodell for universiteter og høyskoler.

Ekspertgruppen foreslår å videreføre hovedtrekkene i dagens finansieringssystem, med omtrent like stor andel (30 prosent som gjennomsnitt for sektoren) av bevilgningen avhengig av resultater som i dag. Det foreslås noen endringer i resultatindikatorer. De viktigste er at det skal gis uttelling for ferdig utdannede kandidater (i tillegg til uttelling for studiepoeng som i dag), styrket insentiv for å satse på internasjonalisering, styrket insentiv for forskningspublisering i de beste kanalene, og at insentivet for å hente inn midler fra EU styrkes. Gruppen foreslår å videreføre dagens basisbevilgning som den er, og ikke formelbasere denne.

Et nytt grep fra ekspertgruppen er forslaget om at det innføres flerårige utviklings-, kvalitets- og profilavtaler mellom departementet og den enkelte institusjon. Hensikten er å gi hver institusjon rom for å utvikle sin profil og kvalitet i utdanning og forskning, samtidig som departementet får et verktøy for å påvirke de ulike institusjonenes ambisjoner og mål. Ekspertgruppen ser at utvikling av profil, kvalitet og samspill med omverdenen ikke enkelt kan stimuleres med formelbaserte indikatorer som treffer alle institusjonene, og mener avtaler kan gi mulighet for å premiere differensiering og kvalitetsforbedring basert på helhetlige vurderinger. Det foreslås at deler av institusjonenes budsjetttramme (fem prosent) gjøres betinget av måloppnåelse og at dette vurderes etter at avtaleperioden er utløpt.

Gruppen foreslår at endringer innføres budsjetttraktat for den enkelte institusjon. Endring i insentivstyrke og indikatorer justeres mot basisbevilgningen, og gir først endret budsjettuttelling ved endret adferd fra institusjonene side, dvs. i framtidige budsjettår.

Rapporten ble sendt på høring umiddelbart etter framleggelse. Departementet arrangerte også en høringskonferanse med sektoren 2. februar 2015.

Rapporten er publisert på www.regjeringen.no

10.2 Stortingsmelding om strukturen i universitets- og høyskolesektoren

Samfunnet endrer seg grunnleggende og raskt, globalt, nasjonalt og lokalt. Norge må omstille seg for å møte samfunnsendringene og for å sikre arbeidsplasser og velferd i framtiden. Nøkkelen til å møte endringene ligger i universitets- og høyskolesektoren. Dagens struktur er ikke tilpasset framtiden. Selv om det er mye som fungerer bra i norsk universitets- og høyskolesektor, er ikke sektoren som helhet organisert for å møte framtidens krav til kvalitet i utdanning og forskning. Små, sårbare fagmiljøer og mange spredte, små utdanningstilbud med sviktende rekruttering er hovedutfordringene i den norske universitets- og høyskolesektoren. Noen institusjoner har problemer med å tiltrekke seg fagfolk og studenter, har få studenter på campus og uteksaminerer få kandidater. Ved noen institusjoner og fagmiljøer forskes og publiseres det lite, både totalt og av hver enkelt forsker. Dette, kombinert med begrenset evne til å hente ekstern finansiering og lav samlet deltagelse i internasjonalt samarbeid om forskning og høyere utdanning, utgjør hovedbegrunnelsen for strukturelle endringer. Samlet er dette bakgrunnen for strukturreformen i universitets- og høyskolesektoren. Meld. St. nr. 18 (2014-2015) *Konsentrasjon for kvalitet – strukturreform i høyere utdanning* ble lagt fram i slutten av mars i år. Målene for strukturreformen er utdanning og forskning av høy kvalitet, robuste fagmiljøer, god tilgang til utdanning og kompetanse over hele landet, regional utvikling, verdensledende fagmiljøer og effektiv ressursbruk.

Arbeidet med stortingsmeldingen har vært en åpen og inkluderende prosess. Dialog med og innspill fra institusjonene og andre aktører har blitt tillagt betydelig vekt. Ulike løsninger har vært diskutert med institusjonene, basert på prosesser forankret ved institusjonene, og deres opplevelse av utfordringer og muligheter.

I arbeidet med strukturmeldingen har departementet vurdert institusjonenes resultater på en rekke indikatorer. Resultatene danner grunnlag for å vurdere institusjonenes kvalitet og styrke, og dermed om en institusjon kan fortsette som selvstendig institusjon. Departementet har valgt ut indikatorene med størst relevans for struktur.

For deler av sektoren foreligger det konkrete planer for strukturendringer, og følgende sammenslåinger beskrives i stortingsmeldingen:

- Høgskolen i Buskerud og Vestfold + Høgskolen i Telemark
- Høgskolen Stord/Haugesund + Universitetet i Stavanger
- Høgskolen i Gjøvik + Høgskolen i Sør-Trøndelag + Høgskolen i Ålesund + Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)
- Høgskolen i Harstad + Høgskolen i Narvik + UiT – Norges arktiske universitet
- Høgskolen i Nesna + Universitetet i Nordland + tentativt Høgskolen i Nord-Trøndelag

Dette er endringer som institusjonene selv har spilt inn i arbeidet med stortingsmeldingen. Kunnskapsdepartementet vurderer at disse vil bidra til reformens mål om høyere kvalitet i høyere utdanning og forskning. For andre institusjoner er framtidig plass i den nye strukturen ikke avklart. Departementet vil fortsette dialogen med disse.

Framtidsbildet viser en universitets- og høyskolesektor med sterke institusjoner, som har bevart og videreutviklet styrkene ved dagens universiteter og høyskoler. Endringene vil medføre en betydelig reduksjon i antallet høyskoler. Samtidig vil flere av dagens institusjoner

bestå som i dag. Dette gjelder først og fremst større institusjoner som kan sikre høy kvalitet og sterke fagmiljøer på egenhånd. Det gjelder også flere vitenskapelige høyskoler, som på grunn av sin spesialisering stort sett har robuste fagmiljøer, på tross av at institusjonene er relativt små.

Regjeringen åpner opp for at institusjoner igjen kan søke om endring av institusjonskategori, men med en skjerping av kravene som innebærer at institusjonene må kunne dokumentere stabilitet i og omfang på doktorgradsutdanningen før endring av institusjonskategori kan søkes. Videre stilles det krav om at de fire doktorgradsprogrammene er godt dekkende for institusjonens faglige hovedområder. Tilsvarende varsles en innstramming av kravene for å opprette utdanningsprogrammer på master-/ og doktorgradsnivå for å sikre at høyere gradsutdanning springer ut av sterke fagmiljøer. Det legges opp til en overgangsperiode for eksisterende programmer slik at de skal kunne reakkrediteres i henhold til de nye kravene.

Styrene ved universiteter og høyskoler må ha kompetanse som gjør dem best mulig i stand til å utvikle virksomheten i en omorganisert universitets- og høyskolesektor. Regjeringen mener at eksternt styreleder og ansatt rektor best legger til rette for rekruttering av den best kvalifiserte ledelsen og vil gå inn for at dette bør være hovedmodellen. Institusjoner som i dag har valgt rektor som styrets leder vil kunne velge å beholde en slik styringsmodell dersom et flertall av styrets medlemmer ønsker dette.

Endringene i universitets- og høyskolesektoren vil medføre behov for ulike tilpasninger samtidig som de gir nye muligheter, slik som mer effektiv administrasjon, bedre fellestjenester og digitale systemer.

De aller fleste universiteter og høyskoler har et nært forhold til forskningsinstitutter. Strukturreformen vil derfor indirekte påvirke instituttsektoren. Regjeringen vil bidra til strukturelle endringer i instituttsektoren der de kan gi kvalitetsgevinst, og der initiativet er forankret ved instituttene selv.

Strukturelle endringer er viktige, men er i seg selv ikke nok for å sikre høy kvalitet og langsiktig bærekraft i høyere utdanning og forskning. Endringer må spille på lag med andre kvalitetsfremmende prosjekter som regjeringen har satt i gang, og andre tiltak som er beskrevet i denne meldingen. Dermed må også kunnskapen om og tilsynet med kvaliteten i norsk universitets- og høyskolesektor styrkes.

10.3 Langtidsplan for forskning og høyere utdanning

Regjeringen har høye ambisjoner for det norske kunnskapssamfunnet. Kunnskap og kompetanse er blant de viktigste konkurransefaktorene vi har. Ny innsikt og erkjennelse og flinke folk med gode ferdigheter er utgangspunktet for hvordan vi møter store samfunnsutfordringer. Det er også dette som legger til rette for verdiskaping, både i offentlig sektor og i næringslivet. Forskning og utdanning påvirker økonomien ved å heve kvaliteten på arbeidskraften og tjenestene som leveres, og gjør det mulig å utvikle og ta i bruk nye løsninger og produkter. Dette bidrar til omstillingsevne og økt produktivitet. En kunnskapsbasert tilnærming er vesentlig for å finne løsninger som kan møte mange av utfordringene som samfunnet står overfor. Eksempler på dette er omstilling til grønn vekst og tilpasning til klimaendringene, bedre behandlingsmetoder innenfor helse, og hvordan vi kan produsere sunn og trygg mat.

Regjeringen la derfor fram langtidsplanen i Meld. St. 7 (2014–2015). KUF-komiteen la fram sine forslag til Stortingets behandling i Innst. 137 S (2014–2015). Stortinget vedtok at regjeringen i forbindelse med rulleringen av langtidsplanen i 2018 må utarbeide en investeringsplan, koordning for investeringer og større bygge- og vedlikeholdsprosjekter i universitets- og høyskolesektoren.

Langtidsplanen har tre overordnede mål for forskning og høyere utdanning. Disse er i samsvar med målene i forskningspolitikken de siste årene. I tillegg kobles prioriteringene for forskning og høyere utdanning tettere sammen. De tre målene er:

- styrket konkurransekraft og innovasjonsevne
- løse store samfunnsutfordringer
- utvikle fagmiljøer av fremragende kvalitet

Målene må ses i sammenheng. Utvikling av produkter, prosesser eller løsninger som bidrar til å møte store samfunnsutfordringer kan i mange tilfeller også være utgangspunkt for næringsutvikling, økt konkurransekraft og innovasjonsevne. Videre vil effektene forsterkes av tilgang på fremragende kandidater og samarbeid med verdensledende fagmiljøer.

Langsiktige og prioriterte satsinger skaper forutsigbarhet og bidrar til en bedre koordinert politikk for forskning og høyere utdanning. Langtidsplanen har tiårige mål og prioriteringer som gir klare signaler til fagmiljøene, næringslivet og det offentlige. Regjeringen signaliserer også en forpliktelse til å følge opp langtidsplanens opptrapping i de årlige statsbudsjettene.

Tiårige mål og en forpliktelse til å følge opp i statsbudsjettene over flere år gir klare signaler til næringslivet, fagmiljøer og det offentlige om å mobilisere til samarbeid. Det gir også aktørene bedre mulighet til langsiktighet når de skal utvikle egne strategier og satsinger.

Regjeringens ambisjon er at forskning og utvikling skal utgjøre tre prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP) innen 2030. Det vil kreve en offentlig innsats til forskning og utvikling på minst én prosent av BNP for å nå målet. Fram til den offentlige innsatsen utgjør én prosent, vil regjeringen øke forskningsbevilgningene hvert år. Gitt dagens utsikter for framtidig BNP-vekst tar regjeringen sikte på å nå målet om én prosent i perioden 2019-20.

Regjeringen vil trappe opp bevilgningene til forskning og høyere utdanning innenfor seks langsiktige prioriteringer:

- hav
- klima, miljø og miljøvennlig energi
- fornyelse i offentlig sektor og bedre og mer effektive velferds-, helse- og omsorgstjenester
- muliggjørende teknologier
- et innovativt og omstillingsdyktig næringsliv
- verdensledende fagmiljøer

Som en del av satsingen vil regjeringen i løpet av perioden 2015-18 styrke noen av de viktigste innsatsfaktorene i systemet for forskning og høyere utdanning. Regjeringen vil:

- trappe opp antallet rekrutteringsstillinger med 500 nye stillinger
- øke bevilgningene til forskningsinfrastruktur med 400 millioner kroner
- øke bevilgningene til ordninger som stimulerer til god norsk deltakelse i EUs rammeprogram for forskning og innovasjon, Horisont 2020, med 400 millioner kroner.

I oppfølgingen av langtidsplanen vil regjeringen prioritere to byggeprosjekter som støtter opp under de langsiktige prioriteringene. Disse er nytt bygg for livsvitenskap, farmasi og kjemi ved Universitetet i Oslo og oppgradering av Marinteknisk senter i Trondheim, også kjent som Ocean Space Centre.

Langtidsplanen ble lagt fram i oktober 2014. I statsbudsjettet for 2015, som ble lagt fram samtidig, økte bevilgningene til forskning og høyere utdanning med blant annet 100 millioner kroner til en satsing på verdensledende fagmiljøer, 100 millioner kroner til forskningsinfrastruktur, 115 millioner kroner til å stimulere til norsk deltakelse i Horisont 2020 og 60 millioner kroner til Fri prosjektstøtte. Det ble også bevilget 130 millioner kroner til næringsrelevant forskning samtidig som SkatteFUNN ble styrket med anslagsvis 120 millioner kroner. De to siste årene har regjeringen i tillegg finansiert nær 300 nye stipendiatstillinger og styrket grunnbevilgningene til universiteter og høyskoler med 100 millioner kroner.

Helheten i de samlede investeringene i forskning og høyere utdanning har en vesentlig effekt på økonomisk vekst, velferd, sysselsetting og bærekraftig utvikling. Investeringene må være langsiktige fordi disse områdene er langsiktige i sin natur. Det kan ofte ta lang tid før resultatene av offentlige investeringer blir synlige. Det tar tid å bygge laboratorier og undervisningsbygg. Det tar tid å bygge opp og videreutvikle gode fagmiljøer. Det tar tid å etablere gode dataverktøy og systemer for samarbeid som gir disse fagmiljøene de nødvendige vilkårene for å hevde seg i verdenstoppen.

Langsiktigheten betyr at det ikke er mulig eller ønskelig å detaljstyre politikken ti år fram i tid. Det er ikke mulig å vite hvilke tiltak og ordninger som vil være best egnet til å møte alle utfordringene eller mulighetene som presenteres i langtidsplanen. Behovene for ny kunnskap og kompetanse er derfor beskrevet på overordnet nivå. Konkrete tiltak og ordninger vil bli utformet av aktørene i oppfølgingen av langtidsplanen de kommende årene.

10.4 Flere verdensledende fagmiljøer

Regjeringen satser på kvalitet i forskning og høyere utdanning. Ett av elementene i dette er utvikling av verdensledende fagmiljøer, som er én av seks hovedprioriteringer i Meld. St. 7 (2014-2015) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015-2024*. Verdensledende fagmiljøer er nødvendige for å stimulere til økt gjennomslag og større internasjonal synlighet for norsk forskning, og for å nyttiggjøre oss kunnskap fra de fremste fagmiljøene i verden. Ved å delta på internasjonalt toppnivå vil Norge kunne tiltrekke seg verdens fremste studenter og forskere og være en attraktiv samarbeidspartner for et stadig mer kunnskapsintensivt samfunn nasjonalt og globalt. Innenfor noen fagområder har Norge fagmiljøer som er av de fremste i verden. Marin forskning er ett av dem.

Verdensledende forskning krever investeringer. Det er nødvendig å målrette innsatsen i større grad enn tidligere på områder der Norge har gode forutsetninger for å lykkes. Dette gjøres blant annet i gjennomføringen av langtidsplanen for forskning og høyere utdanning. For å få flere verdensledende fagmiljøer er det avgjørende at universiteter og høyskoler utvikler en sterkere prestasjonskultur hvor det er en selvfølge å dyrke frem høyest mulig kvalitet og ta ekstra godt vare på de beste studentene og forskerne. Dette vil i de fleste sammenhenger innebære at institusjonene prioriterer enkelte fagområder og forskere høyere enn andre. De strategiske prioriteringene, den målrettede talentutviklingen og nettverksbyggingen som blir gjort i verdensledende fagmiljøer kan inspirere andre til å arbeide på samme måte. En forutsetning for verdensledende utdanning, forskning og nyskaping er utstrakt internasjonalt samarbeid. Konkurransebaserte virkemidler, som for eksempel Senter for fremragende forskning (SFF), Senter for forskningsdrevet innovasjon (SFI) og Senter for fremragende utdanning (SFU), stimulerer institusjonene til å bygge sterke fagmiljøer. Også mange av programmene og ordningene i Norges forskningsråd har føringer som stimulerer institusjonene til å konsentrere den faglige aktiviteten i sterke fagmiljøer.

Som beskrevet i *Langtidsplanen for forskning og høyere utdanning 2015-2024*, vil regjeringen videreutvikle senterordningene og virkemidlet Fri prosjektstøtte i Forskningsrådet, slik at institusjonene lettere kan bygge fremragende fagmiljøer, se omtale av Langtidsplanen i kapittel 10.4. Langtidsplanen viser også til at regjeringen vil øke bevilgningene til forskningsinfrastruktur med 400 millioner kroner og stimuleringsordninger for deltakelse i Horisont 2020 med 400 millioner kroner i perioden 2015–18.

I statsbudsjettet for 2015 startet regjeringen gjennomføringen av Langtidsplanen, med blant annet en tiårig satsing på utvikling av flere verdensledende fagmiljøer i Norge. Satsingen på 100 millioner kroner i 2015 ble rettet mot rekruttering av internasjonale toppforskere, et partnerskapsprogram for samarbeid med land utenfor EU, samt videreutvikling av utdannings- og forskningssamarbeidet mellom Universitetet i Oslo, SIMULA og University of California. Partnerskapsprogrammet vil støtte institusjonelt samarbeid om forskning og høyere utdanning med Brasil, Canada, India, Japan, Kina, Russland, Sør-Afrika og USA.

Selv om regjeringen trapper opp innsatsen for å bygge verdensledende fagmiljøer, vil Norge bare lykkes dersom institusjonene også prioriterer dette. Regjeringens satsing blir liten i forhold til de store bevilgningene som universiteter og høyskoler allerede forvalter på vegne av samfunnet. Institusjonene må spisse innsatsen og dyrke fram de største talentene. De må også sørge for at de ansatte utnytter mulighetene for internasjonalt samarbeid bedre, ikke minst i EUs rammeprogram Horisont 2020.

10.5 Strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeid med EU

God norsk deltakelse i Horisont 2020 og European Research Area (ERA) inngår som ett av regjeringens syv punkter for kvalitet i forskning og høyere utdanning. I dag utnytter ikke de norske forskningsmiljøene mulighetene som ligger i det europeiske forsknings- og innovasjonssamarbeidet godt nok. Regjeringen har utarbeidet en ambisiøs og utfordrende strategi, der målet er å styrke kvaliteten på norsk forskning og legge til rette for et omfattende samarbeid mellom norske og europeiske forskningsmiljøer. Kvantitativt er ambisjonen at to prosent av alle midlene som lyses ut i H2020 skal tildeles norske miljøer. Sammenlignet med det forrige rammeprogrammet må den norske deltakelsen øke med 60 prosent. For UH-sektoren spesielt innebærer dette at uttellingen i Horisont 2020 nærmest må dobles sett i forhold til uttellingen i det 7. rammeprogrammet.

EU-strategien omfatter arbeid i alle relevante departementer, ansvar og virkemidler i Forskningsrådet og i Innovasjon Norge og samspill mellom norske aktører og relevante miljøer i Brussel, inkludert norske utsendinger. Strategien formulerer også forventninger til ulike institusjoner og sektorer som driver forskning, blant annet UH-sektoren.

Kunnskapsdepartementet følger opp strategien i ulike aktiviteter og prosjekter på UH-området. Finansieringssystemet sektoren er under revisjon, og en viktig målsetting er at systemet stimulerer forskningsmiljøene til å være aktive for å skaffe finansiering fra EU. Departementets styringsdialog vil være en arena for å diskutere den enkelte institusjons resultater og ambisjoner. Regjeringens arbeid med rekruttering, stillingsstruktur og karriereutvikling bygger blant annet på målsettingen i ERA om fri bevegelse av forskere og kjønnslikestilling. Kunnskapsdepartementet vil i samarbeid med Forskningsrådet utvikle et system for vurdering av resultatene i Horisont 2020. Det er de forskningsutførende institusjonenes innsats som er avgjørende for at regjeringen skal nå sitt mål. Strategien forutsetter derfor at universiteter og høyskoler formulerer mål, strategier og tiltak for sitt EU-engasjement.

Regjeringen forventer:

- at alle forskningsutførende sektorer arbeider for å øke samarbeidet med nasjonale og europeiske partnere på tvers av sektorer, og for å øke mobiliteten mellom sektorene
- at institusjonene styrker sitt arbeid med egen karriere- og mobilitetspolitikk for å tiltrekke seg, utvikle og holde på de beste forskerne
- at universitetene og høyskolene spiller en sentral veilednings- og mobiliseringsrolle i sine regioner, i samarbeid med NCP-ene og det regionale virkemiddelapparatet
- at forskningsutførende institusjoner vurderer tverrsektorielt samarbeid om etablering av lokale eller regionale støttetjenester på institusjonsnivå
- at UH-institusjonene i mye større grad veileder studentene til mobilitet gjennom Erasmus+-programmet

Regjeringen forventer også at paraplyorganisasjoner som Universitets- og høyskolerådet (UHR) og Forskningsinstituttens fellesarena (FFA) legger til rette for møteplasser for erfaringsutveksling mellom institusjoner og sektorer. Komité for kjønnsbalanse i forskning (Kif) skal bidra til å styrke kvinneandelen i norsk deltakelse i Horisont 2020 og ERA-aktiviteter.

10.6 Bedre politikk for rekruttering, stillingsstruktur og karriere

Utdanning og forskning av høy kvalitet forutsetter et faglige personale med høy kompetanse og gode arbeidsvilkår. Regjeringen har derfor satt klare mål for å forbedre rammene for institusjonenes personalpolitikk. Målet er at institusjonene skal ha et regelverk som legger godt til rette for gode rekrutteringsprosesser og kvalifiseringsveier, samtidig som personalet som rekrutteres får større forutsigbarhet og bedre karriereutvikling.

For å gi institusjonene et nytt virkemiddel i rekrutteringspolitikken har regjeringen iverksatt en ordning med ansettelser på innstegsvilkår. Innstegsvilkår innebærer en langvarig åremålsansettelse, der det inngås en arbeidsavtale om hva den ansatte skal utføre og oppnå i løpet av åremålsperioden, og hva institusjonen skal bidra med av ressurser og oppfølging. Dersom den ansatte har oppnådd kravene ved åremålsperiodens utløp, har vedkommende rett til fast ansettelse, som regel i en høyere stilling, som vedkommende opparbeider seg kompetanse til i åremålsperioden. Ordningen skal styrke institusjonenes muligheter til å rekruttere faglig personale med et stort potensial for faglig utvikling og bedre mulighetene for å konkurrere om de beste kandidatene internasjonalt. Ordningen vil også bidra til at institusjonene styrker arbeidet med de ansattes kompetanse- og karriereutvikling. Innstegsordningen forutsetter at de ansatte bygger opp sin kompetanse innenfor både undervisning og forskning.

Departementet har sendt forskrift om ansettelse og opprykk i undervisnings- og forskerstillinger på høring. De foreslåtte endringene skal gi institusjonene større innflytelse over hvilke krav til kompetanse som skal stilles til stillinger ved egen institusjon. De får også kontroll over bedømmingsprosessene ved opprykk til stilling på høyere nivå. Forslaget innebærer at institusjonene bare forpliktes av opprykksvurderinger gjennomført av dem selv eller en institusjon de har godkjent. Dette forhindrer bruk av stillingsutlysninger kun til kompetansevurderinger og vil spare institusjonene for arbeid. Forslaget kan bidra til at personale søker seg til andre institusjoner for å få en stilling på høyere nivå. Slik mobilitet er positivt. Adgangen til å søke overgang mellom de to karriereløpene er forslått å utgå. Det vil gjøre henholdsvis dosent- og professorløpet klarere og mer entydig. Høringsfristen var 29. april.

Undervisnings- og forskningspersonale som er tilsatt for å utføre eksternt finansierte oppdrag utgjør den høyeste andelen tilsatte i midlertidig stilling. Regjeringen ønsker at flere av disse skal kunne tilsettes fast. I dag har ikke midlertidig tilsatt undervisnings- og forskningspersonale, som er tilsatt for å utføre oppdrag som er eksternt finansierte, fortrinnsrett, mens de som er fast tilsatt har det. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har sendt på høring et forslag om å endre tjenestemannslovens forskrift slik at undervisnings- og forskningspersonale, faste og midlertidige, som er tilsatt for å utføre oppdrag som er eksternt finansierte, ikke kan gjøre fortrinnsrett gjeldende til ordinære undervisnings- og forskerstillinger. De vil imidlertid ha fortrinnsrett til andre stillinger. Regjeringen mener dette vil gi grunnlag for å tilsette flere av det eksternt finansierte personalet i faste stillinger. Samtidig vil kvaliteten på forskning og høyere utdanning bli sikret ved at tilsetninger i ordinære undervisnings- og forskerstillinger skjer etter utlysning og påfølgende vurdering, der den beste søkeren blir tilbudt stillingen. Høringsfristen var 15. april.

Kunnskapsdepartementet har sendt på høring forslag om å endre universitets- og høyskoleloven, slik at departementet kan fastsette regler om beregning av tjenestetiden etter tjenestemannsloven §§ 9 og 10 for stipendiater. Departementet ønsker å forskriftsfeste at tid til egen doktorgradsutdanning ikke skal telle med ved beregning av tjenestetiden etter

tjenestemannsloven. Bakgrunnen er at beregning av tjenestetid hindrer tidligere stipendiater i å få kortvarig ansettelse ved den statlige institusjonen de har tatt sin doktorgrad. Høringsfristen er 20. august.

10.7 Lærerløftet – på lag for kunnskapsskolen

Dagens fireårige grunnskolelærerutdanninger er profesjonsutdanninger på bachelornivå. Regjeringens ambisjon er femårige masterutdanninger fra 2017. Realisering av dette vil endre dagens tilbudsstruktur i norsk lærerutdanning.

Regjeringen har nedsatt et rammeplanutvalg for den nye utdanningen. Utvalget skal gi forslag til rammer for ny femårig grunnskolelærerutdanning som bidrar til en attraktiv lærerutdanning med høy kvalitet. Dette arbeidet vil i neste instans legge føringer for hvilke institusjoner som er kompetente til å tilby de nye utdanningene. Videre vil det være nødvendig med en strategisk tildeling av rekrutteringsstillinger for å iverksette de nye mastergradsprogrammene. Regjeringen har satt kvalitet som øverste prioritet i dette arbeidet. Det er et strategisk valg å tilby lærerutdanning, og her må institusjonenes styrer gjøre klare prioriteringer.

I likhet med annen høyere utdanning skal lærerutdanningene være forskningsbaserte. Det betyr at innholdet i utdanningene skal være basert på oppdatert kunnskap og at utdanningene preget av vitenskapelig metode og orientert mot nytenkning og utvikling av skolefeltet. Regjeringens mål er at lærerstudentene skal utvikle en selvstendig, analytisk og utforskende holdning til eget og andres arbeid i skolen. Studentene skal settes i stand til å selv å kunne bidra til videreutvikling av skolen og læreryrket.

Masterutdanning vil gi studentene større innsikt i forsknings- og utviklingsarbeid. Mastergradsoppgaven vil bidra til en bedre integrering av teoriundervisning og praksisopplæringen i utdanningene. Det legges til grunn at mastergradsoppgaven skal være profesjonsrettet og praksisorientert.

I de nasjonale forskerskolene samarbeider flere institusjoner om å utvikle veilednings- og kurstilbud for personer som vil ta doktorgrad. Forskerskolene vil være viktige for lærerutdanningene i tiden framover.

De nasjonalt prioriterte fagene skal være lærerutdanningsfagene norsk, samisk, norsk tegnspråk, matematikk og engelsk. Regjeringen vil kreve at alle lærerutdanningsinstitusjoner må tilby mastergradsutdanning i minimum to av de prioriterte fagene før de kan tilby mastergrad i øvrige fag. Dette innebærer at institusjonene allerede i dag kan begynne kompetanseoppbygging i minimum to av de prioriterte fagene.

Et forhold som naturlig nok legger føringer for tilbudsstrukturen, er minstekravene til førstestillingskompetanse for å kunne tilby mastergradsutdanning generelt. De nasjonalt prioriterte fagene gjør kompetansebildet for UH-sektoren enda mer krevende. For å lykkes med å gi forskningsbasert utdanning må lærerutdanningene ha gode forskningsmiljøer.

Referanser

Academic Cooperation Association (2014): *English-Taught Programmes in European Higher Education. The State of Play in 2014.*

Arnesen, C. Å., Støren, L. A., og Wiers-Jensen, J. (2013): *Tre år etter mastergraden – arbeidsmarkedssituasjon og tilfredshet med jobb og utdanning. Kandidatundersøkelse av mastergradskandidater og psykologer fra universitetene.* NIFU-rapport 41/2013.

Edvardsen, D.F.; Førsund, F.R. og Kittelsen S.A.C. (2014) *Produktivitetsanalyse av Universitets- og Høgskolesektoren 2004-2013.* Frisch-senteret desember 2014

Ekspertgruppen for finansiering av universiteter og høyskoler (2015): *Finansiering for kvalitet, mangfold og samspill – Nytt finansieringssystem for universiteter og høyskoler.*

Ekspertgruppen om regelverket for private høyskoler og fagskoler (2014): *Private høyskoler og fagskoler i samfunnets tjeneste.*

European Commission (2014): *A study on R&D tax intensives*, Working paper No 52

Frølich, N.; Waagene, E.; Stensaker, B. (2014): *På vei mot integrasjon? Universiteters og høyskolars arbeid med internasjonalisering.* NIFU-rapport 44/2014

Hicks, Diana (2012) *Performance-based university research funding systems*

Jacobsson, S., E. P. Vico og H. Hellsmark (2014): *The many ways of academic researchers: How is science made useful?* Science and Public Policy 41.

Kunnskapsdepartementet (2014): *Strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU – Horisont 2020 og ERA.*

Kunnskapsdepartementet (2014): *Lærerløftet – på lag for kunnskapsskolen.* Strategi

Kunnskapsdepartementet (2014): *Strategi for forsknings- og innovasjonssamarbeidet med EU.*

Meld. St. 30 (2008–2009): *Klima for forskning*

Meld. St. 18 (2012–2013): *Lange linjer – kunnskap gir muligheter*

Meld. St. 7 (2014-2015): *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2015-2024.*

Meld. St. 18 (2014–2015): *Konsentrasjon for kvalitet. Strukturreform i universitets- og høyskolesektoren*

NordForsk (2014) Policy Paper 2-2014: *Comparing Research at Nordic Universities using Bibliometric Indicators.*

Norges forskningsråd (2002): *Evaluering av norsk forskerutdanning.*

OECD (2013): *Commercialising Public Research: New Trends and Strategies*, Paris

OECD (2014): *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en>

OECD Science, Technology and Industry Scoreboard, OECD 2013.

OECD Research and development indicators: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/data/oecd-science-technology-and-r-d-statistics_strd-data-en

Olsen T.B og Kyvik S (2012): *Stipendiater og doktorgradsgjennomføring*, NIFU-rapport 29/2012.

Piro, F.; Hovdhaugen, E.; Elken, M.; Sivertsen, G.; Benner, M.; Stensaker, B. (2014): *Nordiske universiteter og internasjonale universitetsrangeringer: Hva forklarer nordiske plasseringer og hvordan forholder universitetene seg til rangeringene?* NIFU-rapport 25/2014

Riksrevisjonen (2014): *Riksrevisjonens rapport om den årlige revisjon og kontroll for budsjettåret 2013 – Dokument 1 (2014-2015)*

Riksrevisjonen (2014): *Riksrevisjonens kontroll med forvaltningen av statlige selskaper for 2013 – Dokument 3:2 (2014-2015)*

Rune Borgan Reiling, Mirjam Snåre, Edvin Finnanger, Torstein Rikter-Svendsen, Stein Bjørnstad og Per Olaf Aamodt (2014): *Hva koster en student? – En kostnadskartlegging av universiteter og høyskoler*. NIFU/Deloitte-Rapport 52/2014

Spilling, O.R., Brorstad Borlaug, S., Scordato, L., Sveen, T.: *Høyskolenes rolle i regional utvikling, innovasjon og kommersialisering*. NIFU-rapport 40/2014

SIU Rapport 07/2014: *"Norway is the best place in the world." Foreign student's perception of Norway as a study destination 2014.*

SSB (2013): *Universiteter og høyskoler – StatRes, 2012*
http://www.ssb.no/utdanning/statistikker/uh_statres

SSB (2014): *Fakta om utdanning 2015 – nøkkeltall fra 2013*

Thune, T., Aamodt, P.O., Gulbrandsen, M. (2014): *Noder i kunnskapsnettverket. Forskning, kunnskapsoverføring og eksternt samarbeid blant vitenskapelig ansatte i UH-sektoren*. NIFU-rapport 23/2014.

Universitas 21 (2014), *U21 Ranking of National Higher Education Systems 2014*, Melbourne Institute

Vetenskapsrådet (2014): *Forskningskvalitetsutvärdering i Sverige - FOKUS*.

Wiers-Jenssen, J. (2014): *Utenlandske studenters syn på å studere i Norge*. NIFU-rapport 34/2014.

Wiers-Jenssen, J., Støren, L.A., Arnesen, C.Å. (2014): *Kandidatundersøkelsen 2013. Mastergradsutdannedes arbeidsmarkedssituasjon og vurdering av utdanningen et halvt år etter fullført utdanning*. NIFU-rapport 17/2014.

Aagaard, K. m.fl. (2014) *Evaluering af den norske publiceringsindikator*. Dansk center for forskningsanalyse, Aarhus universitet

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet

Publikasjonskode: F-4406 B
Omslagsillustrasjon: Gjerholm Design/Anne Leela
Trykk: Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
05/2015 - opplag 300

